

שיעורי מורנו

הרא"מ פייבלזון שליט"א
הימים הנוראים

ערב ראש השנה, תשע"ח

דברי תורה

בענייני

הימים הנוראים

שיעורי מורנו
הרא"מ פייבלזון שליט"א

חזון:

להטעים את העמקות שבתורה
ואת המתיקות שבחיי תורה - לאלו
שמחפשים את דרכם.

כתובת:

רחוב יעקב אליאב 6 בנין "בית ערך"
גבעת שאול, ירושלים

טלפון:

02.540.4430

דוא"ל להצטרפות לשיעורים:

ypitcheiolam@gmail.com

לתרומות:

בנק: מרכנתיל (17) סניף: 635
מס' חשבון: 59203 ע"ש: דרכי חנה לאה (ע"ר)

כמה מבאי בית מדרשנו ראו ערך וחשיבות בהוצאה לאור של שיעורים שנאמרו בבית מדרשנו לקראת הימים הקדושים, ראש השנה ויום הכיפורים.

השיעורים הללו נאמרים בס"ד בבית המדרש מדי שבוע ושבוע, כשהמגמה היא ללבן ולברר עניינים בתורה ועבודה, כדי למצוא את דרכנו להיכנס בשעריהם. ההנחה היא שלמרות שהתורה הקדושה היא קביעא וקיימא, ושום שינוי לא יחול בה, ח"ו, מ"מ כל דור ודור צריך להתייגע למצוא טעמי תורה הראויים אליו. השיעורים המובאים כאן, נמסרו במספר שנים בחודשי אלול ובעשי"ת, ותוכנם הוא ביאור יסודות ההבנה של מועדי הקודש, ויסודות האמונה והיהדות הכרוכים בהם. כיון שהדברים מופיעים כאן קרוב מאד לאופן שבו הם נאמרו בשיעורים, ומכאן שיש כאן כפילויות וחוסר סדר, לצד דברים שלא הייתה השעה כשרה לאומרם, ובכתיבה הם חסרים. היה ראוי לקחת את הדיבורים כולם, וללטוש אותם בעריכה שלימה לפי העניין. המלאכה הזו היא רבה וסבוכה, והיא דורשת זמן זמנים טובא, ולעת עתה החלטנו להוציא את הדברים כמות שהם, מפני התועלת שיש בכך לבני בית המדרש שלנו. לצד החסרון שיש בדברים שלא הוכנו כראוי, יש בהם מעלה, שהם כלחם חום ביום הלקחו.

חלק מהשיעורים נכתבו ע"י שומע יקר, ר' אביב רוזנבלט נ"י. הוא כותב את הדברים בחדות הבעה ובבהירות נפלאה. עברתי עליהם כדי להסיר טעויות בולטות, אך בעיקרם נשארו הדברים כשהיו. נמצאים לפנינו כאן שלוש סדרות שיעורים, מן השנים תשע"ג, תשע"ה ותשע"ו. הסדרה השלישית עוסקת במהות המושג ספר החיים, ובכח החיים לפעול טוב על עצמנו ועל העולם. השיעורים הללו נמסרו בימי השלושים על א"מ, מרת חנה לאה ע"ה בת הגאון רבי יואל קלופט זצ"ל. מהאבילות והצער על היעדר החיים, יצאנו להידבק בחיים, לאורך ימים ושנים טובות. יהיו הדברים לכבודה ולע"נ.

תודה מיוחדת לכל המסייעים במלאכת הקודש, ובתפילה שתשרה שכינה במעשי ידינו.

אליהו מאיר פייבלזון

לזכר הרב הגאון רבי מרדכי כהן זצ"ל מרבני ישיבת פתחי עולם

יפיפית מבני אדם

רבי מרדכי שלנו, כמה יופי ונעימות היו בכל הליכותיו. איך ידעת לפנות את השטח לאחרים, בשקט ובטבעיות, כדי שיגדלו ויצמחו ויעשו חיל. וכשהיה בכך צורך, ידעת לשים את כל כובד משקלך, פיקחותך ותבונתך, כדי לדאוג לדברים החשובים באמת.

איך היית שקוף כמעט, בשביל להעביר ולגלות את היופי שבדברי תורה, ולהדביק באהבתו את כל הסובבים אותו. ואיך ידעת להנעים בשירי קודש ולהחיות מול עינינו עולמות גבוהים ונאדרים של קודש. כמה יופי וכן היו גנוזים בהתדבקות שלך במחשבה, בלב ובנפש, בתורתו של מורנו רבי משה זצ"ל. כמה שמחה ועומק גילית בדבריו הנפלאים, וכמה אהבה השיב לך מורנו הגדול, לאורך השנים, ובמיוחד בתקופת מחלתך.

כמה יופי ואור ידעת לגלות בכל אדם שהכרת, מרעים וידידים, שותפים לעבודת הקודש בהרצת תורה, ועד חדשים מקרוב באו העושים צעדים ראשונים בעולם התורה והמצוות. וכמה הצלחת כך לקרבן לתורה, כמידתו של אהרן אביך.

הוצק חן בשפתותיך

את כל היופי שבנפשך העדינה, עם הכשרונות המופלאים, השכלת לצרף עם היופי שבדברי תורה, ולהעמיד בפני תלמידך עולם עמוק וגבוה, המעורר תשוקה להצטרף ולהתדבק בקדושת התורה. במסירות הבלתי נתפסת להגיע למסור שיעור גם בשארית כוחותיך, כבשת את ליבם וקרכת אותם אל הקודש פנימה.

חגור חרבך על ירך גיבור

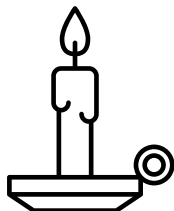
כמה גבורה נפלאה נגלתה בך בתקופת מחלתך - מלחמתך. עמדנו משתאים כולנו מול כח האמונה והתקווה שפיעם בך, שאיפשר לך לנהל חיים מלאים עוז ויופי, להמשיך את הנעימות והטבעיות ביחס לזולת, יחד עם העלייה במדרגות שאי אפשר היה לטעות בה.

איך קבלת אומץ וכח מדברי תורה, ובפרט ממאמר הקיווי לרמח"ל, ואיך קבלנו כולנו כח ממך. איך כח החידוש שלך בדברי תורה מצא מקום לחדש חידושים שלא שמעתם אוזן בסוגיה דבטחון ותקווה.

איך שרית עם מלאך המוות בעיניים פקוחות, כשבסוף הוא הצליח, לצערנו, למלאות שליחותו, אבל אפילו להגע אחד לא עלה בידו להכניע את רוחך הגדולה, לבטל את שמחתך ואת עוז חייך.

כפי הנראה, קיימת את דברי רבך, ובנית לך קומה חדשה, עליונה יותר ושמחה יותר, ומשם הצלחת לעמוד בניסיון הגדול והנורא.

על כן משחך אלוקים אלוקיך - שמן ששון מחברריך

תוכן הענינים:

שיעור ראשון - חודש תשרי - מידת התקווה.....	6
שיעור שני - עבודת ראש השנה - אמונת הייחוד.....	15
שיעור שלישי - מלכויות, זיכרונות ושופרות.....	23
שיעור רביעי - תשובה המיוסדת על תקווה.....	30
שיעור חמישי - התקווה כבסיס לקשר עם הקב"ה.....	38
שיעור שישי - יום הכיפורים - יום ידיעת השם.....	64
שיעור ראשון - שפה של רחמים.....	54
שיעור שני - מידת הרחמים בחיי האדם.....	61
שיעור שלישי - עמידה לפני ד' במידת הרחמים.....	66
שיעור רביעי - זיכרון ורחמים.....	73
שיעור ראשון - ספר החיים.....	80
שיעור שני - האמון בחיים.....	87
שיעור שלישי - הדין, הרחמים והחיים.....	94
שיעור רביעי - מלכויות זיכרונות ושופרות.....	101
שיעור חמישי (עשרת ימי תשובה) - התשובה והחיים.....	108
שיעור ששי (ליל הושענא רבה) - חותם של חיים.....	117

שיעור ראשון - חודש תשרי - מידת התקווה

בסדר התפילה יום הזכרון. צריכים לפרש מהי המשמעות של השמות הללו, אבל הם לא ראש השנה בפשטות.

יש גם שאלה נוספת שמצטרפת לעניין. בתורה, בפרשת בא, כתוב במפורש: **החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה.** זה יותר מקשה עלינו לראות שיום הזיכרון הוא ראש השנה. אבל כאן אנו מתעוררים לשאלה נוספת. מדוע באחד לחודש הראשון, ר"ח ניסן, אין מועד לתחילת השנה? ר"ח ניסן הוא בוודאי מועד, שהרי הוא ר"ח, אבל אין בו שום ייחוד על פני ר"ח אייר או סיוון. יש לי ידיד שרגיל לברך את חבריו בר"ח ניסן, בברכת 'שנה טובה'. יש בוודאי צדק בדבריו, אבל זו לא התמונה הרגילה בעולם התורה.

אנו שואלים, א"כ, מדוע לא נקבע בתורה מועד מיוחד של ראש השנה, לא באחד בניסן ולא באחד בתשרי.

התעוררתי לתשובה על השאלה הזו מפסוק בספר יחזקאל, שם כתוב שיחזקאל מתנבא **בראש השנה, בעשור לחודש**, והכוונה כנראה ליום הכפורים. בהשקפה ראשונה יש כאן צ"ע, ראש השנה יכול להיות בעשור לחודש? והתשובה היא מסתברת מאוד. חודש, שיש בו שלושים יום, יש יום אחד בראשו שהוא ראש חדש. אבל לשנה שלימה אין די ביום אחד כראש השנה, ותקופה ארוכה יותר נקראת ראש השנה. אין שום קושי להבין שעשור לחודש תשרי הוא עדיין בראש השנה.

חודש תשרי נקרא ג"כ ירח האיתנים, לפי שישראל איתנים בו במצוות. יש בו סוגיות רבות, ר"ה, יו"כ, סוכות, שמיני עצרת. מן הראוי לעיין קצת בסוגיות של החודש השביעי, כפי שהוא נקרא בתורה. בע"ה ניחד את הדיבור בשיעורים הקרובים לסוגיות הללו.

הייתי מתחיל בשאלה שאולי תראה מוזרה במקצת. יש בשאלה הזו נקודת מבט שונה, שלא רגילים אליה. היא צצה בראשי, והיא נראית לי קושיה טובה.

בתורה יש סדר של מועדים, ויש מועד אחד שנקרא ראש חודש. בכל חודש יש יום אחד שיש בו קרבן מוסף מיוחד, ויש בו דינים מיוחדים, והוא נקרא ראש חודש. האם המועד הזה מבוסס על אירוע כלשהו שקרה פעם? העובדה שמתחיל בו חודש חדש, מצדיקה את המועד הזה. מדוע אין התורה קובעת מועד לכבוד תחילת שנה? השאלה הזו היא מוזרה קצת, משום שכולנו יודעים שיש יו"ט שלם בא' תשרי, הנקרא ראש השנה. ועדיין אנחנו שואלים, הרי בתורה לא נזכר בשום מקום שיום זה הוא ראש השנה. אין לי ספק כלשהו בדברי חז"ל, ועדיין, אם זהו עיקר המשמעות של היום, הייתה התורה אמורה להזכיר זאת. יש גם קושי בכך שהתורה תציין את התאריך של מועד שהוא ראש השנה באחד לחודש השביעי. גם בספר נחמיה, שם מדובר על המועד הזה, לא נאמר ראש השנה. היו"ט הזה נקרא בתורה זכרון תרועה, ובלשון חז"ל

ונראה לומר, שהתורה קבעה בתשרי ובניסן, שהם מתחילים שנה חדשה, חודש שלם, שהוא ראש השנה. ובכל אחד מהחדשים של ראש השנה, קבעה התורה יום טוב גדול, לא של יום אחד אלא של שבוע ימים, לכבוד תחילת השנה, בחג המצות ובחג הסוכות. כפי הנראה, בחמישה עשר בחודש, שזהו המרכז של החודש, יש חג לתחילת השנה. לכאורה זה כתוב בתורה בפרשת משפטים, וחג האסיף בצאת השנה, ובפרשת כי תשא, וחג האסיף תקופת השנה. יש כאן חג לכבוד המעבר משנה לשנה.

המחשבה שחודש שלם הוא ראש השנה, כתובה לכאורה במפורש בנוגע לחודש ניסן, **החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה.** בפסוק הזה כתובים שני עניינים. האחד שהחודש הזה כולו הוא חודש מיוחד. הוא נידון כראש חדשים. מפני שהוא ראשון לחדשי השנה.

עלה בידינו להבין מדוע ר"ח ניסן אינו יום מצוין בתורה. נניח שהתורה היתה קובעת באחד לחדש הראשון מועד לראש השנה, איך היו מציינים אותו? הרי זה מועד של יציאת מצרים, שהרי השנה המחילה בניסן נמנית ליציאת מצרים. היינו צריכים, א"כ, לאכול מצות ולספר ביציאת מצרים. ובוודאי הזמן היותר ראוי לזה הוא בחמשה עשר לחדש הראשון, מועד צאתך ממצרים.

אבל, אנחנו עסוקים בסוגיה של החודש השביעי, חודש תשרי. ואם אפשר לומר שכל החודש הוא ראש השנה, וחג הסוכות הוא חג גדול ומיוחד לתחילת השנה, נראה שכל מועדי חודש תשרי הם לכבוד תחילת השנה. אם כנים דברינו, התורה רואה צורך להדריך את האדם לקראת השנה החדשה, ולשם כך נקבעו ארבעת המועדים של החודש השביעי.

כדי להמשיך את בירור הסוגיה, עלינו להתבונן במשמעות העניין של שני מעגלי השנה שמופיעים בתורה. המושג במסכת ראש השנה מתחילה באמירה שיש ארבעה ראשי שנים. אבל שניים מתוכם אינם משמעותיים לחיי האדם. ראש השנה לאילנות או למעשר בהמה, הם הגדרות הלכתיות, ואין להם יחס לחיי האדם עצמו. אבל אחד בניסן ואחד בתשרי הם שני ראשי שנים שהאדם היהודי אמור לחיות אותם. ובלי ספק יש כאן חידוש מיוחד מאד. מדוע שיהיו לאדם שני ראשי שנים?

התורה מעמידה שני מעגלים של שנה, מעגל אחד הוא השנה התורנית. עם ישראל יש לו מערכת של קשר מיוחדת עם הקב"ה. הקשר הזה הוא מהותי ומרכזי בחיינו, והתורה מצווה אותנו למנות את השנים ליציאת מצרים. שם במצרים מתחילה נקודת הקשר הזו. משם אנחנו הולכים, ומשם אנחנו מונים. אחד בניסן הוא ראש השנה להיסטוריה של הברית. אבל, התורה מכירה גם בזה שאדם הוא יצור טבעי, שזקוק לפרנסה, לאוכל, וגם הבחינה הזו יוצרת שנה. כל מי שחי בעולם הזה, אפילו אם הוא בעל חי בעלמא, צריך לדעת מתי חורף ומתי קיץ. אם נזרע את החיטה אחרי החורף, זה יהיה דבר בטל. כדי לפעול נכון אני מוכרח לדעת שיש מעגל של שנה, ואני צריך לזרוע בחשון, בתחילת החורף. זמן האסיף הוא בתשרי, ובזה מסתיים המעגל של השנה הקודמת, ומתחיל המעגל החדש. באחד בתשרי הוא ראש השנה לשנים, ופירושו, שכאן מתחילה השנה הטבעית, השנה שאותה חי האדם כאיש הטבע.

הצד הטבעי באדם הוא כנראה מאד משמעותי, ולכן התורה קבעה בתחילת השנה הטבעית ארבעה מועדים. כדי שהאדם יקבל באופן נכון, מבחינת התפיסה התורנית, את השנה החדשה, צריך סדר

ניסן, ולא במציאות הטבעית של העולם. התורה צריכה להציג את הסיפור של עם ישראל. את בחירת אברהם, את בחירת ישראל ויציאת מצרים, מתן תורה וכריתת הברית, ולכן היא הייתה צריכה להתחיל בהחודש הזה לכם (כדי לראות את דברי האר"י כפירוש למאמר חז"ל, אנחנו צריכים להניח שהמילים 'שהיא מצוה ראשונה שבתורה', אינם לשון חז"ל, אלא תוספת הסבר שרש"י הוסיף לפי דרכו).

האריז"ל לא כתב לנו מילה על התירוץ של חז"ל, אבל אם נרצה לפרש לפי דרכו מהי התשובה, התשובה היא ברורה. היהודי הוא לא רק יהודי, אלא הוא גם אדם. הוא לא יכול לחיות בשמים, הוא צריך לחיות במציאות והמציאות שלו היא טבעית. התורה שניתנה בסיני צריכה להתחבר באיזה שהוא אופן עם האדם שחי בעולם שלנו. המטרה של התורה לקדש ולתקן את האדם והעולם, לא תצא לפועל אם היא תתעלם מהמציאות הטבעית של האדם. זוהי הסיבה שהתורה חייבת להתחיל בבריאת העולם, משום שזהו העולם שעליו התורה מדברת. זוהי גם הסיבה שיש שני ראשי שנים בתורה, בניסן ובתשרי, כיוון שכל מה שנתגלה בניסן חייב להחזיר אותנו לתשרי, לשנה ולחיים הטבעיים. אותם חייב האדם לתקן ולקדש.

אני רוצה להמחיש קצת את החידוש הגדול שיש בעיקרון הזה של שני שנים שהתורה מציגה. אנחנו מכירים עוד שתי לוחות שנה מפורסמים בעולם. הלוח האחד הוא הלוח הערבי. הלוח הזה מיוסד על חודשים אמיתיים לגמרי, אבל השנה שלו היא דמיונית לחלוטין. הערבי שחי לפי הלוח הזה, איננו יכול לחיות באמת, לעבוד את שדותיו, לפי הלוח שלו. אין חודש שבו הוא אמור לזרוע, בגלל שהחודשים נעים מן החורף לקיץ וחוזר חלילה.

עבודה שלם של החודש השביעי. וכנראה הסוגיה הזו היא כל כך מורכבת ולא פשוטה מבחינת האדם, שלכן נוהגים להתחיל את ההכנה הזו כבר בתחילת חודש אלול. יש מי שאומר כבר סליחות מתחילת אלול, ויש מי שלפחות תוקע בשופר.

אם אנחנו רוצים לתפוס כיצד כל סדר העבודה של החודש השביעי הוא הכנה לשנה הטבעית החדשה, אנחנו צריכים לחשוב על העמידה של האדם לפני השנה העתידה לבוא עליו. כפי הנראה, יש באדם איזו בעייה, שמקשה עליו לעמוד נכון מול העתיד.

את ההתייחסות הזו למדתי מדברי האר"י בשיעור הכוונות. שם הוא מפרש מאמר חז"ל מפורסם מאד, בצורה חדשה. זהו מאמר שרש"י מביא אותו בתחילת התורה, אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצווה ראשונה שבתורה, ומה טעם פתח בבראשית. כך נראה המאמר כמו שהוא מובא ברש"י. לפי ההבנה הזו, השאלה בנויה על כך שהתורה היא ספר של מצוות, ולכן היתה צריכה להתחיל במצווה הראשונה שנצטוו ישראל. תשובת חז"ל לפי רש"י היא, שמצוות התורה כרוכות בארץ ישראל באיזו צורה, וכח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים. היה צורך לכתוב את בריאת העולם בתורה כדי להשלים את קיום המצוות.

האריז"ל הבין את שאלת רבי יצחק באופן אחר. לפי דבריו התורה היתה צריכה להתחיל בהחודש הזה לכם, לא מפני שזוהי מצווה ראשונה שבתורה, אלא מפני שחודש ניסן הוא יסוד ותחילת התורה, ולא בריאת העולם הקשורה בחודש תשרי. כמו שאמרנו, השנה שמתחילה בניסן היא השנה של התורה, שמעצבת את הקיום של עם ישראל כעם ה', ולכן התורה היתה צריכה להתחיל בחדש

אפשר לראות בלוח הערבי מן מחאה נגד היותו של האדם יצור טבעי. אבל המחאה איננה יכולה לשנות את המציאות.

הלוח הכללי, שנקרא הלוח הקלנדרי, יש בו שנים מדויקות ואמיתיות, שמייצגות את עונות השנה במדויק לגמרי. אבל כשרצו לקבוע תאריך לתחילת השנה, נבחר יום בעל משמעות היסטורית-דתית. באופן הזה, השנה הכללית מתחילה במועד תלוש מעצם מציאותה, שהרי היא שנה טבעית לגמרי, ושנה כזאת איננה מתחילה באמצע החורף. כנראה קשה לאדם לתפוס את עצמו כייצור הטבע.

התורה מקבלת את המציאות הזו כפי שהיא, ומציעה לה תרופה. האדם הוא באמת ייצור עם משמעות כפולה, והוא חייב להחזיק את שני הראשים של החבל הזה. אתה בן ישראל, כך אומרת התורה, מונה את השנים שלך מתשרי, ומניסן. החיים שלך מעוצבים ע"י שני לוחות שנה, כי אתה באמת מחזיק ביד שלך שני דברים - אתה איש של הטבע, ואתה גם איש של התורה. בתור איש של הטבע אתה מתחיל מתשרי, אתה צריך לזרוע ולהתקיים במציאות, אין לך דרך אחרת. ובתור איש של התורה, אתה מתחיל בניסן, בזיכרון של ההתגלות ושל האירועים של הבחירה.

נמשיך את הקו שלנו. התורה סידרה את החודש הראשון של השנה הטבעית, המכונה בתורה החודש השביעי, כיון שבשנה הטבעית יש פוטנציאל גדול של סיכון, וצריך סדר שלם של עבודה כדי להתכונן נכון אל המציאות הטבעית. החיבור הזה בין התורה, שהיא הברית של הקב"ה איתנו, לבין החיים הטבעיים שלנו, הוא הנושא של החדש השביעי.

יש רגליים להבנה הזו, משום שלכל המועדים של החודש השביעי, לא הוזכר בתורה מאורע שהוא הסיבה להם. חז"ל לימדו אותנו, שר"ה הוא יום בריאת האדם (לדעה אחת), יום הכיפורים הוא יום נתינת לוחות שניות, וגם לחג הסוכות יש מאורע כלשהו בעברו (המקור לזה הוא בדברי הגר"א שענני הכבוד חזרו, אחרי חטא העגל, בחמישה עשר בתשרי). אבל בכל אלו, התורה לא כתבה והזכירה את המאורעות, וזה מלמד אותנו שלא האירועים הם הסיבה למועדים, אלא להיפך. כיון שתאריכים אלו מתאימים להיות מועדים, לכן אירעו בהם האירועים הגדולים. אבל הסיבה העיקרית של המועדות, היא שהם בחודש השביעי, שהוא החודש הראשון לשנה הטבעית.

מהו הקושי שיש לאדם בעמידה מול תחילת השנה הטבעית, שאותו באים המועדים לפתור? טבעו של אדם כשהוא אוסף את התבואה שלו מהשדה, ומסיים את השנה הקודמת בשמחת האסיף, הוא מסתכל קדימה לשנה הבאה, ושואל את עצמו בחשש, איך תהיה השנה הבאה? אנחנו חיים היום בעולם מאד מתועש, והחרדה הזו אינה מתחברת אצלנו לתחילת השנה. במצבנו כיום, ילד יכול לחשוב, שאם לא ירד גשם, יקחו מים מהברז. פעם כשדברו על השאלה כמה גשם ירד, זו הייתה שאלה של שובע או רעב, חיים או מוות. החיים של האדם תלויים במציאות הטבעית, ואדם, בין אם הוא רוצה או לא רוצה, שואל את עצמו בחוסר ביטחון, איך תראה השנה הבאה.

אנחנו צריכים להמחיש לעצמנו, עד כמה העניין הזה הוא קריטי. בימינו אנו, כך אמר לי פעם מישהו, הגשם הוא חמישה אחוזים מן התל"ג. אם לא ירד גשם נוכל אולי לייבא מים מטורקיה. אבל בימים עברו, העניין היה פשוט ואכזרי, אם אין מספיק גשם

במקום שבו הוא עומד תמיד ופניו מול העתיד, אבל אין לו ידיעה על העתיד.

אדם עסוק בעתיד תמיד, גם כדי לגבש מדיניות אין לפעול. הוא חייב תשובה לעצמו, מה הוא הולך לעשות, במה הוא ישקיע את כספו וכוחותיו. וכל זה תלוי בעתיד, והעתיד נשאר בלתי ידוע.

מהי העמדה של התורה בסוגיה הזו? מה הקב"ה רוצה שהאדם יחשוב?

בנקודה הזו מגיע סדר המועדות שהתורה קבעה לחודש השביעי, כדי לטפל במציאות הזו של האדם, ולתת לו את התשובה התורנית. התשובה היא אמונה. החודש השביעי כולו נועד, כדי לעצב תפיסה של אמונה איכותית, אמונה שלימה שאיתה אדם יכול לעמוד מול השנה הבאה.

צריך להדגיש, ראש השנה ויום הכיפורים, וגם סוכות ושמיני עצרת, לא מספרים לאדם מה יהיה בשנה הבאה. בבית המקדש היה חוט השני שהיה הופך ללבן, וזה לא בא לומר שתהיה שנה טובה, אלא שהתכפרו עוונותיהם. מסתבר שיש לכפרה השלכה מסוימת על השנה הבאה. אבל לא זהו הנושא. האדם הוא יצור שלא יודע מה העתיד, והוא ישאר כזה גם אחרי שיעברו כל החגים. הוא יאמר בשמיני עצרת תפילת גשם, ויבקש "לחיים ולא למוות" ולא יוכל לדעת אם נענתה תפילתו או לא.

מה אם כן אומרים לנו החגים? החגים באים לבסס אופי חדש של חיים, חיים של אמונה. חז"ל ביטאו את העיקרון הזה במשפט ייחודי מאד. הם אמרו שסדר זרעים נקרא 'אמונה', משום שמאמין בחי העולמים וזורע. יש כאן שתי אמירות. האחת, שהזריעה, שהיא פעולה שמטרתה בעתיד, מבוססת

החיים נכנסים לצרה. גם מי שמתפרנס ממסחר ולא מחקלאות, כמו שבט זבולון, חייב שירד גשם, כדי שיהיה לשכן שלו מה למכור לו. בלי מים אין חיים בכלל. כל מה שאנו אוכלים, מהצומח ומהחי, תלוי במים. יש שני דברים בלבד, שהאדם מכניס לפיו שהם לא מגיעים מהצומח - מים ומלח. הם חשובים וחיוניים לבריאות, אבל אי אפשר לחיות עליהם בלבד.

חלק משמעותי מכל הציביליזציה נועד להלחם בתלות שלנו בטבע. אבל המבנה העקרוני שבני אדם צריכים פרנסה, הוא מהותי, והוא חלק בלתי נפרד מהקיום האנושי. גם כיום האדם זקוק לאוכל, והוא מתעורר מדי פעם בשאלה, איך העתיד יראה. איך החיים שלי יראו מכאן והלאה. הוא אולי תלוי פחות בגשם, אבל אין שום סיכוי שהוא יוותר על ההצלחה. השאלה הזו היא שאלה הכרחית. אין אפשרות לומר לאדם להניח את השאלה הזו בצד. אלו הם החיים שלו ושל משפחתו, הוא אינו יכול שלא להיות מוטריד.

השאלה הזו, בכל הגילויים שלה, יצרה חלק גדול מעבודת האלילים. בני אדם חפשו דרכים שונות, חלקם מציאותיות וחלקם דמיוניות, כדי להשיג משהו של תחושת ביטחון. אין לשער כמה גדולה ההשפעה של השאלה הזו על חיי האדם.

והעיקר, שנבין שמדובר במשהו מהותי ומרכזי בחיי האדם. ככל הנראה, האדם הוא הייצור היחיד שהעתיד מעסיק ומטריד אותו, ומצד שני הוא אינו יודע מה יהיה העתיד. בעלי חיים, אינם יודעים על העתיד, אבל הם לא נראים מוטרדים ממנו. מלאכים אולי יודעים משהו על העתיד, אבל גם הם אינם מוטרדים ממנו. הקב"ה ברא את האדם, בדווקא,

רק על אמונה. אין כאן ידיעה, והסטטיסטיקה איננה מספיקה בשביל להסביר את האדם הלוקח זרעים חיים, ומשליך אותם לארץ, במקום לאוכלם. והשנייה, שהאמונה הזו היא אמונה בחי העולמים. וכאן חז"ל דברו על כל אחד מבאי עולם, כל מי שזורע את שדהו, הוא מאמין בחי העולמים, למרות שבחיי הרגילים הוא עובד אלילים או כופר לגמרי. אם האדם זורע, זה אומר שיש בתוכו אמונה בחי עולמים. כמוכן, זה לא מחייב שזו אמונה בהירה, יתכן שהיא עמומה מאד או מסולפת. יהודי נדרש לברר נכון את אמונתו, ולהעמיד נכון את היחס שלו למציאות, ולפעול בעולם מתוך תקוה אמיתית. זוהי כללות עבודת האדם במועדי חודש תשרי.

רבינו הרמח"ל כתב מאמר קצר הנקרא מאמר הקיווי, ומטרתו להציג בפנינו את התקווה לד' כיסוד כל המציאות וכעיקר חיי היהודי. המאמר הזה, שלמרות שהוא מעט הכמות, אפשר לראות בו חיבור שלם, נדפס בספר אוצרות רמח"ל, שזהו הכרך הרביעי מסדרת ספרי הרמח"ל שהוציא רבי חיים פרידלנדר זצ"ל. דברי הרמח"ל במאמר הזה, דיים בשביל לבנות ולעצב חיים תורניים שלמים. יש בו משפטים קצרים, הכוללים תורות גדולות. כאן כוונתנו להניח את היסוד לעבודת החודש השביעי, ליצור עמידה של תקווה לקראת המציאות העתידית, לקראת השנה החדשה.

ראשית הבריאה בתקוה, שכל התחתונים מצפים לשפעת עליונים.

הקב"ה ברא עולם לא שלם. יתר על כן, עיקר החידוש שחידש הקב"ה בבריאת העולם, היה יצירת מציאות של חסר. חסר כזה המבקש את השלמתו, וזוהי התקווה. אין מקום לחפש בעולם שלנו את השלימות. הוא נועד בדווקא להיות לא

שלם. אמרו את זה כמה מרבתינו מפרשי התורה עה"פ **אשר ברא אלקים לעשות**, הקב"ה ברא עולם שבו כל הזמן צריך לפעול ולעשות. חז"ל במדרש פרשת תזריע מביאים וויכוח בין טורנוסרופוס הרומאי לרבי עקיבא, טורנוסרופוס שאל את רבי עקיבא מעשי מי נאים יותר, מעשי הקב"ה או מעשי בשר ודם. הוא היה משוכנע שרבי עקיבא כראש חכמי ישראל יגיד לו - ודאי שמעשי הקב"ה יותר נאים. משם הוא התכוון להגיע לשאלה שהטרידה אותו, מדוע אנחנו היהודים מלים את הילדים שלנו. הרי הקב"ה ברא אותנו ערלים, ואם מעשי ד' נאים יותר, מדוע אנחנו משבשים את מעשי ד'. אבל רבי עקיבא, עוד לפני ששמע את השאלה השניה, ענה לו על השאלה הראשונה: ודאי שמעשי אדם נאים יותר. רבי עקיבא מביא גם ראייה לדבריו, קח חטה ולחמניה, ותגיד לי מה מהם משובח יותר. ברור לגמרי שלחמניה היא משובחת יותר. רבי עקיבא רואה כאן עיקרון. הקב"ה ברא עולם לא מושלם, ואנחנו נקראים להשלים אותו. חוסר השלימות אינו מקרה. זהו עיקר הבריאה. האדם צריך להשלים, או יותר נכון לקדם את העולם. אני אומר לקדם, מפני שלהשלים את המציאות זה אינו באפשרותנו. אבל עכ"פ, כל הזמן אנחנו צריכים לפעול במציאות. העיקרון הזה נכון ביחס לעולם החומרי, אבל גם על האדם עצמו.

כל הבריאות נבראו ללא שלימות, שנאמר, אשר ברא אלקים לעשות. שיעשו אח"כ.

זהו המבנה העקרוני של הבריאה. כל אחד יתבונן בעצמו כשהוא עושה איזו פעולה, תמיד הרקע לפעולה הוא מפגש עם חוסר השלימות, ורצון לתקן ולהשלים. אדם נתקל במציאות לא שלימה, חסר כלשהו, והוא עושה משהו כדי לקדם אותה, כדי לתקן אותה ולשכלל אותה, והוא מקוה

שהרמח"ל מעמיד כאן. לא די לו בידיעה שכל המתרחש עם האדם הוא משמים. זוהי אמונת ישראל הבסיסית ביותר. הוא מדבר על כך שהאדם הוא זה שמושך את השפע מלמעלה. תפקידו של האדם להשלים את הבריאה במעשיו, מתאחד כאן עם השפע האלוקי. על האדם הוטלה העבודה והתפקיד למשוך שפע מלמעלה.

באיזה דרך האדם מושך את השפע? נמנו כאן בדברי רמח"ל שלוש דרכים להמשכת השפע, תפילה, שיר ומעשים טובים. אבל אסור לטעות בהבנת דברי רמח"ל. אין כאן שלוש דרכים שונות זו מזו. התקווה היא הנושא היחיד. גילוי התקווה ע"י האדם לפני ה', וההיענות של הבורא לתקוות האדם, שני אלה מהווים את השיחה בינינו לבין הקב"ה. שלושת הדרכים שנזכרו כאן הם שלושה אופנים שבהם האדם מבטא ומגלה את פנייתו למעלה ע"י התקווה. תפילה, זוהי מהותה ומשמעותה, שבה מבטא האדם את תקוותו לד' אלוקי, ובורא העולם הוא שומע תפילה, ונענה לתפילתו. השיר הוא סוגיה רחבה בפני עצמה, ואין כאן מקומה, ורק נאמר בקצרה, שגם השיר הוא דרך לבטא את רגשות מקבל השפע לפני בוראו, ויש בו גילוי של תקוות האדם לפני בוראו.

אבל החידוש שבו אנו עוסקים, הוא עניין המעשים הטובים. והכוונה היא לכל המעשים הנכונים שהאדם מצווה תמיד לעשותם להשלמת הבריאה. הם כל דרכי ההשתדלות שהאדם פועל בהם למטרות הראויות והנכונות, ובתנאי שהם נעשים ע"פ התורה ועל פי דרכי היושר, ואין בהם לא איסורי שבת ולא איסורי ריבית או גזל, ולא שום פגם מדרך המוסר. אנו למדים כאן שכוונת כל המעשים הטובים האלה, הנקראים בדרך כלל,

להצלחה. חשוב לחזור ולהדגיש את כל הצדדים של העניין. חוסר השלימות, שבלעדיו אין שום מקום ומשמעות לאדם. הקריאה שהאדם נקרא לתקן, ולא פחות חשוב, התקווה להצלחה.

יסוד הקיום האנושי הוא שיש לך תפקיד. שהמציאות מצפה לך ולעשייתך. עולם מושלם הוא עולם שבו אין סוגיות קשות, כל דבר מובן כשלעצמו. חלק ממה שאנחנו צריכים לתקן ולהשלים זה את התורה, להתבונן בסוגיות שאינן מובנות לנו, ולהתאמץ להסביר אותן. התורה מצפה לזה שתסביר ותפענח את הקשיים בהבנתה. וכל זה אפשרי רק מפני שיש תקווה. בלי תקווה שום פעולה לא יכולה להתקיים. אם אומר לך תרתיח מים לקפה, אבל תדע שהקומקום הזה אינו מחובר לחשמל, ואי אפשר גם לחבר אותו, אני מניח שאף אחד לא יסכים לעשות זאת. אני לא יכול לעשות דברים שאני לא מקוה שיצליחו. התקווה היא הנקודה האנושית הבסיסית. בלי תקווה, אי אפשר לפעול.

יש כאן נקודה נוספת שמלמד אותנו רבנו הרמח"ל. באיזה אופן אנחנו משלימים את העולם?

כל הבריות נבראו בלא שלימות, שנאמר, 'אשר ברא אלוקים לעשות' - שיעשו אחר כך בהמשכם השפע לשלימותם, או במעשים טובים או בתפלה או בשיר.

האדם הבא להשלים במעשיו נקודת חסרון כלשהו בעולם, צריך לדעת שמקור כל השלימות הוא הקב"ה בעצמו, והאדם במעשיו מושך את שפע-השלימות מלמעלה למטה. זוהי הסתכלות של אמונה שהאדם צריך ללמוד אותה. המציאות בעולמנו אין בה כדי להשלים את עצמה, תמיד אתה צריך לפנות כלפי מעלה, ולקבל משם שפע. הפנייה למעלה לקבל שפע, היא החידוש הגדול

חלק החול בחיי האדם, להיות פנייה לקב"ה וגילוי התקווה אליו להמשכת השפע הדרוש לחיינו.

בפסוק כתוב: הקטן יהיה לאלף, וביאור הדברים שמעשים שבני אדם עושים לפי כוחם המוגבל, יתכן שהקב"ה יעצים את השפעתם מאד. הדוגמה שהנביא הציג, היא פי אלף. בלי ספק פי אלף זוהי תוצאה לא שכיחה. אבל האדם צריך להכיר את הרעיון ולחיות ולפעול כך. הוא עושה משהו, והשפע האלקי יכול להגדיל אותו הרבה יותר. זוהי התקווה שאנו מביעים במעשים הטבעיים שלנו.

המטרה של חודש תשרי היא, לטבוע את היחס הזה בנפשנו. כבני העולם הטבעי, אנחנו פועלים בעולם. לא יצויר אחרת. אבל אנחנו נקראים להפוך את מערכת הפעולות הללו לשיחה עם הקב"ה.

השפע נשקף מלמעלה וממתין לתקוה שתצמח מלמטה מן הארץ. תקות אמת שהוא הבטחון של אמת שבוטחים בהשגחה, וכל שאר הבטחונות בהשתדלות הם בטחונות של שקר.

לא נאמר כאן שההשתדלות היא שקר, שהרי ההשתדלות היא אמיתית ומחויבת. אין ספק שהקב"ה ברא את העולם באופן שאדם צריך לפעול במציאות, והפעולה שלו במציאות פועלת. הר"ן בדרשותיו, על הפסוק בפרשת עקב: **וזכרת כי ד' אלוקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל**, הר"ן מדייק שבתורה לא נאמר, וזכרת כי ד' אלוקיך הוא הנותן לך חיל, כי זה לא נכון. אתה הלכת לשדה, חרשת, זרעת וקצרת, אתה עשית חיל. אבל ד' אלקיך נותן לך כח לעשות חיל, נותן לך את כל התנאים הדרושים כדי לעשות חיל. כל אחד יודע שאדם יכול לזרוע, ושום דבר לא יגדל. כל פעולה אנושית יכולה גם לא להצליח. פעולה אנושית היא בעצם יצירת כלי לקבל את השפע האלוקי. הפעולה

היא גילוי של התקווה, הצומחת מן הארץ והשפע נשקף ומגיע מלמעלה.

אבל הבטחון בהשתדלות הוא שקר. היה כאן בארץ יהודי, ראש ממשלה, שקיבל אירוע מוחי קל. בצאתו מבית החולים, למחרת בבוקר, נשאל ע"י עיתונאי, אדוני ראש הממשלה, איך אתה מרגיש? הוא ענה לו במלים האלה - תראה, אני מגיע ממשפחה שאצילנו אין חולים, אנחנו או חיים או מתים. במשך כמה שנים לאחר מכן הוא היה במצב של או חי או מת. האמת היא שהתשובה שלו היא מזעזעת. איך זה קורה לאדם, לא ילד, מבוגר, שמכיר דבר אחד או שנים ממה שמתרחש בעולם. האם הוא לא יודע שאירוע מוחי איננו מבשר טוב לאדם בגילו? מדוע אדם אומר כזו שטות?

מה שמונח מאחורי זה, זו העובדה שאדם מוכרח להיות תלוי במשהו. הוא חייב להעמיד את הקיום שלו על משהו. אדם יכול לבנות עסק גדול, ולהרגיש שהוא נשען על חשבון הבנק המנופח שלו. פעם היה ביטוי ישראלי, ישראל בטח בצה"ל. כל זה נכלל במה שהרמח"ל מכנה, ביטחונות של שקר. אבל כשאדם מגיע לסיטואציה שבה אין לו את המלים האלה, הוא מרגיש מוכרח להמציא סיבות לביטחון. לזה מכנה הרמח"ל בטחונות בהשתדלות, שהם ביטחונות של שקר.

הבטחון האמיתי שחודש תשרי בא ללמדנו, מופיע במילים אלה: השפע נשקף מלמעלה וממתין לתקוה שתצמח מלמטה מן הארץ. צריך לשים לב, הבטחון בהשגחה הוא לא בטחון שהאדם יודע מה יקרה בעתיד. החזו"א מבאר בהרחבה בפרק שני מספר אמונה ובטחון, שמידת הבטחון איננה אומרת שאני יודע מה יקרה. זהו ביטחון מסוג אחר לגמרי. זהו ביטחון של אדם שיודע שהקב"ה חפץ

יצליח את מעשי, והבטחון שלי הוא בטחון אמת בהשגחה.

זהו הכלל הגדול של החודש השביעי. אבל יש לנו עוד כמה וכמה צדדים להתקדם בהם בדרך הזו. עלינו להשקיע את זמננו ולהבין מהי המשמעות של כל המהלך של החודש הזה, כדי ללמוד את תורת התקווה ואת תורת הביטחון של אמת.

הרב שמשון פינקוס זצ"ל היה מדבר תמיד על כך שיהדות היא הקשר של אדם עם הקב"ה. אבל הקשר הזה נוסד בחודש ניסן. יציאת מצרים היא היסוד של ההופעה האלוהית בעולם. בחודש תשרי אנחנו אמורים לעסוק בקשר שמתקיים בחיים עצמם. בכל מעשי אני עומד לנוכח ה', ומדבר איתו. התוכן הפנימי של הדיבור הוא התקווה הזו, האמון שאני נותן ברצון האלוהי. הקב"ה ברא את העולם בטוב ובחסדו, יש לי סיבה טובה לצפות שהקב"ה יעזור ויצליח את דרכי, ושהעתיד יהיה טוב. אני לא יודע איך בדיוק ייראה העתיד, אבל אני בוטח ונשען על הדיבור הזה.

שהקב"ה ילך אתנו ויאיר את עינינו תמיד.

בו ובמעשיו, ומעוניין לדבר איתו. אני פועל ועושה ומשתדל, חושב ומתכנן, כי אני מבין שהקב"ה חפץ במעשים הללו, ומצפה להם, ואני מקווה לתגובה שלו. יתר על כן, אני בטוח לגמרי שחיי עלי אדמות הם דו-שיח שאני מקיים עם בורא העולם, שבאהבתו ובמידת טובו נוהג איתי תמיד.

מועדי החודש השביעי, והראשון שבהם הוא ראש השנה, באים ללמדנו שהקב"ה פועל בעולם ובכל מה שהוא עושה, הוא פונה אלינו, **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו** (תהלים). הקב"ה פונה כל הזמן אלינו וחפץ בנו. חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם. בראשית - בשביל ישראל שנקראו ראשית. זה בוודאי לא סותר את חובתי לנהוג באחריות, בשכל ובתבונה. לקנות כרטיס הגרלה אין בזה טעם, כיון שמבחינה סטטיסטית הסיכוי שלי להרוויח הוא קטן יותר מאשר הסיכוי להיהרג בתאונת דרכים בדרך למפעל הפיס. אבל אחרי הפעולה אני מרים עיני למרום, ואומר: **אם ד' לא יבנה בית שווא עמלו בוניו בו**. אבל אני מכיר ויודע את אהבתו של הבורא ואת מידת טובו, ולכן אני מקווה שהקב"ה

שיעור שני - עבודת ראש השנה - אמונת הייחוד

שנפסק במשנה, שבארבעה מועדים שבהם הרגילות לשחוט ולאכול בשר בהמה, כופין את הטבח, שהוא השוחט לשחוט, אפילו אם הוא יצא מופסד, משום שהלוקח סמך עליו שיהיה לו בשר ליו"ט. ארבעה המועדות בשנה ששוחטים בהם בקר הם, יו"ט הראשון של פסח, חג השבועות, יו"ט אחרון של סוכות וראש השנה. אמת הדבר שבמשנה במסכת ראש השנה מבואר שר"ה הוא יום דין, וכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. בפשטות זה צ"ע איך יום הדין הופך להיות יו"ט. כדי לבאר את הדבר הזה, בא הטור לפרש, על פי המדרש שבו נאמר, יודעין שהקב"ה יעשה להם נס. ברור לגמרי שהתשובה הזו חייבת הסבר. נס בהגדרתו הוא חריגה מהסדר הכללי של המציאות. קריעת ים סוף היא הצורה העקרונית של נס, משום שטבעו של הים הוא שלא להיקרע. זה מחייב לכאורה שנס יהיה דבר לא צפוי. יודעין שיעשה להם נס, זוהי כמעט סתירה מיניה וביה. זוהי בעייה אחת בהבנת המדרש.

אבל המדרש מעורר אצלנו קושי גדול ומהותי יותר, ופותח לפנינו סוגיה עמוקה יותר. הוא מקדים לידיעת הנס דיבורים גדולים מאד. **איזו אומה כאומה זו, שיודעת אופיו של אלוקיה.** אלו הם המילים המופלאות של המדרש. מלבד שהמשפט הזה אינו פשוט בכלל, ודורש הרחבת דברים והעמקה כדי להבינו בדרך כלשהי, זה גם נראה שימוש בנשק חזק מדי. האם כדי להסביר מדוע לובשים בגדים לבנים בראש השנה, אנו זקוקים לכזו אמירה חריפה, יודעת אופיו של אלוקיה? נראה שחז"ל התכוונו כאן לדבר על משהו יסודי מאד בראש השנה, ובחיים היהודיים בכלל. ננסה לעיין בסוגיה הזו, ויהיו הדברים גם המשך לשיעור הקודם. בכמה מקומות בסידור

הטור בתחילת הלכות ראש השנה (סי' תקפ"א), בענין רוחצין ומסתפרין מובא המדרש, א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וגו', רבי חנינא ורבי יהושע אומרים, איזו אומה כאומה זו, שיודעת אופייה של אלוקיה, פירוש (המילה אופייה), מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין, לובש שחורים ומתעטף שחורים, ומגדל זקנו ואינו חותך ציפורניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין ציפורניהם, ואוכלים ושותים ושמים בראש השנה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס.

חשוב להדגיש, שסוגיית היחס לראש השנה שנויה בוויכוח גדול בתוך עולמה של תורה. לכל הדעות יש בראש השנה צד של יו"ט, המחייב בשמחה, ויש בו צד של יראה. ביחס לאופן שבו משתלבים שני הצדדים הללו, יש יותר מאופן אחד איך להעמיד את הדברים. מה שאנחנו נאמר כאן הוא, כמובן, לפי תפיסה אחת, כפי שקיבלתי מרבותי, אלו החיים איתנו היום, ואלה שכבר עזבו את החיים בעולמנו. גם אם ננסח את הדברים בוודאות, אין הכוונה לשלול עמדות וגישות אחרות. הכוונה היא להציג את התפיסה הזו כמו שהיא, בבהירות כפי יכולתנו.

בפשטות יש דברים ברורים מאד בתנ"ך (נחמיה פ' ח'), גם בחז"ל וגם בהלכה למעשה. המשנה בחולין אומרת, בארבעה פרקים משחיטים את הטבח בעל כרחו. זוהי הלכה הנוגעת לשוחט שהתחייב לשחוט בהמה בשביל לתת חתיכת בשר למשפחה אחת, מתוך מחשבה שיגיעו עוד רבים שיהיו מעוניינים לקנות בשר. בסוף לא הגיעו עוד קונים, והשוחט מסרב לשחוט משום שאין שום היגיון כלכלי לשחוט בהמה שלימה בשביל חתיכת בשר. הדין

התורה הקדושה מעמידה אותנו מול העתיד בעמדה של אמונה, והרמח"ל ניסח זאת במילה תקווה. אמרנו בשיעור הקודם, שמעיקרי היום של ראש השנה, היא העמידה מול העתיד, והמועד הקדוש הזה קורא לנו לומר - **אשרי איש שלא ישכח ובן אדם יתאמץ בך, כי דורשין לעולם לא יכשלו ולא יבושו כל החוסים בך**. בראש השנה אנו פותחים את השנה החדשה בפתחה של אמונה ותקווה. זהו בעצם מה שהמדרש מציג לנו בדבריו. היהודי יודע שראש השנה הוא יום הדין, ואין לנו ידיעה מה יהיה בשנה הבאה. אבל הוא יודע שייעשה לו נס, ולכן הוא שמח בראש השנה. ואם נשאל על מה מבוססת הידיעה הזו על הנס העתיד להתרחש? אומר לנו המדרש, אנו ישראל, מכירים את אופיו של אלוהינו. כאשר אנו עומדים ביום הדין, ובהכרח מתגנבת ללב המחשבה: **על המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמוות. מי לא נפקד כהיום הזה**. ברגעים הגורליים האלו, רק מחשבה אחת מרגיעה אותנו, והופכת לשמחה. אנחנו מצווים להעמיד מול עינינו את השאלה, מיהו הקב"ה? מה אתה יודע על אופיו? זו בעצם השאלה שראש השנה שואל אותנו. כנגד השאלה שאנחנו היינו שואלים, שכרסמה בלבנו, פתאום שואלים אותנו, ראש השנה, והתורה בכלל, מה אתה חושב שהקב"ה הולך לעשות? איך אתה מתייחס לעובדה שחיך תלויים בהנהגה אלוהית? סדר העבודה שלנו בר"ה, לעמוד מול הקב"ה, מול העתיד שלנו שנמצא בידים שלו, ולומר בלבנו - אנחנו סומכים עליו שיעשה את הדברים טוב ונכון לטובתנו. ובמילים של המדרש, אנחנו מכירים אותו, ויודעים ובטוחים שיעשה לנו נס.

כדי לחבר את הדברים האלה למשהו מוכר יותר, כדי שלא ייראה שאנחנו מציגים כאן ראש השנה שאיש

התפילה אנחנו משבחים את עצמנו בכך שאנו אומרים כל יום שמע ישראל. הכוונה היא כמובן לכך שאנו מקבלים על עצמנו עול מלכות שמים בייחוד השם. זוהי מהותו של עם ישראל, מאמיני הייחוד. את אמונת הייחוד קבלנו מאברהם אבינו. בגלל אמונת הייחוד אנו מכונים בתהילים: 'עם אלוהי אברהם'. אברהם אבינו היה הראשון שעמד מדעתו על אמונת הייחוד, ועשה את זה לעיקר גדול ובנה עליו את כל החיים שלו. הוא גם לימד את אמונת הייחוד לבניו עד היום הזה. מהו היסוד של אמונת הייחוד?

אנחנו נצטרך כאן לעיין קצת בסוגיה הגדולה והחשובה הזו. ההתבוננות באמונת הייחוד היא עיקר מלאכתנו בחיים. מטבעם של דברים, אנחנו עוסקים בדברים רבים. עלינו ללמוד גמרא וגם הלכה, וחיובים בלי ספק לקיים מצוות, ולשלם חשבונות חשמל, ועוד דברים אחרים שאדם צריך לעשות. אבל הדבר העקרוני ביותר שאדם צריך לעסוק בו, וזה באמת אמור לשנות את כל החיים שלו, זוהי אמונת הייחוד. ייחוד ה', זהו דבר שכל אדם תופס אותו חזק יותר ונכון יותר, חיינו ייעשו אחרים לגמרי לכל דבר וענין.

דיברנו בשיעור הקודם על העמידה של האדם מול העתיד הלא ידוע. יש בעמידה הזו חרדה, חשש, שהאדם אינו יכול להתמודד איתם. כדי להתמודד עם הבעיות האלה, המציאו לעצמם בני אדם כל מיני ביטחונות של שקר. אמונות טפלות, עבודות זרות. כל אלו נוצרו עבור העניין הזה. איך אני יכול לעמוד בלי לדעת מה יהיה מחר? האנושות המציאה גם כל מיני אסטרטגיות כדי לתת לו איזושהי נקודת חוזק. למשל, בני אדם רבים מתיצבים בחייהם בעמדה מלחמתית. הם רואים את כוחם בכך שהם לא יתנו לאיש לרמות אותם. אין בעמדה הזו תשובה אמיתית לבעיה, אבל היא יוצרת ביטחון של שקר.

ועל זה אומר לנו הטור בשם המדרש, איזו אומה כאומה זו שמכרת אופיו של אלוהיה. אנחנו מכירים את הקב"ה, ויודעים שהוא ינהג איתנו כראוי, ויעשה לנו נס.

אבל כאן אנו צריכים להיכנס אל תוך הסוגיה הגדולה והעמוקה, ולשאול את עצמנו ברצינות, מה פירוש המילים הנוראות של המדרש? מה אנחנו יודעים על הקב"ה? זוהי נקודה בעייתית מאוד, כיוון שכלל גדול יש בידינו, שעל הקב"ה לא מדברים. לשון ספר הזוהר 'לית מחשבה תפיסא ביה כלל'. אין שום חשיבה אנושית שיכולה לתפוס ולחול עליו ית'. מה פירוש המילים, א"כ, שאנו מכירים אותו וסומכים עליו? בלי ספק נגענו כאן בסוגיה גדולה ועמוקה, אולי הגדולה והעמוקה ביותר, אבל פטור בלא כלום אי אפשר, ואנו מוכרחים לנגוע קצת, לפחות כפי הדרוש בשביל אמונת הייחוד שלנו, וכפי הדרוש ליו"ט של ראש השנה.

הטור בעצמו הוסיף מילים של פירוש לביטוי אופי המוזכר במדרש, וכתב שאופי הוא מנהגיו ודיניו. לאמור, אע"ג שאין לנו שום תפיסה במהותו של הבורא, אנו יכולים לדעת מהם מעשיו, ומהם דרכיו של הקב"ה. זה מה שאנו יכולים לדעת עליו, וזהו גם מה שאנחנו חייבים לדעת.

כדי להסביר את הדברים בקיצור ובפשטות, נאמר את הדברים בנוסח שבו הם מופיעים בתורה. הפסוק אומר: ועתה ישראל מה ד' אלוהיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ד' אלוהיך, ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ד' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך. לשמור את מצוות ד' ואת חוקותיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך. פירוש הפסוקים האלה, שאין לקב"ה שום מטרה אחרת בכל המצוות והדרישות שלו, חוץ מאשר לטוב לנו (כך מפרש הרמב"ן במקום).

לא חשב עליו מעולם, נזכיר את דברי הגמ', שאין מפורסמים מהם במהות תפקידנו ועבודתנו בר"ה. אמר הקב"ה, אמרו לפני מלכויות, כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות, כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

ראש השנה הוא יום מלכות ה', ובזה מתמקד חלק משמעותי מעבודת היום ביום הקדוש הזה. אבל אנו צריכים לשאול ולהתבונן, מהי מלכות? בדרך כלל כאשר מדברים על מלך, אנו מבינים שיש כאן קבלת עול. עצם מציאות המלכות מחייבתציות, כניעה ועבודה. זוהי אמת, בלי ספק. אבל זה אינו שורש המלכות. עיקר מהות המלך היא תפקידו לדאוג לעם. כאשר עם כלשהו בוחר באדם מסוים, וממנה אותו למלך, הכוונה היא שהם מכירים אותו וסומכים עליו שהוא ינהיג אותם נכון וטוב, ולטובתם. זהו היסוד של המלכות. כמובן, עם הוא המנהיג, חייב להיות שנקבל עליו את עול מלכותו באמת. אבל תחילת המלכות היא הידיעה שהקב"ה אוהב אותנו, ומעוניין להנהיג אותנו אל הטוב השלם, וכמובן, שיש לו את היכולת הזו, ואיש לא ימנע ממנו את רצונו זה. מה שאנו אומרים כאן זהו הפירוש הכי פשוט וברור במושג מלכות. מעולם לא מינו מלך בשביל מטרה אחרת. כך זה גם מופיע בספר שמואל, כאשר העם מבקש מלך: **ושפטנו מלכנו, ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו**. זוהי בוודאי אמת עצובה שהרבה מאד מלכים בהיסטוריה אכזבו את מי שבחר בהם ומינה אותם. אבל עדיין זהו פירוש המושג מלך - מי שבטחים בו וסומכים עליו.

ואם כדי להמליך מלך, נכון להכיר את המלך ולדעת את אופיו, ולהחליט אם אנחנו סומכים עליו ובטוחים בו, נכון הדבר שהמלכת הקב"ה בראש השנה, בלב שלם ובשמחה, תלויה בשאלה האם אנחנו מכירים את הקב"ה, ומה אנחנו יודעים עליו.

בעלי הכח, וכך להשיג את צרכיך. עובד אלילים תופס שכך העולם מתנהג, יש בעולם כל מיני כוחות, שכל כח הוא של משהו שחסר לו, שצריך משהו, הוא לא מושלם, והוא משתמש בכוחות שיש לו כדי להשיג את מה שהוא צריך. זוהי תפיסת עולם אלילית.

חשוב להדגיש, היום אנחנו לא נפגשים באנשים שמאמינים באלילים. יותר מצוי לפגוש אנשים הטוענים שהם לא מאמינים כלל. אבל עולם שאין בו אלוקים, חלילה, דומה במידה רבה לעולם אלילי. אלה אינם מאמינים באלים, אבל כל מי שפועל בעולמם פועל בלי שום מגמה מוסרית, ורק צרכי מובילים אותו.

אמונת הייחוד היא, שהקב"ה מנהיג את העולם כולו. פירוש, שכל מה שקורה בעולם, קורה מתוך המגמה של מי שהוא אין סוף, מי שלא חסר לו כלום. משהו כזה יכול לעשות דברים רק מסיבה אחת - כי הם טובים ונכונים.

אני תמיד מנסה לדמות לעצמי איך אברהם אבינו מסתובב בעולם ופוגש אנשים שעמלים בכל כוחם עבור צרכים מינמליים. בימים ההם היו עמלים מעלות השחר ועד החושך עבודה קשה רק כדי להשיג לחם לאותו היום. הוא ניגש לאנשים האלה ואומר להם, אני רוצה כמה דקות לדבר אתך, חשבת פעם איך הגלגל הזה סובב בלא מנהיג. נראה לכם שמישהו היה שומע לו? נראה לך שאפשר לעניין אנשים במצב כזה בשאלה פילוסופית כלשהי? תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר. אברהם אבינו לא בא לטעון להם טענה פילוסופית. הוא אמר להם משהו כזה: תדעו לכם שהעולם שאתם נמצאים בתוכו, הוא כולו דיבור של הקב"ה, שמדבר מתוך אהבה אליכם. עד כמה שאנחנו תופסים את הדבר הזה חזק יותר ונכון יותר, הגב שלנו מזדקף.

והתורה מביאה על כך ראיה: הן לד' אלוקיך השמים ושמי השמים, הארץ וכל אשר בה. רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם, ויבחר בזרעם אחריהם בכם, מכל העמים כיום הזה. לאמור, הקב"ה הרי לא חסר לו כלום, וממילא אין לו מטרה חוץ מלהיטיב לך. אמונת ישראל היא, שהקב"ה אינו צריך כלום ואינו חסר כלום, ואינו תלוי באחר, וזה מוביל אותנו לידיעה שהוא פועל רק מתוך רצון טוב ומתוך אהבה. ההבנה הזו היא ממש א"ב באמונה הכי פשוטה. כמעט כל אחד שמזכיר את המילה אלוקים, או כל כינוי אחר שלו ית', מתכוין לזה. כאשר איכר אוקראיני, שאין לו שום הבנה בשום דבר, נקלע באישון לילה למפגש עם להקת זאבים רעבים, והוא פונה בזעקה אילמת לבורא, הוא מתכוין למי שהוא טוב ומטיב.

אלוקים זה משהו שלא חסר לו כלום, לא צריך שום דבר. כל כח אחר שאנחנו יכולים להעלות על דעתינו, הוא משהו שיש לו צרכים, אינטרסים. אדם שחי בעולם, אם חלילה הוא לא מאמין באמונת הייחוד, העולם עבורו מונחה ע"י כל מיני כוחות, כל כח פועל מתוך הצרכים המסוימים שלו, ומשתמש באמצעים שיש ברשותו. זהו ציור של עולם אלילי. הרבה מאד כוחות פועלים בעולם, לכל אחד יש כח מוגבל, ויש לו גם צרכים. כדי להשיג משהו מאותם כוחות, אתה צריך לזהות נכונה את צרכיהם, ולתת להם תמורת מה שיתנו לך. מי שרוצה משל מוחשי איך נראה עולם אלילי - זה הפוליטיקה. הפוליטיקה זהו עולם של כוחות, לכל אחד יש עוצמה מסוימת של כח, השפעה פוליטית וכדומה, ולכל אחד יש גם הרבה צרכים. הפוליטיקאים הם בד"כ אנשים רעבים מאד, ותמיד חסר להם, לא משנה כמה יש להם. והם משתמשים בכוחם כדי להשיג את מה שהם צריכים להשיג. אם אתה מזדמן לפוליטיקה - שלא נדע מצרות - אתה צריך ללמוד לזהות את הצרכים של

במאמר הקיווי, שהתחלנו לקרוא אותו בשיעור הקודם נאמר משפט נפלא: **זה כבוד המלך שבוטחים בו**. לאמור, הביטחון בה' והתקוה אליו הוא עצם המלכות. זהו כבודו של כל מלך שבוטחים בו. ולהיפך, מלך שנספר שרק חוששים מפניו, אין זה כבוד בשבילו. וביום ראש השנה, צריכים אנו להעלות כבוד למלך הכבוד, וזה על ידי שנבטח בו ונקווה אליו.

הוא מביא שם את מאמר חז"ל בגמ' מכות, בא חבקוק והעמידן על אחת - אמונה. ומפרש, מהי אמונה - תקוה. זה גם פשוטו של מקרא בספר חבקוק, למי שמעיין שם. המשמעות היא תקוה. להאמין בד' אין הכוונה להאמין שיש אלוקים, וגם לא שהוא מנהיג את העולם והוא עושה את הכל. כמובן, כל זה הכרחי, אבל חייבים להמשיך את הצעד הבא. להאמין בד' פירושו לסמוך עליו ולקוות לו. חשוב מאד להדגיש את זה. כל מה שהוא עושה זה לטובה. בלי זה עיקר חסר מן הספר. ניקח משל חריף, אולי חריף מדי - אם אדם נמצא באיזה מחנה עבודה גרמני, ויש שם קצין נאצי שהכל נמצא בידיים שלו. האם היחס שיהיה לי כלפיו יהיה יחס של בטחון? בוודאי שלא.

בטחון בנוי על זה שאני יודע מה הקב"ה רוצה. אני מבין מה הקב"ה רוצה. אני יכול להבין שאם אני נמצא באיזו צרה ואני פונה לקב"ה בזעקה, הלב שלי הישר והטוב אומר שלא יתכן שהתפילה שלי לא תגע בו, לא אפשרי. אינני יודע, כמובן, מה יקרה. מהם השיקולים שהוא יחליט על פיהם. אבל ברור לי לגמרי שזה לא יהיה ממיעוט אכפתיות. זוהי אמונת הייחוד שאותה סיפר אברהם אבינו לעולם. בשביל זה הקב"ה הוריד תורה לעולם, וזה עיקר קיומינו, זה כל טובינו וכל תוקפנו.

העינים שלנו מאירות, והחיים שלנו נראים אחרת. כל מה שמטריד אנשים, הורס אותם וגורם להם לעשות דברים רעים, השורה הראשונה זה הפחד, הפחד מאחרים והפחד מהעתיד. הפחד הוא אחד הכוחות הקשים ביותר בבריאה. ואם נוסיף לזה את תחושת הניכור, שאנחנו סובלים בעולם שמנוהל ע"י כוחות שאין להם שום אהבה ושום רצון טוב, ההרגשה תהיה נוראה. בצורה הזו, התחושה הבסיסית היא שאני צריך להלחם ולהיאבק על הקיום שלי. אין שום דבר שאוכל להשען עליו.

אמונת הייחוד באה לצייר עולם אחר לגמרי. עולם שכולו נעשה ע"י מי שכל עניינו הוא הטוב. ממילא נוצר יחס אחר, יחס של תקווה, לעתיד ולהווה.

יש יום אחד בשנה, שבו אנחנו נקראים לקבוע את היחס שלנו אל המציאות, אל העתיד. אנחנו מתחילים בזה שהקב"ה דן ומחליט מה יקרה, ומוסיפים לזה מיד, שכל השיקולים שלו הם איך יהיה לנו טוב. הרמח"ל במאמר החכמה, מפרש את תפילת ר"ה ומדבר על כך שביום הדין צריך להתעסק בענין המלכות, שם הוא אומר: **'כי זה כל טובינו וכל תוקפנו'**. זה מה שנותן לנו כח, תמיד, ובעיקר ביום ראש השנה. זה פירוש המושג להיות יהודי. ככל שנוכל להתמקד בדבר הזה, ולהתבונן בו. זוהי אמת פשוטה, אמת גדולה, שלא צריך בשבילה הרבה עומק. כל אחד, או לפחות, כמעט כל אחד, יכול להתבונן בלב שלו, עמוק בפנים ולמצוא את ההבנה הזו. זו היתה הבשורה של אברהם אבינו, על זה אנו מעידים באהבה פעמיים ביום, וזה מה שנקרא קבלת מלכות שמים. אני סומך את עצמי על הרצון האלקי, על מלכותו ית', על רצונו של הקב"ה להתחבר אלינו. זה יום טוב של ראש השנה.

את הכוסות ביין. אני עושה את מה שהטבע דורש, ומתפלל לד' וסומך עליו שהוא יציל אותי.

אמונת הייחוד אומרת דבר מאד עמוק, דבר ישר, דבר שהלב מעיד על אמיתותו, לא דבר שבנוי על סיפור. הלב הישר אומר שאלוקים חפץ בזה שיהיה לך טוב. אין ספק שצריך עבודה בשביל להפנים את אמונת הייחוד, אבל אלו דיבורים שמתאימים ללב האנושי, מתחברים לדעת. ההתחברות לאמונה ולתקווה מרימים את הנפש משפלותה ומגביהים אותה.

הביטחון בד' כרוך גם בויתור על תחושת הריבונות שלי. אני אנווט, אני אקבע. אלו תחושות ראשוניות מאד בנפשנו, ומידת הביטחון מעמידה אותנו, קודם כל, על האמת הפשוטה, שהביטחונות בהשתדלות הם שקר. ואח"כ היא מובילה אותנו להכרה, אני סומך על מישוהו אחר, על מישוהו אוהב, אבל לא על עצמי. מידת הביטחון גם אומרת שלא דוקא הטוב שאני רוצה - הוא שיהיה. וזה גם פוגע בתחושת הריבונות המזויפת. אבל יש באמונה הזו בשביל לשים את עצמי במקום גבוה הרבה יותר.

כדי שתהיה משמעות לתקווה בחיינו, אנו צריכים להתמודד כאן עם בעייה של הבנה. פעמים רבות הדיבורים על הטוב האלוקי, מובילות לרעיון שרק הקב"ה יודע מהו טוב, ומשם לכך שהכל טוב הדרך קצרה מאד. יש בתפיסה הזו, לדעתי, כמה בעיות, חלקן חמורות. מה נעשה, טבעו של אדם שיש לו בדעתו איזשהו ציור של הטוב, ואליה הוא מצפה. היפוך המושגים של טוב ורע, מרוקן אותם ממשמעות, ומבטל את משמעותה של התקווה כעמדה נפשית אמיתית.

חייבים גם לומר, שהתורה וחז"ל אינם מלמדים אותנו שאין רע בעולם. ההיפך הוא הנכון. מקרא מלא דיבר הכתוב: **ראה נתתי לפניך את החיים ואת**

כמובן שקבלת המלכות במובן הזה, גוררת אחריה גם התחייבות לציית ולשמור על מצוות התורה. לא יתכן שאדם יאמר, אני סומך על ה' שהוא ינהיג אותי אל הטוב, אבל ציוויו אינם מחייבים אותי. זוהי כמעט סתירה מיניה וביה. אבל זה כבר שלב שני. כך נאמר בחז"ל על מעמד הר סיני: קבלו מלכותי ואח"כ קבלו גזירותי.

אבל גם השלב הראשון דורש לפעמים הרבה מאד. האדם רגיל לבנות את חייו על כל מיני דברים, שהם לא הטוב האלוקי. הביטחון בה' מזעזע את ההישענות שלי, את הביטחונות של שקר. הביטחון בה' גם מאיים על כל מיני אמונות אחרות. שמעתי מישוהו שאמר שעם ישראל נקרא עם סגולה, מפני שיש לו הרבה מאד סגולות. זהו נושא עדין, מפני שאין לי יומרה לומר שהסגולות אינן נכונות. יש כנראה כאלה שיש להם מקורות טובים. אבל האמת לאמיתה שהם מסיטים את האדם מאמונת הייחוד.

היתה לי פעם, לפני כמה שנים, בעיה רפואית. היה יהודי ת"ח בירושלים, שהיתה לו סגולה מפורסמת לבעיה המסוימת הזו. הלכתי אליו, וזה היה אור לערב יום הכיפורים. הוא רשם לי על דף איך עושים את הסגולה. יצאתי משם לרחוב, ושאלתי את עצמי, בשביל זה אני יהודי? זה מה שאני עושה בחיים שלי? קרעתי את הדף, ופיזרתי את הניירות לכל עבר. אני נמצא בעולם בשביל לפנות לאלוקי אמת, לפנות להנהגה שלו שהיא הנהגה אמיתית, הנהגה של טוב וישר ד'. השתדלות זו סוגיא אחרת, והיא חלק מעבודת האדם. אבל הפניה שלנו תמיד היא פנייה לקב"ה. גם כשאני הולך לרופא, אני בעצם פונה לקב"ה. יכול להיות שזהו הרופא הכי טוב בארץ או בעולם, ואעפ"כ, וכולם יודעים שגם הרופא הכי טוב יכול גם לא להצליח. אני עושה מעשה נכון וטוב, כביכול, מגיש כלי ריק לפני ה', והוא ית' ימלא

אמונתנו שהוא מופיע כדי להוביל את המציאות אל הטוב. מתי הטוב ההוא יקרה? אולי היום בערב, ואולי מחר, ויש מצב שבעולם אחר. אבל הדבר הזה מובטח.

קצת להמחיש את הדברים. היה יהודי מפורסם מאד בחב"ד חסיד של הצמח צדק, שקראו לו רבי הלל מפאריטש. הוא היה חסיד וחכם מאד, והוא כתב ספרים חשובים. פעם אחת, אביו של רבי הלל נפטר. הבן, שהתחנך בתפיסה חבדית שאין עוד מלבדו, והכל אלוקות, ולא היה מקום לצער. משום מה, מה לעשות, הוא הרגיש בלב איזושהי מועקה, שלדעתו עמדה בסתירה להבנות שהוא הגיע אליהם. כדי לחזק את ההכרה באין עוד מלבדו, הוא הזמין את הציבור בבית הכנסת לקידוש. אני רוצה לתאר לעצמי, שרבי הלל עצמו לא השתתף בקידוש, אלא הלך לארגן את הלוויה. עכ"פ, הסיפור הולך שהציבור יושב שם וחוגג, והאדמו"ר הצמח צדק יוצא מחדרו, ושואל את הציבור לשמחה מה זו עושה? השיבו לו, אבא של רבי הלל נפטר. נו, ולכן? כיון שהכל לטובה, אז זו סיבה לשמחה גדולה. אמר הצמח צדק דבר חכמה נפלא: גם כשאביו היה חי זה היה לטובה, מדוע אז הוא לא עשה קידוש?

החכמה הנפלאה המונחת בדברי הצמח צדק (כמובן, אם הסיפור הוא אכן מדויק), שהעלייה למקום שבו הכל לטובה, אינו שייך ואינו מתאים לאדם החי בעולמנו. זה גורם, בהכרח עיוותים. לפי דברינו הדברים ברורים יותר. העובדה שאביו של רבי הלל נפטר היא בשורה רעה, כמו שזה מוגדר בהלכה, משום שזה באמת רע. אלא שבלי ספק זה נעשה רק מפני שהקב"ה מוביל כאן מהלך שיביא לטוב מלא. כיון שברור לי לחלוטין, שאין מגמתו של הקב"ה אלא לטובה, ממילא ברור לי שכל רע שמתרחש, לא

הטוב, את המוות ואת הרע. זה אינו פסוק בודד. רוח התורה תמיד היא שהקב"ה העמיד את האדם בפני המאבק בין הטוב לרע, וציווה אותו לחזק את הטוב ככל יכולתו.

בפסוק האחרון שהזכרנו נאמר גם דבר נוסף, משמעותי מאד. החיים הם ייצוג של הטוב, והמוות הוא רע. גם זו אמירה שמופיעה בתורה תמיד, ובחריפות גדולה. אני יכול לתאר לעצמי מציאות שדיבורים על הטוב שבמוות יכולים להוביל לעיוותים מוסריים חמורים. יש לי שכן שמרגיז אותי, מרגיז מאד, והריגתו היא פיתרון טוב לחלוטין. לי יהיה שקט מהיום והלאה, וגם הוא, יזכה ללא פחות מהטוב הנצחי. אז מה בכל אופן רע בזה? נדמה לי שדברים כאלה הופיעו בהיסטוריה האנושית. המוות הוא רע, וכל מה שדומה למוות במקצת, כמו יסורים, עוני, סבל וכו' הוא רע. פחות רע ממוות, אבל רע. ותפקידו המרכזי של האדם, התפקיד שהתורה נתנה לו, הוא לפעול למען החיים.

מה שמביא לטעויות הללו, זה הבנה שטחית בדברי חז"ל. בגמ' נאמר: **כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד**, ונוסח אחר של אותו העיקרון, וגם הוא מחז"ל, **גם זו לטובה**. מאמרים אלה, הם יסודות האמונה ממש, אלא שצריך לשים לב להבדל המהותי בין המשפט, הכל טוב, לבין הכל לטובה. האמירה שהכל טוב, מטשטשת את יסודות התפיסה האנושית, ושוללת ממנו את עמידתו המוסרית והאמונית מול בורא העולם. האמירה 'הכל לטובה', כוונתה היא שכל רע שהקב"ה מאפשר בעולם, נעשה בשביל שיצא מזה בהמשך טוב. פעם שאל אותי בחור, מדוע כדאי לו להתאמץ בשביל העולם הבא, שמה יהיה שם טוב כמו שהקב"ה רואה כטוב, אבל לי זה יכאב מאד. חלילה וחס! הטוב הוא טוב בעיני המקבל אותו, וכל מה שגורם סבל, או צער, הוא משהו מן הרע, ויסוד

ענין האמונה, הביטחון והתקווה, הוא מיסודות היהדות, והוא דורש תמיד מחשבה והתבוננות, וכדברי ירמיהו הנביא, **עקוב הלב מכל, ואנוש הוא, מי ידענו**. פירוש הפסוק הוא, שליבו של האדם עמוק ומלא כפלים, בכל יום נפתח כפל נוסף בלב, וגם לשם צריך להחדיר את אמונת הייחוד, את הביטחון בד', ולבטל את הביטחונות של שקר. הגמ' במסכת ברכות מספרת, שלרבי אבהו היו עשרים וארבעה בתי כסא בדרכו מן הבית עד בית המדרש. מפרש רבנו הגר"א ש"ד פעם בכל יום צריך האדם לעצור כדי לנקות את עצמו מעיפוש הדעות והמידות. טבעם של דברים שהחיים בעולם מביאים כל מיני בטחונות של שקר, ומכסים בהם את האמונה שבתוך לבנו. ביטחונות של שקר יוצרים גם עיוותים מוסריים חמורים, חשש, עוינות וקנאה. אמונת הייחוד מביאה איתו תיקון החיים כולם.

אם היהדות התורנית הייתה מתמקדת בנקודת המרכז שלה, שזו אמונת הייחוד והביטחון בד', הייתה האמונה הולכת וכובשת את העולם. לפחות חלק מהלאות והנרפות שלנו, מהמציאות שדבר ד' נמצא בגלות ולנו אין פתחון פה, זה בגלל שאנחנו מוציאים את האנרגיה שלנו על דברים פחות מרכזיים.

עכ"פ, זהו עיצומו של יום ראש השנה, להעמיד את עצמנו בנקודת הביטחון והתקווה לד'. לזכור את ההבטחה האלוקית ואת האהבה שלו אלינו, ובמידת יכולתנו להישען עליה, ולבנות עליה את מבטנו על השנה הבאה עלינו לטובה.

שהקב"ה יעזור לנו שנזכה תמיד להדבק באמונת האמת, ללכת בדרך הישר, ולכתובה וחתומה טובה.

נועד בשביל עצמו, אלא כדי שזה יוביל אותי לטוב אחר, גבוה ועליון יותר.

הרווח הגדול שלנו מהדברים הללו, שהתקווה שלנו היא לטוב פשוט ומוכן. כיוון שאני יודע מהי מגמתו של הקב"ה, ומבין שאין רצונו אלא לטובתי, בשבילי נברא העולם, ממילא אני מקווה, לא בטוח, שהתוצאה תהיה טובה ומתוקה.

העבודה שלנו בר"ה היא לבנות לעצמינו ביטחון בקב"ה, ותקווה לטובה. סדר התפילה לראש השנה, מעמיד את יסודות הטוב האלוקי. את מלכות ה', שהיא החיבור שלו, והמחויבות שלו לדאוג לעולם בכלל, ולישראל בפרט. אבל ברמה הכי ראשונית, ההכרה הזו אינה תלויה בשום ידיעה, אלא באינטואיציה פנימית בסיסית. מי שמנהיג את העולם לא חסר לו כלום. זה הרי ברור ומוכן בקלות. כל מה שהוא פועל, נובע מטובו ומאהבתו, אז יש סיבה טובה לקוות שהכל יהיה טוב ומתוק. עה"פ **טוב וישר ה', אומרים חז"ל במדרש, למה הוא טוב, מפני שהוא ישר, ולמה הוא ישר מפני שהוא טוב.**

בר"ה אנו מתחילים שנה חדשה. אנחנו רוצים לצאת לקראתה ולבסס שנה של דיבור ודו שיח עם הבורא. שנה שכל מעשינו לתיקון המציאות יהיו ביטוי של תקוותנו לד'. שנה שכל הטוב שנקבל יובן אצלנו כתשובה שלו ית' לתקוותנו. שנה שנאמר תמיד לבורא, אנחנו משתדלים לעשות את שלנו, בהשתדלות, בתפילה, ובשמירת התורה, ואתה עשה מה שהבטחתנו, **השקיפה ממעון קדשך מן השמים, וברך את עמך את ישראל** (עיין בדברי רש"י בפירוש התורה, דברים כ"ו ט"ו).

שיעור שלישי - מלכויות, זיכרונות ושופרות

לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו, כי חדות ד' היא מעוזכם. עזרא הסופר אומר שני דברים. האחד, אסור לבכות ולהתאבל כי קדוש היום לאדונינו. עצם קדושת היום מחייבת שמחה. יום קדוש הוא יום עם נוכחות של הקב"ה, ולכן הוא סותר צער, סותר אבילות. העיקרון הזה מופיע גם בהלכה. חז"ל דרשו מהביטוי מקרא קודש, שמופיע בתורה על החגים, קדשהו באכילה ושתיה. עזרא מוסיף גם דבר נוסף. אם ישאל השואל, איך אתה רוצה שאני לא אבכה, כשאני כל כך לחוץ ומפחד מהעתיד, ועל זה משיב להם עזרא, חדות ד' היא מעוזכם. השמחה בקב"ה והביטחון בה', היא ההצלה שלכם. וילכו העם לאכול ולשתות ולשלח מנות לאין נכון לו ולעשות שמחה גדולה, כי הבינו בדברים אשר אמרו להם.

אם אנו מנסים להוציא את ההדרכה הגלומה בפרק הזה, ובדברי עזרא הסופר, נגיע למסקנה מורכבת.

כאשר עזרא הסופר מלמד אותנו, ביחס ליום ר"ה, כי חדות ד' היא מעוזכם, למדנו גם שהאדם זקוק למעוז, להצלה. העניין הזה יכול להילמד גם מהעובדה שהעם בכה כאשר שמע את דברי התורה. כפי הנראה יש באחד לחודש השביעי סיבה טובה לחשש ולפחד. מכאן נובעת ההלכה הברורה שאין אומרים הלל בר"ה, משום שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, ובלתי אפשרי לומר שירה. או כלשון הרמב"ם, שימים אלה ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה.

יחד עם זה, עזרא הסופר מכריע בבהירות. הבכי והצער הם לא ייעודו של יום זה, והם אפילו אסורים

דיברנו בשני השיעורים הקודמים על התקוה. רבינו הרמח"ל העמיד את התקוה כאחד היסודות בכלל של חיי אמונה. אמרנו שר"ה ובכלל כל המועדים של החדש השביעי, הכותרת שלהם היא התקוה לד'. הדבר הזה כתוב במפורש בספר נחמיה פרק ח' (לפי המסורה שלנו עזרא ונחמיה הם ספר אחד, הנקרא ע"ש עזרא. בתנ"ך המודפס נכנסה החלוקה הנוצרית והיא חילקה את עזרא ונחמיה לשני ספרים. העניין הזה מופיע בפ"ח מספר נחמיה). שם מסופר על שיבת ציון, כשעזרא ונחמיה בנו את ירושלים מחדש אחרי גלות בבל. שם כתוב שנקבע שכל שבי הגולה, יתאספו באחד לחודש השביעי ברחוב אשר לפני שער המים. ביום המיועד, שהוא ראש השנה שלנו, היה מעמד מיוחד של קריאת התורה. עזרא הסופר הכהן קרא בפני כל העם בתורה.

בלשון הכתוב, ויקראו בספר בתורת האלוקים, מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. לא הייתה זו קריאת התורה כמקובל אצלנו. זה היה יותר דומה לשיעור, הוא קרא והסביר כהגון, מפורש ושום שכל. זו הייתה דרשה ארוכה, מן האור עד מחצית היום, כל הבוקר. כל זה מפורש בפסוקים. הפרט היחידי שחסר לי, והייתי מאד רוצה לדעת אותו, זו השאלה מה הוא קרא. איזו פרשה או פרשיות בתורה קרא עזרא לפני העם. עכ"פ, הגיעו דברים לידי כך, כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה. אני מניח שדרשנים רבים היו רושמים לעצמם הצלחה כבירה. להצליח להביא את הציבור לבכי, זהו הישג מרשים. עזרא הסופר נהג אחרת, הוא שלח את הלויים אל העם, להסות את הבכייה. היום קדוש הוא לד' אלוקיכם, אל תתאבלו ואל תבכו.

לחלוטין מלהיות מלך. בלי ספק, היו הרבה מלכים שהפכו את מושג המלכות על פניו. השתמשו במלכות ככלי עבור האינטרסים שלהם, ורמסו ברגל גסה את הצרכים של עמם. אבל אנו עסוקים במושג המלכות כמו שהוא בעיקרו. הרמב"ם מדבר על כך בהלכות מלכים, ואומר שהמלך (הכוונה, כמובן, למלך ישראל) ליבו לב כל ישראל. הלב שלו מלא בדאגה לעם. הוא הולך לישון כשהעם בליבו, וקם בבוקר במחשבות על טובת העם. כאשר אנחנו מדברים על המלכת הקב"ה, הכוונה היא לגלות את רצונו במלכותו. רצון כזה נובע מאמון בלתי מסויג באהבתו של ד' לישראל. כל פסוקי המלכויות עסוקים בכך שהקב"ה הוא מלך ישראל וגואלו.

הפסוק הזה חובק את כל העבר, ההווה והעתיד, מההיבט של מלכות ד'. **כה אמר ד', מלך ישראל וגואלו, אני ראשון ואני אחרון, ומבלעדי אין אלוקים. אני ראשון - אני הייתי לפני הבריא. כל מה שקורה בעולם הוא מכח זה שאני ראשון. ואני אחרון - הדברים הולכים ומתקדמים להגשמת רצוני. ומבלעדי אין אלוקים - מן ההתחלה והסיום תוכל להסיק שכל המהלך של הדרך, כל השלבים שבאמצע, גם הם חלק מגילוי מלכותי והגשמתו אל המציאות. כל אותם כוחות אחרים, שנראה שהם שולטים במצב כיום, כל אותם דברים אחרים שמובילים את המציאות, כולם פועלים ברשותי ובפיקוחי. ומבלעדי אין אלוקים. זהו מלכויות וזהו אמנות הייחוד.**

הרמח"ל במאמר החכמה אומר על ענין המלכות, כי **זה כל טובינו וכל תוקפנו. בהרבה מקומות הרמח"ל משתדל להעמיד את דבריו על פסוקים. אני חושב, שכאשר הוא אומר, כל תוקפנו, הוא מתכוין לפסוק: חדות ד' היא מעוזכם. שבי ציון בכו ברה"ה. היה משהו שעורר אותם לבכי. עזרא העמיד אותם על**

בו. עיקרו של יום ר"ה, הוא חדות ד' היא מעוזכם. מהותו של יום, שהאדם צריך להשעין את עצמו על האהבה של הקב"ה.

המטרה של החשש הטבוע בעצם העובדה שראש השנה הוא יום דין, היא כדי להעביר את האדם מביטחון של שקר, לביטחון של אמת בטוב האלוקי. האדם בטבעו הראשוני מחפש נקודות חוזק דמיוניות של כוחי ועוצם ידי, ויום הזיכרון בא לבטל את הדימיון הזה, ולהעביר אותו לתקווה לפני ד'.

ראש השנה נקרא בפי חז"ל יום הזכרון. זה בנוי, לכאורה, על הפסוק בפרשת אמור, **זכרון תרועה מקרא קודש, הרמב"ן בפירוש התורה, והמהר"ל בתפארת ישראל פרק כ"ז, פירשו, שזהו יום שבו אנו נזכרים לטובה לפני ד' על ידי התרועה. ואם שם היום הוא יום הזיכרון, למדנו שמהותו של יום הוא הזכירה לטובה לפני ד'. אני מביא את דברי רבותינו, כי יש מי שפירש שיום הזכרון הוא יום הדין, והכוונה שד' זוכר ביום הזה את מעשי בני אדם. לפירוש השני יש גם מקורות, כך נראה בספר החינוך, וגם בדרשת הרמב"ן לר"ה יש מי שהבין כך. אבל פשוטם של דברים הוא כמו שכתבנו.**

חז"ל תקנו לומר ברה"מ מלכויות, זיכרונות ושופרות, ובפשטות התכוונו בסדר הזה ללמד אותנו את התוכן של היום. מהותו של יום מתבטאת בשלושה דברים - מלכויות, זיכרונות ושופרות. ננסה לפתוח קצת את הסוגיא, **אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה, ובמה - בשופר. הרעיון המרכזי במלכות הוא, שהמלך מתעניין, רוצה ואוהב את העם. לו יצויר שמלך מסוים יאמר - עיזבו אותי, העם לא מעניין אותי בכלל, ברור לגמרי שהוא נפסל**

משמעות היום, והם תפסו שיש להם בעיה חמורה וקשה. המצב הרוחני, התורני שלהם היה רחוק מלהיות משביע רצון. זו היתה דלת העם, חלקם נשאו נשים נכריות. וכשהם תפסו את המקום שהם נמצאים בו, הם בכו. אם היום הוא יום דין, מה יהיה? אומר להם עזרא הסופר - אתם חוששים ממה? תדעו לכם, העיצה שלכם היא מלכות ד'. האמון שלכם בד', התקוה שלכם אליו, היא מעוזכם, היא ההצלה שלכם. זה מלכויות.

כשאנו אומרים קריאת שמע, שזה גם אחד מפסוקי מלכויות, המילה אלוֹקֵינו היא מרכזית. בלי היחס המיוחד שיש לו אלינו, חסר משהו מהותי ומרכזי ביחס. בעל הלש"ו מדגיש את המילים שאומרים בתפילה ר"ה: **ויאמר כל אשר נשמה באפו, ד' אלוֹקֵי ישראל מלך, ומלכותו בכל משלה.** הוא אומר שאם יהיה מצב כזה, שיאמר כל אשר נשמה באפו - ד' אלוֹקֵים מלך ומלכותו בכל משלה, לא תהיה זאת תכלית הבריא. הפסוק: **כי לד' המלוכה, ומושל בגויים,** הכוונה היא שד' הוא מלך ישראל, ומשם הוא גם מושל בגויים. משל למה הדבר דומה, תקופות ארוכות בהסטוריה, בריטניה שלטה במדינות רבות. גם כיום אוסטרליה נסיכות בריטית. אבל אם משהו יגיע למלכת בריטניה, ויכנה אותה מלכת אוסטרליה, אני לא חושב שיהרגו אותו, אבל זו תהיה פגיעה בכללי הטקס. זה גם פירוש הפסוק, כי לד' המלוכה, בישראל, ומכח מלכותו זאת, הוא גם מושל בגויים. ד' אלקי ישראל הוא מלך בישראל, ומלכותו בכל משלה, השלטון והממשלה של המלכות הזו, פורשים את כנפיהם על כל העולם.

אלו הם דברים ברורים ומוסכמים על כל ישראל. אבל אני אוסיף קצת תוספת הסבר. יש רעיון מסוים שהקב"ה רוצה להגשים בעולם, תכנית גדולה ונפלאה, שבשבילה הוא ברא את העולם.

אנחנו אלה שהקב"ה בחר בנו כדי להגשים את התכלית. האמירה שהקב"ה הוא מלך ישראל, כוללת לא רק את המחויבות שלו אלינו, כקבוצת אנשים קונקרטיים, אלא גם לכל מה שהקשר שלו איתנו מבטא. כל הדרכים שהוא גילה לנו בתורה שבכתב ושבבע"פ, הם מלכותו, ואותה הוא לא יעזוב לעולם. מלכות זו תתפשט על כל העולם.

כתוב בפרשת שמות, שמשה רבינו שואל את הקב"ה, **הנה אנכי בא אל בני ישראל, ואמרת להם אלוֹקֵי אבותיכם שלחני אליכם, ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם.** התשובה שד' עונה לו היא, **כה תאמר אל בני ישראל, ד' אלוֹקֵי אבותיכם, אלוֹקֵי אברהם, אלוֹקֵי יצחק ואלוֹקֵי יעקב שלחני אליכם.** זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. יש בפסוק הזה נקודה נפלאה של חידוש. אם אשאל כל אחד מכם לשמו, הוא יענה כך וכך, ואם אשאל אותו לאחר מכן, עד מתי תהיה נקרא חיים? תביטו בי במבט תמה. מה הטעם לומר ששמו של הקב"ה ישאר כך לעולם ולדור ודור? חז"ל דרשו מהפסוק הזה דינים והלכות, על שם הוי"ה ושם אדנות, אבל אני עסוק כרגע בפשוטו של מקרא. וביאור הדברים, אני בחרתי בכם, והתכנית האלקית שלי תלויה בכם. כך זה היום, ביציאת מצרים, וכך זה יהיה לעתיד, לדור דור ולעולם. לעולם ועד אקרא לעצמי על שם הקשר שלי אתכם.

כל זה נכנס במושג המלכות. הקב"ה מעונין בנו. כך אנחנו מתחילים את השנה. חז"ל לימדו אותנו לסמוך גאולה לתפילה. גם גוי יכול להתפלל. **שומע תפילה עדין כל בשר יבואו.** אבל יש הבדל מהותי בין תפילה של יהודי לתפילה של גוי. גוי מגיע להתפלל כי הוא מבקש רחמים, כי אין לו דרך להסתדר בלי רחמים. רבש"ע, כך אומר גוי, קשה לי, אני לא מסתדר. אני מוכרח את עזרתך. יהודי

להיפקד כל רוח ונפש. 'כי זכר כל המעשים לפניך
בא ואתה דורש מעשה כולם.' גם בסיום הברכה,
לפני החתימה, חוזרת הברכה לנושא במילים: כי
זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם, ואין שכחה
לפני כסא כבודך.

למרות זאת, עיקר מושג הזיכרון אינו מתייחס
לזכירת מעשי האדם ומחשבותיו. כל פסוקי
הזיכרונות, שהם בלי ספק עיקר הברכה, עסוקים
בכך שהקב"ה זוכר אנשים נבחרים לטובה. יש
כאן מושג אחר לגמרי של זיכרונות. אפשר כמעט
לומר שאלו שני מובנים מנוגדים, משום שהזיכרון
במשמעות של דין, מבטא שאין יחס מיוחד, ושורת
הדין היא שקובעת את פני הדברים לחלוטין, ואילו
זיכרון לטובה מבטא שיש לאותו אדם אצל הקב"ה
יחס מיוחד, המבטל את הכללים הרגילים ביחס
לאותו אדם. אין לנו ספק שעיקר המושג זיכרונות
מכוון לזיכרון לטובה. כך מוכח גם מחתימת הברכה,
שהרי חותמים במילים: **זוכר הברית**, ולא, למשל
במילים, זוכר מעשי בני אדם.

ולמרות זאת, פתיחת הברכה מביעה הדגשה חריפה
מאד של עומק הדין. נראה שיש כאן כוונה להעמיד
את האדם על רצינות המעמד, ועל חשיבות הנושא.
הדין הנערך בר"ה אינו מתייחס רק למעשים
בולטים וגדולים, אלא לכל פרט גדול וקטן, במעשה
ובמחשבה. גם לגורליות של הדין יש ביטוי.
העניינים הנקבעים ביום זה, אינם זוטרים, אלא
קריטיים. ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו
לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו
להזכירם לחיים ולמוות, מי לא נפקד כהיום הזה.

יתכן שפתיחת הברכה מגשימה מטרה דומה לדרשה
שנשא עזרא הסופר בפני שבי ציון באחד לחודש
השביעי. כדי שהאדם ימצא את משענתו על תקווה

מתפלל אחרת. הוא מתחיל בברכת גאולה, אתה
הרי בחרת בנו, אנחנו קרובים אליך, שייכים לך
ואתה מעוניין בנו, ומכח זה יש לי אומץ ורצון לבקש.

אנו חותמים ברכת מלכויות בבקשה גדולה - **מלוך
על כל העולם כולו בכבודך**. כל התפילה הגדולה
הזו באה מכח ההבנה והכרה שלנו, שמלכות ד'
היא הטובה הגדולה ביותר שתיתכן. אין רצונו
של הקב"ה אלא להטיב לנו, וממילא מלכות ד' זה
הטוב ביותר. יש ויכוח האם נכון ומתאים לבקש
בקשות פרטיות בר"ה. המניעה מבקשות פרטיות,
אינה נובעת מכך שאין מספיק חשיבות לבקשות
הפרטיות. אין כאן, לדעתי, דרישה לוותר על ענייני
הפרטיים. הייתי מביא לזה משל. אם אדם שיושב
עם אשתו בחדר ייחוד, יש לו בקשה חשובה ממנה
- מאד חשוב שכשאני חוזר הביתה מהכולל או
מהעבודה, האוכל יהיה מוכן. אני לא אוהב לחכות.
כולנו נבין שאין לזה טעם. מדוע, האם הוא אמור
לוותר על זה? ודאי שלא. אבל הנושא בחדר ייחוד
הוא הקשר, וכל יתר הדברים צריכים להיכנס לתוך
הנושא הכללי, ולא לדבר עליהם באופן ספציפי.
הקשר כולל בתוכו את הכל. כך גם ראש השנה,
שאנו עסוקים ביצירת הקשר מחדש, אין כל כך
מקום לבקשות פרטיות.

אחרי שסיימנו את ברכת מלכויות, אנחנו אומרים
זכרונות. ברכת זכרונות עסוקה בשני דברים
שונים הנכנסים תחת המילה זיכרונות. פתיחת
הברכה משתמשת במושג זיכרון במובן של דין.
היא מתארת ומציירת בהרחבה גדולה את הדין
המתקיים ביום זה, ומגדירה אותו - זיכרון. נקרא
מספר משפטים מתוך נוסח הברכה: **'אתה זוכר
מעשה עולם. כי זכר כל הייצור לפניך בא, מעשה
איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם
ותחבולותיו ויצרי מעללי איש. כי תביא חוק זיכרון**

להזכיר עשרה פסוקים שיש בהם שופר, וליצור מהם ברכה נפרדת?

הראה לי פעם מורנו הרב שפירא זצ"ל, נוסח נפלא המופיע בספר שלטי גיבורים (נדפס בגיליון על הרי"ף במסכת ראש השנה). הסברא נותנת שזה לא עניין שהתחדש ע"י אחד מהראשונים. אלו דברים שנראים נוסח אחר, מסורת אחרת של דברי חז"ל. אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, שופרות כדי שתתנו לב ותצפו ליום הדין ולימות המשיח, ובמה - בשופר.

יש כאן דבר גדול מאוד, שצריך אולי קצת פירוש. מי שלומד פרק א' בבראשית, על בריאת העולם בשישה ימים, ומגיע לפסוק, **וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד**. משם הוא קם ויוצא לעולם, ורואה את כל המתרחש סביבנו. הוא מתמלא פליאה. כך נראה העולם שהקב"ה ברא? אם יגישו לי את העוגה שהכין האומן הגדול ביותר, אטעם מהעוגה ואראה שהיא לא טעימה. זו תהיה קושיה. הסתירה כאן היא סתירה מהותית, וזו באמת שאלה שמטרידה במידה מסוימת כל אדם.

התשובה לשאלה הזו, שהקב"ה ברא עולם לא מושלם כדי ללכת עם העולם מהלך, דרך. במאמר של הרמח"ל שהזכרנו בשיעורים הקודמים, מאמר הקווי, נאמר כך: בראשית ברא אלוקים ואין ראשית אלא תקוה. החידוש הראשון שהקב"ה הניח בתחילת העולם, שהולכים קדימה. שהעולם מתקדם מן חוסר השלימות אל השלימות. הקב"ה ברא עולם שיש בו מהלך של זמן, מהלך שהולכים מכאן למקום רחוק יותר. זה הסוד של העולם. בראשית פירושו שהתחיל כאן מהלך של זמן. מציאות שנמצאת במצב מסוים, והיא צריכה ללכת

ואמונה ברצון ד', צריך לפעמים האדם לערער את האחיזה השקרית שלו בנסיבות מקריות וטבעיות. לשם כך נצרך להביא לכאן תיאור רחב ומפורט של הדין וסדריו, חריפותו וחשיבותו. אבל גם כאן, כמו בימי עזרא, אין הכוונה לעורר פחד וחרדה לשמם. המטרה היא להביא את האדם לתקווה לפני ד'. ולכן, בסיומה של הפתיחה הזו לברכת זיכרונות, נאמרת גם התשובה. מה יעשה האדם כאשר פחד הדין תוקף ומזעזע אותו? **אשרי איש שלא ישכח ובן אדם יתאמץ בך, כי דורשין לעולם לא יכשלו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך**. ממש כדברי הכתוב בספר נחמיה: **חדוות ד' היא מעוזכם**.

זוהי הסיבה שלא מביאים את פסוקי זיכרון של פורענות, משום שזה לא הנושא של ברכת זיכרונות. המושג זכרון בהקשר הזה, פירושו הוא אהבה. אנחנו משתמשים במילה זיכרון במובן הזה, כאשר אנחנו מדברים על אנשים שנפרדנו מהם, ואיננו פוגשים אותם לעיתים קרובות. אנחנו יכולים לומר שאנחנו זוכרים אותם, והכוונה שמציאותם מעוררת את רגשותינו. האהבה הגדולה שבאה לידי ביטוי בברכת זכרונות היא אינסופית. אינני מכיר עוד מקום בסדר התפילות שלנו, שבו אנחנו עסוקים כל כך באהבה הגדולה שהקב"ה אוהב את עם ישראל.

הגענו לברכת שופרות, וזהו ענין שצריך ביאור. המושגים מלכויות וזיכרונות מובנים לנו. אנחנו מבינים שיש תוכן משמעותי למושגים הללו. אבל מהו התוכן של ברכת שופרות? השופר לכאורה הוא רק כלי, כפי שנתבאר בגמ': **ובמה - בשופר**, ולכאורה כוונת הדברים שעל ידי השופר נעשים ונפעלים המלכויות והזיכרונות. א"כ, מהו הטעם להגיד ברכה מיוחדת על השופר? מהו הרעיון,

מיוחד. כשאדם מנגן עם כינור או גיטרה, המסר שלו הוא הזמנה, בא ותשמע. כשאדם משמיע קול של חצוצרה או שופר, המסר הוא שונה לגמרי, שים לב, משהו חשוב מתרחש. גם היום, כשיש מלחמה, חלילה, ורוצים להזעיק אנשים, או אמבולנס, משתמשים בכלי נשיפה, או באמצעים אלקטרוניים היוצרים קול דומה. גם כשמגיע מלך או ראש מדינה, משתמשים בחצוצרות. הכלים הללו, מבטאים את המסר הזה. הם חוזרים ומספרים לנו שיש משהו גדול שקורה, או שהולך לקרות, שיש משהו משמעותי שמתקרב ומגיע. משהו שתובע את תשומת הלב של השומעים. משהו שלא אמור לאפשר להם להישאר במקומם. באופן הזה, השופר מייצג עבורנו את הדבר הגדול ביותר שאליו אנחנו הולכים. השופר מגלה לנו שהמציאות שאנו רגילים אליה אמורה להשתנות ומתכוונת לשלימות. השלימות שעליה מדובר כאן, היא קודם כל התגלות אלוהית. לעניין הגדול הזה יש היבטים שונים ומדרגות שונות. באופן כללי, זה מה שאומרות המילים שהפיעו בשלטי הגיבורים: **שתתנו לב ותצפו לימות הדין ולימות המשיח.**

שמעתי פעם אגדה, שאינני יודע אם היה איזשהו אירוע שהיא מבוססת עליו, ובכל אופן יש מאחוריה אמת גדולה. לפי האגדה הזו, נפוליון, קיסר צרפת, הגיע לבית הכנסת במוצאי שבת, בשעה שהמתפללים אומרים קידוש לבנה בחצר. הוא פונה לאחד היהודים, ומבקש ממנו לתרגם את התפילה שהוא אומר. האשכנזים בסוף קידוש לבנה מוסיפים בקשה מיוחדת: **יהי רצון מלפניך, ד' אלוקי ואלוקי אבותי, למלאת פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מיעוט.** נפוליון שומע את תוכן הבקשה הזו, ותמה: תסלח לי אדוני, פרנסה יש לך? אשתך והילדים בריאים? הבית שלך יפה ומסודר?

למציאות אחרת. יש כאלה אנשים שבתפיסה שלהם השאיפה המקסימלית של אדם היא להגיע לשלוה של פרה. אני מודה שיש בזה משהו קוסם. לפרה אין שום דבר שמטריד אותה, כל עוד יש לה עשב להרגע. אבל האדם במהותו, נמצא במקום אחר. הוא חי באופן כזה, שתמיד הוא נתקל בבעיות, בדברים לא מושלמים, ותמיד צריך ללכת קדימה, להתקדם לקראת השלימות. תמיד מה שמניע את האדם, זו התקווה, הציור הקסום של העתיד, שאליו אנו הולכים. כדי להעצים את התקווה, אנו צריכים לעורר את הציור של התיקון והשלימות.

אנחנו נמצאים בראש השנה, ואנו מצפים שהשנה הזו תהיה עוד צעד קדימה, עוד צעד משמעותי בדרך לתיקון גדול ומלא. דיברנו בהרחבה שאדם באופן טבעי עומד בתחילת שנה ושואל את עצמו כיצד תיראה השנה. לשאלה הזו יש צד אישי, פרטי. איך החיים שלי ושל משפחתי ייראו בשנה הקרובה. בלי ספק, ההיבט הזה של העתיד נוגע לי באופן עמוק מאוד. אבל יש לשאלה הזו גם היבט כללי-עולמי. איך היקום האדיר, שברא הקב"ה, יתקדם לקראת ייעודו.

אדם נברא בצורה שהוא לא יכול לתפוס שלימות. אבל אדם חי עם ציפיה לשלימות. המציאות האנושית היא, להיות במצב של אי שלימות, וללכת לקראתה. זוהי האמת הכי ראשונית של האדם, כך אדם חי. התורה מעוניינת לחזק ולהעצים את העמידה הזאת. התורה אומרת לך, העולם שאתה מכיר, אינו מייצג את השלימות, ויש שלימות עתידית שאלה אנחנו הולכים. את התפיסה הזו, בא השופר להדגיש.

ננסה להבין. בין כלי הנגינה המוכרים לנו, יש קבוצת כלי נגינה הפועלים ע"י נשיפה. לכלים אלו יש אופי

של פילוסוף מתחיל. אבל אלו הם דברי ד', ועליהם אנו בונים את חיינו. הלון וקראת באזני ירושלים לאמר, זכרתי לך חסד נעורין, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. כמה זמן החזיקו עם ישראל בדרגא הזו? שלשה ימים אחרי קריעת ים סוף הם כבר התלוננו. אבל את הימים שלפני זה, אולי מציאת מצרים או מקריעת ים סוף, אלה הימים הראשונים שהחנן מזכיר לעצמו אחרי שנים רבות. אולי הכוונה לכל תקופת המדבר, בין התלונות והניסיונות. בכל מקרה, אלו הן המילים: **חסד נעורין אהבת כלולותיך.**

שופרות, כדי שתתנו לב ותצפו ליום הדין ולימות המשיח. תבינו שהחיים הם מהלך ארוך מן ההפסד אל השלימות. אנחנו חיים במציאות שיש בה בעיות, אבל היא הולכת קדימה. היה מעמד הר סיני, שאותו אנחנו זוכרים תמיד. עליו נאמר: **אתה הראית לדעת, כי ד' הוא האלוקים, אין עוד מלבדו.** גם העתיד המצופה הוא מציאות של גילוי, **תקע בשופר גדול לחרותינו. כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו.** ובינתיים, בשנות ההיסטוריה הארוכות והחשוכות, אנחנו עצמנו מציאות של גילוי, תוקעים בשופר, מהללים בכל מיני הליל, ומצפים ליום הדין ולימות המשיח.

אלו הן הנחות הפשוטות שכל יהודי הולך אתם. כל אשה מבוגרת שקבלה חנוך יהודי, אלו הן הרגשותיה לקראת ר"ה. מטרנתה היא לתת מלים למה שכל יהודי פשוט מרגיש. כך יהודים פשוטים של פעם ניגשו לר"ה. יש כח עצום ביום הזה לחיות בנו את יסודות היהדות.

שתהיה לכולנו כתיבה וחתימה טובה.

התשובה לכל השאלות הללו הייתה שלילית. המצב היה באמת קשה מכל הבחינות. ואתה מוטרד מכך שהירח אינו שלם? בעיני נפוליון, ולפעמים גם בעינינו, התופעה הזו גובלת בחוסר שפיות. את הנוסח הזה אומרים האשכנזים, אבל אין יהודי של נמצא במקום הזה. יתר על כן, אפשר לומר שזו מתכונות היסוד של היהודי. היהודי חי באופן שהמציאות היא לא שלימה, והיא צריכה להיות שלימה. הכל יהיה שלם לגמרי, ומדוע שזה לא יהיה כבר היום. זה פירוש המילים שתתנו לב ותצפו ליום הדין ולימות המשיח.

קבלנו מן הנביאים ומן האבות הקדושים שר"ה הוא יום הדין (זהו לשון הרמב"ן בפירושו לפרשת אמור). כיון שמתחילה שנה חדשה, הקב"ה רוצה לעצב לעצמו את השנה החדשה, איך היא תיראה ולאן היא הולכת. הוא בוחן את השטח, את האנשים, את הכלים ואת כל המציאות. זהו ראש השנה מבחינתו. מבחינתנו, אנו צריכים להשיב לקב"ה את האמון שלנו בו. בעבורנו, התורה כתבה שר"ה הוא יום הזכרון, היא לא כתבה שהוא יום הדין. אנחנו צריכים להעמיד לעצמנו את העקרונות, ולעמוד איתם לפניו ית'. העקרונות הם, מלכויות זכרונות ושופרות. מלכויות זה שורש הכל - הקב"ה מעוניין בעולם, מעוניין וחפץ בנו. כל מה שנעשה בעולם, נעשה רק מכח נקודת המוצא הזו.

זיכרונות, זה אומר שהקב"ה זוכר אותנו לטובה. אנחנו קרובים אליו. הבן יקיר לי **אפרים אם ילד שעשועים, כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המו מעי לו, רחם רחמנו נאום ד'.** הנביאים לא היו פילוסופים, הדיבורים שלהם עלולים לצרום לאוזן

שיעור רביעי - תשובה המיוסדת על תקווה

יש אופן של תשובה, של תיקון. זוהי דרך סלולה כמו שרבותינו הראשונים מסדרים, את חלקיה ואת מדרגותיה. רבנו יונה, בתחילת ספר שערי תשובה, מדבר על התשובה כעל דרך שהכין הקב"ה כדי להמלט מתוך הפח. ואעפ"כ, למרות דבריהם הרחבים והנפלאים של הראשונים, ואחרי כל הדיבורים הגדולים של הנביאים, עדיין אנו עומדים מול הסוגיה הזו עם קושי. זו לא אחת הסוגיות הבהירות. יש מצוות שאנחנו יודעים, פחות או יותר, כיצד מקיימים אותם. רוב בני אדם אינם מוטרדים מהשאלה איך להשיג אתרוג או לולב כשרים.

מספרים שהרב מבריסק שלח את בנו הגדול, הגאון רבי יושע בער סולוביצ'יק, לישיבת מיר בפולין, כדי לשמוע מהמשגיח רבי ירוחם שיחות על חודש אלול (זה היה כמובן עוד לפני מלחמת העולם השנייה). בט"ו אלול הוא שלח לו מברק שיבוא מהר הביתה כי עדיין לא מצאו אתרוג. זוהי עמדה מיוחדת, המתאימה לעולמה של בריסק. בדרך כלל, זו לא העמדה שלנו. מצוות תקיעת שופר אנו מקיימים בר"ה, ללא קושי מיוחד. אבל אם יבוא אדם ויספר לך שהוא קיים מצות תשובה, נשאר לי ספק כלשהו בדבריו. זו מצוה מורכבת יותר. זו המציאות, ונראה לי שאני לא מיצג במחשבה הזו רק את עצמי.

הייתי רוצה לדבר על הסוגיה באופן כללי יותר. על המציאות הכללית של האדם כיצור שחוטא. על המקום של החטא בחיים, ואיך אנחנו מגיעים עם החטא לר"ה וליוה"כ. על הפסוק בתהילים, **כי בא כי בא לשפוט הארץ, דורשים חז"ל, כי בא - בראש השנה, כי בא ביום הכיפורים.** ר"ה ויוה"כ הם ימים שבהם הקב"ה בא לכאן, הולך להיות מפגש רציני ביני לבין הקב"ה, איך אני מסתכל על המפגש הזה.

בשבועות האחרונים למדנו על ר"ה, ובכלל על החודש השביעי. דיברנו בעיקר על זה שאדם שעומד בפני ר"ה יודע שהקב"ה קובע מה יהיה בשנה החדשה, והיחס הבסיסי של האדם כלפי השנה החדשה צריך להיות יחס של בטחון באהבת ד' ויחס של תקווה אל השפע האלוך.

יש עוד סוגיה שלימה, בסיסית וחשובה, בכל השנה כולה, ובימים אלה באופן מיוחד, והיא הסוגיה של החטא. הייתי רוצה לדבר על הסוגיה הזו מאותה נקודת מבט של התקווה. עד עכשיו דיברנו על כך שאדם אינו יודע מה יקרה בחייו, והשתדלנו להכניס לתוך המחשבה על העתיד, את התקווה כיחס וכחיבור לד'. הבעייה שלנו היום שאנחנו לא מגיעים לשנה החדשה עם תמונה ריקה. מערכת היחסים שלנו עם הקב"ה היא תמונה שיש בה גם כתמים. מציאות החטא היא עובדה יסודית ומהותית בחייו של אדם. הרמב"ם בפ"ג מהל' תשובה, פותח ואומר, **כל אחד מכל באי עולם יש לו זכויות ועונות.** קהלת אומר: **כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.** במקום אחר אומר שלמה המלך: **כי אין איש אשר לא יחטא.** החטא הוא חלק בלתי נפרד ממציאותו של עולם. נראה לי שבעניין זה אני פטור מלהוכיח את דברי, אבל גם אם כן, שלמה המלך הוא הוכחה מספקת. וכאן צומחת שאלה גדולה, אם אנו בונים את החיים על הקשר עם הקב"ה, שהקב"ה באהבתו יתן לי שנה טובה ואמשיך ללכת הלאה, כשאני יודע שהקשר מקולקל כבר בכל מיני כלוכים? יש בוץ, מעט או יותר, שהצטבר בערוצי הקשר. המציאות אינה חלקה.

לכאורה, הבעייה הזו ידועה ומפורסמת, וכבר ניתנה עליה תשובה, וגם היא ברורה וידועה לכולם. בתורה

איך אני מתארגן לקראת המפגש, כשברקע נמצא החטא.

נראה לי שצריך לפתוח את הסוגיה מראשיתה, וזו באמת סוגיה קשה לתפיסה. מדוע זה כך צריך להיות? כאשר אנחנו אומרים, ואלו דיבורים מוכרים כבר לכולנו, הקב"ה רצה לברוא אדם ולהטיב עמו, וכדי שהשכר יהיה שלם צריך שהעבודה תהיה מבחירה, ולכן יצר הקב"ה אדם שיש בו פוטנציאל של חטא. אח"כ אנחנו מוסיפים ידיעה חשובה, לא זו בלבד שהקב"ה יצר את האפשרות הזו רק כדי להיטיב לי, כדי שאתגבר על היצה"ר ולא אחטא, גם מי שנכשל וחטא נוצרה אפשרות שהוא יוכל לתקן את זה. גם איתו הקב"ה מתנהג ברחמים. זה באמת סיפור נפלא. אם היו אומרים לי שיש ארבעה אנשים בהסטוריה שחטאו, ואיתם הקב"ה נוהג ברחמים, ופותח להם דרכי תשובה, זה היה סיפור מאד יפה. הקב"ה ברא אנושות שלימה, כולם מתמודדים, מצליחים וזוכים בדין. אבל יש מקרים, כיון שנוצרה אפשרות של חטא, היו יחידים שחטאו, והקב"ה בטובו לא מוכן להזניח את האנשים האלה, אלא פתח גם בעבורם דרכים לתיקון. אבל המציאות היא שונה לגמרי. אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. חז"ל מנו ארבעה אנשים שמתו בעטיו של נחש, ובפשטות הכוונה שלא היה להם חטא נוסף מעבר לחטא אדם הראשון. מדוע היה צריך לברוא עולם שהחטא הוא מצוי כל כך?

מורי ורבי זצ"ל, הרב זילברמן, שאל את השאלה בנוסח חריף יותר. נתאר לעצמינו מורה שיש לו כתה של חמישים תלמידים, ובמבחן יש שלושים וחמישה שמקבלים ציון בלתי מספיק. של מי הכשל? בכל בית ספר היו קוראים את המורה לסדר. ומה נגיד אם המציאות הזו חוזרת על עצמה שנה אחרי שנה? ומה נאמר על המפעל שיצר הקב"ה? זוהי שאלה

שנוקבת עד התהום. ק"ו בן בנו של ק"ו, כאשר אנחנו מדברים על מורה שיצר בעצמו את תלמידיו. מדוע ברא הקב"ה את האדם כיצור נכשל כל כך?

אני יודע שלא רגילים להעמיד את השאלה הזו בחריפות הזו. אבל רק התמודדות כנה עם השאלה תוכל לקדם אותנו לתשובה אמיתית.

רבנו הרמח"ל העמיד את כלל הדברים בצורה כזו - יש שלש מידות שבהן הקב"ה מנהיג את העולם - חסד, דין ורחמים. חסד פירושו הטבה. ראובן מטיב לשמעון, כי הוא טוב. אין שום משהו קודם להטבה, שמחייב אותה או מוביל אליה. אין מערכת יחס קודמת. אם רוצים לראות מערכת של חסד כזה במציאות שלנו, ראו כיצד מטפלת אמא בתינוק בן שבוע או חודש. האמא משתדלת לעשות את המיטב עבורו, בלי שום דרישה ממנו. קורה לעתים שהיא לא בדיוק יודעת מה הוא רוצה. אבל באופן עקרוני היא עושה עבורו כל מה שהוא צריך. אם נשאל אותה - האם הוא טורח קצת עבור מה שאת נותנת לו? התשובה היא - זה הבן שלי, ואני רוצה לעשות לו טוב. זה חסד. גם הקב"ה ברא אדם, ונתן לו את חייו בחסד. הקב"ה בחר להביא אותי לעולם, לתת לי כלים מסוימים, לשים אותי במשפחה מסוימת, כל מה שאדם יוצא אתו לחיים - נכלל במידת החסד.

נחזור לתינוק. עוברת תקופה, הילד קצת גדל, ואנו רואים תהליך מעניין מאד שמתפתח - ככל שהילד גדל, האם נסוגה אחורנית, והיא מוכנה לתת לו פחות. ככל שהילד יכול יותר - האם דורשת מהילד לתת גם הוא משהו. ציור שממחיש את זה - ילד שהופיעה אצלו היכולת לחייך, האם מגביה אותו מדי פעם, וסוחטת ממנו חיוך. כאן מופיע עיקרון מיוחד במינו - הדדיות. תמורת מה שאני, האם, נותנת לך, תתן גם אתה משהו. הילד גדל קצת יותר, מופיע אותו עיקרון

יהודי מוכר, כיום הוא בתפקיד מאד בכיר, שטבע את האמרה - יתנו יקבלו, לא יתנו לא יקבלו.

אפשר לראות בזה משהו אכזרי, אבל יש בזה צד גדול מאד. זה הופך את המקבל למשמעותי. נתבונן היטב ונראה, כל אחד מאתנו, שמישהו יקיים איתו יחס של חסד, הוא לא יאהב את זה. אם יהיה לך חבר, שלא מבקש ממך כלום, רק רוצה לתת לך, זה מרגיז ומשפיל מאד. זה טוב והכרחי רק אצל ילד קטן, או חלילה אצל אנשים מבוגרים שמגיעים למצב דומה, רח"ל. במציאות קשה כזו, זהו הרע במיעוטו, יותר טוב מאשר לעזוב לגמרי. אבל אף אדם בריא לא מוכן שמישהו יתייחס אליו כך. במציאות של חסד, אין שום יחס. המקבל איננו קיים. הוא כלי ביד המשפיע. הקב"ה ברא אותנו כיצורים שעומדים על רגלינו, הוא חפץ בנו כך. זהו כבודו של אדם, ורק כך מתקיים יחס בין האדם לקונו. הרמח"ל בספר דרך ה', בפרק על התפילה, הוא אומר שהקב"ה ברא את האדם כיצור שצריך לעבוד לפרנסתו, וזה למעלתו של האדם ולכבודו. האדם הוא לא יצור שמקבל מתנות. המהר"ל אומר בכמה מקומות, שחיים זה דבר שיש בו נביעה עצמית. מים חיים בלשון התורה, הכוונה למי מעיין. באר היא לא מקור מים. היא מקבלת מים מבחוץ, מי גשמים. אבל מעיין הוא נביעה של מים. מקור מים חיים. האדם יוצר בעצמו את התורה שלו, את המקום הרוחני שלו, וגם את הפרנסה שלו. הקללה שנתקלל האדם בחטאו, היא שעמל המלאכה יהיה קשה ומפרך. על זה נאמר: **בזיעת אפין תאכל לחם**. אבל עצם הדבר שאדם צריך לעבוד לפרנסתו, זה למעלת האדם. הקב"ה רוצה אותנו כבני שיח שלו.

אפשר להשתמש בציור של הנביא אלישע, שאומר לאישה: **כלים ריקים אל תמעיטי**. שם אנחנו מבינים לגמרי, השפע הגיע מלמעלה לחלוטין. הכלים הם

ברמה אחרת. השפע שהאמא נותנת ומשפיעה, מוגבל יותר ומותנה יותר, בתמורה שהילד משיב, בכפוף ליכולותיו המתעצמות והולכות. יש שלב שהילד חוזר מהגינה עם חולצה מלוכלכת, ואמא לא אומרת מילה, ויש שלב שמצפים שהילד ישמור על החולצה. התהליך הזה, ביסודו של דבר, זוהי מידת הדין. אנחנו לא רוצים להחזיק אתך מערכת של חסד, שרק אנחנו ניתן ואתה לא תתן כלום. אנחנו רוצים לעשות אותך למישהו, לתת לך מקום של אמת בחיים. נראה שאם האמהות היו ממשיכות לפעול עם ילדיהן כמו בחודש הראשון, היינו כולנו נשארים תינוקות. כך טען פעם מישהו. אף אחד לא ניסה את זה, אבל יש בזה גרעין של אמת.

עכ"פ, ברור לחלוטין שזו מידת הדין. מידת הדין טוענת שחייבת להיות הדדיות. הרמח"ל בדעת תבונות ובספרים נוספים, גם חכמים אחרים אמרו את העיקרון הזה, וכפי הנראה ספר מגיד מישרים (להבית יוסף), הוא המקום הראשון שבו נמצא הביטוי - נהמא דכיסופא. הקב"ה לא רצה שהאדם יקבל לחם של חסד, ולכן ברא את העולם באופן שמוטל תפקיד על האדם. העיקרון שאומר שהקב"ה ברא את העולם במידת הדין, אומר שהקב"ה חפץ שבני אדם לא יהיו כלים שהוא יפעל בהם, אלא הוא רוצה אותם כאנשים, כפרטנרים. הרעיון הוא לעשות את האדם כמישהו. לנהל עם האדם תקשורת אמיתית. ולעולם זה הכלל, קשר בנוי על הדדיות. הדבר הנפלא ביותר שהקב"ה עשה עבור בני אדם, זה שהוא יצר אותם נפרדים. הוא עשה אותם כמציאות בפני עצמה. לא יאומן כי יסופר, אבל זוהי האמת הגדולה. הקב"ה רוצה שנהל איתו דיאלוג, ונעמוד מולו. זה היסוד הראשון של מידת הדין, ובאמת זהו עיקרון מרכזי וגדול מאד. אפשר לנסח את עיקרון ההדדיות במשפט מוצלח וחריף, שניסח

כלים בעלמא, שדרושים ונחוצים כדי שהשפע יגיע מלמעלה. אבל האדם אינו כלי, הוא שותף. זו מידת הדין.

לסיכום, חסד הוא הנחת היסוד של הכל. בלעדיו שום דבר אינו מתחיל. אבל חסד הוא ג"כ תנאי בהמשך. החיים שלי הם מתנה תמיד. זה חוץ מאשר העובדה שכל החיים אנחנו מקבלים מתנות חיים, שהם מחייבים אותנו בעבודה לד'. חז"ל אומרים על הפסוק - מי הקדימי ואשלם, אין אדם שעושה מצוה בלי שהקב"ה נתן לו את תחילה את המציאות המחייבת ומאפשרת אותה. אדם לא יכול למול את בנו אם לא נולד לו בן. אדם אינו יכול לקבוע מזוזה אם לא היה לו מלכתחילה בית. כל זה שייך למידת חסדו ית'. אבל גם הדין נשען ונובע ממידת החסד. רק רצונו ית' להיטיב לנו, הוא מניע ויוצר את מידת הדין. מידת הדין בנויה על חסד. יש ביטוי בספר ברית מנוחה, המים הרו וילדו אפילה. מים זה חסד, ואפילה זה דין, ובאו כאן ללמדנו שהחסד הוא שיצר את הדין.

מהו מקומה של מידת הרחמים? כאשר הדין לא עובד, וההדדיות לא נשמרה, נוצרה מציאות בלתי אפשרית. אין דרך להמשיך. זהו המקום של החטא. כאן מגיע, לכאורה, הצורך של מידת הרחמים.

עיקרון ההדדיות הופך את המקבל לאדם, לסובייקט, ויוצר דו שיח בין המשפיע ובין המקבל. בלי זה, האדם הוא כלי בעלמא, ולחמו הוא נהמא דכיסופא. הדדיות דורשת יחס רציני ומדויק, וזוהי מידת הדין. מה נעשה כאשר הפרוייקט נכשל? האדם מעד בדרכו, ואינו יכול לעמוד בדרישה של ההדדיות, ומה נעשה מכאן ולהבא?

יש מאמר חז"ל שאנו איננו יודעים את מקורו, אבל הוא מובא ע"י רבותינו הראשונים, רש"י, רמב"ם

במורה הנבוכים ורבינו בחיי תלמיד הרשב"א. המאמר הזה הוא אבן יסוד בהתעסקות בסוגיות הללו, אצל כל רבותינו. וזהו גוף המאמר: בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, עמד ושיתף עימו מידת הרחמים.

בקריאה פשוטה של מאמר חז"ל, יש ללמוד שרק דין גמור הוא הגשמה של תכלית הבריאה. כל היתר נכנס כבר בגבול של נהמא דכיסופא. לפי הבנה זו, רק יחידים גמורים, אולי אותם ארבעה שמתו בעטיו של נחש, הם אלה שעמדו בדין, ורק לגביהם יצאה לפועל תכלית הבריאה.

לי אישית קשה מאד לחשוב כך. האנושות כולה, והכוונה היא גם לצדיקי צדיקים, היא בעצם סוג של אכזבה גדולה. יש קושי גדול מאד לקבל שאין כמעט שום מקרה של הגשמת תכלית הבריאה. זהו קושי מר כלענה.

אבל בואו וניגש ליום הכיפורים. יום זה הוא היום שנועד מעצם עניינו למחילת עבירות, להגשמת מידת הרחמים. מקורו של היום הזה, הוא בגילוי י"ג מידות של רחמים בחטא העגל. לפי ההבנה שהבאנו, זהו היום עם הטעם החמוץ ביותר בכל שנה. ביום הזה מתברר ומתגלה כיצד כמעט כל בני האדם, אינם מגשימים את ייעודם. זהו יום שבו מתגלית באופן רחב מאד ה"טעות" של הבריאה. וזהו היום הגדול בשנה!

במדרש רבה קהלת, עה"פ: לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ייך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך. שם נאמר, שבת קול יוצאת במוצאי יוה"כ ולוחשת באוזנו של אדם מישראל את הפסוק הזה. ומהו הרקע לבשורה הגדולה הזו? לשמחה מה זו עושה? כי כבר רצה אלקים את מעשיך. למי שיצא

שלי. כל פעם שאני מוציא כסף ממכשיר הכספומט, מקפיד מנהל הבנק לרשום מינוס בחשבוני. לא קרה מקרה שהוצאתי כסף, ומישהו שכח לרשום אותו. זוהי מידת הדין השלימה. אין רחמים. זוהי כמובן דוגמה, ויש לזה הופעות נוספות. כאשר אדם רוכש דירה, והוא משלם את מלוא הסכום למוכר, התקיים כאן יחס מלא, הדדי. אבל כולנו מבינים שלא זהו היחס שאותו אנו אוהבים. נתאר לעצמנו איך היה נראה היחס שלנו עם הקב"ה בתפיסה הזו. אדם היה מגיע לעולם האמת, אחרי תום שנות חייו, עמלו ועבודתו, מגיש את החשבון של מעשיו, ומקבל את מלוא התמורה. יש כאן קיום מלא של עיקרון ההדדיות, אבל אין כאן יחס ממשי.

יש אופן אחר לגמרי של הדדיות. יש מערכת יחסים הדדית שמבוססת על ויתור. אם אחי יתארח אצלי בבית, נשב לשולחן עם קפה וופלים, ואראה אותו סופר את כמות הוופלים שהוא אוכל. כשאשאל אותו למעשיו, הוא יסביר לי שהוא רוצה לדעת כמה הוא נשאר חייב. אין לזה מקום בכלל. האם הכוונה היא כאן למתנת חסד? לנהמא דכיסופא? ברור שלא. ההדדיות נשמרת, אבל היא לא נספרת במספר וופלים. ההדדיות מתקיימת בעצם הקשר. אנחנו אוהבים זה את זה, והוופלים, כמה שהם יהיו, הם סעיף בתוך מערכת היחסים הכללית.

זוהי צורה מיוחדת של מידת הרחמים. אין אלו רחמים גמורים, שנקראים נהמא דכיסופא. לחם של חסד פירוש, שהמשפיע רואה שהמקבל נזקק, ואין לו דרך התמודדות, ולכן הוא משפיע, ואילו המקבל אינו שותף בעניין כלל. אלו הם רחמים עצובים מאד, שהם לא חלק ממטרת הבריאה. אלה הם רחמים המכופפים את האדם ומבטלים את כבודו. העולם נברא, כמו שלימדו רבותינו, כדי שלא יופיעו רחמים

זכאי בדינו, בלי ספק מתאימה הברכה הנפלאה הזו. אבל אנחנו יודעים היטב שלא זה מה שקרה. אנחנו כמעט כולנו, חיים על אותו ציר שעליו נאמר: ראה שאין העולם מתקיים. מה שלכאורה היה מתאים לומר, זה בערך כך: לך אכול בעצב לחמך, ושתה בלב רע מימין, כי לא רצה האלוקים את מעשיך, אלא שאין העולם מתקיים, אז בלית ברירה יצאת לשנה סבירה איכשהו. האם זוהי האווירה בבתי הכנסת שלנו במוצאי יום כיפור? בהלכה נאמר שבמוצאי יו"כ מברכים איש את רעהו כמו בכניסת יו"ט. מדוע? איזה שמחה וחגיגות טמונה במציאות שאין העולם יכול להתקיים?

אני רוצה לחדש חידוש גדול, שלדעתי הוא מוכרח. יש לו גם שורש חזק בדברי הרמח"ל בספר דרך ד'.

כמו שאמרנו, מידת הדין יוצרת הדדיות, שעניינה ליחס משמעות לשני הצדדים. ההדדיות היא באמת מוכרחת, ביטולה הוא לפני הכל ביטול האדם. אם האדם הוא מקבל בלבד הוא בעצם חסר משמעות. וויתור על הדין, על ההדדיות, הוא בעצם ביטול הבריאה כולה, וממילא מיעוטה הוא מיעוט בערך ובתכלית הבריאה.

אנחנו מכירים סוג כזה של ויתור. ויתור כזה שרק העדר ברירה מוביל אליו. ויתור כזה איננו מבטל לגמרי את תכלית הבריאה, משום שהוא לא ויתור על הכל. אבל במידה שבה מוותרים על הדין, באותה מידה מוותרים על התכלית. אבל חשוב לדעת שיש בנמצא גם סוג אחר של ויתור. יש הזדקקות למידת הרחמים שאין בה שום מיעוט של הייעוד והמטרה. יש רחמים שאינם באים על חשבון ההדדיות.

כמו שאמרנו, עיקרון ההדדיות בא לכונן דו-שית. אבל יש בנמצא יותר מאשר סוג אחד של שית. הצורה אחת, היא של השיח שיש לי עם מנהל הבנק

המבוססת על דין מלא, אין בה שום יחס. אם קניתי בחנות והיט כלשהו הביתה, שילמתי את ערכו המלא, והלכתי לביתי, אין כאן שום חוסר בהדדיות. אבל אין כאן גם שום יחס ממשי.

האם מערכת יחסים נכונה בין אדם לאלקים אמורה להיות מבוססת על תביעה? המטרה של הבריאה היא דין כזה המחייב את מידת הרחמים. כך יש איזון והגשמה של שני הצדדים. גם הדדיות שלמה, וגם מערכת יחסים אמיתית. נשתמש במשל הקבוע, שמשתמשים בו תמיד הנביאים. כל אדם שעמד מתחת לחופה, יודע שקראו שם את הכתובה. בכתובה מפורטים החיובים של הבעל כלפי אשתו. אלו הם חיובים גמורים, שיש להם תוקף מלא ומחייב. מה נגיד על זוג שחייו מבוססים על קריאה של הכתובה? אפשר באופן תיאורטי לברר בהלכות כתובות כמה מנות עוף אני מחוייב לאשתי במשך שבוע אחד שלם. האם אתם מצפים לראות את החישובים האלה מופיעים בשיח בין בני זוג? בוודאי שלא. אנחנו מבינים שמערכת יחסים מבטלת את השיח הזה של הזכויות, למרות שנשמרת בה ההדדיות לגמרי.

זהו גם הסוד של הבריאה. הקב"ה ברא את העולם כדי שאנחנו ניצור בעמלינו מערכת יחסים שהשפה בה תהיה שפת רחמים. אנו לא משתדלים לזכות בדין בימים הנוראים. המטרה שלנו היא ליצור בימים אלה מערכת יחסים עם הקב"ה, שהשפה בה תהיה שפה אחרת, שפה של רחמים. לזה כנראה מתכוין הרמח"ל, כשדיבר על מידת הרחמים שמתחייבת ונקבעת על ידי מידת הדין.

בר"ה וביה"כ, כאשר הקב"ה יושב לדון כל אחד מכל באי עולם, וכולם זוכים למידה מסוימת של רחמים, יש שני סוגים של אנשים שמקבלים רחמים. יש

כאלה בעולם, וכל הזדקקות אליהם יש בה משום החמצה.

הרחמים שעליהם אנו מדברים בר"ה וביה"כ, הם לא מיעוט של ההדדיות, אלא הרחבה והעמקה שלהם, מהרמה של המעשים עצמם, לרמה של מערכת היחסים הכללית. אנחנו נקראים בימים הקדושים הללו לבצע את השינוי. להעלות את ההדדיות למקום גבוה יותר, של דו-שיח. התפקיד הגדול הזה, מבוצע על ידינו, ולכן אין בו את החסרון המר של נהמא דכיסופא.

אין הכוונה שרחמים של נהמא דכיסופא אינם קיימים בעולם. גם זה קיים בבריאה, וכנראה גם בלי זה אין העולם יכול להתקיים. אנו מזכירים בסליחות את העובדה הזו: עושה צדקות עם כל בשר ורוח, לא כרעתם תגמול. אין אדם עלי אדמות שאינו מקבל משהו של רחמים. הכוונה היא שלא על זה אנו מדברים בימים הקדושים. אנחנו מדברים על מצב שהדין קובע שינהגו עם האדם ברחמים. אלו מילים שהרמח"ל בספר דרך ד' אומר במפורש, ביחס לתקיעת שופר. כשקראתי את המילים שם תמהתי לעצמי, מהו הצורך בחידוד הזה? מדוע שהדין יקבע שהאדם ראוי לרחמים? האם אין אפשרות לומר בפשטות שהשופר מעורר את מידת הרחמים?

נראה לי שיש כאן שתי נקודות. האחת, ראש השנה הוא יום דין ואין זה פשוט לבטל את הדין או להמעיט בו. והשניה היא חשובה וכוללת יותר. אם מידת הדין היא זו שמעוררת את הרחמים, הרי אין כאן נהמא דכיסופא. רחמים כאלה אינם פוגעים בתכלית הבריאה, ובייעודו וכבודו של האדם.

יתר על כן. מידת רחמים כזו, שהיא מחוייבת ע"פ הדין ובאה מכוחו, היא עדיפה על מימוש הדין המלא והקשה. עצם הדין תובע ויוצר הדדיות. אבל הדדיות

הקב"ה? הסיפור הזה הוא סיפור חסידי, והוא מנוסח בצורה קיצונית. אבל עומק הדבר הוא נכון. זה הפתח האמיתי עבורנו, עלינו להבין מהו חטא, ולהבין שיש תקוה. יש דרך לנהל קשר, ולהתחבר לקב"ה גם אחרי החטא.

אומר לכם דבר נפלא, שנובע מהתבוננות בבני אדם. נתאר לעצמינו ראובן ושמעון, שהיו חברים טובים עשר שנים, ויום אחד נתפרדה החבילה והתרחקו הידידים זה מזה. אנחנו לא מכירים אותם, ואיננו יודעים מה התרחש, ובכל זאת, הדמיון שלי עובד, ואני מנסה לחשוב מה כנראה קרה. כנראה ראובן עשה משהו לא נעים, איזושהי טעות כלפי שמעון. שמעון הקפיד, וכתוצאה מזה נהיתה התרחקות. זאת הייתה ההבנה הראשונית שלי. נסיון החיים שלי הביא אותי להבנה אחרת. כנראה ראובן עשה משהו לא נכון, הוא מרגיש לא נעים משמעון, ולכן הוא, ראובן, מתרחק משמעון. אספר לכם דוגמה, בבחינת בידי הווה עובדא. פעם אחת הפסדתי חתונה של חבר. אינני זוכר את הסיבה. אולי שכחתי או משהו כזה. אני זוכר כיצד למחרת נסעתי באוטובוס מהשכונה לעיר, ואני רואה מולי את חברי הנ"ל נכנס לאוטובוס. מצאתי את עצמי מתפלל בתוך ליבי, שההוא ימצא מקום כמה ספסלים לפני. הקב"ה ריחם עלי, ולא שמע את תפילתי. כך ביקשתי סליחה, והתפייסנו. אחרת, די בסיטואציה כזו כדי ליצור ריחוק ארוך טווח.

זהו דבר מאוד משמעותי. יש בתוכנו קול, הקול של מידת הדין. הקול הזה אומר, תשמע, נהגת לא נכון, זהו, נגמר. וצריכים להשמיע את הקול של הרחמים. לא רק ביחס לקב"ה, אלא גם ביחס לבני אדם. אבל בעיקר ביחס לקב"ה. אם נבין נכון את התמונה ונדע שהקב"ה חפץ בנו, גם אחרי החטא, נוכל לחזור

אדם - אפס עצור ועזוב. פשוט, ראה שאין העולם מתקיים. זהו נהמא דכיסופא. אבל יש אדם שהבין בימים הקדושים את הסוד האמיתי של הבריאה. הקב"ה ברא את העולם בשביל מטרה אחת, והיא הקשר של האדם עם קונו. קשר של אמון ותקווה, שמוביל לרחמים. ברור לגמרי שאדם כזה, שיצר בעמידתו לפני ד' את הברית ואת היחס, וזכה לרחמים כאלה שהדין מחייב אותם, החטא שלו נמצא במקום אחר לגמרי.

העניין הזה דורש להגביה את ידיעת ד' שלנו. הדבר הגדול ביותר שיש בעולם הוא ידיעת ד'. על זה אומר הנביא: **אל יתהלל חכם בחכמתו, אל יתהלל הגיבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי, כי אני ד' עושה חסד משפט וצדקה בארץ.** להבין איזה יחס רוצה הקב"ה מאיתנו, זו ידיעת ד' עצומה ונפלאה, והיא עבודת הימים האלה. על זה אומר עזרא הסופר, **חדוות ד' היא מעוזכם.**

שמעתי פעם סיפור חסידי. כמובן, אין חובה להאמין שהסיפור הזה התרחש בדיוק באופן שסופר, אבל כך מספרים. רבי לוי יצחק מברדיצ'ב היתה לו הנהגה כזו, שהוא לא היה מתחיל להתפלל, לפני שהיה מוצא על כל אחד מהמתפללים שהוא עדיף ממנו מבחינה מסוימת. הרעיון הוא מאוד יפה, למרות שלא הייתי ממליץ לאיש לנהוג בהנהגה הזו של רבי לוי יצחק. עכ"פ, ערב אחד בתפילת ערבית נכנס יהודי לביהכנ"ס, ורבי לוי יצחק מתיסר בתוכו, ומנסה למצוא משהו. זה לא היה בן אדם רגיל. הוא מנסה למצוא איזו מעלה שיש בו, ולא מוצא. צריכים להתחיל להתפלל, והציבור מחכה כבר. רבי לוי יצחק חושב וחושב, ולפתע מצא משהו - אם אני הייתי כמוהו, חוטא ופושע, הייתי בא להתפלל? האם אני, רבי לוי יצחק, מאמין כל כך ברחמים של

את כל הרקיעים. במלים אחרות, אנחנו תופסים את הקב"ה בכל מיני כלים, שהם בעצם כלים שלנו, אנחנו בני האדם. אבל לתפוס אותו הכי קרוב למציאותו האמיתית, פירושו לתפוס את הרצון האינסופי שלו, להיות קרוב אלינו. לתפוס את זה כל השנה ולחיות כך, אנחנו לא מסוגלים, זה מעבר לתפיסה שלנו. אבל כשמגיע החדש השביעי, אז נפתחים השערים העליונים, והקב"ה מופיע כמו שהוא. על זה דרשו בגמ' ובזוהר את הפסוק: דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. מה פירוש המילים בהמצאו? הכוונה שמידת הרחמים נגלית בעולם.

יש מי שטוען שהדגשה כזו של מידת הרחמים יכולה לגרום לאנשים לחטוא יותר. אני חושב הפוך. בני אדם חוטאים, ושונים בחטא, משום שהם מרגישים רחוקים. הם מרגישים רחוק, לא רק בגלל החטא, אלא גם בגלל שהם לא מספיק מבינים ומרגישים את אמיתות הדברים, ואת גודל האהבה האלוקית. אדם שמרגיש קרוב, יהיה יותר רחוק מן החטא.

אין ספק שיש מקום גם ליראת העונש. בלעדיה, כנראה, אין אפשרות להתקיים. אבל יחד עם היראה, ככל שאדם מרגיש קרוב וקשור, הוא יותר קרוב ופחות חוטא. הרעיון העיקרי של התשובה הוא זה, שגם אחרי החטא יש מקום וטעם לבוא ולהתקרב. להיות שוב ידידים. ועל זה נאמר: **שובה ישראל עד ד' אלקיך**. זה מה שרוצים שתבין. המטרה של הכל, כי אוהבים אותך, כי רוצים אותך, כמו שאתה. זו הנקודה. כל מה שיש מסביב, אלו דברים אמיתיים בדרך אל המטרה, אבל זו הכותרת. כשמבינים את זה נכון וניגשים כך לענין, התמונה נראית אחרת.

הקב"ה יעזור לכולנו שנזכה באמת להתקרב אליו.

לעמוד לפניו. הקב"ה באמת חפץ בנו, הוא רוצה שנתקרב אליו, למרות החטא.

יותר מזה, הנקודה הזו שעם ישראל יוצר ומחדש את הקשר, בינו לבין הקב"ה, לאחר החטא, היא נקודת השיא מבחינתו ית'. זה מה שהוא באמת רוצה. בתנא דבי אליהו פ"א נאמר שיוה"כ הוא היום היחידי בשנה שהקב"ה מתנהג כמו שהוא באמת אוהב. כל השנה, מכל מיני סיבות, הוא מתנהג בשונה מהרצון הפנימי שלו. אבל סליחת החטאים ביום הכיפורים, זה מה שהוא אוהב באמת. המדרש דורש שם את הפסוק: **ימים יוצרו ולו אחד בהם**. יש ימים רבים בשנה, ויש יום אחד שהוא שלו. כביכול, כל השנה כולה, מידת הרחמים הגדולה לא מתגלית, הקב"ה לא מגלה את עצמו. והוא מוכרח כביכול לנהוג לפי הכללים, ולא לפי רצונו. ביום אחד בשנה, שבו הקב"ה נוהג כמו שמתאים לו. כך כתוב גם בתורה, כשמשנה רבנו ביקש **הראני נא את כבודך**, השיב לו הקב"ה, **אני אעביר כל טובי על פניך, וקראתי בשם הוי"ה לפניך**. מכאן אפשר ללמוד את מה שמפורש תמיד בדברי חז"ל, ששם הוי"ה מתיחס למידת הרחמים, לכל טובי. וכשכל טובו מתגלה, זוהי הופעה שלו עצמו. עכשיו הוא מרגיש בבית. וכשבני אדם מבינים את הסוד הזה, יש להם אפשרות להתקדם ולהתקרב. החטא הוא מחסום, שאפשר לעבור אותו. אפשר לראות בו מחסום מדומה. אבל באמת, הקב"ה עדיין חפץ בי, עדיין רוצה בי. מצד האמת אני עדיין קרוב. עבודתנו בר"ה היא להבין את הדבר הזה.

הרמח"ל באותו מאמר הקווי שהזכרנו, אומר שתשובה היא תקווה. הוא דורש את הפסוק: **שובה ישראל עד ד' אלקיך, עד ד' ממש**. וזהו קו שבוקע

שיעור חמישי - התקווה כבסיס לקשר עם הקב"ה

נגענו כבר באחד השיעורים הקודמים על הניגוד שקיים בעניין ר"ה. לכל אחד מהמועדים יש הלך רוח ברור. די ברור לנו מהו המצב רוח של תשעה באב או פורים. ואילו כאן בראש השנה יש ניגוד. אנחנו מכירים את הכינוי הרווח של הימים הללו, ימי הדין והרחמים. דין ורחמים בפשטות אינם מושגים קרובים זה לזה. הניגוד הזה עולה גם מהסליחות ומהפיוטים של ראש השנה ויו"כ. מעניין להעתיק את לשון הרמב"ם בהלכות חנוכה, בדבריו על כך שאין אומרים הלל בר"ה ויו"כ. הוא מנסח את הדברים כדלהלן: **ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה.** מצד שני, דעת הרמב"ם שמצות עשה מן התורה של ושמחת בחגך נוהגת בר"ה. יש לנו כאן מורכבות וניגוד, ואני מעוניין להתייחס לזה כאן.

אם נרצה להתייחס קצת לעובדות החיים הבסיסיות, נתבונן בצורת ההתפתחות וההיווצרות של תינוק. כשהוא עובר, הוא חלק בלתי נפרד מגוף האם. מצאנו ע"ז ביטוי בחז"ל, עובר ירך אימו. ברגע מסוים מתחיל תהליך של לידה. הלידה היא בעצם ניתוק והפרדה של העובר מהמערכת של חיי האם. מכאן והלאה, כל שלב בגידול ובצמיחה של הילד, הוא מינייה וביה גם היפרדות וניתוק. האם נסוגה אחורנית. נסיגה זו פותחת את הפתח לילד להיות אדם לעצמו. המשל הזה מתאים כדי להבין את מקומו של האדם בעולם. האדם הוא בריה מיוחדת במינה, יוצאת דופן. כל הדברים שקיימים בעולם, כל אחד מחובר במהותו למערכת שבה הוא נמצא. הוא זורם בטבעיות, באופן מוחלט לגמרי, כמו שהטבע שלו דורש. האדם הוא יצור מנותק. כביכול בא מישהו וניסר אותו, ניתק אותו, ושם אותו

כמציאות בפני עצמה. האדם עומד מול הקב"ה, מול העולם, מול הטבע. האדם שואל את עצמו כל הזמן, מה אני צריך לעשות, מה עלי לאכול. בכלל לא ברור לאדם שהוא ינהג כמו שהוא צריך לנהוג. זוהי נקודה מהותית, האדם הוא יצור שעומד מול. כמו שהאם מתנתקת מבנה, ומטילה חלק הולך וגדל של האחריות על הילד הרך, כך הקב"ה מסיר את ידו מהאדם, ומטיל את האחריות על התנהגות נכונה - על האדם. ילד קטן בתחילת דרכו, רגיל שלוקחים אותו על הידים. אח"כ אמא נותנת לו יד והולכת אתו ממקום למקום. יום אחד אמא אומרת לו די, תלך לבד. הילד חש פחד, ופחד זה הוא מוצדק. הוא באמת יכול לפול. אין ספק שיותר בטוח ללכת עם היד אצל אמא. זה יותר בטוח. אבל אם אנחנו רוצים שהילד לא ישאר ילד לעולם, שהילד יהפוך להיות לאדם בוגר, לאדם בפני עצמו, אנחנו חייבים להעמיד אותו מול הפחד, מול המציאות של עצמו, ולהתרחק ממנו. לנתק אותו, כביכול, ממקור חיותו, ולהעמיד אותו מול. העמידה מול היא דבר מפחיד. מול זה אומר, אני לא רואה את הדברים כפי שאתה רואה, אני רואה את הדברים מנקודת מבט הפוכה לגמרי. אני מגיע ממקום אחר, הולך לכיוון אחר, הולך בבחירה וברצון שלי, מפני שאני רוצה. אנחנו חיים במציאות הזו תמיד, אבל אם היינו מספרים את זה לאדם מבחוץ, זהו סיפור לא יאומן.

עם פערים. העקרון של קשר בעולם, בנוי על עמידה זה מול זה.

כל זה מופיע כאן מפני שהוא משל. הקב"ה ברא את האדם להיות עוזר כנגדו, להיות איש שעומד מולו ומתוך בחירה ודעת יוצר את החיבור הנכון. אבל כדי שיווצר החיבור הנכון הזה, צריך להוציא, לנתק את האדם מהטבע. כמו שבדברי הגמ' הקב"ה ניסר את האשה מהאדם, ובזה הוא הפריד אותה ממנו, ויצר אותם כאנשים נפרדים, כך הקב"ה ברא את האדם כנפרד מהמציאות של הבריאה. חז"ל פירשו בגמ', שאדם נברא דו פרצופים, כביכול אדם וחיה היו שני צדדים של אותה מטבע, והקב"ה ניסר אותם והפריד אותם, העמיד אותם זה מול זה, ובייאה אל האדם. יש כאן משהו עמוק מאוד. בשלב הראשון הם היו מחוברים לגמרי. לכאורה זהו הקשר האופטימלי. אבל זהו קשר שאיננו בדעת וברצון. אין בו פנייה של הבעל לאשתו ושל האשה לבעלה. נתאר לעצמנו תאומי סיאם ההולכים יחדיו ברחוב, פשוט כי הם מחוברים פיזית. העובדה שהם נמצאים ביחד, היא משום שאין להם ברירה אחרת. רק כשיש ברירה אחרת, ואנחנו נתחבר, זה יהיה קשר מתוך דעת. ריבון כל העולמים ברא את האדם כדי שהוא יהיה מיישור לעצמו, כדי שהוא יהיה נפרד. הבחירה שניתנה לאדם היא עיקר גדלו וחשיבותו של האדם, והיא אומרת שהאדם הוא יצור שעומד מול הבורא. אינני אומר בוודאות, אבל שמעתי ממישהו לפרש כך את הפסוק **שויתי ד' לגדי תמיד**. גדי כמו המילה נגד שנזכרה בבריאת האשה. שויתי ד' למולי תמיד. אבל גם אם זה איננה כוונת הפסוק הזה, העיקרון הכללי הוא דבר אמיתי לגמרי. מהותו של האדם בהיותו יצור נפרד מקונו. הוא עומד מול הקב"ה, שומע את ציוויו, ונאלץ להחליט, האם הוא מציית או לא.

האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה, ולאדם לא מצא עזר כנגדו. בין הבעיה שהקב"ה מציג, שהוא מעוניין לעשות לאדם עזר כנגדו, לבין העובדה שלאדם לא מצא עזר כנגדו, נכנס סיפור שלם של יצירת בעלי החיים וקריאת שמותם על ידי האדם. פשוטם של דברים שהאדם הועמד מול המציאות ובחן את כל בעלי החיים, מי מתאים לקשר איתו, והנסיון הזה הסתיים בכישלון. אף אחד מהם לא התאים. חז"ל מציירים את העניין באופן מוחשי מאוד, ורש"י בפירוש התורה הביא את דבריהם, אבל שורש הדברים הוא בפשט. רק כשנבראה האשה כתוב בפסוק שהאדם אמר: **זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי**. בלי ספק יש כאן דבר שצריך ביאור. מהי המחשבה שהאדם ימצא קורת רוח בקשר עם בעל חי? ועד כמה שיש צד כזה, מה באמת חסר לכל בעלי החיים? הכלב לדוגמה, בני אדם רבים יוצרים איתו קשר חזק והדוק. מה שחסר, כנראה, בכלב, שהאדם לא מצא בו עזר כנגדו. הוא לא עומד כנגד האדם, אלא על ידו. לעמוד מול, או כנגד בלשון הכתוב, פירושו להציג משהו שעומד נגדי. מציב בפני מציאות שונה, שמתנגדת. בשפה של היום היינו קוראים לזה פרטנר. משהו שמציג תפיסה אחרת, מציאות אחרת. אדם מתחתן כדי לפגוש משהו שעומד מולו. אם אפגוש משהו כזה שעל כל דבר יגיב בדיוק כמו שאני מגיב, זה היה משעמם אותי או מרגיז, אבל זה לא היה מתאים. אין לחשוש כל כך למציאות כזו, אבל אם היתה כזו מציאות, זה לא היה מתאים.

אני ואשתי קבלנו ליום הנשואין שלנו מהילדים, מגנט ששמים על המקרר, וכתוב עליו: זוג מתאים תמצאו רק בחנות נעלים. זה גם לא מדויק, משום ששני נעליים אינן זהות. ימין ושמאל הם לא אותו דבר. אבל מה שחשוב שזוג נשוי אמור להתמודד

ראש השנה הוא יום שבו אנחנו מסתכלים על האדם במבט כולל. אנו אומרים בתפילה בר"ה: זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון. הגמ' אומרת שזה לפי דעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם. אבל גם למאן דאמר שבניסן נברא העולם, ברור לחלוטין שאנחנו עומדים בר"ה ודנים על האדם, מהי מהותו, מה תפקידו בעולם. במשנה נאמר: **בראש השנה כל באי עולם יעברון לפניו כבני מרון.** והכוונה שכל אדם פרטי עומד בדיון, אבל אין ספק שדיונו של האדם הפרטי מתחיל בהגדרה של מהות האדם הכללית.

כשאנו מתבוננים באדם, אנו מקבלים רושם כפול. יש באדם שתי משמעויות מנוגדות. מצד אחד, ר"ה הוא יום ההפרדה. הוא היום שבו האדם מצווה לעמוד על זה שהוא נפרד מבורא העולם והוא עומד מול הקב"ה, והאחריות על חייו ומעשיו מוטלת עליו. ומצד שני, ר"ה הוא יום יצירת הקשר מחדש. ביום זה האדם צריך להפנות את הנפרדות שלו לתכליתה. מהכפילות הזו במהותה של בריאת האדם - נובעים שני הצדדים של ר"ה. האימה, החרדה, וכל הביטויים שנשמעים על הפחד שיש ביום הדין, והשמחה וחדוות ד', שגם הם מופיעים ביום הגדול הזה, נובעים משני ההיבטים של האדם. הזכרנו למעלה את לשון הרמב"ם: **ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה.** או לשון הרמב"ם בפירוש המשנה, שהם **ימי מנוס ממנו אליו.** אנחנו בורחים בר"ה. העמידה מול מציאותנו נוטעת בנו חשש. אבל אנו בורחים אליו, משום שאנחנו מבינים שההפרדה שלנו ממנו, נועדה כדי שנשוב ונתקרב אליו. כמו שאמר רבי שלמה אבן גבירול בשירו: **אתכסה מחמתך - בצלך.**

שני הצדדים של הימים האלה, הם שני הצדדים האמיתיים של האדם. מצד אחד נגזר על האדם,

את המציאות הנוראה הזו, ביטאו חז"ל במילים שקבעו לתפילת נעילת יוה"כ: **אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך.** המילים הללו קשות להבנה. ממי הבדיל הקב"ה את האדם? אנחנו יודעים שד' הבדיל בין ישראל לעמים ובין שבת לששת ימי המעשה. אלו מושגים מובנים. ישראל והעמים שייכים לאותה קבוצה של בני האדם, אבל ישראל נלקחו מתוך הקבוצה הזו, וניתנה להם מדרגה מיוחדת. כך ממש אפשר להבין ביחס לשבת. אבל ממי נבדל האדם? אני חושב שפירוש המילים הללו, שהקב"ה הבדיל את האדם מכל הבריאיה כולה. כל הנבראים הם חלק בלתי נפרד מההופעה האלוקית בעולם. כל אחד מהם ניצב על משמרתו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ועושה את מלאכתו באמונה. רק האדם ניצב מול המציאות, ומציית לה רק בגבול. והעניין הזה נועד כדי לקיים את הסיפא: **ותכירהו לעמוד לפניך.** האלוקים בחר באדם כדי להעמידו מולו, ולהכיר אותו. היכולת של מנסחי התפילה לבטא את האמת הגדולה הזו במשפט כל כך חד ונקי, היא מדהימה.

מה שמזעזע כל כך זו האמת עצמה. האדם עומד מול המציאות, מול הטבע ומול הבורא הכל יכול, ושוקל בדעתו אם לציית או לא. כולנו מבינים שאם האדם יכול לומר לד': לא, זה אומר שגם ל-כן יש משמעות אחרת. המשמעות היא שצריך ליצור כאן יחס. יחס כזה שהאדם יוצר ומכונן אותו, והוא נובע מהבחירה של האדם. הקב"ה בחר בנו, שהיום אנחנו כאן ומחר בקבר, שחלק גדול מהזמן שלנו אנו עצבנים, עייפים ורעבים, שזבוב אחד יכול להפריע באמצע כל מחשבה גדולה, וליצור איתנו קשר, דיאלוג. זהו הסיפור הגדול של הבריאיה, וכל ההסטוריה של האנושות נכללת בעניין הזה.

השי"ת אלי. כביכול הוא אומר לי, מה אתה אומר על זה, איך אתה מגיב כשהשכן שלך מבקש ממך כך, אסור להתייחס לשאלות של הקב"ה בשטחיות. לא תמיד התשובה הנכונה היא לעזור לשכן. זהו עניין שתלוי בתנאים רבים, אבל תמיד צריך להשקיע מחשבה רצינית.

הנקודה הזו היא המהותית ביותר, בשבילה אנחנו חיים. זהו פירוש המושג להיות אדם, לעמוד מול הקב"ה, מול התורה, לשמוע מה הקב"ה רוצה מאתנו, מה הוא מבקש מאתנו, ולהשיב לו תשובה. להיענות לו בצורה הנכונה ביותר שאני יכול. העמידה לפני ד' בר"ה, באה ללמד אותנו לתפוס את האחריות הזו. לאחריות יש מימד חזק מאד. בכל סיטואציה שאתה נעמד מול שאלה, אתה צריך להבין שבזאת העולם הוא שמדבר איתך. הוא מציב לפניך מציאות, ואתה צריך להשיב אמרים אמת לשולחך. מישור עוצר אותך ברחוב, ושואל אותך כיצד מגיעים לרחוב פלוני. זו אחריות רצינית. מהי התשובה הנכונה. עלי לעצור את שיחתי עם החבר, לפנות לרגע את המחשבה, ולחשב במדויק, בפניה השלישית ימינה או בפנייה השנייה. חוסר דיוק עלול לעלות לשואל ביוקר. האיש הזה ששואל אותך עכשיו איך מגיעים למקום פלוני הוא שליח של ההשגחה העליונה, לשמוע איך אתה מגיב לבקשה של אדם. עכשיו אתה עונה תשובה לקב"ה.

ניקח דוגמה שמופיעה בתנ"ך. בועז מגיע לשדה ורואה שם את רות מלקטת בשבלים. זו הייתה סיטואציה שדברה אליו ושאלה אותו - איך אתה מתייחס לאירוע הזה? כמעט תמיד יש כמה דרכים להתייחס. היו יהודים שהתייחסו לנערה המואביה שהגיעה ממזאב, כאל פסולת. הם ראו בה צאצאית של בנות לוט שהכשילו את אביהם בגילוי עריות, וכמי שהכשילה את מחלון בחטא. אבל הוא הבין

נקבע בשבילו, על כרחך אתה חי, להיות נפרד, לקחת אחריות אמיתית על החיים שלו. להבין שהוא אחראי על מה שהוא עושה. אם המעשה שעשיתי הוא טוב, יש לזה משמעות חיובית רחבה ומקיפה מאד. אם חלילה המעשה איננו טוב, יש לזה משמעות שלילית, וגם זו רחבה ומקיפה עד מאד. אנו רגילים לברוח מאחריות, אבל זה פשוט בלתי אפשרי. אחד הדרכים לברוח מאחריות, היא לרוץ לשאול שאלה, ולקבל תשובה שנאמרה ברגע, ולעשות אותה בטפשות. אבל חשוב לדעת, לשאול רב זה דבר חכם מאד, יש דברים שאתה לא יודע, ורק הרב יכול לומר לך. אבל לשאול רב פירושו לקחת אחריות, מהי השאלה שאתה שואל, להבין נכון ככל האפשר מהי התשובה, ולקיים את ההוראה בצורה נכונה. לפעמים אדם מרבה מאד לשאול שאלות, הרבה מאד שאלות, חוץ מהשאלות החשובות באמת. לפעמים אנשים מנסחים את השאלה באופן שהתשובה לא תוכל להיות נכונה. צריך לשאול את השאלה באופן כזה שיאפשר לרב לשמוע היטב מהי המציאות.

עניין השאלות לכשעצמו הוא חשוב מאד, ורק בגלל זה היה כדאי וחשוב לאומרו. אבל הוא גם ביטוי לשאלה מהותית ומרכזית יותר. יש משהו מפתה בהסרת אחריות. אבל עיקר מהות האדם היא לעמוד באחריות. זו היא תפיסה מהותית באדם. כל ערכנו, כל המשמעות שלנו בעולם, היא בזה שאנחנו אחראים לעצמנו.

הנחת היסוד שעליה נשען ראש השנה, שכמעט לא נזכר בתורה. הוא שר"ה הוא יום הדין. שיש דין ומשפט והקב"ה ברא את העולם בצורה כזו שהוא מצפה מאיתנו לעמוד מולו ולשאת באחריות. להשיב תשובות אמיתיות לשאלות שהוא שואל אותנו. כל סיטואציה בחיים היא בעצם פניה של

את הגלולה. אבל אדם בריא ראוי לו להבין שהוא אחראי, ולא לברוח מאחריות.

ראוי גם שנבין שהאחריות ניתנה בידים שלנו למטרה אחת ויחידה - כי רוצים שהקשר שניצור יהיה עמוק יותר, אמיתי יותר ומלא יותר באהבה. המציאות בעולם שקשר בין שני אנשים נפרדים שפוגשים זה את זה הוא מלא עומק. הפסוק בשיר השירים אומר: **מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים.** התענוגים של האהבה מגיעים מהנפרדות, מהמרחק שמצטמצם ע"י ההתקרבות.

ההבנה הזו חשובה, משום שהיא מאפשרת יחס אחר להפרדה. בלי ההבנה הזו, ההפרדה יכולה ליצור מועקה ומרחק כזה, אולי אפילו טינה, ח"ו. וחשוב שנדע שהשורש של מידת הדין בעולם הוא הרצון להטיב, הרצון של הקב"ה בקשר אתנו. ככל שנבין את זה יותר נכון, כך נוכל באמת להתקרב אליו. בספר הזוהר בפרשת נשא נאמר, שהצדיקים שחיים בעולם שלנו, שהוא עולם של אסור ומותר, חייב ופטור, מלאים תשוקה להגיע למקום עליון יותר, שבו הכל טוב והכל הארה. היחס הטבעי לנפרדות, לאפשרות הבחירה, הוא כאל חושך ומרחק. כדי לתקן את זה צריך לזכור את המגמה. לאדם יש רצון להארה מלאה, להתרגשות שתמלא לו את הלב, ולדמעות שיוזלו מהעיניים. כפי שאומר הרמח"ל במסילת ישרים: שהלב יהיה נמשך אחריו ית' כברזל אחר אבן השואבת (מגנט). יש אמירה של האור החיים הק' שאם אנשים היו יודעים את מתיקות התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה. כל זה קוסם מאד לכולנו. אבל במציאות זה לא כך. הארה שלימה היא נדירה בעולם, כי הקב"ה מעונין בזה שנבחר בעצמינו בדעת וברצון להתחבר, והוא נענה לקשר שלנו איתו, זוהי המציאות, וזה הסוד של העולם.

שיש כאן משהו אחר. הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך, וכו'. היא באמת עונה לו, ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך. במילים אחרות, אין במקרה הזה תשובה אחת אפשרית בלבד. היתה לבועז את התבונה, הדעת והאחריות להתייחס לנקודה הזו כמו שצריך. והתוצאה - כך נולד אורו של משיח. זהו צד אחד של התמונה.

הצד השני, להבין שלהפרדה הזו יש מטרה. הסיבה שהאמא עוזבת את ידו של בנה, שהאב אומר לבנו מהיום והלאה לא אדריך אותך, תצטרך להחליט לבד, לא אסביר לך כל קטע בגמרא, אלא תצטרך להבין לבד. המגמה של כל זה היא, שתהיה אדם לעצמך, שתקח אחריות על המציאות, ותחזור מהנפרדות הזו ליצור את הקשר בדעת וברצון. כי הקשר שהיה קודם לניתוח, הוא לא קשר אמיתי. קשר שהוא קשר מוכרח, כשאדם מחובר למשהו כי אין לו ברירה אחרת. אבל כשאני בוחר לדבר עם בן אדם, זו הבחירה שלי כי אנחנו יצורים נפרדים. ואנחנו צריכים לדעת שהנפרדות נמצאת בעולם, שמידת הדין נמצאת בעולם, כדי ליצור את הקשר. חשוב שנדע שזו המגמה. רק כך נוכל להביט על ההפרדות מתוך תקווה. לתת לפרידה הזו פירוש אמיתי וחיובי. כאשר אני מבין נכון את הנפרדות, ומבין שמאחוריה נמצאת אהבה בלי גבול, היחס שלי לפרידה ולנסירה משתנה לחלוטין.

בר"ה אנחנו צריכים לאחוז את החבל בשני ראשים. הרעיון המרכזי של ימי הדין הוא, תדע לך אתה עומד לעצמך, ואתה אחראי למה שאתה עושה. יש מצבים שאנחנו רוצים להקל על אדם להתמודד עם האחריות הכבדה, ואומרים לו, אתה לא כל כך אחראי. יש מצבים שאדם לוקח את הדברים כבד מדי. במקרים כאלה אולי צודק להקל עליו

בר"ה אנו עומדים לדין על עצם מהות האדם, כנאמר בחז"ל בכמה ניסוחים. אחד מהם מוזכר בגמ' בערכין: **ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו**. היום דנים בשאלה האם האדם עושה את תפקידו, האם ראוי לו לחיות או לא ראוי לו לחיות. בשביל זה צריך להעמיד לפנינו את עיקרו של האדם, ואת האופן שבו הוא אמור לחיות. אדם נברא בשביל לחיות באופן מסוים של חיים. האופן הזה הוא הנפרדות מצד אחד, והחיבור שבא אח"כ מצד שני. לתפוס את זה נכון, זה נקרא לעמוד לדין כמו שצריך.

בחז"ל נאמר שאברהם אבינו, כאשר נראה אליו ד' באלוני ממרא, הגיעו אורחים, והוא עזב את קבלת פני שכינה, והלך לקבל את האורחים. על זה אמרו גדולה הכנסת יותר מקבלת פני שכינה. מדוע? שמעתי על זה תשובה ממורי ורבי רבי לייב מיינצברג שליט"א, קבלת פני שכינה זה בחינת שכר, והכנסת אורחים זו עבודה, והחיים בעוה"ז נועדו לעבודה ולא שכר. אינני מתחייב שזה באמת הפשט בדברי חז"ל אלו, אבל הרעיון בכלליות הוא בודאי נכון. לכן בעולם הזה האמת איננה מונחת גלויה.

בר"ה יש צד משמעותי ובולט של אימת הדין. לדעתי, אין הכוונה בדווקא לחשוב על האפשרויות המזוויעות שיכולות להתרחש בעתיד הקרוב והרחוק. אימת הדין הכוונה לתפוס את מלוא המודעות לאחריות המוטלת עלי, אחריות על חיי שלי, ועל העולם שלפני. לעמוד בדין פירושו להבין שאינני עושה את מעשי בחללו הריק של העולם, אלא מול הבורא שהעמיד אותו לפניו. יש לשון מיוחד מאד בפרק הראשון של תנא דבי אליהו, שם נאמר שהקב"ה ברא את האדם, **והשליכו לפניו**. בשתי המילים הללו בא לידי ביטוי מלוא הניגוד הטמון בחיי אדם. מצד אחד, האדם הושלך לעולם.

הוא נעזב ע"י הקב"ה למעשי עצמו. ומצד שני לפניו. כל מעשה שנעשה נעשה אל מול פני הבורא.

מסדרי הסליחות יצאו מתוך הנחה שכאשר האדם עושה את החשבון הזה של האחריות המוטלת עליו, יגיע למסקנה - לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתיך. זה לא אומר, חלילה, שאנחנו לא עושים הרבה מעשים טובים, השאלה אם אפשר להציג את המעשים שלנו כמשהו ראוי. כמשהו שלם לעמוד לפניו ולהצדיק את קיומנו. ולמרות זאת, אין המטרה שנבכה. אין בזה ענין. אף אחד לא מרויח כלום מזה שאתה בוכה. ישעיהו הנביא אומר (בהפסרת יום הכיפורים שחרית): **הכזה יהיה צום אבחרהו, יום ענות אדם נפשו**, האם הקב"ה נהנה מזה שבטני כואבת או שאני מתכופף בוידוי עשר פעמים ביום הכיפורים? אין אפשרות כזו. מי שמבין קצת מה פירוש המושג אלוקים, מבין שזה לא יכול להיות. המטרה של הפחד והמרחק, היא להעמיד אותך קרוב יותר. שתהיה אתה זה שיוצר את הקשר עם הבורא. כמו שכתוב בספר נחמיה: **וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה, כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם**. היה כאן עניין שהיו צריכים להתאמץ כדי להבין אותו, והם הבינו אותו נכון. הפחד והבכי הם לא הנושא. יש להם מקום כדי להעמיד אותנו על אמינות הדברים, אבל הם לא המטרה. המטרה היא שהאדם יבחר בקשר. הוא יתן את אמונו בקב"ה, בטוב האלוקי.

במוסף של ר"ה, באחד הפיוטים האשכנזיים, אנו מזכירים פסוק בספר איוב: **והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו איותה ויעש**. חשוב שנזכור שיש מטרה לבריאת העולם, מטרה אחת. וכיון שזו מטרה אלוקית, היא איננה מסוגלת להתבטל. הוא ית' שם לעצמו מטרה אחת, ואין מי שישיב אותו ממנה.

בהמה. כולם עומדים בשורה, עד שנבחר זה הראוי לשחיטה. זהו ציור שנועד לעורר חרדה. אבל דרך הפייטנים להשתמש במלים של פסוקים בתנ"ך. הם יצאו מנקודת הנחה שהמתפללים כנראה יודעים תנ"ך, ויבינו את משמעות הביטוי. המילים הללו נלקחו בלי ספק מהפסוק בספר יחזקאל, שם כתוב: **כבקרת רועה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות, כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומות אשר נפוצו שם ביום ענן וערפל.** לא סביר שהפייטן לקח את הפסוק והשתמש איתו למשמעות שונה, ואפילו הפוכה. הוא כנראה מתכוין לצייר איך הדין נעשה בחסד וברחמים ומתוך אהבה.

הייתי מזכיר כאן פיוט נוסף, לא-ל עורך דין, לבוחן **לבבות ביום דין**. גם בפיוט הזה, אפשר לפרש שהקב"ה אינו מסתפק בדין המעשים, אלא יורד לעומק הלב כדי למצוא גם שם עבירות. אבל מן הראוי לומר את האמת (כך גם אמר מו"ר רבי לייב מינצברג שליט"א), שאין זו כוונת הפייטן. הכוונה היא להגיד, שגם כשהמעשים גרועים וחמורים, הקב"ה יורד לעומק ליבו של האדם, ורואה איך אין הלב שלם עם החטא, והרצון הפנימי הוא לטובה. כדברי הגמ' בברכות: **גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות.** ההבנה הזו בפיוט מוכרחת מתוך התבוננות בו. יש בפיוט הזה כמה ביטויים העוסקים בירידה לעומק הלב והנפש של האדם. מלבד זאת כל הביטויים האחרים הם ביטויים של רחמים. מסתבר, א"כ, שגם הירידה לעומק הלב היא מצד הרחמים ולא מצד הדין.

החשיבות העליונה של ההבנה הזו, איננה רק כדי להבין נכון. אין המדובר כאן רק על הרגעה או משהו כזה. הנושא כאן הוא עצם היום של ר"ה. האדם אמור להפוך את הנפרדות, שהיא בעצם

המטרה הזו היא ההטבה, יצירת הקשר. אף אחד לא יכול לעצור את בורא העולם בתכניתו. מי הוא זה שעלול להפריע לו ית' במילוי תכניתו? זה יכול להיות מידת הדין, או אולי, אנחנו וחטאינו. בכל מקרה, נפשו של הקב"ה רוצה משהו אחד, שאנחנו נפנה אליו מתוך חירות. והמטרה הזו תתגשם בסופו של דבר. החשיבות העצומה של ההבנה הזו היא כדי שנפרש נכון את ההשלכה, את העזיבה שהקב"ה עזב אותנו בעולם, ונדע שגם היא מתוך האהבה. רק ההבנה הזו יכולה לאפשר לנו להתייחס נכון למציאות שלנו. את ההבנה הזו אנו יודעים מפי ספרים ומפי סופרים, אבל מצד האמת היא משקפת אינטואיציה בסיסית מאד בלב כל אדם. בורא העולם איננו יכול לרצות משהו אחר. באופן כללי צריך לומר, שכל הפיוטים שאומרים בימים הנוראים, בלי יוצא מן הכלל, מכוונים לתאר את גדלות ד' ואת חסדו. אין פיוטים שמתארים את מידת הדין. הפיוט שנשמע החריף ביותר, הוא ונתנה תוקף, זה נראה תיאור נורא של הדין הקשה והחריף. כך כנראה מבינים החזנים, שמדגישים ומנגנים ברעד את המילים: מי במים ומי באש. אבל האמת היא שהכותרת של הפיוט מלמדת, ובו **תנשא מלכותך ויכון בחדס כסאך**. זו המטרה. התיאור החריף של הדין איננו מתאר את מה שיוצא לפועל, אלא את מה שעלול היה לקרות. **אבל אתה הוא יוצרם ואתה יודע יצרם, כי הם בשר ודם, ולכן, ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה. כי כשמך כן תהילתך, קשה לכעוס ונח לרצות, כי לא תחפץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה.**

אפשר לראות את הצדק בדברינו מהביטוי המוזכר בפיוט, **כבקרת רועה עדרו, מעביר צאנו תחת שבטו**. משחר ילדותי אני זוכר שכשהחזן מנגן את המילים הללו, עלה לי בראש ציור של כבשים ומעשר

מידת הדין, לקשר חיובי של דעת ורצון. לשם כך, חובה עלינו לפרש את הנפרדות בפירוש הנכון.

הדברים הללו גבוהים וגדולים, ולפעמים יש לנו הרגשה שאנחנו לא יודעים איך לחיות את גודלם של המועדים. אבל העקרונות צריכים להיות ידועים. עיצומו של יום הוא חידוש הקשר אחרי הדין, אחרי הנפרדות. זהו קשר מתוך אחריות, מתוך דעת ורצון. המטרה שהעבודה הזו תצבע

בצבע אחר את כל השנה כולה. שנתקרב אליו ית' מתוך ידיעה שהתוכן הפנימי הוא ידידות וקירוב.

ריבון כל העולמים יעזור לנו תמיד, שתבוא עלינו שנה טובה, שנה שנדע יותר טוב מה לעשות. שנה שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולראות נחת ושמחה בעולמינו. שכל אחד מאתנו תהיה לו שנה של פתיחת שערים. עמך ונחלתך רעבי טובך, צמאי חסדך, תאבי ישעך, יכירו וידעו כי לד' אלקינו הרחמים והסליחות. שנה טובה.

שיעור שישי - יום הכיפורים - יום ידיעת השם

נא את דרכיך, ואדעך. ידיעת דרכיו של הקב"ה היא ידיעתו. יש כאן, קודם כל, גבול. האדם הוא יצור מוגבל, וניתן גבול לידיעתו. אבל, חשוב לומר, הגבול הזה איננו מונע מהאדם משהו שהיה יכול להוסיף לו. רבנו הרמח"ל מלמד אותנו שלא נמנעה מהאדם שום ידיעה שנחוצה לו לחייו. הכוונה, כמובן, היא לאדם באופן כללי. כל אחד מבני האדם צריך לעמוד הרבה כדי להגיע למיצוי חלק מן האפשרויות האנושיות. בכל מקרה, ידיעת דרכיו ית', הדרכים שבהם הוא נוהג בעולמנו, הם הייעוד הגדול והמשמעותי שמתאים לנו. בזה נהיה ראויים להתהלל, ובזה נהיה מאושרים בחיינו כאן ובעולם הבא. כל ידיעה שהיא על אלוהים כפי שהוא לעצמו, היא לא רלוונטית לחייו, ולא נוכל עשות עימה דבר. יש הרבה מאוד חכמה ללמוד, לדעת ולהבין, כחלק מן המגמה של ידיעת דרכי ד'. אבל כל ידיעה אחרת, שאיננה יכולה לשמש כאמצעי כדי להזין לידיעה הזו, היא מיותרת. עליה אמרו חז"ל שאדם שמתבונן בשאלה מה לפניו ומה לאחור, מה היה לפניו ומה אחרי, ראוי לו שלא בא לעולם מפני שלא חס על כבוד קונו.

המקצוע הגבוה והנעלם ביותר בסתרי תורה, נקרא מעשה מרכבה. זהו סוג של משל. מרכבה היא כלי שבני אדם נוסעים בו ממקום למקום. את המרכבה מסיעים בדרך כלל בעלי חיים, ועל המרכבה יושב האדם הנוסע. גם המרכבה שמדברים עליה בנבואת יחזקאל, נוסעת לאיזשהו מקום. יש יעד לשם הקב"ה, כביכול נוסע ומתקדם. אין ספק שיש במעשה מרכבה פרטים רבים מאוד, שאנחנו מקווים שנזכה אליהם ביום מן הימים, אבל העיקרון הכללי נמצא בעצם המושג מרכבה.

הנביא ירמיהו אומר (בהפטרת תשעה באב): אל יתהלל החכם בחכמתו, אל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. למדנו, וזהו יסוד שנתפרש בדברי הנביאים במקומות הרבה, שאין דבר בעל ערך מלבד ידיעת ד'. אין בנמצא הישג שראוי להתהלל בו, חוץ מאשר ידיעת ד'. החכמה, הגבורה והעשירות הם כלים טובים, והכרחיים שאפשר לעשות איתם הרבה דברים, ומבלעדיהם אין אפשרות לעשות דבר, ובכל אופן, מצד עצמם אין בהם שום ערך. הרי זה דומה לאדם צמא מאד, שבא מן המדבר ומבקש לשותות, ואנחנו נציע בפניו כוסות, כוסות ריקים. באותה מידה אין בכלים, בחכמה, בגבורה ובעשירות, שום ערך עצמי. רק כאשר משתמשים בהם בשביל המטרה של השכל וידוע אותי, הם יכולים להיות חשובים באמת. אבל דבר שהוא באמת בעל ערך מצד עצמו, יש רק דבר אחד, השכל וידוע אותי.

כל אחד ממועדי השנה שקבעה התורה, נועד בשביל להביא אותנו לבחינה מסוימת של ידיעת ד'. לדעת פירושו ליצור קשר, לדעת פירושו להיות קרוב, ולדעת פירושו להבין.

כשמדברים על ידיעת ד', בדרך כלל אנחנו שואלים, מה אפשר לדעת, מה יכול אדם כמונו לדעת על הבורא. על השאלה הזו יש לנו תשובה של הנביא בעצמו. בהמשך אותו הפסוק נאמר: כי אני ד' עושה חסד משפט וצדקה בארץ. הכלל שלמדונו חז"ל, ושורשו בדברי הנביאים בעצמם, שכל מה שאנחנו יודעים על הקב"ה, זו ידיעת דרכיו של הקב"ה בעולם. גם אצל משה רבנו כתוב: הודיעני

שם העצם הוא השם האמיתי של הדבר בעצמו. אדם שהוא רופא בבית החולים, שם קוראים לו ד"ר. נניח שאדם זה הוא גם מלמד תורה בבית הכנסת, שם כנראה הוא ייקרא הרב. כפי הנראה ילדיו קוראים לו אבא, הוריו מכנים אותו בשם חיבה, וכן הלאה. מהו שמו האמיתי? לפעמים זוהי שאלה קשה מאד. באותו אופן אנו צריכים להתייחס לשמות ולכינויים של הבורא. כל שם מבטא אופן מסוים של יחס שיש לו עם בני האדם. כל היחסים הללו הם חלק ממערכת הכללים של תפיסת המציאות שניתנה לבני האדם. יש שם אחד שהוא שם העצם, הוא אינו נגזר מן הכללים, הוא מבטא את מה שאחורי הכללים. הרא"ש במסכת יומא מדבר על השם שהכהן הגדול הזכיר, והוא אומר ששם הוי"ה הוא השם שכל השמות האחרים נאצלו ממנו. הכוונה, שכל הגילויים האחרים וההנהגות, נובעים מאותו שורש של הנהגה אלוקית, שהיא לא נגלית בעולם. בימי הסליחות אנו חוזרים הרבה על הפסוקים בפרשת כי תשא, שם משה רבנו מבקש מד': **הראני נא את כבודך**. השיב לו הקב"ה: **אני אעביר כל טובי על פניך, וקראתי בשם הוי"ה לפניך**. המשמעות היא, שהקב"ה נענה לבקשתו של משה, ובאותו מעמד גדול, שחז"ל מציינים אותו כיוה"כ, אכן התגלה הקב"ה בבחינה שבשום הזדמנות אחרת הוא לא התגלה. משה רבנו ביקש כאן, הראני נא את כבודך, והכוונה, הראני את עצמותך, את מה שנקרא שם העצם. בתשובה משתמש הקב"ה במילה נרדפת לכבודך. אני אעביר כל טובי על פניך. טובו של הקב"ה זה הגילוי הכי קרוב לעצמותו. כדי ללמד את זה, מוסיף הקב"ה משפט נוסף: וקראתי בשם הוי"ה לפניך. כמוכן, הכתיב כאן הוא השם כפי שהוא, ואנו מנועים מלהזכיר אותו. עכ"פ, בגילוי הזה של כל טובו, מתגלית נקודת העצם, הנקודה המכונה בשם הוי"ה. כשהקב"ה מתגלה בכל מיני

אם אנו מדברים על דרכי ד', אנו צריכים לדעת שהקב"ה פועל בעולם בשתי רמות של פעילות. הרמה האחת היא כל כללי ההנהגה האלוקית והמציאות שאנחנו צריכים להכיר כדי להתקיים בעולם ולנהוג נכון. בכל השנה אנחנו נמצאים בתוך מערכת הכללים הזו, ואותה אנחנו משתדלים להשיג, לדעת ולהבין. יום הכיפורים בא ללמד אותנו סוגיה עליונה יותר, נעלמת יותר. יוה"כ הוא היום הגדול במעגל השנה. בלוח השנה יש כמה ימים טובים, כל אחד עסוק בלבאר ולהאיר צד אחד בידיעת ד'. יוה"כ מבאר את הנקודה הכי עמוקה והכי עיקרית - שבה בעצם תלויה כל המציאות שלנו כיהודים. יוה"כ מביא אותנו לידיעת ד' באופן הכי עמוק. הקב"ה אמר למשה רבנו בסנה: **זה שמי לעולם, וזה זכרי לדור ודור**, וחז"ל דרשו, זה שמי לעלם. השם האמיתי של הקב"ה, שם הוי"ה נעלם מאיתנו ואיננו משתמשים בו. בכל מקום שמופיע שם הוי"ה, אנחנו קוראים ומבטאים שם אדנות. כשהכהנים היו מברכים את ישראל בביהמ"ק, היו מבטאים שם הוי"ה אבל היו מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. כך נאמר בחז"ל. היו כהנים שכנראה לא ידעו להזכיר את שם הוי"ה, ואלו שהזכירו דאגו שלא ישמעו את האזכרה. אבל ביוה"כ הכהנים והעם שהיו עומדים בעזרה היו שומעים. עשר פעמים ביום הקדוש הזה היו מזכירים בפרהסיא, בפירסום גדול את השם הנעלם. יוה"כ הוא יום שבו מתגלה שם הוי"ה. היום הזה עסוק להאיר ולגלות את מה שכל השמות האחרים לא מגלים. יש שם אחד מכל השמות שנקרא בפי רבותינו שם העצם, והוא שם הוי"ה. על שם זה יש הלכה שמעלימים אותו. אנחנו לא יודעים איך מנקדים אותו, אין לנו מסורת איך מנקדים את השם הזה. כל זה מפני שהשם מציג משהו נעלם לגמרי. ביוה"כ השם הזה מתגלה קצת.

הכתובים בצורה די ברורה. לשון התורה כאן הוא נעלם ונעלה, אבל כדאי להתבונן ולהבין.

למדנו מכל זה מהו עיקר ידיעת ד'. כמה שאדם תופס את הטוב האלוקי, הוא מכיר את הקב"ה. עד כדי כך שהגמ' בסוף פרק אלו עוברין במסכת פסחים מסבירה שבעולם הזה אין משתמשים בשם הוי"ה, והסיבה לזה היא שבעולם הזה יש גם בשורות טובות וגם בשורות רעות. רק בעולם הבא, שלא תהיה מציאות של בשורות רעות, נוכל להשתמש בשם הוי"ה. כנראה העובדה שאנחנו לא מכירים עולם טוב לגמרי, איננו יכולים לקרוא על העולם את השם האמיתי. זו הסיבה שאין בשום מקרה הזכרה של שם הוי"ה. רק ביום הכיפורים במקדש, מתגלה משהו מכל טובו ית', ולכן הכהן הגדול מזכיר את השם בפרהסייה.

בדבר הזה יום הכיפורים הוא גבוה משבת. לא מצאנו שמזכירים את שם הוי"ה בשבת. יוה"כ הוא היום היחיד בשנה שבו הזכירו את שם הוי"ה בלי חשש. מצד שני, אנו אומרים בתפילת ערבית של שבת, וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים, והמשמעות הברורה ששבת קדושה יותר מכל הימים הקדושים. אבל אין בזה קושיה. שבת היא עדות לכך שיש קדושה בעולם הנברא, וכל ענייני הקדושה נובעים ממנה. האפשרות של יוה"כ להיות בעולם שלנו, זה בגלל שיש בו שבת. הגמרא אומרת, כולי עלמא מודו שבשבת ניתנה התורה. רק השבת מאפשרת שהתורה הקדושה תרד לעולם. השבת מאפשרת שיכול להיות יוה"כ בעולם. אבל הגילוי של יוה"כ הוא עליון יותר. ביום הכיפורים מתגלית מידת הרחמים.

חשוב להדגיש שהטוב והרע שעליהם אנו מדברים, הם טוב ורע המובנים לנו. לדעתי, חלילה לומר

מצבים, אנחנו משתמשים באחד השמות האחרים. יש בחז"ל רשימה של שבעה שמות, או עשרה וכל זה איננו מתאים להראני נא את כבודך, ואילו גילוי ההטבה הוא גילוי שם העצם.

מו"ר ז"ל פירש ע"פ משל. נצייר לעצמנו יהודי ת"ח, שחיבר כמה ספרים במחשבה ובהגות. חוץ מזה הוא גם אוהב לכתוב ספרי מתח, אבל בספרים האלה מופיע שם בדוי, ספרותי. האם הכוונה שהוא מעוניין להסתיר את העובדה שהוא כותב ומחבר ספרים כאלה? האם זהו סוד? זה לא סוד, כולם יודעים. יש כאן אמירה מאד משמעותית. הספרים הללו, שבהם שמי לא מופיע, הם לא אני. הם לא מבטאים את העצמי שלי. גם הקב"ה עושה בעולם הרבה דברים. אבל הוא לא מזכיר עליהם את שמו הפרטי. מהו הדבר שעליו נכון להזכיר את שמו האישי של בורא העולם? על מידת טובו. זהו הדבר שכשהוא מתגלה, נכון להזכיר ולקרוא את שם הוי"ה. על זה נאמר, אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם הוי"ה לפניך.

אמת. את ההשגה הזו גם משה רבינו לא יכול לראות. לכן כתוב: ושמתין בנקרת הצור, ושכותי כפי עליך עד עברי. כביכול, בזמן שהקב"ה יעבור משה רבינו יהיה מוחבא בתוך הנקרה, ויד ד' תהיה עליו כדי שלא יראה. אחרי שאעבור אסיר את ידי, ואז יתקיים, וראית את אחורי, ופני לא יראו. את כל טובו של הקב"ה, גם משה רבינו לא צפה. על זה כתוב כי לא יראני האדם וחי. אבל משה ראה שכל טובו של ד' עבר שם, והוא ראה זאת מאחורנית. פירוש הדברים שיש איזו נקודה של תפיסה שמשה רבינו גילה אותה, שממנה נובעים י"ג מידות של רחמים. במובן מסוים, התגלה כאן משהו מכל טובו, וע"ז קראו בשם הוי"ה. זה מה שעולה מפשט

טוב. כל התפיסה שלנו בעולם מגיעה כי הקב"ה נתן לנו דעת, ונתן לנו תורה שמדברת אל הדעת שלנו, ומסבירה לנו בכל מיני דרכים מה נכון יותר, מה הקב"ה רוצה ומה הוא לא רוצה. כל התפיסות האלו הן התפיסות הנכונות והאמיתיות שעליהן אנחנו חיים כל השנה כולה, ויום הכיפורים איננו יוצא מהכלל הזה. אבל אם אדם יכיר את הקב"ה רק מהצד הזה, ויגיד שהקב"ה ברא טוב ורע, והטוב הוא טוב והרע הוא רע, ובזה זה מסתיים, יהיה חסר לו משהו מרכזי. האלוקים שהוא יעבוד, איננו האלוקים האמיתי. אלוקים באמת זה רק תכלית הטוב. כדי שיהיה לנו איזו טענימה בתכלית הטוב, יש יום אחד בשנה יוה"כ, שנותן לך איזו תפיסה, כמה שזנחה, להבין מהו הטוב שעומד מאחורי כל הדברים. וזו מידת הרחמים. זו המידה שהתגלתה למשה בחורב, הנקראת כל טובי.

אסור לקחת את החבל לצד אחד בלבד. אנו אומרים שאדם חייב לדעת מהם הערכים שהקב"ה מזוהה איתם. כביכול, מהי האג'נדה של בורא העולם. מכאן יכולה לבוא שאלה, מה עניינו של אדם שיועד רק על חסד, צדקה ומשפט, והוא לא מייחס את כל זה לאלוקים? זוהי שאלה חשובה מאד, וכדאי שננסה להבין את התשובה. ראשית, כל אדם שיועד על חסד צדקה ומשפט, במובן מסוים הוא יודע על אלוקים. כיוון שידיעת אלוקים היא רק הידיעה כי אני ד' עושה חסד משפט וצדקה בארץ, במובן מסוים הידיעה הזו היא ידיעת ד'. אבל ברור לגמרי שהרמה הזו של הידיעה חסרה מאד. אדם כזה יכול לחשוב שהצדק הוא מאד חשוב ומחויב מצד האמת, אבל בעולם שולט הרוע, ולכן מי שילך בצדק יפסיד תמיד. רק מי שיועד שאלוקי עולם הוא אלוקי אמת, יכול לקיים קשר אמיתי עם הטוב השלם. אם רוצים להבין את הדברים נכון ובאופן

שהרע שאנו מכירים הוא לא באמת רע. מי שאומר שהרע הוא לא רע, מעוות את המציאות ואת דעתו. אמת, זהו יסוד גדול באמונת ישראל שכל הרע בעולם נמצא רק כדי להטיב. ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד, ואז יעלם הרע מן העולם. אבל זה יהיה המצב ביום ההוא, שבו יהיה ד' למלך על כל הארץ, לרוב רבותינו זה מתייחס לאלף השביעי. כנראה משהו מזה כבר נראה בימות המשיח. נכון להיום עדיין לא זה המצב. עכשיו אנחנו חיים בעולם שיש בו טוב ויש בו רע, וכל המציאות שלנו, כל התפקידים שלנו, מגיעים מתוך הנקודה הזו. אם גם הרע הוא טוב, למה אני אשאף? כל השאיפות שלי, כל החלומות שלי ושל כל בני האדם, כוללים שאיפה למשהו טוב, כי הם מרגישים שהמציאות שלהם לא משקפת את הטוב השלם. מה שאנחנו מחויבים לעשות תמיד זה לחזק את הטוב ולהחליש את הרע. אדם שאומר שהכל טוב, לא יכול יחד עם זה לחזור בתשובה. ממה לחזור, ממעשים טובים? הרוע בעולם הוא מציאות קיימת. אני מרגיש שרוב האנשים מרגישים כך, שהרע קיים, והוא כואב.

חשוב לתפוס את מה שעומד מאחורי כל הדברים. אנחנו חייבים תמיד לדעת שלהיות אדם דתי, אדם שמדבר עם הקב"ה, חייב להחזיק ביד שתי תפיסות מנוגדות, ולמצוא את החיבור ביניהן. אתה חייב להבין שיש מציאות שאתה חי בה, והמציאות הזו יש בה צדדים שונים, יש בה כללים, יש בה סדר, חוקים, והחוקים האלה מחייבים אותך, כי מי שיצר אותם הוא הקב"ה. החוקים שקובעים, הם המציאות שלנו. ומי שלא יודע את זה, לא יכול לעשות כלום. מי שלא יודע שהקב"ה רוצה משהו מסוים, שיש דברים שהקב"ה אוהב ויש דברים שהקב"ה שונא. אלוקיהם של אלו שונא זימה. אם אני לא יודע שהקב"ה שונא גזל, אז אני לא יודע מה נכון, ומה

למילה רחמים יש הרבה קונוטציות בשפה שלנו. במובן מסוים רחמים הם אהבה. בפסוק בתהלים כתוב **ארחמן ד' חזקי**, והמשמעות היא: אני אוהב אותך. רחמים זו צורה מסוימת של אהבה. המציאות של האדם האחר נוגעת ללבי. כשאדם הולך ברחוב ורואה מישהו סובל, והוא מרחם עליו, הכוונה שאותו אדם בגלל הסבל, נגע ללבו. יש משהו בקיום של אותו אדם שנמצא אצלי בלב עכשיו. אכפת לי ממנו. זה התבאר לי היטב בר"ה, כשאמרנו ברכת זיכרונות. הקב"ה זוכר אותך, יש לך מקום אצלו, ונגעת בליבו. **כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד**. יש כאן חידוש גדול, שהוא ית' יוצר מערכות קשרים. יש נידון מה אתה, היחיד, תורם, אם אתה נוהג נכון או לא נכון. יש תכנית אלוקית גדולה, וכמה אתה תורם לה, או חלילה, מפריע. אבל יש עניין נוסף - אני האדם הפרטי, אני נמצא אצל הקב"ה כי אני יקר לו.

הדבר הזה הוא לא רק ידיעה שיש בה כדי לזעזע אותי וכדי להגביה אותי, אלא היא חיונית כדי שתבין מה פירוש המושג אלוקים, ומה פירוש באמת חסד צדקה ומשפט. ביוה"כ אנחנו עומדים כדי להבין, עד היכן מגיעה מידת הרחמים, זה באמת למעלה מיכולת האדם לתפוס. כשמשה רבינו רצה לדעת, הוא ודאי ידע יותר ממה שאנחנו יודעים ביוה"כ, היה לו גבול מסוים שאם היה יודע יותר מזה, זה כבר **כי לא יראני האדם וחי**. בחינה מסוימת של הטוב האלקי, שייכת רק לעוה"ב. **עין לא ראתה אלוקים זולתך**. אבל אנו משתדלים לתפוס יותר ולהבין יותר, מהי מידת הרחמים ועד היכן מגיעים רחמיו של הקב"ה. הדרך ללמוד את זה היא לעמוד לפניו ביוה"כ ולפנות אל מידת הרחמים. אם נבין ונרגיש שהקיום שלנו מושתת לגמרי על מידת הרחמים, נבין וניצור הזדהות שלנו עם מידת

שלם, כדי להגדיר אותם טוב ולדעת לקרוא להם בשם, צריך לדעת את ד', להכיר את מי שעומד מאחורי הכל (המילה מי כאן היא משמעותית. מדובר כאן על קשר עם מישהו ולא עם משהו). רק ידיעת ד' כמו שיום הכיפורים נותן אותה, הידיעה של הטוב השלם, שהולך יחד עם מידת רחמים, **ויזכור כי בשר המה, רוח הולך ולא ישוב**, מאפשרת חיים אמיתיים עם הטוב. מי שלא יודע את זה כך, עלול לחשוב שהטוב הוא נפלא ומחויב, ומי שלא עומד בו, אבוד לנצח. לכן אנו זקוקים לשיעור של יוה"כ. למפגש עם הטוב הבלתי מוגבל. אל תתאר אותו לעצמך כבעל מפעל ענק שיש לו מגמה מסוימת של חסד משפט וצדקה, ואתה משמש ככלי עבור המגמה הזו. הטוב האלוקי דורש שאתה בעצמך תהיה המגמה.

זו הנקודה שיונה הנביא התקשה לקבל. הרי אנשי נינוה הם חוטאים, והתשובה שהם יעשו היא שטחית וחלשה, ומה הטעם לעורר אותם לתשובה, ולהיות מוכרח לקבל תשובה שטחית וטפשית כל כך? במבט של יונה, הערך של האדם תלוי בעומק התשובה שלו, ואם התשובה היא חסרת חכמה ועומק, אין לה ערך. משיב לו הקב"ה במילים האלה: **אתה לא חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו, שכן לילה היה ובן לילה אבד. ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה, אשר יש בה הרבה משתים עשרה ריבוא אדם, אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, ובהמה רבה. לאמור, בתפיסתו של יונה הנביא, מן הראוי שהדיון יהיה אוביקטיבי, ומכוון למטרה. כמובן, מטרה של טוב וצדק, אבל אין מקום ליצירת קשר. אבל הקב"ה לימד אותו שמידת הרחמים יוצר יחס. הקיקיון היה יקר ליונה, ואנשי נינוה, שהם באמת חסרי דעת, יקרים לבורא העולם. כאן נמצא הפתח של מידת הרחמים.**

החסדים שעשה לנו במשך כל ההיסטוריה. מדוע? אנסה להסביר. אדם יכול להסתכל על המציאות ולהגיד - הקב"ה עשה לנו הרבה חסדים, מצד שני הקב"ה עושה גם דברים קשים. העולם הזה הוא עולם שיש בו טוב ורע. מהו כאן העיקר? איך אני אדע מהי המגמה באמת? אני יכול לומר הקב"ה רוצה טוב, אבל הוא רוצה גם רע. או אני יכול לומר - הקב"ה רוצה טוב בגבול, עם תנאים. יתנו יקבלו, לא יתנו לא יקבלו. יש היגיון בתפיסה הזו. אם אנו מבינים שיש מגמה, שאנשים ינהגו טוב, ויגלו את הטוב במעשיהם, אם הם אינם מקדמים את המגמה, אלא להיפך, מדוע שיקבלו? אם אני מחזיק מפעל, כל אחד מבין שלמפעל יש מטרה, והמטרה היא כסף. אני בונה, למשל, מפעל שמייצר כסאות ואת הכסאות אני מוכר. פלוני עובד אצלי במפעל, והוא מייצר כסאות לא טובים. מה יהיה? אנשים לא יקנו אותם, לא יגיע כסף, ויהיו הפסדים. כך נראית מערכת יחסים פונקציונאלית.

מה שיוה"כ בא ללמד אותנו, שהקב"ה לא מחזיק אותנו רק בשביל התועלת שאנחנו מביאים. הוא מחזיק אותנו כי הוא רוצה בנו, הוא מעוניין בנו כדי ליצור איתנו קשר. הוא יוצר קשר עם כל אחד מכל באי עולם. **שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו.** הקב"ה חפץ בנו.

לדברים האלה יש השלכה ישירה. הם יוצרים יחס אחר לגמרי בין אדם לקונו. אבל יש כאן עניין נוסף. הפסוק שפתחנו בו, שמדבר על כך שרק ידיעת ד' ראוי שנתהלל בה, וידיעת ד' היא הידיעה שהקב"ה עושה חסד משפט וצדקה, אינו מסיים כאן. הפסוק ממשיך במילים: **כי באלה חפצתי נאם ד', או בלשון הרמב"ם בסוף מורה הנבוכים, תכלית ידיעתו - עשייתו.** המטרה היא שנאמץ את הדרכים הללו לחיינו. כמובן, בני אדם הם לא

הרחמים. ככל שנתפוס את זה יותר, אנחנו פשוט נהיה במקום אחר.

זהו עיצומו של היום הקדוש יוה"כ, היום שבו אנו נקראים לתפוס את הנקודה הכי פנימית והכי מרכזית בידיעת ד'. אדם שמכיר את אלוקים דרך החוקים שהקב"ה ברא בעולם, חסד צדקה ומשפט, והוא חושב, הקב"ה אוהב חסד צדקה ומשפט, והוא ברא אנשים כדי שיעשו חסד צדקה ומשפט, וכשהם עושים את זה, הוא נותן להם, כשהם לא עושים, הוא לא נותן להם. לאדם זה חסר משהו מאד מרכזי, כי הוא לא מבין שמה שעומד מאחורי החסד צדקה ומשפט, ומאחורי החוקים שהקב"ה ברא בעולם, זה טוב אלוקי. והטוב האלוקי הזה מתגלה בעיקר ביוה"כ, במחילת עוונות.

הזכרנו כבר את הפסוק בתהילים: **ימים יוצרו ולו אחד בהם.** הפסוק הזה נדרש בתנא דבי אליהו בכמה מדרגות. על ששת ימי החול ושבתי, על ששת אלפים שנה והאלף השביעי, ובעוד אופנים. בכולם העניין הוא שיש ימים רבים שבהם הקב"ה אינו נוהג בעולם כפי רצונו. הוא נתן את עולמו לכללים ולמציאות שאנחנו מכירים. אבל יום אחד ישנו, שבו הקב"ה עושה את מה שהוא באמת אוהב ורוצה לעשות. אחת הדרשות המופיעות שם, על כל ימות השנה, ועל יוה"כ. כל השנה כולה, הם ימים יוצרו, ימים שהקב"ה פועל לפי מערכת כללים שאינה מבטאת את האני הפנימי שלו. אבל יש יום אחד בשנה, יוה"כ שהקב"ה מרשה לעצמו לנהוג לפי עיקר מידתו, כמו שהוא בעצמו אוהב. זה יום הכפורים שנתנו הקב"ה לישראל באהבה גמורה ובשמחה שלימה. **לפיכך יהא אדם זוכר, מיום שבחר הקב"ה באברהם אבינו עד אותה שעה, כל טובות שעשה עם ישראל בכל שעה ושעה.** מיום הכיפורים צריכים אנו ללמוד להודות לד' על כל

כשהמציאות האישית שלהם כולה נשענת וקיימת על רחמים. התביעה האנושית היא תכונה מוכרת, ואפילו מובנת, אבל המטרה של יוה"כ היא לרכוש את השפה של מידת הרחמים.

סדר עבודה של יום הכיפורים מכון למטרה הזו, לראות ולדעת שהקב"ה מנהיג את העולם כולו במידת הרחמים. זוהי אחת המטרות של הצום. הנביא ישעיהו מדבר על זה (בהפסרת יוה"כ שחרית). הצום נועד לפתוח את ליבו של האדם להבין. יש ביטוי מקובל 'אדם שבע'. זהו אדם שעניו עצמות והוא לא רואה את האדם האחר, ואת סבלו. הנביא פותח את דבריו בטענה החזקה, וכי עלה על דעתך שהקב"ה יהיה מעוניין בצום בתור סבל? האם הקב"ה אוהב שהבטן שלך מקרקרת או שהגב שלך יהיה שפוף, ורגליך יכאבו? יש כנראה איזו תפיסה שטחית בלב האדם, שמן הראוי לשלול אותה, שהסבל עצמו יש לו ערך. הכזה יהיה צום אבחרהו, יום ענות אדם נפשו, הלכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע, הלה תקרא צום ויום רצון לד'. כל זה הוא השלילה. הקב"ה אינו אוהב סבל, והסבל מצד עצמו אינו המטרה. ומהי התכלית של הצום? הלוא זה צום אבחרהו, פתח חרצובות רשע התר אגודות מוטה, ושלח רצוצים חופשים וכל מוטה תנתקו. התכלית הראשונה והעיקרית של הצום היא לפתוח את הלב לתיקון ולשיפור. אבל יש עוד מטרה אחת שהצום נועד בשבילה. שתפתח את הלב קצת, ותוריד משהו מהנוקשות שתפסה אותו במשך השנה. הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכיסיתו ומבשרך לא תתעלם".

יש כאן תפיסה שלימה לגמרי. זו אמנם לא תפיסה שמתאימה לכל הזמן, בחיים צריך להשתמש גם במידת הדין. אינני יכול לאפשר לכל אדם לקחת

אלוקים, והם אינם יכולים לנטרל את השיקולים האחרים שלהם. מתוקף אישיותם, הם נאלצים לפעול גם לפי שיקולים אחרים. יש גבולות לרחמים שאני יכול לנהוג בהם. אבל הקב"ה מצפה מאתנו להתדבק במשהו ממידת רחמיו ית', וליצור את הדבר הזה אצלנו, להיות אנשים שבאמת יוצרים קשר. שבאמת מתחברים לבני אדם, והחיבור ייצור מחויבות. הבעייה העיקרית היא כאשר הזולת חוטא כנגדי. יש הנהגה אלוהית, שחז"ל מציעים לנו לנהוג בה. כל המעביר על מידתיו מעבירים לו על כל פשעיו.

בתוכו של כל אחד מאתנו יש צד שתופס שלוותר פירושו להיות פראייר. לתפוס, להבין את מידת הרחמים פירושו לחוש שהמידה הזו היא מידתו של הקב"ה, וזו האמת השלימה. ושנית, להבין שהמקום שבו אני חי, האפשרות שלי להתקיים, היא במקום של מידת הרחמים. אין לי שום קיום מחוץ למידה הזו. אני חושש לומר את זה, אבל אולי נכון לומר שזה עיקר המטרה והתכלית של יום כיפור, שנבין ונדע שהקיום שלנו עומד על רחמים. זוהי תפיסה מדהימה, שמשנה את החיים לחלוטין. אין לנו יכולת וזכות לחיות במידת הדין. לפעמים צריך להשתמש בה, לפי הצורך. אבל לתבוע באמת דין מאחר, אין אפשרות כזו אם אני מבין שהקיום שלי מושתת לגמרי על רחמים.

לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתיך. כך אנחנו פותחים את הסליחות שלנו. אם אדם יגיד את המילים האלה פעם אחת ברצינות, התפיסה שלו בחיים תהיה שונה לחלוטין. החיים שלו יהפכו למתוקים. כשמתבוננים היטב מבינים שיש משהו אבסורדי, לא סביר, בעובדה שבני אדם מסתובבים בעולם מלאי תביעה. הם כועסים על פלוני שעשה כך ועל אלמוני שעשה כך,

לי כסף לפי רצונו. אבל שתהיה לנו תפיסה כלשהי ברחמים. שנצא מנקודת הנחה שהקב"ה ברא עולם מתוך אהבה ורצון. וכל אחד מהאנשים שנמצאים בעולם, נבראו ראויים לאהבה בצלם אלוקים. ועל הלב שלהם נאמר: **אשר עשה האלוקים את האדם ישר**. הפסוק הזה לא נאמר רק על אדם הראשון, אלא כל אדם ואדם, שמתחת לחשבונות הרבים, נשארה נקודה של יושר.

יש פיוט נפלא ביוה"כ שמדבר על היום וקדושתו. שם מכנים את יוה"כ כיום אחד בשנה, יום אסור באכילה ושתייה, ובתוך כל התארים אנו אומרים: **יום שימת אהבה ורעות יום בטול קנאה ותחרות**. הייתי מבין לומר דברים כאלה על פורים, אבל מתי ביוה"כ אנחנו מחפשים חברים? התשובה היא שבעצם התפיסה של יוה"כ מבטלת את המקום של הקנאה והתחרות. אנחנו לא יכולים לחיות כך כל השנה, אבל יש יום אחד בשנה שנועד כדי שנטעם את זה, שנעמוד לפני ד' ונבין שהמרחב שבו אני יכול להתקיים, זה הרחמים שלו ית'. משהו יצא מזה גם לכל השנה כולה. משהו מהפחד

הנורא שתופס אותנו כל השנה כולה, שגורם לנו תמיד להסס ולפחד, ולהימנע מקשר, יסתלק, זה נקרא ידיעת ה', לדעת שכל החוקים והמציאות המורכבת של טוב ורע הם בעצם לבוש, ומאחורי הכל מסתתרת מידת הרחמים וכל טובו. מבפנים מסתתר אותו רצון עליון, בשפת הזוהר - רעוא דרעיון, והוא מתגלה ביוה"כ. ביום הזה מותר לנו, ליום אחד בלבד, להיכנס למקום הזה. כדאי לכל אחד ואחד לקחת כמה שיותר מהבושם הזה, שיש בו כח להפיג את כל הריחות הרעים שבעולם. יש כאן כח לטהר, לנקות את כל הכתמים, למחוק את כל הבעיות. בעולם שלנו יוה"כ הוא יום אחד בשנה, וגם בתוכו צריכים רחמים כדי לתפוס אותו. אבל כמה שנתפוס, כמה שנתבונן - נבין שהאמת האמיתית של העולם כולו היא מידת הרחמים. זוהי האמת הטהורה, וכמה שאנחנו יכולים להתקרב לזה, זה כדאי מאד.

שהקב"ה יעזור לכולנו שנעמוד לפני הקב"ה ונבקש רחמים באמת, ונשים את עצמינו בתוך עולם של רחמים. גמר חתימה טובה.

שיעור ראשון - שפה של רחמים

התביעה הזו לא יתכנו חיים, והתביעה לא יכולה להיות לא שלימה. כאשר שואלים מה מותר ומה אסור, התשובה צריכה להיות לגמרי ברורה. חייבים לקבוע את העיקרון, אבל יחד עם זה צריך לדעת ששום עיקרון אינו מיושם באופן מלא. זו ידיעה עצומה, שבשלב הראשון היא אפילו מפחידה.

שמעתי פעם משל שיכול להתאים. אדם שוחה בים לכיוון האופק. הוא מתקדם הרבה, הוא אולי שוחה קילומטרים. אבל ככל שהוא שוחה, האופק מתרחק ממנו. כשבן אדם מזהה שהבעיה שלו היא כזאת וכזאת, ודאי שצריך להשתדל לתקן. אבל אני מבטיח לך שאחרי שהוא יתקן, הוא שוב ימצא שיש לו בעיה. את העניין הזה אנו רוצים לברר לעצמנו. יש כאן תפיסת עולם שאנו רוצים לרכוש, שהיא מאד לא פשוטה. היא דורשת מאיתנו בגרות.

כשהייתי נער בן שש עשרה, ניגשתי במוצאי צום גדליה למשגיח בישיבה ואמרתי לו, הרב, בשנה שעברה הייתי ילד קטן, התעסקתי בשטויות. אבל בשנה הזאת אני מתכוון לחזור בתשובה ביום כיפור. כמובן, התשובה שלי כוללת גם קבלה להבא. מה אני אעשה א"כ ביום הכיפורים הבא? - המשגיח הסתכל עלי בעיניים גדולות, ושתק זמן מה. לא הבנתי על מה הוא חושב. כנראה הוא היה המום קצת. אחרי הרבה זמן - זה היה נראה לי שלוש דקות, אבל אולי זה היה עשרים שניות - אמר לי, השאלה שלך מאד חשובה, אבל היא לא דחופה. אני מאד עסוק בימים אלו. בא ונדבר על זה בתחילת חודש חשוון. - כמו שאתם מבינים לבד, לא חזרתי אליו לשאול.

חודש אלול מביא אותנו לסוגיה של התשובה. זו היא סוגיה כללית, גדולה ועמוקה מאד. הייתי רוצה היום, בתחילת חודש אלול, להציג את הדברים בצורה הראשונית שלהם. בדרך כלל אינני רגיל להגיד מוסר, אבל אולי היום נרשה קצת לעצמנו.

תפיסת החיים של תשובה, זוהי תפיסת חיים שאדם צריך לרכוש. זו איננה רק ידיעה שצריך לשמוע ולהקשיב ולהבין, אלא משהו שצריך לרכוש ולהפנים. זו תפיסה בה אדם מבין את המציאות שלו ככזו שאף פעם היא לא שלימה. אין אדם בעולם שבאמת לא יודע את זה, אבל צריך להכניס את זה עמוק לראש. עובדה היא שלמרות שכולם יודעים זאת ויכולים לחזור על המלים האלו תמיד, בכל זאת אנחנו לא זוכרים את זה. ולכן אנו צריכים להדגיש: האדם לא נברא כדי לחיות חיים שלמים. העובדה שיש כאן משהו לא בסדר היא לא מקרה, היא לא תאונה. זהו חלק אינטגרלי מעצם הקיום שלנו. כל דבר שמתקיים בעולם הזה הוא בהכרח לא מושלם.

הרבה פעמים אנו קוראים בספרים, והכוונה לספרים הכי קדושים, והם מציגים את הדברים באופן שתובע שלימות. כך זה נכון, ואחרת זה מעוות ולא נכון. הם עלולים לתת בנו רושם שמה שנתבע מאיתנו זו שלימות, וזו כמובן טעות. אבל האמת היא שהם עסוקים בלהציג את הדין - וזהו תפקידם. הדין היא אותה בחינה מוכרחת, שבלעדיה שום דבר לא אפשרי, והיא תובעת שהדברים יהיו נכונים, טובים ושלמים. זהו קול הנמצא בכל אדם, הקורא לו להשתדל להיות בסדר ולפעול נכון. בלי

שכתב משהו לספר, במילים האלה: מעולם לא ראיתי ספר מושלם כל כך על עולם לא מושלם. אבל אנחנו נאמר בלי לקרוא שגם הספר לא מושלם.

זוהי אמת שאנו זקוקים תמיד לחזור אליה. נכון וראוי להתפייס עם האמת הזו. אנו צריכים להבין את המקום האמיתי שבורא העולם יצר לנו. העובדה שלמדתי סוגיה ונשארתי בהבנה לא מושלמת - זו לא טרגדיה. זהו המקום האמיתי שלי. הרצון לשלימות מניע אותי, אבל אני צריך לדעת שהרצון לשלימות הגיוני רק במובן שאני כל הזמן הולך ומתקדם. אבל הרצון לשלימות בעצם שואף למשהו לא שייך.

קחו דימוי פשוט. אדם עובד כאיש הצלה, ומגיע חס ושלום לאירוע רב-נפגעים. האם הוא יצליח להציל את כל האנשים? ברור שלא. אבל הוא חייב לצאת מהנחת עבודה שהוא הולך להציל את כולם. אם הוא יגיד, בכל מקרה ישארו כאלה שלא נציל אותם, אז אפשר להיות רגוע, הוא יהיה פושע. אם הוא יחיה בתודעה שהוא באמת צריך וחייב להציל את כולם, הוא יצא מתוסכל. תסכול חד פעמי הוא לא כל כך נורא, אבל אם הסיטואציה חוזרת ונשנית, הוא לא יוכל להיות כך.

אנחנו רוצים וחייבים להשתמש ברצון לשלימות, כי הוא זה דוחף אותנו קדימה. אבל אנחנו צריכים גם להבין: הקב"ה רוצה שתמיד נשתדל שהיום יהיה יותר טוב מאתמול.

הדברים שאמרתי מעוררים שאלה, האם האדם יענש על כך שאינו שלם? אותו אדם שהשתדל, ניסה לעשות מה שצריך, וכמובן הצליח בחלק מהדברים, והשאיר חסרון כאן וחסרון שם, חטא פה וחטא שם - האם הוא ייתן את הדין על זה?

כל אחד יודע את האמת הזו. לא כולם מדברים על זה במפורש, אבל זו אמת פשוטה. בורא העולם ברא את האדם כיצור שהוא במהותו לא שלם. אדם מושלם זה כמו משולש עם ארבע צלעות. אין דבר כזה.

למה כל כך חשוב להיות מודע לאמת הזו? אולי עדיף להתעלם ממנה, ולחיות בתחושה שאפשר לברוח מן החטא לחלוטין? אולי עמדה כזו תביא אותי למקום טוב יותר? האמת היא שהאדם הושם בעולם כמישהו שתפקידו תמיד לתקן. לתקן זה אומר לקחת עוד נקודה ועוד נקודה, ולתקן אותה. במקום בו אני נמצא, במציאות שלי, אני צריך להשתדל לשפר דברים, לעשות דברים יותר נכונים ויותר טובים. זה הכל. אני משתמש בביטוי זה הכל בשני מובנים. במובן שלא יותר מזה, משום שבאמת אין כזה תפקיד לאדם לתקן לחלוטין, לחיות במצב של תיקון. וזה הכל גם במובן שזה באמת הכל. הרעיון הזה הוא כל המציאות כולה. שמים לרום וארץ לעומק, וכל מרחבי הענק האלה עסוקים בנקודה הזו. להעמיד לפני האדם עניינים הזקוקים תיקון בזה אחר זה. אין גבול לעומק, למרחב ולגובה של הדברים האלו, כי יש באמת אינסוף אפשרויות של קלקול ותיקון. דבר אחד הוא בלתי אפשרי: לעשות מושלם. אין דבר כזה.

תפיסת העולם האמיתית, של עולם התשובה, היא לקבל את העובדה שאינני מושלם. אי אפשר להתחיל לגשת למושג התשובה בלי לקבל את ההנחה הזאת, ולהתפייס אתה. לא לדעת אותה ולכעוס עליה, ולהישאר זעוף וממורמר. אלא לדעת שזה המקום האמיתי שבורא העולם בחר בשבילי.

ראיתי ספר לא מזמן, שלא קראתי. קוראים לו 'עולם לא מושלם'. בשער הספר נמצאת המלצה

תשמוּר י-ה, ד' מי יעמוד. פיוט אשכנזי שאנו אומרים בראש השנה - **א-ל אמונה בערכך דין, אם תמצה עומק הדין, מי יצדק לפניך בדין.** כלומר יש מידת הדין, ואנחנו יודעים מראש שאנחנו לא זוכים. אז מאיפה השמחה הגדולה במוצאי יו"כ?

על כרחנו למדנו שאנחנו צריכים להחזיק את החבל בשני ראשים. יש כאן סוגיה מורכבת. מצד אחד, מידת הדין היא דבר אמיתי, והיא תובעת ודורשת בכל דבר ובכל תחום, והיא קובעת איך דברים צריכים להיראות. כל ספר שתיקח - הלכות שבת, הלכות תשובה, או כל תחום אחר - המחבר מתאר איך הדברים צריכים להיראות. אבל צריכים להוסיף: זו נקודת ההתחלה, נקודת מוצא. יש מדרש שרש"י והרמב"ם העתיקו, וגם ראשונים נוספים, למרות שהוא לא נמצא בידינו: **בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, עמד ושיתף עימו מידת הרחמים.** מה משמעות הדברים?

כתוב כאן שהעולם בנוי באופן שהוא לא יכול להתקיים. מידת הדין קובעת שהדברים צריכים להיראות באופן מסוים. אדם שלוה אלף דולר חייב להחזיר אלף דולר טבין ותקילין. אם חסר סנט, זה לא בסדר. תאריך הפירעון כתוב בשטר החוב, ואם הפירעון מתאחר ביום, זה לא בסדר. זה נכון גם בתחומים נוספים. אני יכול לגשת לתלמיד בישיבה, שמע, אתה לומד פה בישיבה, ואתה חייב לעשות כך וכך. אוציא שטר עליו חתמת פעם, או תקנון שקבעו ותלו פעם על לוח המודעות. זו שפה אחת, שפה שאנחנו מיד מבינים. ההיגיון של השיטה הזו הוא ברור ומובן מאליו. האם זה יצליח? התשובה היא: אין העולם מתקיים. זה לא יכול לעבוד.

עומק השאלה, כי אנחנו מניחים שהוא עשה את מה שצריך לעשות, והשלימות איננה אפשרית, למה א"כ שיתבע על כך? - מאד קשה לי לצאת ידי חובת השאלה הזו, ואנסה לעשות זאת כמיטב יכולתי, אבל אני מבטיח שזה לא יהיה מושלם.

יש שתי צורות הסתכלות על החיים. יש צורת הסתכלות נכונה, שחייבים להכיר, והיא מידת הדין. לפי מידת הדין, אין ספק שהאדם הזה ייתבע על מה שעשה ויקבל על זה עונש. אבל אם הוא יצליח - ואת זה אנחנו רוצים לעשות עכשיו - לעבור לשפה של מידת הרחמים, במידת הרחמים הוא ייצא זכאי.

זוהי נקודה שצריכה הסברה רחבה יותר. בכל שנה לפני יום הכיפורים, יש לנו סדר שלם של עבודה. הספרדים אומרים סליחות בכל יום מר"ח אלול, והאשכנזים מסתפקים בתקיעת שופר ויוצאים ידי חובה בפרק תהלים בבוקר ובערב. אחרי זה מגיעה עבודת הימים הקדושים עצמם. מה כל זה מתכווין לפעול? כתוב בהלכה שמברכים זה את זה במוצאי יוה"כ כדרך שמברכים בליל יום טוב. במדרש קהלת נאמר שבמוצאי יום כיפור יוצאת בת קול ואומרת לכל אדם בישראל, לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה אלוקים את מעשיך. המשמעות היא שאנחנו מסוגלים לומר אחרי יום כיפור, ברוך ד' שזכינו. הצלחנו להשיג בעבודתנו את מה שרצינו. זכינו למה?

כל מי שמכיר את המחזור והסליחות יודע שבשום מקום לא כתוב שאנחנו יכולים לזכות בדין. להיפך, במקומות רבים נאמר במפורש שאנחנו לא יכולים לזכות בדין. אנחנו מתחילים את הסליחות במילים: **לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתך.** דוד המלך אומר בתהלים, **אם עוונות**

להיות? כל עוד לא נתקן את עצמנו, כלומר לא נעבור לשפת הרחמים, לא נוכל לעבור לעולם התשובה. אם נשאל מהי המתנה הגדולה שאנו מקבלים בתקופה הזו, התשובה תהיה שימים אלה באים להקנות לנו את מידת הרחמים. כדוגמה, חג המצות נועד כדי שאדם יצא ממנו עם זיכרון של יציאת מצרים. לכל מועד יש מסר. המסר הגדול של הימים הקדושים הללו הוא שנפנים ונלמד את השפה החדשה הזו, של מידת הרחמים.

מה נעשה, ויש משהו עמוק בתוכי שמתנגד לשפה הזו. נניח שאני הולך לחפש עבודה חדשה, ואני ניגש להציע את עצמי לעבודה במפעל לייצור סטנדרים. אני מבין שהבוס במפעל רוצה אדם שידאג לכך שהסטנדרים יהיו טובים. ברור גם לגמרי שאם הוא ייצר סטנדרים פגומים, העסק לא יעבוד. מה א"כ אני צריך לעשות כאשר אני מציע את עצמי לעבודה? לומר שאני מסוגל לבצע את הדברים היטב. האם אני יכול לדמיין את עצמי מגיע לאיזה מקום, ואומר, אני לא יודע לבצע את מה שאתם מבקשים? הזכרתי כאן שיקול פרקטי. זה באמת מוזר לבוא למקום עבודה ולומר אני לא יודע ומסוגל לייצר סטנדרים. אבל בכלל, השפה הרגילה שלנו היא שפה של מידת הדין.

בהערות שוליים, יצא לי לשמוע אנשים שדנים את עצמם באופן שאפילו השטן עצמו לא היה יכול לעשות. לא נעים לומר, אני בטוח שגם כאן בבית המדרש יש כמה כאלה. זו כנראה לא תופעה נדירה כל כך. התפיסה הפשוטה, הבסיסית והרגילה שלנו היא של מידת הדין. הבעייה היא, שזה מה שעוצר אותנו מתשובה. עולם התשובה לא יכול להתקיים במידת הדין.

אפשר אבל לדבר בצורה אחרת. אני יכול לפנות אליך, מה שלומך? איך היה החופש? אני ממש שמח לראות אותך. תגיד לי, מה עם העניין הזה, אתה יכול לעשות זאת? - שומעים כאן שפה אחרת לגמרי.

כאשר אדם מגיע ליום הדין, הוא צריך קודם כל להבין שיש דין. שדברים צריכים להיראות בצורה מסוימת. יש אופן בו הדברים חייבים להיראות, וכך בכל תחום בחיים. אפשר לפרט את זה: איך צריך להיראות כיבוד אב ואם, איך צריכים להיראות יחסים בין שכנים, היחס לתפילה. כל אחד יודע כיצד צריכים להיראות חלק מהדברים, ואנחנו משתדלים ללמוד עוד.

אם אדם רוצה לעלות לשמיים ולומר לקב"ה, מגיע לי שנה טובה, עשיתי כך וכך. - מותר לך, אתה יכול לדבר בשפה הזו. אבל תדע לך: בשפה הזו אין לך סיכוי. זה לא עובד. היו ארבעה אנשים בהיסטוריה שמתו בעטיו של נחש, ורגילים לפרש זאת שהם מתו בלא חטא. הכוונה היא שמלבד החטא הראשון של אדם הראשון, לא היה להם עוד חטא. ארבעה אנשים בהיסטוריה מבחינה סטטיסטית זה ממש כלום.

המטרה של חודש אלול, ראש השנה ויום כיפור, היא ללמד אותנו לעבור לשפה הזו. לדבר לא בשפה של דין, אלא של רחמים. הלימוד הראשון שאנחנו רוצים ללמד את עצמנו בתקופה הזו וזהו לימוד לא קל בכלל - לעבור משפה של דין לשפה של רחמים.

השאיפה לשלימות באה ממקור מידת הדין. היא טוענת שדברים צריכים להיות בסדר, כלומר, בדיוק כפי שהם צריכים להיות. הבעייה הגדולה עם הטענה הזו, של מידת הדין, שהיא צודקת. וכי דברים אינם אמורים להיות כפי שהם צריכים

או עובר אורח, מדוע שאוותר לו וארשה לו לגעת ברכוש שלי? אדם כזה, לא הייתי לוקח לביתי. עלינו נכון לומר אין העולם מתקיים.

מדוע הקב"ה ברא את העולם בדין? אומר בניסוח שאמר אחד מידידי, אחרי שאמרתי לו את הרעיון. אם אין מחיר, אין הנחה. כשאתה בא לחנות, אתה רואה שרשום המחיר המקורי, וממנו עשו הנחה של עשרה אחוזים, אתה מבין מהי ההנחה. אבל אם אין מחיר, אין משמעות להנחה. מידת הדין הכרחית לגמרי בשביל ליצור את עולם ההגדרות שלנו. את הערכים עליהם אנו חיים. לו היה אדם שחי בלי דין, הוא היה חולה נפש לחלוטין. אם אתה שומע שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, אתה חייב להבין את פירוש המלים שתשובה קדמה לעולם. תשובה היא תנאי הכרחי לעולם. סדר הדברים הראוי הוא, שמתחילים עם הדין, ועוברים לרחמים. ביטול הדין וההעברה לרחמים זוהי עבודתנו בימים הקדושים הללו. אם נניח שתשובה היא פיתרון לפנצ'ר. כלומר, הקב"ה ברא את העולם כדי שלא יזדקקו לתשובה, אבל קרה מקרה, אנשים חטאו, ונזקקים לתשובה. כל שנה הקב"ה מאפשר לאנשים לתקן את הפנצ'רים שלהם. - אם כך, יום הכיפורים הוא יום הפאשלה הגדולה. ביום זה היה ראוי שנהיה מבוישים ונשב על הרצפה לפחות כמו תשעה באב. אבל על יום זה נאמר במשנה ביומא, שהכהנים שבדרך כלל עולים למזבח בצידו של הכבש, היום עולים במרכז. ביום הכיפורים עם ישראל מרגיש במקדש קרובים ורצויים. זה אינו יום של החמצה, אלא יום בו הדברים מגיעים לתכלית האמיתית שלהם. הצורה הנכונה היא מידת הרחמים. העולם נברא כדי להגיע למידת הרחמים.

המבול היא אחת ההופעות הכי קשות בהיסטוריה של מידת הדין. האנושות כולה נחרבה. משפחה אחת בלבד מכל האנושות ניצלה. זה היה כנראה בצדק - מלאה הארץ חמס, וירא אלוקים את הארץ והנה נשחתה. אבל נאמר בחז"ל - והייתי אומר שזה עולה גם מתוך התורה שבכתב - שהמבול לא היה צריך לקרות. אם נח היה נוהג נכון, אם הוא היה מתפלל, המבול לא היה קורה. אני אומר שזה כמעט פשוטו של מקרא, כי אחרי המבול מקריב נח פעם אחת קרבן לפני ד', ובזה הוא מצליח לפעול שמשם והלאה לא ירד מבול לעולם! לאמור, מידת הדין היא דבר אמיתי, צודק ונורא, אבל האדם נקרא לבטל ולהסיר את מידת הדין. בפרשת נח למדנו עד היכן יכולה להגיע חומרתה של מידת הדין, עד כדי מבול! אבל המטרה לא הייתה שהמבול יתרחש. כשחז"ל אומרים עה"פ נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, ודורשים אותו לגנאי ביחס לאברהם אבינו, כפי הנראה לזה הם מתכוונים. אברהם פוגש את מידת הדין ומנסה להמירה למידת הרחמים, ואילו נח משאיר את מידת הדין בפעולתה.

ברור, גם מידת הדין היא כלי לתיקון העולם. הדרך בה פעל הקב"ה בסיפור המבול היא דרכה של מידת הדין. אבל סדר הדברים הוא שתפקידו של האדם להעביר את המציאות ממידת הדין למידת הרחמים. אילו הם שתי תפיסות שלמות. אבל חלילה לחיות בדין. עליה אמרו חז"ל, אין העולם מתקיים.

למדתי פעם בבית מדרש. היה שם אדם שהביא מביתו סטנדר פרטי. עלי היה כתוב: אסור לנגוע. ניגש מישור לדבר איתו, ובלי לשים לב הוא נשען על הסטנדר. בעל הסטנדר, בטון שקט, סליחה, אתה לא רואה מה כתוב פה? שלא נבין לא נכון. היהודי הזה מוכן לתת צדקה. אבל רק לנצרכים. סתם אברך

רק התודעה הזו יכולה לתת לנו אפשרות לתקן. רק ההבנה שכל נקודה של תיקון, כל נקודה שאני משלים וממתיק, היא אור. בשביל זה אתה נמצא. אתה מקבל אפשרות עצומה לעשות הרבה דברים טוב יותר. כל התורה שאנו לומדים, כל התפילות שאנו מתפללים, כל המצוות שאנו מקיימים וכל מערכות היחסים שלנו בנויות על כך שיש רצון טוב לתקן דברים. החיים מלאים תקלות, ומתקנים אותן. כל חכמה בעולם היא הידע לזהות בעיות ולפתור אותן. האם אנו יכולים לתאר מציאות שאין בה שום בעיה? לחשוב על מצב כזה כמה דקות זה מתחיל לשעמם. העולם הבא הוא מציאות בלי חיסרון, ועליו דרשו רז"ל: **עין לא ראתה אלוקים זולתך**. לי נראה שזהו ההבדל העיקרי בין העולם הזה לבא, שבעולם הבא אין שום בעיות. בזה די כדי שהעולם הבא יהיה בלתי נתפס מבחינתנו. בינתיים אתה חי בעולם הזה, זה מקומך, ואתה צריך להפנים את הדבר הזה, ולדעת לאהוב את מקומך כאדם. להבין ולאהוב את המציאות שבורא העולם ברא בשבילך.

סבתא של אשתי הייתה מהנשים הצדיקות ביותר שהכרתי. היא דיברה פעם על הזריזות, ואמרה פתגם שהכירה. אם סיימת לעשות היום את מה שהיית צריך לעשות היום, אל תלך לנוח. תעשה היום את מה שהיית צריך לעשות מחר. ואם תשאל מה תעשה מחר? מחר תתקן את מה שהיום קלקלת. כמה מתיקות ויופי יש בתפיסה הזאת. להבין את הדבר הזה: לרעיון השלימות שקיים בתוכי יש תפקיד. אבל הוא רעיון שאיננו מתאים לי. הוא רעיון שלא מאפשר לעולם להתקיים. לחיות עם תשובה זה לחשוב כל בוקר, מה עשיתי לא נכון אתמול, ומה אני יכול לשפר. טבעי שעשיתי לא נכון. סביר שעשיתי לא נכון. בשביל זה

איך כתוב בתורה? **וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד**. הקב"ה מביט על העולם הנברא, והוא מרוצה. אלא מה, אולי זה היה לפני שחטאו? אולי אחרי החטא כבר היו נאמרים דברים אחרים? חלילה. חז"ל לימדו אותנו שהחטא הראשון היה ביום שישי. כדי לומר לך שטוב מאד לא נאמר על העולם שקודם החטא, אלא על העולם שאחרי החטא. השבת הראשונה הייתה אחרי שהאדם חטא ונקנסה עליו מיתה, ועדיין הקב"ה מרוצה ועושה שבת לעצמו.

נעמדתי כאן היום כדי לומר שאנחנו צריכים להבין את מקומו של האדם בעולם. אם האדם מדבר על שלימות, אין לזה סיכוי. היופי של האדם, מה שהאדם יכול לתרום לבריאה - זה כמה נקודות של אור חסרות שלימות. זה מה שהאדם יכול לעשות. אנחנו מכירים את העולם מדי הרבה שנים. ברור ד' התבגרנו מעט. בדברי האריז"ל מבואר שהבגרות היא רחמים. ילד קטן, כך נאמר שם, כולו דין. כלומר, הוא תופס את הדברים בצורה הראשונית שלהם, איך שהם צריכים להיראות. והוא צודק. זאת אומרת, עד כמה שמדובר בשאלה איך דברים צריכים להיראות, הוא צודק. היה לי מורה למתמטיקה שאמר, כל תשובה שאיננה מאה אחוז נכונה, היא מאה אחוז לא נכונה. אם אלף ועוד אלף יצא לי אלפיים ואחת, הציון שאקבל יהיה איקס. ציון של 'וי-איקס' אפשרי רק בשאלה שיש בה שני פרטים. כך זה במתמטיקה. אבל בחיים חייבים לקבל מבט אחר. לחיות בעולם של תשובה זה להבין את הציפיות שלנו. השאיפות שלנו הן תמיד להתקדם, לעשות דברים נכון וטוב יותר. אבל יש לדעת שתמיד יהיו נקודות חסרות. זהו דבר מהותי, זו לא תאונה. זהו המקום האמיתי של האדם.

הרשימה - זה מה שעשיתי וזה מה שמגיע לי. הקב"ה לא חשוד שלא יקיים את ההבטחות שלו, והחבילות של השכר יגיעו מיד. -האם כך יכול להתקיים יחס בין אלוקים לאדם?

אני לא חושב כך. בורא העולם ברא את האדם כדי שתהיה בינינו לבינו מערכת של יחס. מערכת של יחס זה נקרא, יש לנו משהו לעשות יחד. יש מציאות של חסרון בעולם, חסרון מהותי, קבוע, ואנו, הקב"ה ואנחנו עסוקים בלתקנו. אנחנו יודעים תמיד שמקומנו פה. אי אפשר לשים את האדם במקום של מידת הדין.

אחת ההשלכות המשמעותיות של הרעיון הגדול הזה, הדורשת שיחה בפני עצמה, היא הדרך בה נראים היחסים שלנו לזולת. חז"ל אמרו שהקב"ה מעביר על כל פשעי של האדם שמעביר על מידותיו. אם אנסה להעמיד את היחסים שלי על מידת הדין, אתבע ממך להתנהג איתי כמו שצריך. זה אומר שאף פעם לא אסכים שתטעה, אף פעם לא תאחר לפגישה אתי, וכן הלאה. אבל לחיות ברחמים עם הזולת זו אחת המטרות העיקריות של הבריאה. אדם שחי ברחמים הוא אולי ההגשמה הכי גבוהה של מטרת הקב"ה בבריאה. הוא אדם שבאמת חי בצלם אלוקים. השלימות הכי גדולה של האדם בעולם היא ידיעת ד'. כי בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי. לדעת את הדרכים של הקב"ה ובהם לנהוג.

ד' ירחם עלינו באמת, ושנדע לקבל את המתנה הזאת, שהיא המתנה הכי גדולה של הימים האלו, ואולי של כל השנה כולה. קצת יותר להיות ברחמים. לרחם על אחרים, לרחם על עצמנו, ואז הקב"ה ירחם עלינו.

אני נמצא פה, כדי לתקן תמיד. אני צריך קודם כל להבין שבורא העולם שם אותי, ורוצה שאני אהיה במציאות של חוסר שלימות. הוא רוצה שאשמח במעט הטוב, באותם ניצוצות אור שהצלחתי ללקט מפה ומשם.

הגדרת הרמח"ל לתפקיד שלנו בראש השנה ויום כיפור זה לזכות לדין ברחמים. כלומר להיות ראויים באמת למידת הרחמים. לאמץ את מידת הרחמים כשפה האמיתית שלנו.

ודאי שאנו צריכים להיות יותר טובים. אבל יש כאן עניין עקרוני, שנכון לגבי כל דבר. תפיסה של דין ושל תביעה הן בלתי מתאימות בעליל בשבילנו. מי שמבין נכון את מציאותו, חי חיים מתוקים, והוא גם מתקן יותר ויותר.

עניינה האמיתי של התורה הוא מידת הרחמים. עניין התורה הוא לרדת למצב בו האדם נמצא, ולתקן אותו. כשחז"ל מצטטים את דברי הקב"ה בתורה, הם לא אומרים 'אמר הקב"ה', בדרך כלל הם מתנסחים 'אמר רחמנא'. כי התורה היא רחמים. היא באה בכל סיטואציה לאדם, ואומרת תעשה עם זה כך, ועם זה כך.

יש לדברים ניסוח אחר, הניסוח של המקובלים. בניסוח שלהם אומרים: בואו ונמתיק את הדינים. בחז"ל יש נוסח 'להקדים רחמים לדין'.

הדין עצמו אומר שאתה צריך לעשות משהו אחר לגמרי. אבל מטרת הבריאה היא שתזכור את המערכת הזאת של רחמים, את המציאות שקשורה בתיקון עצמי תמידי. תנסו לרגע לדמיין אדם שמילא את כל הדרישות שדרשו ממנו, וזכה בדין. הוא מוציא בבית דין של מעלה מהכיס את

שיעור שני - מידת הרחמים בחיי האדם

כלל כאשר אני רואה את עצמי אני לא נאמן למקור. אבל זה הדין. או שאתקן את הפרטים האלו, או שאתאים את הדרישות למציאות. כך עושים בני אדם לעתים קרובות.

זו תפיסת הדין. היא מעמידה אותי מול כיוון, מול צורה של איך הדברים צריכים להיות, ודורשת ממני לעשות זאת. זה קובע את האופי של מערכות היחסים שלי עם בורא העולם ועם המציאות. אבל התפקיד שלנו זה לעבור ממידת הדין למידת הרחמים. אין דרך להתמודד עם הימים האלו בלי להבין זאת.

חז"ל אומרים במדרש, בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין. ראה שאינו מתקיים, שיתף עימו מידת הרחמים. מה פירוש המלים? הפירוש אינו שהקב"ה חשב משהו והתפנצ'ר לו, לא הלך. הכוונה היא שיש מהלך כזה, שדברים מתחילים בדין וצריך להעביר אותם לרחמים.

כל דבר מתחיל בדין. אם אקבע חברותא, נקבע ללמוד מהשעה תשע עד השעה אחת. כך קובע הכלל. אם אני אאחר, זה לא יהיה טוב. הדין הוא תפיסה ראשונית וצודקת לגמרי, אך ילדותית. והאמת היא שצריך להתבגר. כנראה גם מבוגרים צריכים להתבגר. מידת הדין כצורת חיים ממשית, היא האסון של האנושות. כמו שחז"ל אמרו, אין העולם מתקיים. אין נראית מערכת יחסים עם מידת הדין? יש לי ציור בראש שלי איך בת הזוג שלי, או הילד שלי, צריכים להתנהג. משום מה זה לא עובד. הם לא מקיימים וממלאים את הציור הנכון, הראוי שלהם. מדוע? הרי כל הנשים ממלאות, כמובן, את הציור של בעליהן. מה עונים לבעל שחי וחושב במידת הדין? שזה לא מקרה. זה משהו מהותי. לא

אני רוצה לבאר יותר את הנקודה בה נגענו בשיעור הקודם. הקב"ה ברא את האדם עם נקודה מרכזית אותה הוא צריך לתקן. מהי הנקודה המרכזית? כל אחד יכול למצוא משהו בתוכו לתקן. יש גם דברים קטנים - שגם אותם חשוב לתקן. אבל מהו הדבר המרכזי שצריך לשנות, עבורו ניתן החודש הזה, והימים אחריו? הדבר המרכזי לתקן הוא לגעת בסוד התשובה. להפוך את המציאות שלי ממידת הדין למידת הרחמים.

יש שני אופנים בהם אנו תופסים את המציאות שלנו ואת כל היקום כולו. יש תפיסה אחת שרואים את העולם בדין: לכל דבר יש אופן מסוים, איך הוא צריך להראות. ניקח בית חרושת שמייצר כסאות. ביציאה יש אדם שנותן תו תקן לכל כיסא. הגובה צריך להיות כזה, הרגל צריכה גומי סביבה כדי שלא יהיה רעש. האדם הזה עובד במידת הדין. עצם המציאות של התפקיד שלו היא מציאות של דין. מנקודה זו התפתח האופן בו אנו תופסים את המציאות כולה במידת הדין. כך אנו לוקחים במחשבתנו בני אדם, שואלים מהו תפקידם, ומיד חושבים על השאלה עד כמה הם מתאימים למקום שלהם. נחשוב על המורה למתמטיקה. אלף ועוד אלף זה לא אלף תשעה מאות תשעים ותשעה, ובאותה המידה זה גם לא אלפיים ואחת. כמה כבר ההפרש? זה לא משנה, התשובה לא נכונה.

יש תחומים בהם רק דין יכול להיות. כיסא שלא עומד בתקן נזרק לפח, או מוחזר לייצור מחדש. כך זה עובד. זהו חלק בלתי נפרד מהמציאות האנושית. מידת הדין אומרת שיש לי ערך מסוים וחשיבות הנגזרים מהתפקיד שלי, ומשם אני צריך לשאוב את הציור איך אני צריך להיראות. מה לעשות שבדרך

טובה רק בשביל התחלה, בשביל להציב יסודות לקיום. אבל לחיות ככה זה בלתי אפשרי. לדעת, אם אין העולם מתקיים במידת הדין, המשמעות היא שהוא אינו צריך להתקיים. אם הוא היה מתקיים במידת הדין, זה לא היה נכון. הדבר האמיתי הוא רק מידת הרחמים. מידת הרחמים אומרת שבורא העולם רוצה אותנו כאן, ולכן הוא מתנהל איתנו בהתאם למציאות שלנו.

הדין חייב להיות בעולם כנקודת מוצא. אם לא אגדיר מה נכון ומה לא, אז לא יהיה שום דבר. שבת לא יכולה להתחיל מתי שיהיה לי נוח. יש זמן קבוע לתחילת השבת, וכל חכמי תבל לא יוכלו להיזיז את שעת תחילת השבת. הכסף הזה שייך לי או לך, וצריך לענות תשובה לשאלה זו. כל זה שייך למידת הדין, ואין אפשרות לוותר על המרחב של הדיון הזה. ספרי המוסר מדברים הרבה בשפה של מידת הדין, משום שהם באים לומר מהי משמעות המעשה מצד הדין. כמו שאמרנו, הדין הוא נקודת המוצא, ובלעדי אי אפשר. אבל האם הכוונה שנעמוד בזה? העובדה מוכיחה שלא. המציאות האנושית איננה יכולה להגשים את האידאה שלה אף פעם.

מה עושים, א"כ? גישה אחת אומרת, בא נגדיר מחדש מהן מלאכות שבת, לפי הצרכים וההרגלים של בני אדם. זו רפורמה, ואין לה מקום כשמאמינים בתורה מן השמים. גישה אחרת, האנושות רעה ושלילית, ואיננה עומדת בדרישות הסף שדורשים ממנה. עמדה כזו מצריכה, לפחות באופן עקרוני, השמדת האנושות. כמובן, שני התפיסות הללו מוצגות כאן בקיצוניות. רוב בני האדם מוצאים לעצמם מקום באמצע, איכשהו. אבל האמת לאמתה היא שהשבת היא מגמה. היא מוגדרת מצד עצמה, באמצעות מדת הדין. אבל עבור כל אדם היא מטרה, וישו אותי כאן בעולם כדי שאשתדל להתקרב ולהתקדם

נתעייף לחזור על הדברים שוב ושוב. אם רק אדם אחד בעולם היה חוטא, היינו מכנים אותו שטן. כולנו נרביץ לו, נשבור לו את העצמות. אבל מה נעשה שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. החטא אינו תאונה, הוא משהו מובנה במציאות.

מורי ורבי זצ"ל שאל את השאלה הזאת בנוסח הזה. נניח שיש כיתה עם ארבעים תלמידים, ומתוכם שלושים וחמשה מוציאים ציון חמש-שש. של מי הבעיה? של המורה. זה ברור. אם יש תלמיד אחד שנכשל, אתה מורה מעולה, וככל שתחמיר איתו יותר, תהיה מורה מעולה יותר. אבל אם כולם נכשלים, זו כבר בעיה שלך. חז"ל מספרים לנו על ארבעה שמותו בעטיו של נחש. כנראה הפירוש שהם מתו בלא חטא שלהם. רק בגלל חטאו של אדה"ר. מבחינה כמותית, ארבעה אנשים בכל ההיסטוריה זה כלום. מפורש כאן שהחטא אינו פנצ'ר, הוא אינו טעות. הוא חלק מהותי מחיי האדם. -איך נתמודד עם זה?

אחזור על הדרכים המקובלות. הראשונה היא לתקן את הדברים לפי המציאות. הייתה תקופה של צנע פעם בארץ. ביטלו אותה בשלבים, כי הסטטיסטיקה הראתה ששמונים אחוז מהאזרחים עוברים על החוק. ברור שחוק שלא מקיימים אותו הוא מצחיק. אבל כשמדברים על תפיסה מוסרית פנימית, אין לזה טעם - אי אפשר לומר שמהו מוסרי רק משום שכולם עושים אותו.

צורה אחרת של התמודדות זה לחיות בדיכאון. לומר לעצמי בכל רגע, אני לא בסדר. אין לי זכות קיום. כל אחד יכול לתאר לעצמו איך זה נראה. אבל איך אפשר לחיות ככה?

שתי הדרכים הללו הן עיוותים של המציאות. מצד מידת הדין הן הכרחיות - או זו או זו. מידת הדין

נקודה. אם אדם לקח בטעות תרופה לא נכונה, לא יעזור לבקש סליחה. זה לא רלוונטי. הדין אומר שעליך לעשות כך. לעשות אחרת זה בלתי אפשרי. רק אם אתה מבין שלא נבראת כדי להיות מושלם, כדי להגשים את מידת הדין - אתה יכול לחזור בתשובה. כך נוכל להשתדל לתקן את הדברים.

מי שמסתכל על המחזור מבחין מיד שהוא מציג תמונה בלתי אפשרית. אנחנו מתחילים את הסליחות במילים **כדלים וכרשים דפקנו דלתיך**. בפעם הראשונה זה נראה כאילו מישוהו כתב את המלים במיוחד בשבילך, גאונות של ממש. אחר כך אני רואה שכל המתפללים בבית הכנסת אומרים את המשפטים האלה. נדמה לי שפעם אחת ראיתי אפילו את הרב של בית הכנסת אומר את זה. ואולי שנת תשע"ה היתה כמו שהיתה. אבל בתשע"ו כבר לא נאמר את זה? כלומר יש כאן עיקרון שמייצג את כל האנשים, אלה שכאן ובמקומות אחרים. או יותר נכון, זהו עיקרון שמתאר את האנושות. מה רוצים מאתנו?

אני מתאר לעצמי שבתחרות ריצה יש הגדרה מדויקת כמה צריך להספיק, הגדרה שמתאימה לאותם אנשים שמשתתפים בתחרות. אי אפשר לדרוש מילדים בני שנה ריצה רחוקה. איך אפשר לדרוש מבני אדם לעשות משהו שהם לא מסוגלים לעשות? זו בעיה רצינית. מה רוצים מאתנו? להציב תמונה שננסה כולנו לעמוד בדין, ולא נצליח? יש לי קרוב משפחה שיש לו הצעה. הוא אומר שבראש השנה וביום כיפור תחיה כאילו הפעם זה ברצינות. הפעם נצליח לחזור לדין, ומהיום הכל יהיה כשורה. אני לא רוצה לומר שאין בזה כלום. אבל יש לי תכונה מזוהה, שאני זוכר מה היה שנה שעברה, ובשנה שלפניה, וכן הלאה. אמר לי אותו קרוב, אתה מדי מכיר את המציאות. - אני באמת מתנצל. מה

למטרה זו. אין דרך לשנות את ההגדרות של השבת כי זה קשה לי. גם אם נאבד לי כסף לא אשנה את לוח הכפל.

יש כאן משהו עקרוני. מידת הרחמים היא המקום בו הדברים קורים באמת. בני אדם נפגשים זה עם זה. כל זמן שאני עוסק במידת הדין, אני לא נפגש אתך. אתה בשבילי פלסטלינה, ואני מדבר לא אתך אלא עליך. אני מצפה שהפלסטלינה תהיה רכה ומתאימה לעיבוד. אם אני נתקל בפלסטלינה עם קשיחות מסוימת, זו בעייה רצינית. במידת הרחמים, לעומת זאת, כל זולת מביא לי אופן חדש של המציאות האנושית שאף פעם לא פגשתי. גם זה נכלל ב'**בצלם אלוקים עשה את האדם**'. אם תרצה לפגוש מישוהו באמת, אתה צריך להכיר בכך שיש פה אדם שחי, תופס וחושב אחרת.

צריכים להבין נכון את הדיבורים האלה. אין הכוונה לומר לאדם: 'בוא נהיה נינוחים יותר'. מדובר בהסתכלות אחרת על החיים. בתפילת הימים הנוראים נבקש שוב ושוב '**זכרנו לחיים**'. אחת המלים החוזרות ונשנות במחזור היא 'חיים'. מה זה חיים? כשאני בוחן את המציאות במידת הדין, אני לא עושה פעולה של חיים. אני עסוק במערכות כללים, סדר, עם חוקים, אני לא עסוק עם חיים. כשאני בונה בית, אני עושה שורת לבנים. כל לבנה נמצאת איפה ששמתי אותה. אם בבוקר הנדבך שסדרתי לא נמצא, זה אומר שמישהו לקח את הלבנים. לעומת זאת כאשר אני מגדל עץ, אני זורע ומשקה וחורש, אבל לא יכול לקבוע לאיזה כיוון העלה ילך. מידת הדין אומרת, הדברים צריכים להראות כך. אבל עצם המושג חיים מחייב שהדברים לא יהיו לפי איזשהו סדר. הסדר יוצר אידאה, ורעיון. אבל אנו צריכים לשנות את התפיסה ולתפוס את החיים באופן של חיים. בדין אין דבר כזה תשובה. עשית לא בסדר,

לדיבור עם הבורא, חייבים להבין נכון את מקומה ומהותה של מידת הרחמים.

בלי מידת הרחמים אין קשר. השפה הארמית לקחה את מלת הרחמים וקישרה אותה עם אהבה. תאר לעצמך שמישהו יאמר לאשתו, נישאתי הבוקר לרבנות וביררתי את חיובי המזונות שלי כלפיך. חישבתי: ביום ראשון אכלת דגים, ביום שני אכלת ככה וככה - מצטער, לא נשאר לך אוכל ליום שלישי. או אפילו, איזה יופי, נשאר לך שתי מנות. - או תארו לעצמכם שאספור את כמות הוופלים שאחי אוכל אצלי, כדי שאוכל מחר אני אצלו כך. - זה לא נכון בכלל להעמיד את הדברים תמיד במידת הדין. אם כי אני חייבים בהרבה הזדמנויות לחיות לפי מידת הדין. כשאני רוצה להתקבל למקום עבודה, אני חייב לומר למעסיק שאני יודע לייצר שולחנות. במקום העבודה, מידת הדין מתאימה. אבל המקום שלי בעולם לא יכול להיות במידת הדין. אין העולם מתקיים פירושו אין העולם מתקיים. זה לא ייתכן, זה מופקע.

מידת הדין גורמת להאנשים ברחוב להעביר מסר, לעצמם ולכל הסובב אותם. אנחנו בשליטה, אנחנו עומדים בתקן. זהו אחד השקרים הגדולים ביותר שהעולם מלא בהם. הזכרנו כאן בעבר את דברי המדרש, **מלאכי אמת אמרו אל ייבא, שהוא מלא שקרים**. נראה לי שהשקר הזה הוא השורש של כל המוני השקרים שבני אדם מלאים מהם. אנחנו צריכים לחשוף משהו מהאמת הפנימית של מידת הרחמים. על זה נאמר: **אמת מארץ תצמח**. יש לנו בתודעה איזשהו ציור של תקן, איך אנחנו צריכים להיות. זה טוב ואפילו חיוני, זה יוצר כיוון ואופק. אבל אם תאמר, אני קיים בעולם כי אני עומד בתקן. אני מבקש חיים כי אני עומד בתקן. - זו עמידה של אדם שפונה למידת הדין. יתכן שלכל אחד מאתנו

רוצים, שאחיה בדמיון? שלמה המלך אומר בקהלת שהקב"ה לא מעוניין שנדוד נדרים שלא נוכל לעמד בהם, **כי אין חפץ בכסילים**. אין טעם בטיפשות. אפשר לטעות פעם, פעמיים, שלוש. מכאן והלאה זה בחזקת שור המועד.

מה אנו רוצים לומר? יש שתי צורות מבט על המציאות. וראש השנה ויום כיפור מסייעים לנו לרכוש את המבט האחר על המציאות. המבט הזה יאפשר לנו לתקן. **המעביר אשמותינו בכל שנה ושנה**. אנחנו כאילו מבקשים שגם בשנה הבאה הקב"ה ימחל לנו. מה זה אומר? האם בעיצומו של יום הכיפורים אנחנו מתכננים את החטא של שנה הבאה? זה אומר להבין היטב את המקום בו אנו נמצאים. אנו נמצאים כדי לתקן, לשפר, אבל לא כדי לעשות משהו מושלם. למעשה לא מושלם יש ערך עצום. מעשה הנעשה מתוך הבנה של המציאות האנושית, יש לו ערך של אמת.

איך היה נראה עולם בו היינו זוכים בדין? אדם מגיע לבורא עולם אחרי מאה ועשרים ואומר, עשיתי הכל. מה מגיע לי? הקב"ה ישלח סמיטריילר עם מתנות ויגיד, קח ולך. - ככה יכול להתנהל דיאלוג בין אלוקים לאדם? כמו אדם שמגיע למעביד שלו, דורש כך וכך שכר, כמו בכל מערכות הדין המוכרות. לחיות בדין זה אומר, אתה כבן אדם לא קיים. אתה קיים כנתון במערכת חשבונית.

לפעמים הדיבורים הללו מעוררים שאלה גדולה. האם גישה כזו איננה גורמת להפחתת מתח? האם אנשים לא יגיעו מזה לאדישות ולקריירות? אני סבור להיפך. פעמים רבות מאד בני אדם מפסיקים להקפיד, או מקפידים מעט, משום שהם מרגישים שאין להם סיכוי. התפיסה של הדין מבטלת את תחושת הקשר והיחס שיש בפנייה אליו 'ית' או בפנייה שלו אלינו. כדי שיתגלה האופי האנושי שיש

בתקן, אבל אנחנו יכולים רק להשתדל. חז"ל אומרים שבר"ה הקב"ה עומד מכיסא דין ועובר לכסא רחמים. זה נעשה על ידי מעשינו. אבל תפקיד האדם הוא לעבור בעצמו מכיסא דין לכיסא רחמים. כאשר אנחנו עוברים לכיסא רחמים, גם בורא העולם עובר.

במדרש רבה קהלת נאמר שבמוצאי יום כיפור בת קול אומרת לכל בן ישראל, **לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך**. כיוון שאנחנו לא זכאים בדין, ורק ברחמים אנו עוברים, נראה שהמסר של הבת קול איננו מובן כלל. אני הייתי מנסח את הפסוק כך: **לך אכול בצער לחמך, ושתה בלב רע מימך, כי לא רצה אלוקים את מעשיך**, אלא שאין העולם מתקיים, ולמרבה הבושה ויתרו לך. כנראה אנו אומרים בלב מלא ובכנות: **כדלים וכרשים דפקנו דלתיך**, ומשאמרנו זאת מתוך אמת פנימית, זכינו למידת הרחמים, וכבר רצה האלוקים את מעשינו.

מי שמתבונן במחזור, רואה שאת זה רוצים ללמד אותנו. מתכוונים לחנך אותנו, שנתפוס את מדת הרחמים כמקום נכון לבחור בו ולחיות על פיו. ושוב, אין כאן שום משמעות שאפשר לוותר על מדת הדין. היא חייבת להיות נקודת המוצא שלנו. היא יוצרת את כל ההגדרות שבעולם. כל ההגדרות נועדו לתת לי בחינה כלשהי, שאותה אשתדל ליישם. אבל ההגדרות אינן משנות את האמת, שאדם מושלם זה כמו משולש עם ארבע צלעות.

הדברים נשמעים מחודשים, ויש מי שיחלוק עליהם. השתדלתי להראות כיצד הם עולים מתוך דברי תורה. אנו מתפללים שבורא העולם ינהג איתנו תמיד במידת הרחמים, ושנזכה באמת באמת לחיות במידת הרחמים.

מגיעים דברים מסוימים בדין. אבל רק מה שמגיע על מעשים של בן אדם, שהם מטבעם מוגבלים וחסרים. אם אמרתי **כדלים ורשים דפקנו דלתיך** - זה אומר שאני לא בא לתבוע. לא מהקב"ה לא מאנשים. אני נמצא כאן כי אתם אוהבים אותי.

כל מועד מציג תפיסה של התורה, שנכונה כל השנה. לא רק בראש השנה חיים ברחמים. אבל טבעו של אדם שצריך להזכיר לו ערכים מסוימים בזמנים שונים - אי אפשר להזכיר את פורים ותשעה באב באותו הזמן. המועדים שמים רעיון מסוים במרכז בזמן מסוים, כדי שנחיה ממנו כל השנה. בספר הזוהר כתוב שכשבאים ימים אלו וננסה החודש השביעי, נפתחים שערי הרחמים. אבל כל השנה קיימים הרחמים. **עושה צדקות עם כל בשר ורוח. אם תמצה עומק הדין, מי יצדק לפניך בדין**. הקב"ה ברא את העולם במתח הזה בין דין לרחמים. מידת הדין חייבת להיות נקודת המוצא של כל דבר ודבר. אבל אנו חייבים לעבד את עצמנו ולהפנים את מדת הרחמים.

בעל 'חובת הלבבות' שואל למה הקב"ה ברא את העולם עם חטא. הוא משיב שאלמלא החטא, האדם היה נופל לגאווה. אני סבור שכשהוא מדבר על גאווה, הוא מתכוון למידת הדין. עד כמה ששואלים מדוע נוצר החטא, אין לענות שבלי חטא האדם היה חוטא בחטא גרוע יותר. משמעות דבריו היא שיש משהו, שהוא לא חטא, והוא גרוע מהחטא, לבחון את המציאות במידת הדין. בעולם שאין בו חטא, הייתי אומר, אני יודע למה אני שווה - כי אני עומד בדרישות, כי יש לי מספיק כסף בחשבון הבנק, כי אני מגיע לעבודה תמיד בזמן, וכי אני יודע לענות על כל שאלה ששואלים אותי, וכן הלאה.

אבל הקב"ה רוצה שנאמר לו שאנו רוצים להיות ביחד כי אנו רוצים להיות ביחד. נשתדל לעמוד

שיעור שלישי - עמידה לפני ד' במידת הרחמים

אנו היהודים הדתיים, החיים בעולם של אמונה ותורה, מדברים תמיד על קרבת ד' וריחוק מד'. אבל אם יבוא אדם ממקום אחר, הוא לא יידע על מה אנחנו מדברים - איפה ד' נמצא ואיך מתקרבים אליו. האם זו קירבה גאוגרפית? זה צריך קצת פירוש.

פירוש הדברים הוא כזה. הקב"ה נמצא במידת הרחמים. זהו לא משפט שאני המצאתי אותו, אלא דבר המפורש בתורה ובחז"ל. הפסוק בפרשת כי תשא אומר, אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ד' לפניך. כלומר, בורא העולם מתגלה בטובו. מורי ורבי ז"ל פירש פסוק זה, ש'כל טובי' זה הוא שמו המפורש של הקב"ה, שם הוי"ה. כל ילד שלומד רש"י על החומש יודע ששם הוי"ה זה מידת הרחמים. - זאת אומרת, אם אנחנו שואלים איפה ד' נמצא, אם אתה רוצה לפגוש את הקב"ה, בורא העולם נמצא ברחמיו. הרחמים זו המידה העיקרית שלו. פה הוא מתגלה יתברך. זה כרטיס הביקור שלו, הלוגו שלו.

בספר הזוהר נאמר שבחודש השביעי נפתחים שערי רחמים, והרחמים נמצאים בעולם, וע"ז כתוב: **דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב.** זו הרחבה של מה שנאמר בגמ' שלנו, שבעש"ת נאמר הפסוק הזה: **דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב.** והזוהר מפרש יותר, שמה שנמצא זו מידת הרחמים. אפשר ללמוד מזה שעיקר הנוכחות שלו ית' בעולמנו היא במידת הרחמים.

גם שלום זה רחמים. שלום זה מצב ששני אנשים, או שני גורמים אחרים, יכולים לחיות בהרמוניה, בשיתוף. מציאות העולם היא שבין כל שני דברים בעולם יש התנגדות. כל 'אני' מתנגד ל'אתה' ברמה

בעקבות הדברים עליהם דיברנו בשני השיעורים הקודמים, וגם בעקבות כך שראש השנה מתקרב והולך, אני רוצה להמשיך לעסוק באותה סוגיה, אבל מזווית שונה במקצת. הכותרת הכללית של הימים הנוראים היא תשובה. עשרת הימים הראשונים של חודש תשרי נקראים עשרת ימי תשובה. הפירוש הפשוט של המילה תשובה היא שיבה, חזרה אל הקב"ה. בקרוב נקרא בהפטרה לשבת שובה, **שובה ישראל עד ד' אלוֹקֶיךָ**. קודם כל, יש לזה מובן פשוט: אדם שחי באופן לא נכון, רחוק מד', חוזר לדרך הקרובה לד'. לצורך העניין, אדם היה נוהג לגנוב מחבריו כסף, יום אחד הוא מפסיק, וחוזר אל ד'. אבל אני חושב שעיקר ענין התשובה הוא לחזור אל החיבור לקב"ה.

המבי"ט, מרבני העיר צפת בימי הבית יוסף, כתב ספר על יסודות היהדות, שנקרא 'בית אלוֹקִים'. הוא ערך את ספרו באופן מעניין. יש בספר שלושה שערים - שער התפילה, שער התשובה, ושער היסודות. בתחילת שני השערים הראשונים הוא מניח הגדרה למהותו של הנושא, ואח"כ הוא מנתח את ההגדרה לפרטים. הגדרת התפילה למשל היא: **בקשת האדם מה-ל דבר צורך שאין ברשותו.** אח"כ הוא מנתח ומפרק את ההגדרה. בקשה, מפני שתפילה היא בקשה, ולא תביעה. האדם, מפני שאין תפילה למלאכים. בתחילת שער התשובה הוא מגדיר את התשובה במילים כדלהלן: **קירבה לד' מריחוק החטא.** למדנו, שעיקר התשובה איננו לחדול מן החטא, אלא לחזור אל ד'. טבעו ועניינו של החטא הוא ההתרחקות מד', ומטרת התשובה היא לחזור אל ד'.

חברי יאמר לי שהוא אוהב אותי, אבל למעשה הוא לא עושה דבר, אני אשאל קושיה: אני לא מאמין שאתה באמת אוהב אותי. אבל אם אדע מהי הסיבה שהוא לא מבטא את אהבתו במעשים, נניח בגלל שהוא שוכב חולה במיטה, ולא יכול לעזור לי, אבל אתרשם שהלב שלו אתי, אז זה יהיה משמעותי עבורי הרבה יותר מאשר אדם שעוזר לי בכל יום, אבל ליבו לא אתי. - נדמה לי שרוב בני האדם כך חושבים וכך בוחרים חברים. כמובן, כשאני מחפש הלוואה, אני צריך לא רק לב, אלא גם את הכסף... אבל אם אתה שואל מהי חברות, חברות היא בלב. מה אדם מצפה מקרובי משפחה? כמובן שאת הלב. כמובן שאם הם לא יעזרו לו, זה יהיה מוזר, זה יהיה מצב שדורש הסבר. אבל אם נשאל מה באמת חשוב, אין בזה ספק. הקב"ה אומר, תנה בני ליבך לי. המעשים הם באמת מסגרת בלעדיה אין אפשר. מתחת לחופה אנחנו כותבים מחויבויות של אדם לאשתו, והם באמת הכרחיים. אבל הם רק המסגרת. הם לא הנושא. גם המצוות והעבירות וכל התורה כולה הם רק מסגרת חיצונית שעוטפת את ליבו של האדם. אבל מה בורא העולם רוצה מן האדם? בדיוק מה שאני הייתי רוצה מבני. לו יצויר שאדם יאמר - בני הוא כזה בן נפלא. הוא עושה כל מה שאני מבקש, למרות שהוא לא אוהב אותי. לעומת בן אחר - שאוהב אותי בכל ליבו, אלא שהוא עצלן קצת, ופה ושם הוא לא עושה את מה שאני מבקש. - אין לנו ספק מהו הבן הטוב, ובורא העולם רוצה באמת את הלב.

אני רוצה לחזור לנקודה הראשית. והיא שבורא העולם מתגלה בעולם ברחמים. מידת האמת של הקב"ה היא מדתו של יעקב אבינו, והיא מידת הרחמים. המידה השלישית בשלוש המידות המפורסמות היא מדת הרחמים, והיא נקראת

מסוימת. האופן שבו אפשר לחבר שני דברים הוא במידת הרחמים. העולם האנושי כולו מלא ברחמים. עובדה היא שיש תקשורת בעולם. אבל אם נשאל מניין מגיע כח הרחמים שקיים בעולמנו כדי ששני אנשים כלשהם יתחברו ויתידדו, התשובה היא שזה שפע אלוקי. רק מלמעלה זה מגיע.

אבל עיקר הנושא שלנו כרגע זה התשובה. החטא בא לרחק את האדם מן ה', והתשובה באה לקרבו אל ד'.

בדרך כלל אנו רגילים להדגיש שעיקר האדם הוא המעשה, וזה בוודאי נכון. בלי מעשה אין כלום. אבל חשוב להדגיש שלמעשים לבדם יש מעט מאד ערך, אם בכלל. הערך האמיתי של המעשה הוא מבחן. אם אדם יאמר, אני מאד אוהב את אשתי, כשכואב לה קשה לי. אבל יש לי כסף לתת לה, ואני לא אתן לה. - אנחנו לועגים לאדם כזה. כמו למישהו שאומר שהוא דתי בלב. יש צדק רב בלעג הזה, משום שיש כאן סתירה ברורה. המעשים נגזרים אחרי הרגשות, ואם אדם אוהב, אהבתו מוצאת דרכים כיצד לצאת אל הפועל במעשים. דתיות עמוקה בלב, איננה אמורה להישאר בגבולות הלב. אבל האמת היא שעיקר האדם הוא לא המעשים, אלא הלב. רחמנא ליבא בעי. המצוות כולן הן מסגרת מעשית שבלעדיה בלתי אפשרי לקיים את הקשר. מקומו של הקשר הוא בלב. המעשים הם מבחן אמיתי - אולי המבחן הכי אמיתי - ללב של האדם. אם אני רוצה לדעת מי ישר, אבדוק מי מחזיר כסף כשהוא חייב. אם אפגוש בן אדם שאומרים עליו שהוא ישר מאד בלבו, אבל רק באופן חיצוני גונב - לא אאמין. מי שמתנהג כמו גנב, הוא גנב.

העולם חושב שזהו סוג של חידוש, שהעיקר הוא הלב. אבל מצד האמת זהו דבר פשוט בתכלית. בואו ונחשוב למה אדם מצפה מחברו. כמובן שאם

מידת האמת. תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם. האמת היא רחמים; הדין אינו אמת.

הדברים דורשים מחשבה. כאשר אדם חוטא, הוא מתרחק מד'. אבל למה? מדוע החטא מרחיק את האדם מד'? יש לזה כמה וכמה היבטים, חלק מהם בוודאי נעלם מאיתנו. אני רוצה להצביע על בחינה אחת, שהיא מובנת לנו ומשמעותית בשבילנו. החטא גורם לאדם להרגיש רחוק ולהתרחק. האדם אחרי החטא, איננו מרגיש ידיד ד', ולכן הוא מתרחק. קורה ששני בני אדם היו שנים רבות חברים טובים, יום אחד הם התרחקו זה מזה. כבר לא חברים. מה גרם לשינוי? פעם הייתי חושב, כנראה ראובן פגע בשמעון, שמעון נפגע והתרחק. אבל במציאות זה לא מה שקורה. בדרך כלל, ראובן פגע בשמעון, ראובן הרגיש לא נח עם התנהגותו, מה שגרם לו לריחוק נוסף ולפעמים אפילו לפרידה.

בדידי הוזה עובדא. חבר בשכונה חיתן ילד, ובלי תירוץ של ממש, לא הגעתי לחתונה. למחרת בבוקר אני נוסע באוטובוס מהשכונה למרכז העיר, ואני רואה אותו עולה לאוטובוס. מכיוון שישבתי בספסל די רחוק, התפללתי לד' שהוא לא יבחין בי, ויתיישב רחוק ממני. היה לי מאוד לא נח ממנו. ד' עשה עמי חסד, ולא שמע לתפלתי. הוא התיישב לצדי, אמרתי כמה מילים של התנצלות, והכל על מקומו בא בשלום.

תארו לעצמכם שד' היה שומע לתפלתי, ואותו חבר היה יושב בספסל קדמי, ולא נפגש איתי. היה נוצר ריחוק בינינו, שמי יודע אם ומתי היה מתבטל. איפה המרחק התחיל? בהרגשה שההתנהגות שלי איננה מאפשרת פגישה איתו. לא בטוח בכלל שהוא שם לב שלא הייתי. יתכן שהוא בכלל לא כועס עלי. אבל אני בתוך ליבי מתבייש ומתרחק, מה שעלול להביא לריחוק ולהפסקת הידידות. גם כלפי שמיא פועל

אותו עיקרון. החטא מרחיק כי החוטא אומר בליבו, אני לא ידד, אני לא נאמן. זו לא תמונה אמיתית. יתכן שמתחת לחטא מסתתרת נאמנות עמוקה. אבל אני מתרחק מהקב"ה בגלל ההרגשה הזו.

התשובה עניינה לחזור לקירבת ד'. ליצור מחדש את מערכת היחסים הקרובה יותר עם הקב"ה. בהגדרת התשובה זה כנראה יותר משמעותי ומהותי מעזיבת החטא. במקרים רבים, זה הולך ביחד עם עזיבת החטא, ואפילו גורם לה. תחושת המרחק גוררת אחריה חטאים רבים עוד יותר. אבל עיקר העניין מצד עצמו הוא עצם ההתקרבות לד'.

הייתי רוצה לפתוח כאן סוגיה גדולה בהלכות תשובה. כל מי שמכיר קצת את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה, או את ספר שערי תשובה לרבינו יונה, או ספרים נוספים שנכתבו ע"י רבותינו על תשובה, רואה שהם מתחילים במצב בו אדם עשה חטא. איך מתחיל הרמב"ם את דבריו? כל מצוות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישב מחטאו חייב להתוודות לפני האל-ל ברוך הוא. בהמשך הדברים מבאר הרמב"ם את תנאי וחלקי התשובה, הודאה בחטא, חרטה ועזיבת החטא. דומים לזה מאוד שאר הספרים שחברו רבותינו. בשום מקום בספרים אלו לא נראה שהתשובה היא דרך חיים שלמה, שנוגעת כמעט תמיד לכל אדם מישראל. בספר שערי תשובה יש משהו שמתקרב קצת לעניין שלנו. הוא מדבר על אדם שהיה רגיל זמן מרובה לחטוא בחטא מסוים. עליו אומר רבנו יונה שאצלו עזיבת החטא יכולה לקחת זמן. הוא עושה זאת בהדרגה, נניח, במשך חודשיים או שלוש, ורק אח"כ יעסוק בחרטה. אבל מציאות כזו שבני אדם צריכים לעסוק בתשובה כל ימיהם, נראה שלא עלתה על דעת הקדמונים.

אבל המציאות אותה אנו מכירים, והיא אחד הדברים הקשים לכולנו, היא שמשנה לשנה אנו חוזרים - אני לא רוצה לומר לאותם חטאים, זה אולי לא תמיד נכון - אבל כל שנה ושנה יש לנו סיפור עם התשובה. זוהי שאלה גדולה וקשה עד מאד, והיא מכאיבה את לבבות כולם. יש כמה דרכים שנאמרו ע"י חכמים כדי להתמודד עם הבעיה הזו, ואמרתי בליבי שמן הראוי שאומר את שבדעתי בסוגיה הכואבת הזו.

שמעתי שמרן הרב אלישיב זצ"ל שאל, למה במחזור של יום הכיפורים, בסדר הווידוי שנתקן ליום הקדוש, לא מופיעה קבלה להבא. במשך שנים רבות הוא ענה על זה תשובה אחת, ובשנים האחרונות לחייו חזר בו מהתשובה הראשונה, ואמר תשובה אחרת. התשובה הראשונה הייתה, שמצאנו נוסח של קבלה להבא במחזור: אנחנו אומרים, **יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד**, - ובצדק הוא חזר בו. כי זו לא קבלה לעתיד, אלא בקשה מד' שלא אחטא עוד. ומה שתיירץ בשנים האחרונות, זה שלא כתבו את זה במחזור, כי זה היה מכשיל הרבה אנשים בקבלה של שקר. אבל כל מי שיכול לעמוד בזה, צריך להוסיף. - ועדיין קשה, למה זה לא מופיע, למה זה לא כתוב בשום מקום. למה הרמב"ם לא כותב שכל מי שיכול שיוסיף לוידו של יוהכ"פ קבלה להבא?

אני רוצה לחדש חידוש שאני יודע שהוא גדול, ותשפטו אתם. לדעתי יש בדברי צדק רב, אבל זו כמובן דעתי. אני מציע שיש שתי סוגיות של תשובה. יש אחת, רווחת, שקורית לכל אדם כמה פעמיים בחייו. מדובר בסיטואציה שאדם מתעורר יום אחד, ומגלה שהנהגתו עד היום הייתה טעות. כדברי הפסוק, **אחרי היוודעי ספקתי עליך**. יום אחד נודע לי שטעיתי. אנחנו מכירים תופעה בולטת של

המציאות הזו, ביהודים שגדלו בבתים לא דתיים, ובשלב מסוים בחייהם החליטו לשנות את דרכיהם ולקחת את התורה ברצינות. אבל דברים כאלה יכולים לקרות גם בעניינים מקומיים יותר. יהודי יכול לשים לב יום אחד, שהנהגה מסוימת שלו היא אסורה, מדאורייתא או מדרבנן. לפעמים לא מדובר בדבר שלא ידעתי לחלוטין, אלא דעתי לא הייתה נתונה לו. לא הבנתי עד כמה העניין ההוא חשוב. לפתע חדר הדבר לתודעתי.

על התשובה הזו דיברו רבותינו הראשונים. מתי זה קורה? אי אפשר לקבוע מראש. אדם לא יכול להודיע לחבריו שביום שלישי הבא הוא ידע שטעה עד היום. יש כאן סתירה מיניה וביה. אדם מצווה תמיד ללמוד תורה, תמיד לשמוע, ולבדוק את מעשיו. לכל אדם קורה לפעמים שהוא נתקל במשהו ממעשיו שצריך תיקון. תשובה כזו היא באמת לא דבר שלוקח חיים ארוכים. אדם שלומד שמשוהו שעשה אינו נכון, תופס את עצמו. לפעמים, כמו שאומר רבינו יונה, זה לא מיד אלא לוקח זמן. במשך תקופה מסוימת, הוא עובר כמה שלבים בדרך אליה.

העיקרון של התשובה הזו הוא ברור ומובן. מדובר באדם שחל בו שינוי, והוא הולך בעקבות השינוי ומתקן את מעשיו. לכל אחד מאיתנו קורים דברים כאלה במשך החיים, וראוי ליחס להם את המשמעות הנכונה והמלאה. מדובר על חזרה בתשובה במלוא מובן המילה, והערך שלה הוא עצום וגדול. על עניין כזה, ולא משנה מהי חומרת העוון שעליו חוזרים בתשובה, נאמרו בחז"ל דברים גדולים עד מאד. **גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. גדולה תשובה שבזכותה הגלויות מתכנסים. גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה**. כדאי וראוי לתפוס כל נקודה של שינוי ולהעמיד אותה כחזרה

בתשובה לכל דבר, עם ווידוי, חרטה וקבלה להבא. זוהי באמת זכות יוצאת מן הכלל.

אבל, מה שחשוב לומר, שהתשובה מהסוג שתיארנו היא בעצם שינוי בתודעה של האדם. מדובר בסוג של הפתעה. נודע לי, או חוויתי משהו חדש.

כאשר אנחנו מנסים להבין את הקשר של תשובה מהסוג הזה ליום הכיפורים, אנחנו נתקלים בבעיה אמיתית. בהגדרה, יום הכיפורים הוא מועד קבוע בלוח השנה, והוא לא יכול להיות הפתעה. יש משהו לא הגיוני באמירה שכל שנה אדם צריך לעשות שינוי בתודעה שלו, בגלל יום הכיפורים. יש אולי גיל שבו יוה"כ מגיע לאדם כהפתעה, אבל מגיל מסוים והלאה, אדם יודע גם בחודש חשוון שעתיד להגיע חודש אלול ולאחריו תשרי. מהו א"כ המשמעות של תשובה ביוה"כ? אני סבור שעיקרו של יוה"כ מכון לתשובה מסוג אחר לגמרי.

בורא העולם ברא את האדם בצורה כזאת, שחיו תמיד כרוכים בעיסוק עם החטא. זו מציאות האדם. אם אדם ינסה להתרחק מהחטא יותר מדי, זה יהיה כבר חטא בפני עצמו, מלבד שזה פשוט בלתי אפשרי. אם יחליט אדם לברוח מחברת אדם לחלוטין, כי היא גורמת לחטאים, זו תהיה טעות, כי התורה לימדה אותו להיות מעורב בדעת עם הבריות. אם אדם יעלה בדעתו למעט באכילה באופן קיצוני, לא לאכול שום דבר כדי לא להיכשל - גם זה לא מתאים לעצת חז"ל. בפרט בשבתות ובימים טובים הוא יהיה נאלץ להתענג באכילה ובשתיה. בקיצור, התורה צייתה על האדם לחיות חיים מאוזנים, וחיים כאלו כרוכים בחטא. אלה הם חיי האדם בעולמנו.

כל מי שמעיין במחזור רואה זאת באופן ברור. הווידוי של יוה"כ הוא ארוך ומוזכרים בו חטאים

רבים. ברור לנו שהכוונה איננה שנאמר נוסח בעלמא, אלא שנזדהה עם הדברים. ההנחה הפשוטה היא שלכל יהודי יש בעיות כאלו. יש בדברי העזה, אבל נראה לי שרוב בני אדם קרובים לקבל את דברי.

בני אדם מצווים תמיד לתקן את מעשיהם. בדברי הרמ"ק יש לשון כזו, הגדרה לבן האדם בר מעלה: מתקן מעשיו בכל עת. מדוע תמיד לתקן? האם אין אפשרות של מציאות בלי חסרונות? התשובה היא שלא! מציאותו של אדם קרובה תמיד לקלוקל ולחטא, והוא צריך תמיד לנסות לתקן. להשתדל לתקן זה אומר כל יום, או כל שבוע - כל אחד לפי דרגתו - למצוא מה צריך לתקן. תמיד אפשר וצריך למצוא דברים הטעונים שיפור. אני מבטיח לכם שגם אחרי שתגמרו לתקן, תמצאו עוד משהו לתקן. זה ברור לחלוטין. ייתכן שהדברים יהיו מעודנים או דקים ביותר, או ברמה אחרת לגמרי. זהו מקומו של אדם, לפחות אחרי חטא אדם הראשון.

איך מתמודדים עם המציאות הזו? החטא מרחק מהקב"ה, ואנחנו רוצים וצריכים להיות קרובים אליו. צריך לחזור בתשובה מהריחוק של החטא. מידת הדין היא חלק מהמציאות שלנו, והיא שוללת לחלוטין את האפשרות הזו, מידת הדין איננה מאמינה באפשרות של קירבה אחרי החטא. ראש השנה ויום הכיפורים נועדו כדי לבטל את המרחק שנוצר מהחטא, והם עושים זאת ע"י שהם מאירים באור של מידת הרחמים. אנחנו נפגוש את בורא העולם במידת הרחמים.

ביום הכיפורים נקרא את ספר יונה. זהו סיפור מדהים. הנושא האמיתי שלו, כנראה, הוא לא המלחים, ולא אנשי נינוה. הסיפור העיקרי הוא הסיפור של יונה הנביא. בואו נתבונן מעט בספר הנפלא הזה. יונה הנביא הוא אדם שברגע מסוים

חטאתי וסרבתי למצוותך, ודיני מוות. לא חשבת גמ שהעונש לא יגיע. אבל גם אני לא פראיר. יש לי עקרונות, הייתי מוכן לשלם את המחיר, ואני הולך איתו.

אבל מה בורא העולם אומר ליונה בתוך הדג? בורא העולם אומר לו, תדע לך, מעבר לבעיית החטא שלך, שגם היא צריכה תיקון, יש לך בעיה עיקרית אחרת: שאתה בורח. הקב"ה אינו מסכים שיונה יתק את הקשר.

מאיפה אני לוקח את ההבנה הזו? אני לומד את זה מדברי יונה עצמו במעי הדגה. אני מניח שיונה הנביא הבין מה אמרו לו. מתשובתו של יונה אני למד מה הייתה כוונת הקב"ה. וכאשר אנחנו מעיינים בדברי יונה במעי הדגה, איננו מוצאים שם אף מילה של קבלה להבא. הוא אינו מתחייב ללכת לניווה, ונראים הדברים שהוא עומד בסירובו. הוא לא אומר מילה אחת של קבלה להבא בספינה. גם אחרי זה, כשהוא יוצא מן הדג, הוא לא הולך לניווה, כמו שהיינו מצפים. רק אחרי שבאה אליו נבואה נוספת, עם ציווי נוסף, אז הוא הולך. המשפט המשמעותי בתפילת יונה אומר כך: **אני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך. אך אוסיף להביט אל היכל קדשך.**

בורא העולם קורא ליונה הנביא, אין לך רשות להפסיק את הקשר. החטא הוא עניין אחד. אין ספק שהוא בעיה גדולה, וגם בו נצטרך לטפל. אבל הנושא הראשון של התשובה הוא הקשר. זו הכותרת הגדולה של ספר יונה. אחר כך יש שלב שני, בו יונה הנביא חוזר בתשובה באופן מעשי והולך לניווה. אחר כך הקב"ה גם יסביר לו למה זה נכון וראוי להחזיר את אנשי נינוה בתשובתם החסרה.

בחיי קיבל ציווי אלוקי שהיה מנוגד לכל מהות חיי. הוא הרגיש שהציווי הזה מאיים על עצם ההויה שלו. אם הציווי הזה מחייב אותו - טוב מותו מחיי. לא משנה כרגע מהי בדיוק נקודת ההתנגדות, אבל ברור לנו שמדובר בבעייה רצינית. ד' ציווה אותו ללכת לניווה, וברור לו לגמרי שכאשר ד' מצווה משהו - חייבים לעשות, ומצד שני, ברור לו לגמרי שהוא לא יכול לעשות זאת. זה שלב אחד של הסיפור, שהוא בוודאי סיפור נורא. מה עושה אדם, ובמקרה הזה גם צדיק ועובד ד', בסיטואציה שכזו? יונה מקבל החלטה מפחידה. הוא לא מציית.

בזה לא מסתיים הסיפור. אחרי שהוא לא מקיים את הציווי האלוני, הוא עושה דבר נוסף, הוא בורח. יונה הנביא יכול היה לסרב ללכת לניווה ולהישאר בירושלים. אבל הוא לא יכול, הוא בורח. מה באה הבריחה לומר? ירושלים משמעה מקום השראת השכינה. יונה אומר לעצמו ולאלוקים, ריבונו של עולם, אם אני חוטא, אני לא יכול להיות בקשר אתך. הוא מציג כאן הגיון ברזל. איך אפשר להמשיך את הקשר, את הידידות והשיחה עם הקב"ה, ותוך כדי זה לסרב לפקודתו? יונה אינו בורח מעונש. הוא יודע שהעונש יגיע, והוא מוכן לשלם את המחיר. כשהעונש מגיע, והאנייה חושבה להישבר, יונה נרדם. הוא לא מבוהל או משהו כזה. כולם סוערים, והוא רגוע - הכל הולך לפי התכנית. כשזורקים אותו לים, זה בסדר. הוא הבין שהמחיר שהוא ישלם על בריחתו הוא מוות. אבל להיות בארץ ישראל, מקום השראת השכינה, להמשיך ולקבל נבואה - הוא לא יכול. הוא לא יכול להמשיך להיות קשור לד' כאשר הוא חוטא. - היו רגעים בחיי שאהבתי לדמיין לעצמי מה יונה הנביא אומר לעצמו באותן השניות שאוחזים אותו בספינה, והרגליים עוד לא נרטבו. נראה לי שהוא אומר, אלוקי, אתה צודק. אני

בראש השנה ויום כיפור אנו חוזרים ואומרים: אנחנו אתך.

אנחנו אומרים לפני ד', ידוע לנו שהחטא הוא מציאות לא נכונה. כך איתא בברכות (יז), גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך. נשמה שנתת בי טהורה. אל תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש. ריבונו של עולם, המציאות האמיתית היא שגלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך. ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות.

אספר לכם סיפור. נסעתי פעם ברכס באוטובוס, ישב לידי בחור, שאני מכיר את אבא שלו - אברך יקר - בחור עם שערות עד הכתף וכיפת עור קטנה. זה היה בעשי"ת ושאלתי אותו מה הוא עושה ביום כיפור. אתה השתגעית? מה נראה לך? אני בבית הכנסת כל היום, ברור. - אבל למה? מה אתה אומר לקב"ה. אני שואל. הוא מסתכל עלי ככה, כאילו תוהה, לענות לך בכלל? בסוף הוא החליט לדבר. אני אגיד לך מה אני אומר לד'. אני אומר לו, אני ואתה יודעים מה היה בשנה שעברה. אני השתדלתי - זו האמת. כמה הצלחתי? חמשים אחוז. מה אני אעשה. איך תהיה השנה הבאה? אין לי סיבה לחשוב שהיא תהיה שונה. אני אמשיך להשתדל.

אני חושב שזו עמידה נפלאה. יתכן שהוא טועה בהנחה שהוא לא יכול להשתנות לחלוטין. יתכן שאם הוא ימצא שיעור שבועי להשתתף בו, הוא יראה נפלאות. אבל, כרגע זו העמידה שלו. ומהמקום הזה הוא אומר את האמת, ומגלה את הרצון הפנימי, רצוננו לעשות רצונך.

ד' יזכה אותנו לחזור בתשובה שלמה, ושנשיג את ההישג הכי רציני אותו אנחנו יכולים להשיג - לדבוק במידת הרחמים.

יש בספר הזה מבט ייחודי מאד על החטא ומשמעותו. הקריאה הגדולה של הספר היא, שהחטא אינו מתיר לברוח. כפי הנראה החזרה מן הבריחה מובילה את יונה גם לציות, משום שאי אפשר להמרות את פי ד' אם נמצאים אל מול פניו. אנחנו קוראים את ספר יונה ביום הכיפורים כי זה באמת הנושא המרכזי של התשובה. יש חלק אחר בתשובה שהוא עזיבת החטא ותיקון המעשים. החלק הזה הוא חשוב מאד, וצריך להשתדל בו. כל אדם צריך לבחון מעשיו תמיד ולהשתדל לתקן, בכל עת. אבל העיקר הוא לחזור לעמוד לפני ד'.

האחרונים, מהמנחת חינוך ועד האור שמח, פלפלו בהלכות תשובה ברמב"ם, מדוע הרמב"ם לא אומר שאדם חייב לשוב, אלא אומר שכשאדם שב מחטאו, חייב להתוודות. - פירוש הדברים הוא פשוט. ודאי שאדם חייב לשוב מן החטא. כל חטא הוא דבר שאדם עושה נגד הציצוי האלוקי. אבל מצוות תשובה באה לומר לאדם, אם קרה לך שהבנת שהנהגה מסוימת שלך אינה נכונה, ועזבת אותה, אחרי שובי ניהחתי, ואחרי היוודעי ספקתי על ירך - בא להתפייס. בא ליצור מחדש את היחס ואת הקירבה. זהו סוג אחד של תשובה.

אבל הסוג השני, והוא התשובה של ראש השנה ויום כיפור, הוא להשיב עצמו אל הקב"ה. אנחנו צריכים לפגוש את הקב"ה באמת במידת הרחמים. לבוא ולומר לפניו באמת ובכנות, אנחנו חטאנו, זו אמת. אנחנו גם לא יודעים עדיין כיצד לפרוש מן החטא. אבל חשוב לנו לומר לפניך, בורא העולם. החטא איננו מייצג את הרצון הפנימי שלנו. החטא שייך לחולשת החומר העכור, כמו שיש מנסחים. אנחנו יודעים שאנחנו חוטאים, ומשתדלים תמיד לתקן, אבל אנחנו לא מוכנים לנתק את הקשר.

שיעור רביעי - זיכרון ורחמים

למה שאני מסוגל למצוא. אם אני מחפש חברותא, אני עלול למצוא מישהו בינוני, ולוותר כי אין משהו יותר טוב. אבל אם אני רוצה ללמוד מסכת בבא בתרא בעיון, ולדעת אותה טוב, ומציעים לי שתי אפשרויות - בחור שידוע ללמוד חזק, ובחור שידוע ללמוד חלש - יש שאלה בכלל מה אני אעשה? ברור שלא. למה? כי יש לי מטרה, ואותה אני צריך להגשים. כמעט אין לנו דרך לחשוב אחרת. אבל יש מקום אחד בעולם בו אנחנו חושבים אחרת. ואני לא מתכוון מקום גאוגרפי, אלא סיטואציה מסוימת בה אנחנו חושבים אחרת. זה כאשר אני עוזב לרגע את מערכת השיקולים הזאת ויוצר קשר עם אדם.

בהפטרה של יום ראשון דראש השנה אומרת חנה, אל הנער הזה התפללתי. יש על המילים האלה בגמ' דרש נפלא. אבל במלים אלו יש לכאורה כשל לוגי. אי אפשר להתפלל אל הנער הזה, כי כשהתפללו אליו הוא עוד לא היה 'הזד'. בא נצייר לרגע איש ואשה שעומדים ומתפללים על ילד. הם מתפללים על ילד סתם - לא על הילד הזה. הם רוצים ילד מוצלח ומוכשר, כל אחד לפי טעמו - אולי האבא רוצה עיניים שחורות והאמא רוצה עיניים בצבע תכלת. אבל הם מתפללים על ילד סתם. וראה זה פלא, ברגע שהוא נולד, המציאות מתהפכת. הוא הופך להיות הנער הזה.

תבוא לכל אמא נורמלית, ותזכיר לה שהיא רצתה פעם ילד מוכשר, ילד טוב. אבל בדרך כלל הילד הממשי הוא 'כמעט' - לא מושלם. בא ותגיד לה, יש לי הצעה בשבילך. נחליף לך אותו באחד יותר מוכשר, שיותר מתאים לבקשות שלך. - אין אמא נורמלית בעולם שתסכים לשמוע הצעה כזאת. למה? מה קרה? יש משהו מיוחד בבני אדם, בזכותו

ראש השנה נקרא בסדר התפילות שתיקנו חז"ל 'יום הזכרון'. פירוש המושג 'יום הזכרון', כמו שנתבאר בספרי רבינו הרמח"ל, ובכתבי המהר"ל, ובכמה וכמה מקומות, הוא שהקב"ה זוכר אותנו לטובה ביום הזה. אני רוצה קצת לפרש את המושג 'זכרון לטובד'.

דיברנו בשיעורים האחרונים על דין ורחמים. דין היינו שעל כל דבר בעולם אפשר להסתכל מנקודת מבט של לשם מה הוא נחוץ, למה צריכים אותו, והאם הוא עומד בקריטריונים האלו. אני יכול לתאר אדם שמחזיק פועל שעובד עבורו. לעובד יש תפקיד. אמרנו פעם שלמראית עין יש למפעלים כמה וכמה תפקידים. יש מפעל שמייצר כסאות, מפעל אחר בקבוקי יין, מפעל אחר מייצר לחם. זו טעות. מצד האמת כל המפעלים מייצרים דבר אחד, כסף. יש כל מיני נוסחאות איך לייצר את זה. אם המפעל שלי ייצר לחם, אבל הוא לא יהיה טעים, ברור לחלוטין שזה לא יעבוד. לא יקנו ממני, ולא יהיה לי כסף. זו מציאות שכולנו מכירים. אין ברירה, אם אני מחזיק מפעל ללחם, אני חייב להשגיח על הפועלים שלי שיעשו עבודה נכונה. ואז אני מסתכל על הפועלים שלי ככלי המייצר רווח. - זהו המבט של מידת הדין.

לפני שאנחנו עוברים הלאה, כדאי לשים לב עד כמה מידת הדין היא דבר יסודי ומהותי לבריאה. אי אפשר כמעט לתפוס את העולם אחרת. כל דבר שאני עושה בנוי על כך שיש אופן מסוים לעשות אותו. אם אני מחזיק ישיבה ורוצה אדם שייתן שיעור, אני צריך אדם שייתן שיעור כמו שצריך. לא יעלה על הדעת שאחפש אדם שיצהיר על עצמו שהוא לא כל כך דתי, אבל הוא מעוניין למסור שיעור בישיבה. הרבה פעמים יש פער בין מה שאני מחפש

על כך שבסוכות הושבתי את בני ישראל. אבל יום הזכרון הוא היום בו הקב"ה זוכר אותנו לטובה. זוהי הסיבה לחג.

אנחנו בני אדם, ואנחנו לא יכולים לתפוס את העולם אחרת. הקב"ה ברא את העולם כדי להיטיב. כדי להגשים בעולם שלנו את החזון של הטוב - גילוי הייחוד, גילוי ההטבה. למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו את דרך ד' לעשות צדקה ומשפט. הבחירה באדם, באברהם אבינו, הייתה למען אשר יצוה. דווקא 'למען'; לא 'בגלל' מה שאברהם אבינו עשה קודם, לא כשכר או משהו כזה, אלא כדי שהוא יצוה את בניו. למשל, אדם מחפש מנהל עבודה. מגיע אחד מוכשר לניהול, ואחר שלא מוכשר. ויגידו לו, זה שלא מוכשר הולך להתאמץ יותר. האם זו סיבה שאקח אותו? ודאי שלא. הקב"ה בחר באברהם למען אשר יצוה את בניו. כלומר יש תפקיד מסוים שבזאת העולם רוצה, ואותו הוא רוצה להגשים. גם אם נדבר בשפה אחרת - שהקב"ה רצה מישהו שיהיה קשור איתו - אז כשאדם מחפש אשה לשאת, הוא מחפש מישהי איתה יוכל ליצור קשר. אפשר להתייחס כאן לאהבה מנקודת מבט של לפני הבחירה. לפני הבחירה, חיפשתי מישהו הכי מתאים. אם יציעו לי שתי בחירות, ועם אחת יהיו לי יחסים מצוינים, ועם השנייה יחסים קצת צולעים - יש מישהו שיתחבט בכך? אין כאן שני צדדים. ובכן, גם אצל הקב"ה נקודת הראשית היא הדין. זה המקור. הקב"ה רצה משהו מסוים, ולמענו בחר בנו, בבני האדם בכלל, ובי בפרט להגשים את התפקיד הספציפי שלי. כשמגיע יום הדין, מתחייב שאם הקב"ה רוצה לנהוג בחכמה, הוא צריך לחשוב האם התכנית מתקדמת או לא. האם פלוני מתאים לתכנית. - זה המבט של

אנחנו תופסים את האדם ואומרים, עם האדם הזה התחברתי. - הציעו לי חברותא כי הוא יודע ללמוד בבא קמא כמו שצריך. במציאות ראיתי שזה לא בדיוק כך, אבל נוצר קשר.

זה פירוש המושג זכרונות. זה נקרא לזכור לטובה. אני יכול לבחון כל מיני אנשים, עד כמה הם מתאימים לדרישות שלי. כמו שבוחנים אדם לפני שאני מכיר אותו. יוצרים תו תקן, ובודקים אם האדם מתאים לכך. זהו ציור נורא - יש בזה משהו אכזרי מאד. זה אומר, אתה לא מעניין אותי בכלל. אתה פונקציה, אתה מתאים מבחינת הגובה, המשקל, או הכישרונות. זהו המבט של מידת הדין. ויש שלב בחיים בו אנו עוברים מכיסא דין לכיסא רחמים. נוצר לנו קשר אמיתי עם מישהו, ואז כל השאלה של כמה הוא מתאים כבר לא נוגעת לי כל כך. אני רואה את האדם הזה מולי, ואני אומר, עזוב אותי, אותו אני רוצה. אכפת לי ממנו. אני רוצה אותו איתי. זה פירוש המושג זכרונות. אותו העיקרון נוגע לקשר שלנו עם בורא העולם.

אנחנו נוקטים כאן כמובן עמדה. יש בראשונים כמה אופנים לפרש את שמו של היום. רבינו הגדול הרמב"ן אומר שפירוש המושג זכרון תרועה, ממנו לקוח השם יום הזכרון, זהו יום בו אנחנו נזכרים לטובה על ידי התרועה. רבינו המהר"ל בספר תפארת ישראל (פרק כ"ז) אומר שבראש השנה אנחנו שמחים על כך שהקב"ה זכר אותנו לטובה. אנסה קצת לפרש את הדברים. ישנם חגים הנקראים על שם המצוות שאנחנו מקיימים בהם, ויש חגים אחרים הנקראים על שם מעשי ד' כלפינו. למשל, יום הכיפורים נקרא על כך שהקב"ה מכפר על עוונותינו. לעומת זאת חג המצות נקרא כך על שם שאנחנו אוכלים בו מצות. חג הסוכות נקרא על שניהם, גם על כך שאנחנו יושבים בסוכות, וגם

מידת הדין. מידת הדין מחייבת שיהיה תו תקן, ויבדקו כל פריט האם הוא מתאים לתו התקן.

חלילה אסור לומר שמידת הדין אינה נכונה. היא אמיתית, נכונה וצודקת. זהו עיקר העניין - שהיא צודקת. אבל יש רק בעיה אחת איתה - אין העולם מתקיים. זה לא יכול לעבוד. אז מתחדשת שפה אחרת לגמרי, שפת הזכרון. זכרון זה אומר שהקב"ה אומר, פלוני אולי לא מתאים לתפקיד. מה לעשות. אבל אני ראיתי את העיניים שלו, ואני רוצה אותו. אני זקוק לו. יבוא עוד פעם אדם שזה תפקידו - בשפה שלנו הוא נקרא השטן - ויגיד, אתה מפספס. יש לך מטרה, והיא לא מצליחה. נניח אפילו שנצליח בסוף, אבל עם האדם הזה יהיה יותר מסורבל לעבוד. למה שנטרח? והקב"ה אומר, אתה צודק, אבל אני רוצה אותו. - זה פירוש המושג זכרון לטובה. זה לעזוב את החשיבה השכלית, האובייקטיבית, ולעבור לחשיבה שיש שיקראו לה חשיבה רגשית, או יאמרו אפילו חשיבה של נגיעות אישיות. אבל האמת לאמיתה היא שהתורה מלמדת אותנו שהחשיבה הזאת היא הנקראת אמת. כל חשיבה היא אמת חלקית. אבל מידת הרחמים, מידתו של יעקב אבינו, היא נקראת אמת. ועל כך נאמר תתן אמת ליעקב.

זה מהותו של יום הזכרון. זה יום בו בורא העולם מסתכל עלינו ומצד אחד מביא בחשבון את כל חשבונות בראשית. מראשית כזאת הודעת, ומלפנים אותה גילית. זה היום תחילת מעשיך, זכרון ליום ראשון. - יש תכנית ארוכת טווח שצריכה לצאת לפועל, וכל אחד מאתנו הוא בורג בתוך המערכת הזאת. בודקים האם ההבגה של כל אחד קיימת, או קצת רופפת. לא נעים להגיד, אבל לכל אחד יש תחליף. העולם אומרים שבתי הקברות מלאים באנשים שחשבו שאין להם תחליף. זה

המבט של מידת הדין, שחייבים לקחת בחשבון, כי זו נקודת המוצא. כשבוחנים את הדברים מנקודת המבט הזאת, זה באמת מפחיד. אבל האמת לאמיתה שבורא העולם מסתכל ואומר, זה לא נכון, זה לא אמיתי, ללכת עם מידת הדין. זה לא אמיתי להתעלם מהעובדה שיש לי מול העיניים בן אדם איתו נוצר לי קשר. זו מידת הרחמים, שנקראת גם מידת הזכרון.

יום הזכרון הוא יום טוב, יום שמחה, על העובדה שהקב"ה זוכר אותנו לטוב. אבל האמת היא שיש כאן שלב נוסף. הוטלה עלינו העבודה להיזכר לפניו. לא רק הוא נזכר בנו, אלא אנחנו צריכים להיזכר לפניו. וזו עבודה מיוחדת של היום הזה. רב, תלמיד, רבינו הקדוש, שחיבר מלכויות זכרונות ושופרות, תיקן כך.

אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם. לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית, כי אין שכחה לפני כסא כבודך, ואין נסתר ממגד עיניך. אתה זוכר את כל המפעל, וגם כל היצור לא נכחד ממך. הכל גלוי וידוע לפניך, ד' אלוקינו, צופה ומביט עד סוף כל הדורות. כי תביא חק זכרון להיפקד כל רוח ונפש, להיזכר מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית. - יש צד אחד של מידת הזכרון שהוא בא ממידת הדין. הקב"ה אוסף את כולנו כבני מרון לבחון ולהיזכר כל אדם ואדם.

מראשית כזאת הודעת, ומלפנים אותה גילית. זה היום תחילת מעשיך, זכרון ליום ראשון. כי חוק לישראל הוא, משפט לאלוקי יעקב. - יש כאן עיקרון. ביום הזה הקב"ה ברא את האדם, ביום הזה התחילה ההיסטוריה הגדולה של יחסי הקב"ה והאדם, וביום הזה בכל שנה מחדש הקב"ה את הקשר, ובוחן מה מתאים לתכניתו. ועל המדינות

בו ייאמר, איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמוות. - לא דנים כאן בשאלה רק האם המזגנים בשיבה יעבדו טוב או לא טוב. הכל מונח לדיון.

מי לא נפקד כהיום הזה, כי זכר כל היצור לפניך בא, מעשה איש ופקודתו. - לכל אדם ואדם יש פקודה, מערכת מסוימת בה הוא נמצא, ואותה הוא צריך להשלים. הוא אמור לעבוד במקום פלוני, להפיץ אווירה מסוימת שם וכו'. - כל אדם עובר בחייו הרבה דברים. הוא פגש את פלוני, שהשפיע עליו באופן מסוים. הלך לפה, הלך לשם. **מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש.** - יש מחשבות ויש יצרים. יצרים זה דבר שלא בא לכלל מחשבה, אלא סוג של הערה שעוברת במחשבה - אני מרגיש רגש כלשהו כלפי עניין מסוים. כל זה בא בחשבון במסגרת התכנית האלוהית של הבריאה.

כאן עוברים חז"ל למקום אחר לגמרי. **אשרי איש שלא ישכח, ובן אדם יתאמץ בך, כי דורשיך לא יכשלו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך.** - מה זה עושה כאן? דיברנו על איך הקב"ה זוכר אותנו. למה נכנסים לסוג זכרון אחר לגמרי, של הזכרון שלנו אותו? כתוב כאן שמידת הזכרון היא לא רק הארה אלוקית, אלא אנחנו מצווים להפעיל את ההנהגה הזאת, ליצור את אותו המבט בעיניים. יש ביטוי בתורה: **אשר עין בעין נראה אתה ד'.** וכן בנביאים: **כי עין בעין ייראו בשוב ד' ציון.** מה זה אומר עין בעין? מה זה נקרא להסתכל בעיניים של משהו? אין באמת הבדל בין להסתכל בעיניים של משהו או במצח שלו, מבחינת איך שהעיניים נראות. אבל להסתכל בעיניים של השני זה להסתכל איך הוא מסתכל עלי. זו העבודה המיוחדת של היום הזה. לפנות אל הבורא וליצור איתו יחס של עין בעין.

(נאמר כתשובה לשאלה) אין דבר טוב שנמנע מבורא העולם. באיזה אופן זה קורה אצלו - את זה אני לא יודע. אבל אני מבין היטב, שלומר שהקב"ה לא יכול ליצור אתי קשר, או שהקשר שהוא יוצר לא חם, או פחות נוגע ללב, או פחות מרגש, מאשר הקשר שלי אתך - זה לא ייתכן. כל מה שאנחנו מדברים על הקב"ה ככל יכול, זה רק כדי לאפשר להגדרות האלו להתקיים. יותר משאני יודע שהקב"ה אין לו דמות הגוף, אני יודע ששום דבר טוב לא נמנע ממנו.

המעבר למידת הזכרון אינו וויתור על האמת. זהו הצדק עצמו. אי אפשר ליצור קשר עם בן אדם ולבחון אותו באופן פונקציונלי. זה כמו לקחת מחשב, בקופסה, ולהתייחס אליו ככיסא לשבת עליו. הוא לא פחות טוב לשבת עליו, הוא יכול להיות טוב בדיוק כמו כיסא. אבל זה לא נכון, כי המחשב נועד למשהו אחר. להתייחס לבן אדם כמשהו אחר, להתעלם מהאנושיות שלו - זה עוול. כל השאלה היא עד כמה אנחנו בראש השנה מסכימים ליצור את הדבר הזה. זוהי מהותו של ראש השנה. זה יום בו הקב"ה זוכר אותנו לטובה, ויום בו אנחנו מסכימים לבוא להראות לפניו לטובה. אנחנו באים ליצור איתו את אותו היחס של אמון מלא. זו הכותרת של היום הזה. אנחנו באים ביום זה לפני בורא עולם ואומרים לו, אנחנו שלך. אנחנו זקוקים לך, רוצים אותך ונותנים בך אמון. כל מי שעובר על המחזור, ובמיוחד תפילת המוסף, רואה שהמחזור מלא בפסוקים של אהבה. תוכו רצוף אהבה.

דיברנו על זה בשבועות האחרונים. אני לא פונה בלשון מידת הדין. אני לא אומר לקב"ה, עשיתי השנה כדברייך ולכן מגיע לי. אני לא מבקש בגלל שמגיע לי, אלא כי אני רוצה ליצור קשר. אני רוצה להסתכל לבורא העולם כביכול בעיניים. **כי עין בעין**

הביטחון. וזה מהותו של ראש השנה - ליצור את הקשר הזה.

הנפקא מינה הגדולה היא שאנחנו בדרך כלל יודעים שהקב"ה ברא את העולם במידת הדין כדי שלא יהיה נהמא דכיסופא. כלומר, בן אדם שמקבל מתנת חינוך מתבייש בה. ולכאורה, כל הזדקקות לרחמים היא ויתור על התכלית. לא לגמרי, כי יש גם צד של דין, אבל כל מה שאדם נזקק לרחמים, זה חיסרון. אבל מי שיצר את היחס של רחמים בעצמו, ופנה לבורא העולם ואמר לו, שלך אני - הוא זכאי לרחמים, וזה לא נהמא דכיסופא. זו המטרה היותר עליונה של הבריאה. הכל נועד בשביל זה. זה הרבה יותר משמעותי, והרבה יותר נכון, מאשר לזכות בדין - שזה גם לא שייך. והעבודה השלמה שמוטלת עלינו היא לזכות בדבר הזה.

נאמר במסכת ראש השנה, אמר רבי כרספדאי אמר רבי יוחנן, שלושה ספרים נפתחים בראש השנה. צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר וכו'. ובינונים תלויים ועומדים. הרמב"ן ובית מדרשו, שאלו את השאלות האלו: צא לרחוב ותראה שזה לא עובד ככה. האם כל הרשעים מתים מיד אחרי ראש השנה? - תוספות שואל שאלה קצת אחרת, והוא עונה שהגמרא הזאת מדברת על דין העולם הבא. רבותינו הגדולים האר"י, המהר"ל, הרמח"ל והגר"א, קיבלו את התוספות, והרמח"ל הוסיף בזה הסבר. מה הטעם לדון בראש השנה את הדין של העולם הבא? עונה הרמח"ל שהדין הראשון שדנים על אדם הוא מה הגדרתו, מה מקומו. הוא חי או מת, צדיק או רשע? כל יתר הדברים זה פרטים. נכתבים לאלתר למיתה אין הכוונה שהם מיד ימותו. אולי הם יחיו השנה. אלא הכוונה היא שאנחנו מתייחסים אליהם באופן שלילי.

נראה אתה ד'. זוהי מהות ראש השנה. זה נמצא באמת במצווה שציותה התורה ביום ראש השנה - מצות תקיעת השופר. השופר, המבטא את המלכת המלך, מעיד על כך שאנחנו סומכים על הקב"ה, ובוטחים בו. זוהי מידת הביטחון, שהיא עיקר התורה, כמו שרבינו הגר"א אומר תמיד **כי היא תכלית התורה והמצוות.**

יש אומרים, מה הקב"ה רצה בבריאת העולם? שיהיו אנשים שיידעו את כל הש"ס. - ברצינות? זה מה שהיה חסר בבית דין של מעלה? - לא. כל מה שבני האדם יכולים להציע, מה שהם יכולים להוסיף לו כביכול, זה את ההתייחסות שלהם אליו. זהו הנושא. כל יתר הדברים הם מסגרת חיצונית - מסגרת חשובה וחיונית והכרחית. בלעדיה זה לא יכול לעבוד. אבל הם אינם הדבר עצמו.

אשרי איש שלא ישכח, ובן אדם יתאמץ בך, כי דורשין לא יכשלו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך. אם ישאל השואל, מי יכול לעמוד ביום הדין. אחרי שקיבלתי עלי את הדין באופן כל כך דרמטי: ועל המדינות בו יאמר, איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמוות. - הכל נמצא על השולחן. ושלא נטעה ונחשוב שמוציאים גזר דין מוות על עבירות גדולות מאד, או שדנים רק על לאו שיש בו מעשה. מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש. כל זה מביא אותי לשאול שאלה חמורה: איך אפשר להמשיך הלאה? מי ישרוד בדין הנורא הזה? אנחנו ממשיכים - **אשרי איש שלא ישכח.** האדם היחידי שיכול לומר על עצמו שהוא מאושר בראש השנה זה האדם הזה, שפונה לבורא העולם, ונותן את עצמו. - אני לא מדבר על מסירות נפש. נותן את עצמו פירושו שהוא נשען על הקב"ה באמת, ומאמין שהקב"ה רוצה לעשות לו טוב. זו מידת

מגיע למפעל ומתאר את עצמי כמסוגל לעבוד באופן מסוים, אני מציג את עצמי ככלי - אני לא אומר שיש לי הצעה אחרת. אבל שיהיה לנו לפחות מקום, ואולי יותר מאחד, בו נציג את עצמנו לא יכולים, לא מבחינת כמה כסף אנחנו מרוויחים. לבוא ולומר, אני רוצה, אני מבקש. זה פירוש המושג להיות בן אדם חי.

אפשר לומר שבין המלים החוזרות במחזור הכי הרבה אנחנו מוצאים את המלים זכרון וחיים. שתי המלים הללו מבטאות את אותו הנושא. כתוב בגמרא במועד קטן שבתו של ר' כהנא נפטרה. נכנסו חבריו לנחמו, והוא ישב ושוחח אתם, ולא בכה. הם התפלאו, ואמרו לו בהערה, תרגולת הוצאת מהבית? הסביר להם רב כהנא, אתמול בכיתי, היה כאן הרופא שלי ואמר שזה מזיק לעיניים וזה מסוכן. אבל כשלא בוכים, כלומר אם אני מסתכל על בן אדם ובוחן במה הוא יעיל, המבט הזה הוא מבט שמתאים לבעלי חיים, לכלים. ליצור חיים פירושו ליצור יחס אמיתי. ואז אני אומר, בא נעזוב את השאלה מה תתן לי ומה לא תתן לי, זה לא משנה: אתה יקר לי.

כמה פעמים קרה לי שהתקשרו אלי אימהות או אבות, שאעזור לילדים שלהם. קורה שאמא מסבירה לי שבנה הוא לא סתם ילד, הוא ילד מוכשר. לא תמיד אני קוטע אותה, אבל לפעמים אני מתרגז. זה הנושא? ונניח שבנך הוא ילד לא מוכשר? אני מבין שאת רוצה לשכנע אותי לעזור. אבל כשאני שומע בקולך שזה מה שיותר חשוב לך - זה לא לגמרי אנושי. חיים זה איפה שיש יחס. כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על פשעיו. כשאתה רואה את הזולת, אל תבחן רק אם הוא תורם או מזיק לך, אם הוא נוהג נכון או לא נכון. תסתכל לו בעיניים ותראה, יש כאן אדם חי. יש כאן חיים.

אני רוצה להוסיף ולומר. אנחנו אומרים בפיוט אחרי תקיעת שופר. היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים. אם כבנים, אם כעבדים. יש שתי צורות איך עומד אדם לדון בראש השנה. יש העומדים כבנים, ויש העומדים כעבדים. וברור מתוך ההמשך שזה הבדל משמעותי. וכל אחד מבין כך. אני רוצה לשאול: מתי מחליטים האם אדם נידון כבן או כעבד? זה עצמו הרי דיון. אז נקרא את הפיוט בניגון אחר: היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, אם כבנים אם כעבדים. על זה גופא דנים את כל יצורי העולמים. - זה לא הפשט, כמובן. אבל אני חושב שזה נכון. כי יש דיון נפרד, והוא הדיון המשמעותי. האם בן אדם ראוי לשם בן או לא. לדיון הזה קורא תוס' דין העולם הבא. זוהי שאלת המהות של האדם.

על הנושא הזה דיברנו. האם האדם פועל בעצמו את המידה של רחמים, או שהוא נשאר במידת הדין. הוא עומד בפני בורא העולם בלב שלם ואומר, אליך אני פונה. אני בונה את החיים שלי על האהבה שלך, על הרצון שלך. - זה נקרא צדיקים גמורים. זה נקרא נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. כאשר בוחנים את האדם במבט של כמה הוא שווה, מה הוא יכול לתרום - אז אני בעצם מסתכל על כל העולם לא כמציאות חיה, אלא כמציאות מתה. פירוש המושג חיים הוא לייחס ערך אמיתי לאנשים, לי ולאנשים שלידי. ליצור קשר. כל עוד אני בוחן אותך רק מבחינת האם אתה יכול להכין לי קפה טעים או לא טעים, אז אני מתייחס אליך רק כאל מכונה, וגם אל עצמי.

עבודת ראש השנה, לעורר את מידת הזכרון, זה אומר להפוך את המבט שלנו על המציאות, את היחס שלנו לדברים, לא לראות מול עינינו פונקציות, וגם לא לראות את עצמנו ככלים. כשאני

העבודה של היום הזה היא באמת שני הדברים הללו, שהם שני צדדים של אותו המטבע. הזכרון, הביטחון בה', ליצור יחס. להבין שהשפה האמיתית היא בעיקר לא כמה אתה שווה, כמה הצלחת לעשות. אלא איזה קשר, כמה אמון יש לך, כמה אמון אתה מסוגל לתת. כמה אתה באמת מרגיש קרוב. כמה אתה יכול להגיד באופן מלא את מה שיש לך על הלב. גלוי וידוע לפניך, שרצוננו לעשות רצונך. כמה אתה יכול ליצור קשר באמת - זה נקרא זכרון. וזה בעצמו נקרא חיים. מי שעומד במקום הזה, הוא באמת מבקש זכרנו לחיים.

והעבודה השניה, לאמץ את מידת הרחמים כדרך חיים בשביל יחסינו עם בני אדם. תראה סביבך בני אדם חיים, לא פונקציות. אל תראה את הזולת כאמצעי לצרכיך. תתבונן בעיניו ותיצור קשרים.

עבודת היום של ראש השנה, יותר מיום כיפור במובן מסוים, היא באמת הררים גדולים. רבותינו כתבו והאריכו לכתוב על משמעות הימים האלו בהרחבה גדולה. ככל שהימים מתקרבים, ההרגשה היא שהם גדולים בהרבה מאתנו. אין לנו כלים לתפוס את גדלם של הימים האלו. זוהי כנראה משמעות הביטוי ימים נוראים: ימים שהגדלות שלהם מעבר ליכולת התפיסה שלנו. אבל בורא העולם בחר בנו, לדבר אתנו, ומצפה לנו. אנחנו צריכים בימים האלו ליצור איתו קשר, לפי המציאות שלנו, ברמה בה אנו חיים. רק עם האמת אפשר לדבר איתו. זה יום הזכרון. שנזכה ביום הזכרון הבא עלינו לטובה להיזכר לטובה, ולהיכתב ולהיחתם לשנה טובה ומתוקה.

יונה הנביא מתלונן לאורך כל הספר, למה לרחם על רשעים. חז"ל אומרים שאנשי נינווה החזירו את הגזל שהיה בכפיהם, אבל מה שהיה בארונות הם לא החזירו. אפשר להוכיח גם מפרשטו של מקרא את הרמה הנמוכה של אנשי נינווה. יונה הנביא, כאיש אמת, שואל, למה לקבל את התשובה שלהם. עוד יותר, למה אתה שולח אותי כדי לעורר תשובה, שהיא שטחית, ותהיה חייב לקבל אותה. היא לא שווה כלום. אומר לו הקב"ה, אתה חסת על הקיקיון אשר בן לילה היה ובן לילה אבד. אתה ראית בקיקיון סוג של יחס. אני שמתי לך את הקיקיון. ליונה היה צל גם בלי הקיקיון - הייתה לו שם סוכה. אבל אתה ראית בקיקיון סימן להתייחסות אליך. וכשהקיקיון אבד - שהוא באמת לא מייצג כלום - שלא עמלת בו ולא גידלתו - ועל זה אמרת, היטב חרה לי עד מוות. ואני לא אחוס על נינווה הגדולה אשר בה יותר מתריסר ריבוא אדם?

אשר לא ידע מימינו ומשמאלו. נכון, בזה צדקת, יונה. האנשים בנינו לא מבינים עניין. הם סבורים שאם הצאן והבקר יצומו, ויהיה להם באמת כואב, אז הקב"ה ירחם עליהם. הם לא מבינים בכלל מה הקב"ה מחפש. מי שנותן לבהמה לצום לא מחפש להחזיר אותה בתשובה. הוא לא פתח שם סניף של נפש יהודי או ערכים. הוא חושב שהקב"ה רוצה את הצער. הוא פשוט לא מבין במה מדובר. הם באמת לא מבינים מימינם ומשמאלם. אבל הם בני אדם. אתה שואל, למה לטרוח ולהחזיר אותם בתשובה? התשובה היא, כי מרחמים עליהם. הרחמים לא יכולים לדחוק את הדין לחלוטין. היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים. אם כבנים אם כעבדים. אנחנו יכולים לזכות ברחמים כבנים. ובכל מקרה יש דין. אבל הרחמים משנים את צורת הדין לגמרי.

שיעור ראשון - ספר החיים

אחר. ספרם של בינונים זו אבחנה נוספת. בפשטות זה ספר שקיים רק עשרה ימים - ביום כיפור, אם זכו נכתבים לחיים, ואם לא אז חלילה. השאלה היא למה צריך לכתוב משהו לעשרה ימים האלה?

רבינו הגר"א אומר ש'ספר' זה כינוי למידת חכמה. הוא אומר שמצאנו בפסוק מקור לשימוש זה, שכן כתוב, 'ימחו מספר החיים' - כך הוא כותב. אנסה להסביר את הדברים לפי איך שאני מבין אותם. מה מבטא ספר החיים. אני רוצה להוציא מכאן משהו שחשוב לנו מאד.

האדם שחי בעולם פוגש את המציאות. הוא מתבונן בה ותמה עליה, ובדרך כלל היא משיבה לו את התשובה, 'כמד'. למה דברים קורים? ככה. רוב ההתבוננויות שלנו לא מצליחים להוביל אותנו להבנה למה הדברים קורים. לפעמים אנחנו מבינים מה גרם להם להיות. תשאל רופא למה כואב הגרון. פירוש השאלה היא, איזה חיידק או דלקת גרם לזה. אבל למה יש לי חיידק כזה? בגלל שאכלת משהו. זה לא באמת 'למד'. 'למד' לא מקבל תשובה במציאות. אין שום טעם לדברים. הדברים קיימים בגלל שהם קיימים. החומר הזה גורם לכך. אנחנו משקיעים עולם מחשבה עצום כדי להבין את המציאות. רוב זמננו מוקדש לזה. כשאתה בונה קיר אתה חושב באיזה חומרים להשתמש כדי שלא ייפול, למשל בגבס ולא בנייר. למה שנייר לא יחזיק מעמד הרבה זמן? - זו שאלה מוזרה. כמו שנייר נמס במים ונע ברוח, זהו, החומר הזה והזה מביא לתוצאות כאלו. ככה זה. זו צורת התפיסה הראשונית שלנו במציאות.

הגמרא במסכת ראש השנה (טז ב) אומרת כך: אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן, שלושה ספרים נפתחים בראש השנה. אחד של צדיקים גמורים, אחד של רשעים, ואחד של בינונים. הראשונים דנו בהרחבה בסוגיה הזו. אני רוצה להתעכב על נקודה אחרת. הגמרא ממשיכה: אמר רב אבהו, מאי קראה? 'ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו'. ימחו מספר - זה ספרם של רשעים גמורים. חיים - זה ספרם של צדיקים גמורים. ועם צדיקים אל יכתבו - זה ספרם של בינונים. ר' נחמן בר יצחק אמר מהכא, ואם אין, מחני נא מספרך אשר כתבת. מחני נא - זה ספרם של רשעים גמורים. מספרך - זה ספרם של צדיקים גמורים. אשר כתבת - זה ספרם של בינונים.

מהסוגיה הזו נובע מטבע לשון הנמצא הרבה במחזורים, כתבנו בספר החיים. בתורה מופיע במפורש הביטוי, מחני נא מספרך אשר כתבת. ובתהלים מופיע במפורש - ספר חיים. מכאן לקחו חז"ל את הרעיון הזה. בפסוקים אין שני ספרים. שם מדובר על ספר אחד - ספר חיים, או סתם ספר. יש מי שכתוב בספר הזה ויש מי שלא. חז"ל בדרך דרשה קוראים ב'ימחו' עוד סוג של ספר. צריך לשים לב לחידוש הזה של חז"ל כאן.

למדנו, יש ספר אחד שכתב הקב"ה, ומפורש בפסוק שהוא ספר טוב, שכדאי להיות כתוב בו. ויש משהו שמוחים מהספר הזה. אולי הוא לא כתוב בשום ספר. אותו דבר בתהלים, 'ימחו מספר החיים'. יש את הכתובים בספר החיים, ויש את אלו הנמחים ממנו. חז"ל אומרים שגם אלו הנמחים מספר החיים, אנחנו קוראים לזה שהם נכתבים בספר

אבל זה לא נכון. כי אנחנו לא מוכנים אף פעם לוותר על זה שלעולם יש גם משמעות. הרבה פעמים אנחנו לא יודעים את המשמעות, וכואבים את זה שהיא לא גלויה לנו. אבל אנחנו לא יכולים לבטל את הצורך ההסתכלות הזו. למה פלוני מת? כי כשהוא יושב במכונית שנפגעה מהמכונית ממול, הוא יושב בזווית כזו. ולמה פלוני חי? כי הוא יושב בזווית השנייה. - ההסבר הזה לגמרי נכון. אבל זה לא מספק אותנו. טבעו של אדם, והתורה גם מחנכת לכך, הוא להבין שהעולם מבטא איזושהי חכמה, איזושהי מגמה. יש כאן מהלך, יש כאן משמעות. - אלו דברים שצריך קצת להתרגל להבין, אבל לדעתי הם פשוטים מאוד במציאות. השאלה הראשונה שלי היא מה. התשובה לכך היא זה, וזה, וזה. אחר כך אני שואל, למה, ומי, כל מיני שאלות נוספות שנוגעות למשמעות הדברים הנמצאים.

העובדה שאדם לא יכול לחיות לעולם, למשל, מטרידה אותנו מאוד. למרות שמבחינה ביולוגית קל מאוד להבין מדוע זה בלתי אפשרי. גאלינוס, הרופא היווני המפורסם, כותב שהוא בדק הרבה חולים, והבין שאדם לא יכול לחיות לעולם. ולכן קביעתו האמפירית היא שאדם לא יכול לחיות לעולם. - מסתבר שכל האנשים שהוא בדק היו כאלה שחיו אחרי חטא אדה"ר.

כל המדעים בידינו טובים מאוד לסייע לעבוד בעולם. כל חוקי התורה תלויים בטבע. מי שרוצה להתעלם מהטבע הוא עבריין. הוא עובר על חוק התורה. התורה צייתה עלינו, לצורך העניין, לקחת אתרוג בסוכות. אם אני אסע למדבר סהרה לחפש אתרוג, ביטלתי מצות עשה. צריך לברר איפה האקלים מתאים לגידול אתרוגים, ולנסוע לשם. זה ידוע לכולם. אבל כל זה שייך לרובד אחד של המציאות. יש רובד אחר, והוא שאלת המשמעות.

כאשר הגאון מווילנה אומר שהחכמה נקראת ספר, או שבריאית הקב"ה היא ספר, פירוש הדברים הוא שהדברים בעולם לא נמצאים סתם כך, אלא שהם כולם מבטאים משמעות, מכוונים למטרה, מגלמים את הרצון האלוקי והטוב. כל דבר מגלם בתוכו, במלים אחרות, גרעין של משמעות. זה פירוש הרעיון שהספר הוא חכמה. יש דברים רבים בעולם, אנשים רבים. מקרים רבים קורים להם. יש ריבוי אינסופי של פרטים. אבל כל פרט במציאות מצטרף להיות פרט וגילוי של איזושהו רעיון. כדי לבטא רעיון זה, אנחנו אומרים שהעולם הוא ספר. כשאני אומר שהבריאיה היא ספר, אני אומר שהיא מגלמת רעיון, שיש לה מסר.

חשוב לומר שאין לנו דרך לחיות במציאות בלי להניח את ההנחה הזו. כולנו, כלומר כל בני האדם השפויים בעולם, מסתכלים על העולם ומבינים שיש לו משמעות, ועוסקים בלחיות בתוך המשמעות הזאת. נניח שאדם יבוא לבית, ויש שם בלאגן גדול, זה בית שלא השתמשו בו זמן רב. יש שם נחשים ועכברים. אז הוא יעשה הדברה ויוציא הכל החוצה. עכשיו אני אבקר אחר כך בבית, ואגיד שהבית הזה נקי. מנקודת המבט שלי, האדם הזה ניקה את הבית. אני רוצה לנסות לחשוב מה היה אומר עכבר שהיה מגיע אחרי האירוע. הוא היה אומר, קרה פה ג'נוסייד, הייתה פה השמדה. - לא תיתכן נקודת מבט ניטרלית על המציאות.

יש מי שירצה לומר, שבויכוח בין האדם לעכבר הוא עומד מהצד, ולא נוקט עמדה. אבל מי שלא נוקט עמדה, לא רואה כלום. הוא באמת יסתכל ויאמר, זה תוהו ובוהו. הוא לא יראה יותר מזה. כל תפיסה שלנו של המציאות מתחילה מהבנה של משמעות. יש קיום, ויש חשיבות לקיום, ויש מישהו שהקיום שלו חשוב יותר. עסקי העכברים לא חשובים כמו

זה לא כפשוטו. הוא נמצא בספר, בצורה כזו שהוא מחוק ממנו. אי אפשר להעלות על הדעת, שאדם לא יהיה בכלל בספר.

נדמיין לרגע שאני כותב ספר שמסכם את מלחמת השחרור. יושבת וועדה של אנשים שחוקרים את ההיסטוריה ומנסים לברר מה קרה שם, ועל פי זה כותבים את הספר. ברור לחלוטין שהם לא יכולים לכתוב כל פרט. ברור שאי אפשר לתאר בספר כל חייל במלחמה ומה קרה לו בכל רגע נתון. מחליטים עקרונית מה חשוב ומה לא. ישבנו אנחנו והחלטנו שפלוגה מסוימת וכל פעולותיה לא כתובים בספר. אנחנו איננו בורא העולם, אנחנו רק וועדה של היסטוריונים, שכותבים ספר למטרה מסוימת. ועדיין, אני משוכנע שאותו האדם שמרגיש שהוא היה חלק מהסיפור, ופותח ורואה את הספר, ורואה שמחקו אותו - הוא מרגיש נורא. הוא מרגיש, אין לי חלק בסיפור הזה.

אנחנו עכשיו מדברים לא על ספר על מלחמת השחרור. אלא על הספר האחד והיחיד שכתב בורא העולם. בספר זה שום פרט לא חסר, ומי שהוא חסר, באמת אין לו משמעות. הפסוק, לפני ההמתקה של חז"ל, אומר, יימחו מספר החיים. או, מחני נא מספרך אשר כתבת. כלומר, האדם שנמחק כבר לא תורם, לא מוסיף. אומרים חז"ל, זה לא נכון. יש ספר מיוחד, ספרם של רשעים. גם שם כתוב משהו. הוא גם חלק מהסיפור, ולו רק בכך שכתוב שהוא נמחה מספר החיים. חז"ל אומרים, דע לך, אין דבר כזה למחוק לגמרי.

בדרך כלל כשאדם נפטר, אנשים בוכים. אבל יש אנשים נדירים שכשהם נפטרים, אנשים שמחים. באבוד רשעים רינה. זה קורה. כשסטלין מת, הרבה אנשים שמחו. ועדיין, הרבה יותר גרוע מזה זה

עסקי בני האדם - במחילה, אם הם מקשיבים במקרה. רק מכח ההבנה הזו אני יכול לתפוס את המציאות ולהבין אותה ולפעול בה פעולה.

אם אמרתי פעם על משהו מסוים שהוא יפה, המשמעות היא שהוא יפה לבני אדם. אם אין בני אדם שרואים את הדבר היפה ונהנים ממנו, אין משמעות ליופיו. מישהו פעם אמר לי, שכשאתה מחכך את ידיך זו בזו, אתה משמיד עשרות או מאות תאים חיים. אני ממשיך לעשות זאת, משום שאני לא מייחס שום משמעות לחיי התאים האלו. זו התפיסה שלי, ובלעדיה, אני לא יכול לתפוס כלום.

כלומר, אנחנו תופסים כך את המציאות. המציאות אמורה לגלות מהלך של אמת, של טוב, של ערך. זו נקודת המוצא של כל חשיבה אנושית. לו יצויר שלא היה דבר כזה לאדם, אז בני האדם לא היו כותבים ולו ספר אחד, לא היו מלמדים זה את זה שפה. כל מה שנקרא 'תודעת' לא היה קיים. ומבחינתנו, אם זה כך היה, אז לא היה כלום - שום דבר בעל ערך. כך אנחנו תופסים את המציאות תמיד. לכן העולם הזה שברא הקב"ה נקרא ספר, כי הוא מגלה איזושהי משמעות, איזושהי תוכן. לכל אחד מאתנו יש מקום בספר, כלומר הוא חלק מהסיפור שהקב"ה מספר בעולמו. הוא חלק מהמטרה בבריאה. אם יש לי חלק בסיפור הזה - זה נקרא שאני נמצא בספר החיים.

חלילה וחס, יש גם אופציה של מחייה מספר החיים. הגמרא ממתיקה את זה קצת, אבל בפשט הפסוק, יימחו מספר החיים, משמעו שהאדם לא כתוב בשום ספר. אין לו שום משמעות. הוא איבד את הזכות להיות משמעותי בסיפור שמספר הספר הזה. חז"ל לא יכלו לסבול את הדבר הזה, ואמרו,

שמישהו שמת, ואף אחד לא מתייחס אליו. אף אחד לא בוכה עליו. לפחות שיצחקו. זה מה שחז"ל באים לומר.

יש כאן משהו מאד משמעותי. הקב"ה ברא עולם, והוא הספר שהקב"ה כותב. העולם מלמד משהו. אנחנו אווזים באמצע הספר. אינני יודע באיזה עמוד אנחנו, וכמה עוד דפים ופרקים נותרו לכתוב, אבל העולם מגלה סיפור. זהו הסיפור הכי גדול שיכול לעלות על הדעת. הוא הסיפור האמיתי שמספר בורא העולם. כל אחד ואחד מאיתנו כתוב שם. אחד באותיות גדולות, אחד בקטנות. לכל אחד יש את מקומו. אף אחד לא נשמט סתם. לא קרה ששילמו למישהו כסף כדי למחוק מישהו. אבל, כדי להיות שייך לשם, צריך להיות משמעותי. צריך לתרום לסיפור.

בפסוק כתוב שיש אופציה כזו, יימחו מספר החיים. כלומר, האדם במעשיו גרם לזה, שהוא לא תורם כלום. הוא לא מביא לכלום. הוא לא מביא שום בשורה בקיומו. חז"ל אומרים, אם תדקדק היטב, תמצא שגם הוא נמצא בסיפור, רק שהוא נמצא באופן שלילי. זו דרשת חז"ל. למה חז"ל הוסיפו שלושה ספרים? מחני נא - זה ספרם של רשעים גמורים. מספרך - זה ספרם של צדיקים גמורים. אשר כתבת - זה ספרם של בינונים. מה עשינו בכך שפירקנו את הפסוק לחלוטין? חז"ל מגלים, שיש שלושה אופנים של כתיבה בספר. אבל אין באמת אופציה של להימחק כליל מהספר. אין דבר כזה. אין אדם שנמצא בחוץ לגמרי.

(יש אנשים שהאופן בו הם תורמים למציאות הוא חלק מהתהליך שלא הוכרע. אלו הבינונים. לא ניכנס לסוגיה האם ביום כיפור האנשים האלו עוזבים את הספר ועוברים או לכאן או לכאן, או

שיש ספר כזה של בינונים, ובו נכתבים לחיים או למוות. אני עוד אווז בשלב קודם, לפני שורת הדין וכדומה.)

מה פירוש המושג ספר חיים? פירושו הוא שהקב"ה ברא עולם, וכל אחד שתופס אותו מבין שהעולם מגלה איזושהי משמעות. אנחנו יכולים ברגעים מסוימים לשבת לשתות קפה, ולעסוק בסוג שעשוע כזה: לדבר על העולם כביכול מעמדה ניטרלית. אגב, כשה קורה, אנחנו לא עושים זאת ברצינות. בעמדה כזו אפשר לשאול למשל, איך היה העולם נראה ללא בני אדם, או למה זה חשוב שיש בני אדם. אבל בחיים, אף אחד לא יכול להתייחס לשאלה, מה זה מוות, ולענות שמוות זה כשהלב מפסיק לפעום. מה אתה רוצה? המכשיר הזה מפסיק לפעול, וכך גם הלב. - אבל אנחנו יודעים שאי אפשר להתייחס כך למציאות. יש משמעות לדברים.

אני רוצה להתקדם צעד. שמו של הספר הוא ספר החיים. אפשר היה לפרש שמשמעות השם הזה היא שכתוב שם אם האדם יחיה או ימות - זו היא הנפקא מינה של הכתיבה. אבל לפי דרכנו, לא זה הפירוש. לפי דרכנו, משמעות הדברים היא שנושא הספר, מה שהקב"ה כותב בספר, או מהו התפקיד של כל דבר בעולם - זה חיים. אפשר היה להשתמש במלים אחרות. אפשר היה לומר, יימחו מספר האמת. גם זה היה נכון. אבל הפסוקים רצו ללמד אותנו שהנושא המרכזי בו הספר עסוק הוא החיים.

יש פסוק בתורה האומר, ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע - אני מדלג לפסוק הבא - ובחרת בחיים. ללמדך, שטוב זהה לחיים ורע זהה למוות, והבחירה הנכונה לאדם היא הבחירה בחיים. היה צריך להיות כתוב ובחרת

החיים, ואדם צריך להשתדל להיכתב בו, כלומר להיות חלק מהסיפור של החיים.

יש פסוק בתהלים, **מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב**. ואומרים לו, **נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה**. כאשר דוד המלך פונה לאנשים ואומר להם שהוא רוצה ללמד אותם איך להיות נכון, הוא לא פונה לכולם. הוא פונה רק לרציניים. מי הם הרציניים? אלו החפצים בחיים, אלו שהם אוהבי ימים לראות טוב. אם יש אדם כזה, שאוהב את החיים, ורוצה להיות את חיים טובים, אז איתו יש לדוד מה לדבר. את המסר של דוד המלך אי אפשר למסור לכל אדם. רק לאותה קבוצה מיוחדת של אנשים חפצי חיים. אם אתה לא חפץ חיים, אין לדוד המלך מה לדבר אתך. יש מישהו שלא רוצה? יש מישהו שרוצה שיהיה לו בימים הבאים כאב שיניים? אין כזה דבר. מה רוצים לומר פה?

לדעת, כתוב כאן משהו נפלא. יש בתוך לבו של האדם שני קולות. אנחנו בוגרים מדי מכדי להתעלם מזה. יש קול אחד, שתמיד קיים, שחפץ חיים. אבל יש גם קול אחר. הוא נקרא בפי חז"ל יצר הרע. אבל לא משנה באיזה שם נקרא לו. הקול הזה אומר, עזוב, זה לא משנה מה באמת קורה. זה לא חשוב. איך אומרים בעברית מדוברת, טייק אט איזי. קח את זה בקלות. זה לא רציני - לקול הזה יש הרבה שפות, והרבה צורות ביטוי. הצד השווה שבהם זה שהוא רוצה לקחת מאתנו את החוויה החזקה של משמעות החיים.

אם תשאל אנשים איך צריך להתנהג, אני לא אומר שלא יהיו וויכוחים, אבל יש דברים רבים שכולם יסכימו. האם נכון להרוויח כסף ביושר, או לעשות קומבינות ולהרוויח בדרכים עקלקלות. רוב בני האדם יסכימו שהדרך הנכונה היא הטובה

בטוב. אבל מה כוונת הפסוק? שיש מעשים טובים ששכרם הוא החיים, ומעשים רעים שעונשם הוא המוות? לא, זו לא הכוונה. דרך הישר בעצמה היא חיים. עד כדי כך שנכון במסקנה לומר 'ובחרת בחיים'. כלומר, החיים והטוב זהים לחלוטין. כלומר, גם כשכתוב 'יימחו מספר החיים', זה אומר שהדבר החשוב שהספר מלמד - זה החיים.

הזכרנו כבר בעבר שיש ארבע מלים החוזרות על עצמן במחזור, בעיקר בראש השנה, אך גם ביום כיפור: מלכות, חיים, זיכרון, ושופר. השופר הוא יוצא דופן. אבל שלושת המונחים האחרים הם החשובים בימים אלו. יש מושג ושמו 'חיים'. ראש השנה ויום כיפור הם ימים בהם אדם צריך להשתדל להיכתב בספר החיים. כלומר, אנחנו אמורים להצדיק את החיים שלנו. זו המשמעות של ימים אלו.

יש מקום לדון - וזה הדין המתרחש בימים הקדושים הללו - האם יש לנו מקום בספר החיים. זו לא שאלה פשוטה. זו שאלה קריטית.

אולי כמה מלים של הסבר. כשחז"ל מלמדים אותנו שראש השנה הוא יום הדין - מה אני אמור לעשות עם זה? למה זה טוב שאדע זאת? כדי שאחזור בתשובה? חז"ל רצו, שנעמוד בראש השנה וביה"כ ונחזור בתשובה? זה בוודאי נכון במובן מסוים. אבל נראה לי שיש כאן נקודה נוספת, ובפרט בראש השנה.

יש מועד בלוח השנה - אנחנו מדברים בעיקר על ראש השנה - שהוא יום הזיכרון. זה מועד בו אנחנו צריכים לזכות בחיים. להעלות שוב את השאלה, איזה משמעות יש בחיים שלנו. כמה החיים שלנו מבטאים חיים. עבודת הימים האלו, כפי שחז"ל סידרו אותה, היא להשתדל לזכות בדבר הזה. בשביל זה חז"ל לימדו אותנו שיש מושג כזה ספר

שמייים, ויותר מתייחס ברצינות לעולם הבא, הוא גם יותר מתייחס ברצינות לעולם הזה. ומי שמכיר את האנשים הגדולים, החיים שלהם פה בעולם היו חשובים להם, והם השקיעו בהם הרבה יותר מאשר אנשים שלא האמינו בעולם הבא.

אבל אני רוצה לומר דבר נוסף. חז"ל מדברים על 'שכר'. כלומר, יש מעשים שאנחנו עושים, שהקב"ה נותן עליהם שכר. זה ברור, שכל אדם נותן שכר בהתאם לחשיבות המעשים. אם אדם יאמר לך, אני רוצה שתסייד את הקיר, ואני אתן לך חצי מיליון דולר. יש פה משהו לקוי, משהו לא צודק. כלומר שיש ערך למצוות בעצמן. אבל היכן ערכן? התשובה היא, שהערך שלהן הוא בעולם הזה. כך כתוב בחומש. ושמרתם את מצותי ואת חוקותי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. אומר אונקלוס, וחיי בהן לחיי עלמא. אומר הרמב"ן, אל תטעה - אונקלוס צודק שהחיים הם גם לעולם הבא, אבל הם וודאי גם לעולם הזה, והראיה היא שחז"ל דרשו, וחי בהם ולא שימות בהם. אם אונקלוס לבדו צודק, אז הפוך, עדיף שימות ויגיע לעולם הבא. כלומר, העולם הבא מלמד את ערך העולם הזה.

הדברים שאני אומר צריכים פירוש רחב יותר, בע"ה בשיעורים הבאים. כרגע ננסח את הדברים בקיצור. יום טוב של ראש השנה הוא הזמן לזכות מחדש בחיים. הכוונה אינה שנעשה הרבה מצוות, או שנחזור בתשובה, כדי שנהיה ראויים להיכתב לחיים טובים. לא מצאנו בחז"ל את ההדרכה הזאת - לפחות לא ביחס לראש השנה. אולי ביחס ליום כיפור. אבל לא מצאנו שכתוב בחז"ל שהחל מראש חודש אלול נוהגים ישראל להרבות במצוות. למה באמת לא? כהכנה לראש השנה, ככל הידוע לי, זה לא מופיע בדברי רבותינו. למה לא אמרו פשוט, בואו נמלא את החבילות. כוונת חז"ל בראש השנה

יותר. אנחנו יודעים גם יודעים שלא תמיד רוב בני האדם עומדים בדרישה הזו. זו דוגמא אחת. תשאל אנשים בעולם התורה האם נכון ללמוד ולהתפלל כמו שצריך? ודאי שכן. אבל האם זה תמיד קורה? לא. השאלה היא, כמה אנחנו מוכנים להשקיע בחיים. לתת ערך לחיים.

זה התנאי הראשון - מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב. האדם שלא חי נכון יודע, בחלק גדול מהמקרים, שהוא ישלם על זה, שאלו חיים פחות טובים. זה פחות חשוב לו להשקיע בחיים הטובים. כלומר, כרגע שולט בתוכו אותו צד שאומר שהחיים לא משמעותיים. - אלו שתי צורות מבט על כל המציאות כולה. על כל דבר במציאות אפשר להסתכל כך. איך אני מסתכל על אנשים אחרים, איך אני שופט אותם. אני יכול לומר, אל תיקח כל כך כבד את הדברים. או שאני יכול להתייחס ברצינות. החיים הם הדבר היחיד המשמעותי. הכותרת של כל הספר הגדול כולו הוא 'חיים'. בתפילת הימים הנוראים אנחנו קוראים לקב"ה 'מלך חפץ בחיים'.

(האם אנחנו מתכוונים פה לחיים בעולם הזה או בעולם הבא? הפסוק 'מי האיש החפץ חיים' מדבר, לכאורה, על החיים בעולם הזה. אבל יש מקורות האומרים שהעולם הזה הוא פרודור לעולם הבא. - זה בלי ספק נושא רחב, ואני לא יודע אם נכון לפתוח אותו כעת. אנסה לנסח כך את הדברים. אם אנחנו מניחים שאין ערך לחיי האדם בעולם הזה, עולם הבא גם הוא לא יכול להיות משמעותי. יש לכך שתי סיבות. את הראשונה הייתי מנסח באופן מתמטי. אפס כפול שתיים זה אפס, וגם אפס כפול מיליון זה אפס. העולם הבא הוא מציאות של נצח. אבל אם החיים שלך הם אפס, מה זה יעזור שתכפיל אותו בנצח? הם יישארו אפס. - זה הסבר קצר ואכזרי. אבל זה נכון. תראו, שככל שאדם יותר ירא

ואף אחד לא שוקל התאבדות ח"ו. אבל השאלה היא, כמה להשקיע בחיים. זה נוגע לתורה ומצוות, זה נוגע למערכות יחסים עם בני אדם. להבין שאין דבר יותר חשוב מהחיים. להיכתב בספר החיים זה אומר לבחור בחיים.

הדברים לא מספיק מבוארים, ואני מקווה שבע"ה אוכל להמשיך לבארם בשיעורים הבאים.

היא שעצם העמידה מול ה', כולל עבודת היום של מלכויות, זיכרונות ושופרות - לא ניכנס לשאלה איך בדיוק כרגע - עניינה לזכות בחיים. לזכות בחיים פירושו להעמיד את החיים אצלנו במקום אחר. זה גם קובע את הדין בשמיים.

יש כאן אמירה מאד משמעותית. שאלת ערך החיים היא שאלה אמיתית. אנחנו אנשים בריאים ב"ה,

שיעור שני - האמון בחיים

תעלה לשמיים ותלך ימינה ושמאלה, תמצא שם כזה וכזה דבר. סתם כדי לספק את היצר הרכילות שלך. אין דברים כאלו. על מאמר חז"ל צריך לשאול, מותר להיכנס אתו לבית הכיסא, או אסור? חלילה וחס - אין אף יהודי נורמלי שלא יגיד שאלו דברי תורה. ואין תורה אלא על מנת לעשות.

לכן אני שואל, מה חז"ל רוצים ללמד אותי כאן, כדי שאדע איך להתנהג, איך להכין עצמי, או אולי לא להכין את עצמי, אבל איך להיות בראש השנה עצמו. אפשר לקום בראש השנה בבוקר ולקחת את הרעיון של שלושה ספרים נפתחים. אבל מה אני אמור לעשות עם זה? אני לא הראשון בהיסטוריה שעשה זאת - גם רבותינו הראשונים עשו כך. הרמב"ם אומר שלא אומרים הלל בראש השנה בגלל שספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, בגלל שהם ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה. הרמב"ם אומר שראש השנה הוא יום טוב, יום שמחה, אבל לא שמחה יתירה.

על כל פנים, יש כאן הדרכה מחז"ל כיצד להתייחס לראש השנה. העובדה שיש דין בשמיים, שמחליטים מה לעשות עם האדם - אני קצת אבטא את תחושותי פה - יש לנו מעט מאד לעשות עם זה. כל השנה זה משמעותי וחשוב לדעת שיש שכר ועונש. זה משהו שאנחנו אומרים בקריאת שמע, זה חלק מההוויה של כל יהודי, וצריכים לקיים את ושמחתם את דברי אלה על לבבכם. צריך לקחת את זה ברצינות. אבל אדם שחי בצורה מסוימת כל השנה - אדם כמונו, שנמצא בבית המדרש כבר שנים רבות, הוא יודע שיש ראש השנה עוד בחודש טבת. בגיל מסוים בילדות, ראש השנה היה מגיע אלי פתאום. ידעתי שיש ראש

הייתי רוצה להסביר קצת מה שאמרנו בשבוע שעבר, להצדיק את המהלך שלנו. אפשר לחלק את העוסקים בדברי חז"ל באגדה לשתי גישות עקרוניות. יש גישה המחפשת לתת משמעות רלבנטית למה שכתוב בדברי חז"ל. ויש גישה סקפטית יותר - מה שכתוב כתוב. לא מפריע להם שהדברים יהיו פחות משמעותיים. הרבה פעמים, אלו שמחפשים משמעות מביאים לנו מושגים שהם מחדשים. דברים לא מוכחים מדברי חז"ל. הרבה מהוויכוחים שהיו למשל סביב לתנועת המוסר היו סביב עניין זה, שהם ניסו להוציא יותר משמעות ממה שכתוב. זה נושא אחד. נושא שני באופן כללי בתפיסת יהדות יש אנשים המחפשים להקל ויש כאלו המחפשים להחמיר.

לא אחד שאני שייך במידה רבה גם לקבוצה של אנשים המחפשים משמעות וגם לאלו שלא אוהבים להחמיר. אבל אני רוצה להשתדל לא להיות אדם המטה את דברי חז"ל, אלא לחתוך בסכינא חריפא בין דברי חז"ל, שהם רבותינו הגדולים, לבין דברים שאפשר לומר בתור דרוש, רעיונות שאנו אומרים, ושנאנחנו יכולים לסמוך לדברי חז"ל, אך לא לומר שאת זה ממש אמרו חז"ל.

הזכרנו בשבוע שעבר מאמר חז"ל, שלושה ספרים נפתחים בראש השנה. זה מאמר מאד מפורסם. מעבר לשאלה הטכנית, מה חז"ל מתכוונים בספרים, השאלה שמטרידה אותי במאמר זה היא מה חז"ל באמת רוצים שאנחנו נעשה לקראת ראש השנה. אני מניח כאן הנחה מסוימת, שחז"ל לא באים לספר סתם סיפורים. אין להם צורך לספק את הסקרנות שלנו. כך הבנתי, וכך קיבלתי מכל רבותי - חז"ל לא עוסקים בלספר לך, שמע, אם

צריך יותר לדקדק במצוות בעשרת ימי תשובה. גם ברמב"ם זה כתוב. ברבינו יונה כתוב, מראש חודש ועד יום הכיפורים, יהיה ירא וחרד מיום הדין. אבל זה עיקר עניינו של יום? אני לא חושב.

על ראש חודש אלול נאמר במשנה רק שהוא ראש השנה למעשר בהמה, לפי חד מאן דאמר. יש בקדמונים רמזים רבים על חודש אלול, אבל אלו רמזים, ובוודאי זו לא צורת הדברים העיקרית.

בספרי חיים ובספרי מתים אני חושב שהם התכוונו לדבר הבא. יום טוב של ראש השנה קורא לאדם לבחור מחדש את המקום אליו הוא שייך. בשפה אחת זה נקרא 'מלכויות'. כלומר, המלכויות הן לא דבר נוסף בראש השנה, מעבר לדין. אלא שבראש השנה אדם צריך לקבל על עצמו עול מלכות שמים, להחליט, אני שייך לקב"ה. זה מה שנקרא ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו.

המאמר הזה של חז"ל בא לומר, אתה צריך להחליט בראש השנה לאן אתה הולך. איך שרים הספרדים בתחילת ראש השנה? **אחות קטנה תפילותיה עורכה**. היא באה לפני השנה החדשה ואומרת, ריבונו של עולם, אני רוצה ממך שנה טובה. **תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה**. זה פיוט שאומרים בערב ראש השנה, והחידוש שבו אינו שאנו רוצים שנה טובה. העיקרון הוא שאנו באים אליו כאחות קטנה, ומבקשים ממנו שנה טובה.

יום טוב של ראש השנה הוא לא במקרה בראש השנה. זה היום בו אדם מסתכל על השנה הבאה ושואל את עצמו איך, למען ה', תיראה השנה החדשה. השנה שלנו לא מתחילה כל כך בא' בתשרי. אבל כשילד מתחיל להיכנס לבית ספר, או אדם נכנס למקום עבודה חדש, יש איזושהי מין דקירה בלב. כך גם כשמכניסים בן או בת לחופה.

השנה, אבל זה הפתיע אותי, הרגשתי, ווי, זה רציני, הגיע ראש השנה. במיעוט יכולתי הנפשית, אני לא יכול להיות מופתע מראש השנה. אני זוכר את זה משנה שעברה.

עד כמה שאני יכול לשנות את דרכי, אני יכול להתרגש יותר בראש השנה, וזה קל ונכון וטוב. אבל מה אני אמור לעשות עם העובדה שצדיקים גמורים נכתבים לחיים ורשעים גמורים נכתבים למיתה? חז"ל נתנו מעט מאד מקום בהנהגת ראש השנה לעניין הדין. לא ניכנס עכשיו להפרשים בין התפילה שתניקנו חז"ל לבין תקנת הגאונים לבקש בתפילה זכרנו לחיים. שאלתי פשוטה: האם אני יכול להפוך את עצמי לחלוטין? - הרעיון שיש דין על מעשי האדם מופיע בתורה פעמים רבות, הוא רעיון מאד מרכזי, וצריך לתפוס אותו נכון. הוא חלק בלתי נפרד מהיהדות, ואין על זה חולק. לכל יהודי השומר תורה ומצוות יש אחוז מסוים של פעמים בהם הוא נמנע מעבירה או עושה מצוה מהטעמים של שכר ועונש. בהזדמנות אחרת נדון בשאלה האם זה רוב השיקול, או מיעוט, ועד כמה זה ראוי. אבל זו ודאי חלק מתפיסת היהודי. עכשיו אני דן בשאלה אחרת.

בלוח השנה היהודי יש מועד הנקרא ראש השנה, ובו יש סדר עבודה מיוחד. אני מניח עוד הנחה: כל המועדים הנזכרים בתורה הם מקראי קודש, הם ימים, כדברי הרמב"ן בפרשת אמור, שאנחנו צריכים לקרוא לקדושה. לנהוג בהם בקדושה זה אומר להרבות בתפילה, לבוא למקדש במקרים מסוימים, וכו'. מהי עבודת ד' המיוחדת של ראש השנה? מה אני עושה עם העובדה שאלו ימים בהם פתוחים ספרי מתים וספרי חיים? מה רוצים שאדם יעשה מתוך העובדה שהוא עומד לדין? שהוא ידקדק יותר במצוות? אמת - כתוב בשו"ע שאדם

השמחה עצומה, אבל יש חשש. למי אנחנו פונים כדי שהשנה תהיה מוצלחת? אדם יודע היטב שהוא לא יכול לדעת איך תהיה השנה שעתידה לבוא. האדם הוא היצור היחיד ביקום, אולי, שמעניין אותו מאד לדעת מה העתיד, והוא לא יכול לדעת אותו. - זו הנקודה הכי פשוטה. ויש עוד נקודה חשובה: אם ראש השנה הוא בעיקרו יום הדין, אז היה צריך להיות כתוב בתורה שזה יום דין.

אני שואל, מה רוצים ממני בראש השנה. ואני מבין, יש מקום בו יהודי צריך לבחור לאן הוא שייך. בפשטות, לבחור במלכות ד'. יום ההמלכה הוא יום בו יהודי אומר, אני סומך את עצמי לחלוטין על בורא העולם. לדעתי, בשונה ממה שאולי סבורים אחרים, עיקר ההמלכה אינה שאני אעשה מה שהוא אומר לי, אלא שאני סומך עליו שהוא ידאג לי. כמובן שכשעם ממנה מלך הוא צריך להישמע לו. היה פעם ראש ממשלה בישראל שאמר, כל האחריות עלי, וגם כל הסמכויות שלי. זה חייב ללכת ביחד. אבל עיקר ההמלכה היא שאנחנו סומכים את עצמנו על בורא העולם.

*

עד כאן אמרתי דברים, שאם מותר לי להתבטא כך, אני יכול לחתום עליהם שהם נכונים. אמנם אף אחד לא חייב לקבל את החתימה שלי. אבל השנה באתי להוסיף עוד תוספת, בעקבות הרהורים שהיו לי. אני חושב שבקבלת עול המלכות שמים הזו יש בחינה נוספת, והיא הבחירה בחיים. היום ובתקופה העומדת בפנינו אני רוצה להמשיך ולפרש את מושג הבחירה בחיים, ולמה אני סבור שזה הולך ביחד עם מלכויות.

הזכרתי בשבוע שעבר את ארבעת המלים הבולטות והמרכזיות במחזור: זיכרון, מלכות, שופר, וחיים.

מלבד שם ה', אין שום שם או מושג החוזר כל כך בראש השנה. אחזור על דברים משבוע שעבר. הבחירה בחיים היא יסוד התורה. ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע, ובחרת בחיים. מעבר לכך שאדם צריך לציית למצוות התורה, ולנהוג באמונה, והרבה מאד דברים אחרים שאנחנו מבקשים מבן אדם - מעבר לכך יש פה נקודה מאד מרכזית, שהתורה בהרבה מובנים רואה בה את העיקר, והיא שאתה צריך לבחור בחיים. - מאי משמע? מה זה אומר שצריך לבחור בחיים, ולמה זו הכותרת, ובחרת בחיים.

זה גם עולה מתוך ספרי חיים וספרי מתיים. כפי שהסברנו בשבוע שעבר, הקב"ה מוליך את העולם, ולעולם יש סיפור. ההיסטוריה היא ספר. חוץ מכך שמתרחשים הרבה מאורעות, יש כאן סיפור, מהלך ומסר. זהו הספר שכותב בורא העולם. יש בו פרק אחד הנקרא 'אליהו מאיר פייבלזון'. בפרק זה כתוב החלק שלי בסיפור הכולל שבורא העולם מוליך - מה אני צריך לעשות, מה יקרה לי. כשהספר יסתיים, כשיעשו עליו את הסיום הגדול, אז ידפדפו בכל הספר, ויהיה באמת כתוב שם מה כל אחד עשה. בורא העולם לא מוליך את הסיפור הזה בעצמו. לכל אחד מאיתנו יש חלק בסיפור.

אבל יש, חלילה וחס, אפשרות כזאת שאדם לא ממלא את התפקיד שלו. וזה נקרא, מחני נא מספרך אשר כתבת. חז"ל תיקנו את לשון הפסוק כדי שהאדם לא יימחה לגמרי מהספר, אלא שהסיפור של האדם יהיה כתוב באופן כזה, שהמוות יהיה חלק מהסיפור. כלומר, עדיין יש לו מקום בספר. יש בזה נחמה גדולה מאד.

אני ממשיך הלאה. מה כותרת הספר? איזה נושא בורא העולם מגלה לנו בסיפור ההיסטוריה?

מאמרים ענקיים - בסוף חלק ב' של עלי שור, וגם בספר שיצא אחרי מותו הנקרא מאמרי ימי הרצון. אני לא חושב שהדברים שלנו מקבילים לגמרי, אבל הושפעת מאד מרוח הדברים, והוא נגע בנקודות שזעזעו אותי. הוא מביא מדרש, כמדומני ממדרש בראשית, האומר, **מה יתאונן אדם חי? דיו שהוא חי ורואה את השמש**. - ננסה לחשוב על הסיטואציה. הרב וולבה מתאר זאת כדרכם של בעלי המוסר: אדם שהוא אסיר, ואין לו תנועה, ופותחים לו תריס בבוקר לראות את השמש. אנחנו לא נהיה כאלו קיצונים, אבל נתאר לעצמנו אדם שיוצא בבוקר ורואה את השמש. דיו שהוא חי ורואה את השמש. מה יש פה? מה קרה? זו הנאה גדולה מדי?

יש כאן עוצמה לא רגילה. באה לידי ביטוי כאן הנעימות, המתקיות והיופי של החיים. אותו רגע בודד של חיים, שאדם טועם, שב"ה יש לנו מזה הרבה מאד, ואנחנו רואים לא רק את השמש אלא הרבה דברים אחרים - אותו רגע, אותה עוצמה, יש לה יכולת לפרוץ ולהתפתח ולבנות עולמות שלמים. ישאל השואל, באמת? לך תסתובב בעולם ותראה כמה רוע יש בעולם, כמה קושי יש בעולם, כמה חטא ופשע וכאב. - כל זה אמת. אז איך אפשר לתת אמון בחיים?

התשובה היא שכל הרוע בעולם, ויש הרבה, נובע מתקלות. החיים עצמם מובילים אל הטוב, אל האור. באור פני מלך חיים. כשיש את אור הופעת פני המלך הקב"ה - שם יש חיים. צריך להתבונן איפה התקלות. יש אכן הרבה תקלות. אבל העובדה הבסיסית היא שצריך לתת אמון בחיים. ברמה הכי פשוטה, כדי לקום בבוקר ולעשות משהו, צריך לתת אמון בחיים. אם נדמיין אדם, ויש כאלו מצבים, שאין לו שום אמון בחיים, הוא לא מסוגל לעשות כלום. אני מניח שאם לאדם לא היה שום

התשובה, או אחת התשובות, היא שבורא העולם מגלה לנו את כח החיים. אנסה לפרש את דברי. מה שאני מנסה לומר הוא האמור בתורה, ובחרת בחיים. ובמקומות אחרים בתורה. בגן עדן היו שני עצים, אחד בעייתי, והשני טוב, והוא נקרא עץ החיים. כשכותבי ה'כתובים', תהלים ומשלי, מכנים את התורה 'עץ חיים', הם מתכוונים לרמוז לאותו עץ חיים שבגן עדן. כלומר, יש כח שהקב"ה נטע בבריאה, והוא כח החיים, ויש לו עוצמה אינסופית. הוא מסוגל לתקן את כל הקלקולים שבעולם. והוא באמת אמור לעשות זאת.

בכל יום נולדים אנשים, שבורא העולם שלח לתוך העולם. כל אחד מהם מקבל חיים, את הכח הנפלא הזה שמוביל אותו קדימה. כח החיים מביא אותו לגדול ולצמח. כח החיים מביא אותו לפגוש אנשים וליצור אתם קשר. כח החיים מביא אותנו לרצות להכיר דברים, לרצות ליהנות, לרצות להתנהג נכון. כל הטוב שבעולם נובע מתוך כח זה, שבורא העולם קבע וחקק בעולם. והכח הזה הוא באמת סוד הקדושה בעולם.

הקב"ה ברא את העולם ונתן לו לפעול. אולי בני האדם יתאגדו ביחד יום אחד ויחליטו למחוק את האנושות ולהתאבד כולם ביחד? זה לא יכול לקרות. למה? כי כח החיים מונע מזה לקרות. קבוצות מסוימות של אנשים, אנחנו יודעים, יכולים לעשות זאת לפעמים, אבל אלו מקרים חריגים. ההיגיון הפנימי של החיים מוביל לתיקון. זה כח חזק הנמצא בטבע. - אני רוצה לפרש את זה יותר, ומקוה שאמצא מלים נכונות למה שבלבי, כי אני חושב שזה דבר נפלא מאד.

היה יהודי שכתב על נושא החיים באופן מעניין ומשמעותי. הרב וולבה כתב בשני מקומות

אמון בחיים כלל, הוא לא היה מתאבד אלא היה מת מאליו. לא היה שום דבר שיניע את הדופק. אבל לא אלק לקיצוניות כזאת. כדי שאדם יקום ויקים עסק חדש, ויפגוש אנשים חדשים, הוא צריך איזשהו אמון בחיים כדי לפעול.

כל אדם שיוצא לשנה חדשה, הוא עושה זאת כדי להמשיך את חייו, כדי לבנות את ביתו, כדי לפרנס את משפחתו, כדי לחיות את השנה החדשה. הוא נותן אמון בחיים כדי לצאת החוצה. זה הדבר הראשון, כך מתחילה השנה. רק שהאמון החיים שלנו בחיים הוא אמון בנותן החיים, בבורא העולם. במחיה החיים, כפי שהוא נקרא במסכת יומא.

אני מציע לראות כך את יום ראש השנה. ברמה הראשונית אמרנו קודם, כפשט פשוט, שזה יום בו האדם בוטח בד' לתת לו שנה טובה. אני אומר שיש כאן משהו יותר. במושג בטחון בה', וקבלת מלכות שמים, יש עומק נוסף: אני נותן אמון בחיים לצאת לשנה חדשה. חז"ל אמרו במסכת הוריות שבלי ראש השנה יהיה אדם רגיל לאכול כרתי ורוביא וכו' - סימנא מילתא, דברים שמסמנים ברכה. מנהג ישראל הוא לא לאכול בראש השנה דברים מרים או חמוצים. כל המנהגים האלו תורמים למצב רוח שאנחנו רוצים ליצור: אנחנו נותנים אמון בחיים שבורא העולם נותן לנו, באפשרות שלהם לפרוץ שערים חדשים. השנה הבאה תהיה יותר טובה. אי אפשר לעמוד לפני ראש השנה ולומר, אני לא יודע מה יהיה. אם אנחנו רוצים להסתפק בידע שיש לנו, אז אני יודע, סטטיסטית, שיש שנים טובות ורעות, וזה תלוי גם באיזה תחום חיים. - אבל לא זו העמדה עבורה קבעו מועד בראש השנה. אי אפשר לומר, חמשים-חמשים שתהיה שנה טובה. או אפילו שמונים-עשרים. אלא הנושא הוא שאני אומר: לטוב יש עיקרון. הוא לא מופיע במקרה. במונופול,

כשאני זורק קוביה, אם הקוביה תקנית, אז זה מקרי לחלוטין. אבל החיים הולכים אל הטוב לא במקרה. לא זו ההתייחסות שלנו.

זו העמידה שלנו בראש השנה. ביום טוב של ראש השנה אנחנו נותנים אמון, ואומרים לקב"ה, בוא נצא ביחד לשנה חדשה. יש על מה לדבר. יש לנו סיכוי טוב. משל למה הדבר דומה? לזוג שעברו דברים ביחד, ועכשיו הם בתקופת משבר. אפשר להתייחס למשבר בדרכים שונות. אבל אפשר לומר, בואי תשמעי, בואי נעשה את זה עוד פעם. על מה אתה בונה? כבר הגענו למקומות לא טובים. נכון, אבל את זוכרת שהיתה לנו פעם תקופה טובה. - מה זה בא לומר? התקופה ההיא חלפה. זה אומר שיש נקודת אמון, יש נקודת יופי וחיים בקשר הזה, ואפשר לתת בו אמון, כדי להמשיך הלאה.

לא חיפשתי לתת היום דרוש, לתת מקור לעבודת ד' על פי מוסר או לא על פי מוסר. כמובן שאני אומר פה את דעתי, וכל אחד יכול לחשוב לפי דעתו אם הוא מקבל את הדברים. אבל אני מציע לחשוב, מה פירוש המושג 'יום טוב של ראש השנד'. איזה מין מושג זה? ברוב מקומות העולם אגב יש דבר כזה. יש מנהג במקומות מסוימים לחגוג את ראש השנה בשתייה של הרבה אלכוהול, כי באמת לא יודעים מה יהיה. ואם רוצים להתייחס בצורה סבירה לחיים, מוכרחים לבלבל קודם את הראש.

המשפט הוא היום טוב בעצמו. אנחנו נקראים בראש השנה לבחור בחיים. יש בחירה שאנחנו בוחרים בכל יום, בכל רגע. אבל ראש השנה הוא יום של בחירה כללית. האדם עומד מול השנה החדשה. זוהי לא תכונה יהודית או מוסרית, לשאול מה יהיה. זה טבעו של האדם. כל אדם בכל מקום, אם נכריז על ראש שנה, הוא יתהה איך תהיה השנה.

בהבטחה האלוקית, בזיכרון שהקב"ה זוכר אותנו לטובה.

היום רציתי להוסיף שאנחנו מזהים היכן הנוכחות האלוקית מתגלה. היא מתגלה בכח החיים. זה כח אדיר ונפלא, שלא יכול להוביל ללא-טוב. הוא מוביל בהכרח לטוב. כל התופעות של הרע בעולם, שנבאר אותן בע"ה בשבועות הקרובים, שייכות למה שנקרא 'מוות'. כח החיים בעצמו מוביל לטוב. האמון של האדם בזולת, בעצמו, בעתיד, התקווה - כל אלו הינן הופעות של כח החיים, שהוא מקום ההתגלות האלוקית בעולם.

הראשונים, תוספות והרמב"ן, שואלים סתירה בגמרא. גמרא אחת אומרת שצדיקים גמורים נחתמים לחיים, רשעים גמורים נחתמים למיתה, ובינונים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים. אבל במשנה כתוב שגזר דינו של האדם נכתב בראש השנה ונחתם ביום הכיפורים. על מי זה נאמר? הצדיקים והרשעים נחתמים מיד בראש השנה. ואילו הבינונים לא נכתבים בראש השנה. מי הוא זה שנכתב בר"ה ונחתם ביו"כ? - נכתבו על זה תירוצים רבים, אבל את התירוץ של תוספות קיבלו רבותינו האר"י, הגר"א, הרמח"ל והמהר"ל, כל רבותינו המקובלים, שבדרכם אנו הולכים. יש כאן שתי סוגיות. יש דין אחד שבו נידונים על העולם הבא, ועל זה נאמר, נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים או למיתה, חוץ מהבינונים שתלויים ועומדים. ויש דין על השנה הקרובה ועל האירועים שיתרחשו בה, שלגביו אף אחד לא נחתם לפני יום הכיפורים.

נשאלת שאלה: למה צריך בכל שנה לדון על העולם הבא שלי? שד' יאריך את ימי ושנותיי בטוב ובנעימים, יהיה זמן לדון על זה במועד מאוחר יותר. התשובה היא ששורש כל הדיונים כולם הוא בדין

לפני תחילת דבר, האדם שואל את עצמו איך יהיה. כי החיים שלו חשובים לו. ואז הוא אומר, הכל יכול להיות. ואז יש מבט האומר, עזוב, אל תחשוב על אפשרות שלילית. תשתה הרבה אלכוהול. זו אסטרטגיה. כי האדם לא יכול לעמוד באמת מול הספק. אפילו אם האחוזים הרעים הם רק שני אחוז, זה עדיין המון, בשביל לרעוד מפחד.

אבל אני לא חושב שהפחד הוא הנושא. המבט האנושי הטבעי הוא מבט של תקוה. התקווה מושתתת על איזשהו אמון בחיים. האמון הזה, בשפת התורה, הוא מלכות ד'. זו עמידה לפני ד' ית'. כי אנחנו יודעים היכן מקור החיים. החיים מגיעים משם. הקב"ה הוא מלך חפץ בחיים. כולנו שמים לב, איך מסדרי התפילה, ובמיוחד הגאונים שסידרו את התוספות לתפילת העמידה בעשרת ימי תשובה, מדגישים את מושג החיים. **זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למען אלוקים חיים.** ארבע פעמים חזרנו על המלה 'חיים' במשפט קצר. מה רצינו לומר? שאתה, בורא העולם, מלך חפץ בחיים. איזה משפט גדול זה. החיים אינם משהו שמגיע סתם. הם מכילים אור אלוקי, ולכן יש בהם עוצמה כל כך חזקה. כיוון שהקב"ה הוא אלוקים חיים. יש מקום ממנו אנו שואבים חיים. המקום הזה הוא אלוקים חיים. והאמון שלנו בחיים הוא פתח לשנה החדשה.

בעצם מה שאמרתי זה מה שאמרתי בתחילת דברי. ראש השנה הוא יום של בחירה כללית. לכבוד תחילת השנה החדשה קבעה התורה יום טוב, בו האדם מסתכל על השנה החדשה, ותולה אותה בבורא העולם. זה פירוש המושג מלכות ה', וזה עיקרו של יום הזיכרון. אני רוצה שתהיה שנה טובה. היא לא תבוא בגלל שיבוא הגשם - היא זקוקה לגשם, אבל היא תלויה ברצון האלוקי,

דברים לא יפים כל כך. ונקודת המוצא שלנו בראש השנה היא לא לחפש את האנשים בבית המדרש שמגיעים לראש השנה נקיים לגמרי. לא זו הכוונה. הסליחות פותחות במלים, **לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתיך**. אלא מאי? אנחנו אומרים, בוא נבנה מערכת יחסים טובה יותר. בוא ניתן אמון בכח החיים, שהוא יאפשר לגשר על הפערים. שהוא יטפל בפצעים שנשארו.

ממש כמו המשל שהזכרתי קודם, על זוג שחוו קשיים רבים, וברגע אחד הם אומרים, בוא ננסה ללכת ביחד מחדש. מה הם צריכים להגיד, לפני שמטפלים בשאלה מי עושה למי כוס קפה? הם צריכים לומר, לפני הכל, אנחנו חפצים בקשר. אנחנו לא רואים לעצמנו מקום אחר. דבר שני, יש בכח החיים שבתוכנו, או בכח האהבה שבינינו, יכולת לפרוץ החוצה, לטפל בפצעים שנוצרו, לטפל בפגמים שנהיו, וליצור חיים נכונים יותר, ארוכים יותר, בשנה הבאה.

כך אני מציע, עיקרו של ראש השנה. כל אחד מוזמן לחשוב ולהחליט האם יש ממש בדברי.

הזה. זה לא הפשט שזה דין אחר, צדדי, שנעשה בראש השנה לעולם הבא. אלא שזהו עיקר הדין של ראש השנה. לא זו בלבד, אלא שלגבי השנה הקרובה יש לי יכולת מועטת מאד לדעת מה אני רוצה. אני לא יודע את כל השיקולים העומדים לפני ריבונו של עולם. אבל דבר אחד אני יודע שנכון, שיש פה דיון אמיתי האם אני שייך לחיים או לא. וזה עיקר היום של ראש השנה.

עיקר העבודה, עיקר התוכן הפנימי של מועד ראש השנה הוא שעם ישראל בוטח בה', ונותן אמון בכח החיים המופיע בעולם, שהוא הנוכחות האלוקית. זה עיקרו של יום, וזה עיקר מה שאנחנו יכולים להרוויח בראש השנה: להיות מחוברים וקשורים יותר למקור החיים. אני חושב שכך הדברים הרבה יותר קרובים לפשוטם של דברים, גם בתורה שבכתב וגם בתורה שבעל-פה.

אגיד עוד משפט או שניים. אדם עומד בראש השנה ושואל כיצד תראה השנה הבאה - מבחינת פרנסה, מבחינת בריאות, אבל גם מבחינת מערכת היחסים שלו עם בורא העולם. וכל אחד יודע שבמערכת יחסים כזו יש הרבה דברים יפים מאד, אבל גם

שיעור שלישי - הדין, הרחמים והחיים

יותר טובה. אנחנו לא סתם תלויים ועומדים. לא זו הכוונה. אנחנו יודעים שיש כאן סיפור. כולנו מכירים אותו, כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה. כולנו יודעים שיש בעולם שלנו סיפור של חיים. כח החיים שבורא העולם הניח בעולם, ויותר נכון הניח בתוכנו, מבקש לבקוע, מבקש להוליך את המציאות קדימה. הוא עושה את זה כל הזמן.

נתבונן לרגע בילד קטן, בן חודש-חודשיים. כח החיים פורץ כל הזמן קדימה. מה מביא אותו, את הילד הזה ששוקל שלושה קילו, להיות בעל בעמיו? כח החיים עושה זאת. כח החיים מלמד אותו לדבר, לאכול, לתקשר. אם הוא ייפול בדרך כמה פעמים, ויקבל שריטה - כח החיים גם ירפא את השריטה הזו. זו המציאות שכל אדם יודע. כל אדם חי חש בתוכו את האנרגיה העצומה, את הדחיפה העצומה של החיים. האנושות קיימת כבר אלפי שנים, דור אחרי דור, וכל זה מגיע מכח החיים של אדם הראשון.

אנחנו אומרים בשבע ברכות הנישואין, **אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד**. מתקני הברכה ראו בעובדה שהאדם רואה דורות אחריו - בזה הוא ראוי להיקרא בצלם אלוקים. כמו שהקב"ה חי לעד, גם אני חי לעד על ידי שאני מעמיד דורות אחרים. כח החיים שבאדם לא נותן לו להיכחד, הוא מביא אותו להעמיד שם ושארית. כח החיים הוא הגורם לאלו העומדים לפני הנביא ישעיהו לומר ולהתלונן, **הן אני עץ יבש**. החיים עצמם לא מוכנים להיכחד. זו התמונה הרגילה שכל אדם בעולם רואה במציאות. כח החיים מביא את בני האדם להקים מערכות

אנחנו רוצים להמשיך הלאה את הדברים אתם פתחנו בשבועיים הקודמים. אם כנים דברינו, כוונת חז"ל היא כזו. חז"ל ירדו בעומק חכמתם ורוח קדשם לרעיון הזה, שיש יום הנקרא יום הזיכרון. הם הבינו שיום זה מחייב את האדם לעמוד מול סוגיית שלושה ספרים נפתחים. עצם הדבר, שיש יום שהוא ראש השנה, בו אנחנו עומדים להיזכר לטובה לפני בורא העולם, מחייב אותנו להתבונן ולשים לב לסוגיית שלושה ספרים נפתחים. החיים דורשים את ההכרעה שלנו להיכתב בספר החיים. זה חידוש קצת - בדרך כלל נהוג להבין שיש שני מועדים, ראש השנה ויום הכיפורים, ואם נכתבים לאלתר אז זה בראש השנה, ואם לא אז ביום הכיפורים. אני חושב שהכוונה היא אחרת. עבודת הימים האלו היא להיכתב בספר החיים. צדיקים גמורים מספיקים לעשות את זה מהר מאוד. יש כאלו שלוקח להם יום וחצי, אחרים שלושה ימים. המועד האחרון הוא יום הכיפורים. ויש כאלו גם, חלילה, שכבר מההתחלה יצאו מהסיפור. אבל יש כאן שאלה אחת משמעותית, איפה אתה נמצא. האם אתה נמצא בספר החיים או לא, האם אתה נותן בחיים אמון, נותן בהם כח ותקווה, בשביל ללכת אתם ולעשות את הדבר החדש הזה, בשביל השנה החדשה העומדת לפנינו. וזו קריאה, שעצם מציאות היום, עצם מציאות תחילת השנה, קוראת לנו לעשות.

חשוב לפרש יותר. העיקרון הוא שאנחנו לא מתחילים בחלל ריק. אנחנו לא נכנסים לשנה החדשה, לראש השנה, כאילו אנחנו לא יודעים שום דבר, ויש שתי אפשרויות, אפשרות טובה

של סדר, של משטר, של הנהגה. להבחין בבעיות שישנן, ולהשתדל לתקן אותן.

החידוש שלנו, בני אברהם יצחק ויעקב, או תלמידי משה רבינו, זה לדעת שכח החיים הוא לא כח העומד לעצמו, אלא הוא הארה אלוקית. **באור פני מלך חיים.** החיים נמצאים בעולם, מכח ההארה האלוקית. **ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה.** אנחנו יודעים שכח החיים מגיע מרצונו יתברך, וכאשר אנחנו עומדים לפני שאלת השנה החדשה, אנחנו נעמידים לפני בורא העולם להתחבר לכח החיים של ראש השנה. חז"ל, בעומק דעתם, הבינו שיש כאן שאלה שאנחנו נשאלים. יש כאן כביכול בחירה: עד כמה אתה בוחר להיכנס לתוך הסיפור, ולומר, בא נלך. לעמוד לפני בורא העולם ולומר לו, אנחנו רוצים שנה טובה, בא נעשה ביחד שנה חדשה טובה.

אף אחד לא בוחר במוות כי הוא רוצה את המוות. אדם בוחר במוות כי אין לו כח לבחור בחיים. הבחירה בחיים דורשת העזה. המשל הכי רע לדבר הזה זה שני בני זוג שחיים ביחד, וניסו פעם ופעמיים לחדש את היחסים, וברגע מסוים אמרו, די, אין לנו כח. אין להם את הכח לבחור בחיים. יש סיבות לכך - המציאות קשה, המציאות מסובכת, אין להם כח. אבל הם יכולים לבחור לתת אמון בקשר הקיים, כדי לתת לו תנופה חדשה. הרבה מאד פעמים בני אדם מוותרים על הרבה תחומי חיים כי אין להם כח לבחור בחיים.

המציאות היא זו, שהחיים נתקלים במעצורים. צריך אומץ והעזה, צריך כח ואמון בשביל לרצות להתגבר עליהם. היה לי פעם חבר שאמר, אני חי מחוסר מוות. אני חי כל עוד מלאך המוות לא בא לקחת אותי. הוא חי עד היום, אבל זה לא נקרא

חיים. זו דוגמא חריפה. אבל הרבה אנשים בוחרים בחיים עד רמה מסוימת, וממנה והלאה הם מוותרים - די, תעזוב. אני כבר לא אהיה כך וכך, אני כבר לא אדע לקרוא. אני מוותר על חלק משמעותי בחיים. אנחנו באמת לא יודעים מה נכלל בחיי כל אדם פרטי. אותו המלאך שלימד אותנו את כל התורה כולה, מה הוא לימד את ראובן ושמעון - אנחנו לא יודעים. אנחנו רואים את האדם בעולם הזה, רואים איך האור קורא לו, ורואים איך הוא כל הזמן נתקל במחסומים. זו באמת סוגית החטא והתשובה.

אם נדבר בכנות, זו קריאה מסוימת של סוגית החטא והתשובה. טבעו של עולם הוא שלמרות שכח החיים חזק כל כך, יש הרבה הופעות של מוות במציאות. כל עוד אדם חי, אנחנו לא רואים מוות לבד. פירורים של המוות מפוזרים בין הארות של חיים. הפירורים הללו גורמים לי לא לרצות להתחבר לבני אדם, לא לרצות להכיר דברים חדשים. האדם חושש מחדשות, מללכת בדרך חדשה. אבל אין חיים בלי חידוש. החיים לא יכולים לחזור כמו שהיו. אין אפשרות כזאת.

יש באדם גם כח של מוות. חז"ל קראו לו היצר הרע. הוא אומר לו, עזוב, תשאיר את הדברים כמו שהם. זה נראה יותר בטוח. הרע מופיע בעולם באופנים רבים, אבל באמת הוא נובע מחוסר יכולת האדם ללכת עם החיים, לתת אמון באנשים כשצריך, בעצמי כשצריך. התורה בפרשת נח מתארת את היונה מול העורב. היונה היא טובה, והעורב הוא רע. חז"ל באים ואומרים, אתה יודע למה העורב לא הסכים ללכת? הוא חשד שנה רוצה לקחת את אשתו. חז"ל רוצים להגיד בזה, שאם מישהו נוהג רע, זה בגלל שהוא חושש. עכשיו, לך תסביר לו שהחשש שלו לא מציאות, דמיוני ואפילו מטורף.

חטא שבעולם. זה כח התשובה. הקב"ה הניח את התשובה כיסוד לבריאה. כלומר, אפשרות המכשול, אפשרות החטא, היא אפשרות יסודית הקיימת בעולם. ויש דרך לשאוב מלמעלה, ממקור החיים, לשאוב שוב חיים.

חז"ל, ברוח קדשם, הבינו שעצם המציאות של ראש השנה מחייב את הדבר הזה. האדם עומד מול בפתח השנה החדשה. אדם לא דתי פוטר את בעיית השנה החדשה עם בקבוק ויסקי. אדם דתי עומד לפני בורא העולם, והוא יודע שהוא לא ברא את העולם סתם. לחיים יש מקור אמיתי, ויש לי דרך לגשת למקור החיים ולשאוב משם חיים. הנה מגיעה שנה חדשה, וכל אדם חי רוצה שהשנה החדשה תהיה יותר טובה, בכל בחינה. זה יום בו כל אדם מישראל מגיע לראש השנה ורואה איך - לפי הלשון בספר הזוהר - בתחילת החודש השביעי נפתחים השערים האלו, ומידת הרחמים נמצאת בעולם. זו מהות ראש השנה.

אני שואל את עצמי, איפה זה כתוב בתורה? מאיפה זה מגיע לאותו אדם פשוט, שלא למד זוהר? התשובה היא, שאם אתה יודע שמתחילה שנה חדשה, ואתה יודע שהקב"ה ברא את העולם, אז אתה יודע את זה. אתה ניגש לשנה החדשה ואומר, ריבונו של עולם, תן לי שנה טובה. אבל להגיד, תן לי שנה בו אוכל לעשות מה שאני רוצה, לעבור את כל העבירות ושיהיה לי טוב - אף יהודי לא חושב כך. זו לא מחשבה שפויה. השפיות אומרת לאדם, תן לי שנה טובה בו נהיה יותר נכונים, לעשות את הדברים יותר טוב, לפחות טוב יותר משנה שעברה; וגם לקבל מהקב"ה שנה טובה. - האם לא תיארתי כאן את המחשבה הכי פשוטה, של היהודי הכי פשוט שמגיע בראש השנה לבית הכנסת? אני לא

הוא חושב שהוא אדם ריאלי. איך אומרים העולם, פסימיסט זה אופטימיסט עם ניסיון.

בהרבה מאד רגעים בחיים השאלה הזו עומדת לפני. כל אחד מכיר את זה, שהוא אומר לעצמו פעמים רבות, עד עכשיו היה ככה. אני רוצה לתקן. נו באמת, אל תהיה נאיבי. אנחנו מכירים את האנשים המבוגרים שעומדים בחתונה ואומרים, תן לילדים לדמיין. - הם לא מאמינים בחיים. הם יגידו לך שהם למודי ניסיון. ויש אנשים אחרים שאומרים, בא נתחיל. להתחיל זה לא להעביר פס של עט על הסיפור הישן, ולהתחיל מההתחלה. להתחיל פירושו לבחון איפה היו הטעויות, איפה היו המכשולים, ולתת אמון בדברים וללכת הלאה.

כל הליכה לקראת דבר חדש, כל הליכה של תיקון, היא היצמדות למקור החיים. בשפת חכמת האמת, חכמת הקבלה, יש עולם תחתון, שהוא העולם שלנו, ועולם עליון, שהוא עולם התשובה. כדי לחזור בתשובה, צריך להגיע לעולם העליון. העולם העליון נקרא 'חיים'. זה שמו. פירוש הדברים הוא שמשם מגיעים החיים לכולנו. כל החיים שכבר יש לנו מגיעים משם.

כל חטא בעולם הוא נגיעה של המוות. אם זו מידה רעה, אם זה עצלות, כל חטא הוא נגיעה במוות. באינסטלציה, כשאתה רוצה לתקן ולפתוח סתימה, יש פטיש ומברג. כשאתה רוצה לתקן את החיים, לפתוח את המחסום, בחיים, הדרך הנכונה לתקן את החטא זה פשוט להזרים מחדש חיים.

קרה לי פעמים רבות שנשרטתי, ולאחר זמן והשריטות נעלמו. איך זה קרה? כח החיים הוא אדיר. אדם יכול להיות כמעט מת. ועדיין השריטות שלו יתרפאו. כח החיים כל כך חזק, הוא יוצר תאים חדשים, והפצע מתרפא. יש בו כח לרפא כל

לא פשוט לשמור על עצמם ועל הילדים שלהם כשומרי תורה. הייתה להם אמונה מאד חזקה ומאד לא מנוסחת, שהם נמצאים בטוב - שבזאת העולם הוא הטוב, ולשם הם שייכים. זה היה פשוט להם לגמרי, גם אם הם לא ידעו לנסח את זה בבהירות מינימלית.

באמת, כשאדם עומד מול המציאות, אם הוא מכיר אותה, הוא מודע שיש פגמים. הפסוק בישעיהו שאנחנו קוראים בהפטרות יום הכיפורים מדבר על תכלית הצום. הוא אומר, **הלא זה צום אבחרנו, פתח חרצובות רשע, התר אגודות מוטה**. יש כאן תיאור של החטא כדבר שקושר את האדם. כל מי שהיה פעם מעורב בהרגל רע יודע שמאד קשה לעזוב. זה כאילו שאתה קשור לחטא. 'אגודות מוטד' זה נקרא קשר המטה את האמת. אדם יכול להיות חלק מחבורה של אנשים שנוהגים מנהג רע במשהו. והוא עומד מול המציאות הזאת ושואל, איך אני אזוז הלאה?

כדי לקבל שנה טובה, אני צריך לתת אמון. זו הכוונה במלכויות של ראש השנה. אנחנו הולכים לקראת שנה חדשה, בה אנחנו נותנים אמון ברצון שלך, בורא עולם, להיטיב, וברצון שלנו להיטיב. **גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך**. אי אפשר להוציא אף חוליה מהמבנה הזה. כי אם אדם יניח, לצורך העניין, את כל התורה, ורק ישכח דבר אחד - הוא ישכח שהאלוקים עשה את האדם ישר - או הוא יחשוב שהפסוק מדבר רק קודם החטא, ואילו האדם שאחרי החטא כבר אינו ישר - אז אין לו דרך לגשת לראש השנה. מה אתה רוצה לעשות? איזה עסק אתה רוצה לעשות אם אתה מניח שהסחורה שלך דפוקה. והיא לא סתם דפוקה כי חסר בה משהו, היא חומר נפץ.

יודע איזה מילה לומר על אדם שאומר, אני רוצה שנה טובה, ותעזוב אותי, לא משנה מה אני אעשה.

בשפה קצת בוטה, אדם ניגש לבזר עולם, ריבונו של עולם, בוא נעשה ביחד שנה חדשה טובה. זה בעצם התוכן של כל התפילות של יהודים בראש השנה. שנה יותר טובה בתורה, בתפילה, בבין אדם למקום, בבין אדם לחברו, בפרנסה ובכל התחומים. כתבנו בספר זכויות, כתבנו בספר גאולה, כתבנו בספר סליחה וכפרה. יש בלי סוף ספרים, ובכולם אנחנו רוצים להיכתב. זו התנועה של ראש השנה.

בילדותי היה לנו בצפת בית כנסת שנקרא 'שארית הפליטה'. בנו אותו יהודים רומנים, פליטי שואה. רוב היהודים שם היו מאד פשוטים. התבוננתי בהם כילד. לאחד היה אטליז, שני היה ספר, שלישי סנדלר. אלו אנשים שעבדו קשה כל חייהם. היית פוגש את הקצב ביום חול בבגדי המלוכלכים, וכשמגיעה השבת, והוא לובש קפוט ושרירימל. אני זוכר שעמדתי מופתע בבית הכנסת ושאלתי את עצמי, זה אותו אדם? מה השתנה בו? זה הטריד אותי כילד. התבוננתי בו במקום להתפלל. הוא היה נראה לי בן אדם אחר לגמרי, וזה באמת נכון. כשהגיע ראש השנה, האנשים האלו עמדו כל היום בתפילה. פסוקי דזמרה לקח בראש השנה המון זמן. אבל שמונה עשרה לקח דקה וחצי. הם לא אנשים שידעו להתבונן וכו'. אחר כך כשגדלתי והלכתי לישיבות, קיבלתי פרופורציות אחרות. אבל הם רצו שנה טובה.

אם היהודים האלו הבינו או לא הבינו את התפילות, ההבנה שלהם היא ההבנה שספר הזוהר, המהר"ל או הרמח"ל מנסים לפרש לך. הם הבינו שהטוב הוא לא סתם. רוב היהודים האלו עברו דרך המחנות. הם נלחמו קשה מאד על הקיום שלהם. היה להם מאד

אבל יש גם יכולת לתקן, לבקוע. זהו כח החיים. וכח החיים הוא הנוכחות האלוקית בעולם.

אחת מההופעות של כח המוות בעולם היא השגרה, חוסר הנכונות לתזוזה. כל פסיעה בחיים מחייבת אותך לעזוב את נקודת העמידה היציבה שלך, וללכת הלאה. בא נראה מול עינינו אדם שעולה בסולם. כדי לעלות שליבה בסולם הוא צריך להרפות קודם כל את אחיזת הרגל במקום היציב, ולחפש באויר שליבה חדשה. צריך נכונות לזעזוע. בני האדם בדרך כלל, בורחים מזעזוע, ומכניסים את ראש השנה ויום הכיפורים ללוח השנה. אי אפשר שלא להזכיר: רבי נחמן היה אומר שאדם יכול לעסוק כל חייו בתורה ומצוות, וגם לישון כל החיים תוך כדי, וזה נכון.

יש עוד כח חזק מאד, המייצג את המוות בעולמנו, והוא מזכיר לנו את חטאינו, ומונע מאיתנו את עוז החיים הדרוש כדי ליצור שינוי. זו אחת הסיבות שהפיוטים מדגישים כל כך את מידת הרחמים. אצלנו האשכנזים במוסף לראש השנה, אנו אומרים פיוט שהוא בעצם פסוק כמו שהוא מספר איוב: **והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו איותה ויעש**. לא שאלתי את החזן בבית הכנסת שלנו מה הוא מבין כפירוש המילים הגבוהות האלו. מהניגון שלו קצת משמע שהוא מבין כך, הקב"ה החליט להרוג אותי, ואין מה לעשות. אבל הכוונה המקורית בפסוק היא שהקב"ה החליט להיטיב, וזו המגמה היחידה שלו, ושום דבר, לא הרשעים וגם לא החטאים שלנו, לא ימנעו ממנו את המגמה הזו.

גם זה ביטוי שמופיע בפיוט לימים נוראים. **לבוהן לבבות ביום דין**. שנים חשבתי לתומי, שהכוונה היא שהקב"ה יודע את המחשבות הכי רעות שיש לך בתוך הלב. והפשט הוא ללא ספק שגם כאשר

אבל יהודים נגישים לראש השנה ויום כיפור כבר אלפי שנים. הם מתלבשים לכבוד החג, קונים בגדים יפים לראש השנה. כמו שכתוב בטור, **יודעים שהקב"ה יעשה להם נס**. ויש לשון במדרש קהלת, שבת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת לאדם מיישראל, לך אכול לחמך בשמחה ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך. האם כל היהודים זכו בדין? התשובה היא שיהודים כשרים מוצאים בתוך ליבם ונפשם את העוז לפנות לקב"ה ולהתחיל שנה חדשה מתוך אמון וידידות. הקשר בינינו לבין לא התחיל מהיום, ויש על מה לבנות את ההמשך. היו הרבה רגעים יפים וטובים. אתה רוצה ואנחנו רוצים. נמצא דרך כיצד להסתדר. כך עומדים יהודים מדי שנה לפני הקב"ה בר"ה.

זה מה שראש השנה בא לומר לבני האדם. כשחז"ל אומרים ששלושה ספרים נפתחים בראש השנה, הם גילו איזה ידע נוסף, שלא היה ידוע לאיש? אינני אומר שלא היו להם עוד מקורות - בלי ספק היו להם. אבל עיקר כוונתם היא לומר, זה אופיו של ראש השנה, שאתה מכיר אותו מתוך החיים, מתוך הכתובים.

הסוגיה שלנו היא של שלושה ספרים נפתחים. אין לך שום דרך לדעת מה יקרה בשנה הבאה. אתה אפילו לא יודע מה טוב שיקרה, ומה לא. אתה לא יודע כלום. אדם יודע רק שבזאת עולם מנהל את החיים. כולנו מתפללים ומבקשים שיהיה לנו טוב. שלושה ספרים נפתחים בראש השנה פירושו שמוטל עלינו התפקיד להיחתם בספר החיים. זו עבודת היום של ראש השנה ויום כיפור: לבוא לפני הקב"ה ולקבל הכרעה נכונה. חלק מרכזי מזה זה סיפור התשובה. לאף אחד לא כדאי לחיות באשליות ולחשוב שאין לו שום בעיות. אדם נברא בצורה כזו, שהחטא הוא חלק מהמציאות שלו,

זה פירוש מאמר חז"ל, אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם. מלך בעולם פירוש, משהו שדואג לעם. העם חפץ במשהו שידאג לו, יש צרכים לאומיים, כלכלה, ביטחון, יגן על הגבולות, ולכן הוא ממנה מלך. ומי הוא המלך? יש שני תנאים עקרוניים: שיש לו יכולת, ושהוא רוצה. לו יצויר שתמצא משהו עם יכולת מתאימה, אבל הוא לא רוצה לעזור לך, למשל כי הוא בכלל נאמן לעם אחר - הוא לא יכול להיות המלך שלך. להמליך את הקב"ה פירושו לתת בו אמן מלא. זה פירוש המושג מלכויות.

הרבה פעמים אנשים עושים טעות. יש יחס אחר, אדון ועבד, וגם הוא מתאים ליחס שבינינו לקב"ה. אנחנו טועים ואומרים, מלך ועבדים, בעוד שלמלך אין עבדים. הוא יכול להיות גם אדון לעבדיו בארמונו, אבל מלכות היא יחס עם העם. וההבדל האמיתי בין אדון למלך נעוץ בשאלה, האינטרס של מי קובע. המלך נמצא כדי להגשים את מטרות העם. הוא יודע יותר טוב ממני איך להוביל אותנו. זה פירוש המושג, להמליך מלך. כמובן שצריך גם שאני אקבל את המרות שלו. אני לא יכול לומר, אני לא אשלם מסים, ואתה תדאג לי. זה ה'קבלו גזריו' שאחרי 'קבלו מלכותי'. אבל 'קבלו מלכותי' זה ה'אנוכי ד' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. כמו שבמצרים בורא העולם דאג לנו, והוציא אותנו על כנפי נשרים אליו - כך הוא יעשה הלאה, ועליו אנחנו סומכים. זה פירוש המושג, קבלו מלכותי.

במלים שלנו היום, נשאל, בזכות מה אתה סומך עליו? אתה יכול לבנות את זה על כך שקראת את הפסוק בשמות. ואתה יכול לבנות את זה גם על כך שאתה מכיר את הופעת החיים. הזכרנו את המדרש, דיו לאדם שהוא חי ורואה את השמש. טעמת את רגע העונג הזה של החיים, והבנת

האדם חוטא, הקב"ה יודע שמחשבות האדם הן טובות. הפיוטים האלה, שמתארים את מידת הרחמים, באו למחזור, קודם כל, בשביל לשבח את הקב"ה. יש כאן כוונה נוספת ברורה למדי, לעורר את מידת הרחמים, אבל לדעתי יש להם תועלת עצומה, משום שהם פותחים לנו שערים של חיים חדשים. הרחמים נותנים לכה החיים שלנו לפרוץ קדימה, ולהוליך שינוי אמיתי ומשמעותי.

זאת היא המשמעות של ספר החיים. להיכתב בספר החיים זה אומר לתת אומץ וכח לעצמך, לסמוך על הקב"ה, לסמוך על האהבה שיש בעולם, ולצאת לחיים גבוהים יותר וקרובים יותר. הספר של הקב"ה הוא המציאות בעצמה, ולהיכתב בו לחיים פירושו לשנות את המציאות בעצמה. הזכרנו פעם את הכינוי לקב"ה המופיע בספר הזוהר: כיסופא דכל כיסופין. כשאתה מביט בעולם, אתה רואה איך בני האדם כוספים. אנשים רצים כל הזמן. זה רץ אחרי כסף, זה רץ אחרי אוכל - כל מיני תענוגות. אומר ספר הזוהר, תדע לך, כל הנכספים נכספים באמת למידת הרחמים. לבורא העולם. אבל למה הם נכספים באמת? יש להם הרגשה כזו, שיש טוב אינסופי, איזושהי אהבה עצומה שמחכה להם. וזו האמת. הם מנסים לחפש. והם טועים פעמים רבות בכיוון, במקום בו הם מחפשים. כיסופא דכל כיסופין, או בלשון הגר"א: כל הנכספין - אליו הם נכספים. ראיתם פעם בן אדם שרוצה משהו? כל בני האדם כל הזמן רוצים. רוצים ורצים. למה הם נכספים באמת? לאותו מחיה החיים, אותו מי שדי באלקותו לכל בריה ובריה. יש בו מספיק חיים בשביל כולם. והם רוצים ביחד איתו לבנות חיים חדשים. לא תמיד הם מבינים מה מריץ אותם. לרוץ למקום הנכון, שבו החיים באמת נמצאים, מתוך מודעות, זו המטרה של ראש השנה.

קבלתנו מחז"ל, ואין לנו ספק בזה. אין ספק שאנחנו מאמינים בעולם הנשמות, וגם בעולם הבא שלאחר תחיית המתים, שהוא עולם של חיים, חיים כמו שאנחנו מכירים - נשמה בגוף. אבל אסור שהעתקת הדברים לעולם הבא תבוא על חשבון חיינו בעולם הזה. אנחנו צריכים לבנות את החיים שלנו כאן. אנחנו אזרחי העולם הזה, ולא עולם אחר. כאן מוטל עלינו התפקיד לבנות את החיים. הידיעה שלנו על העולם הבא מטרתה לחזק את אחיזתנו בעולם הזה. העולם הזה אינו דבר זמני, אלא יש לו גם ביטוי של נצח. אבל קודם כל, תפקידנו העיקרי הוא 'וחי בהם', וזה בפשוטו בעולם הזה. חז"ל דרשו וחי בהם לחיי עלמא, והם גם דרשו וחי בהם ולא שימות בהם. תפקיד האדם הוא לבנות את חייו בצורה הנכונה - באור פני מלך חיים - בעולם שלנו.

בפרט בראש השנה, מן הראוי לשים לב שאנחנו הולכים לקראת שנה חדשה כאן בעולם שלנו. אנחנו רוצים ללכת לקראת שנה טובה מבחינת מה שהקב"ה נותן לנו, אבל גם מבחינת התפקיד שלנו. יש לנו תפקיד כאן בעולם, לשפר את מעמדנו, מבחינת דרישות התורה, מבחינת הרצון בחיים. הרצון בחיים מוביל לחיים טובים יותר. זה עיקר עבודתנו בכלל, ובפרט בתקופה של ראש השנה.

שנזכה להידבק באלוקי החיים, ושתהיה לכולנו שנה מתוקה.

שבורא העולם נמצא שם. על זה אתה בונה. הכח הזה דיו כדי לבנות חיים חדשים. - אלו שתי שפות כדי לומר את אותו הדבר. יש בשפה זו מה שאין בשפה זו, וכל אחת משלימה את השנייה.

יש בזה בשביל להעמיד אותנו כדי לעשות דברים חדשים. חשוב לשים לב. החיים לא יכולים אף פעם להמשיך כאשתקד. אפילו אם דברים נמשכים, אם השמש זורחת ותזרח עוד פעמים רבות, עצם המושג חיים, זה לטעום כל הזמן דברים חדשים. חיים זה תנועה. החיים דורשים תמיד איזושהי העזה. מי יודע מה יקרה בעתיד? איך תהיה המציאות החדשה, אחרי שאסיט את הווילון, אילו שדים מסתתרים שם. האמונה, או המלכות, או איך שלא נקרא לזה, זה להבין שגם מה שמסתתר מאחורי הווילון שאסיט, גם הוא קשור לבורא העולם. ובאיזושהו אופן, גם אם לא אבין מה אני אראה, גם הוא נובע מהחיים.

אולי נוסיף עוד משפט לסיום. אנחנו מכירים את הביטויים שרווחים במקרא ובחז"ל לגבי החיים. זה לא פסוק או שניים, זה הרבה מאד מקומות, שחלקם הזכרנו, פסוקים ומאמרי חז"ל בלי גבול. והם אומרים, שהחיים זה הדבר המרכזי בתורה. אנשים רגילים לומר, חיים זה בעולם הבא. יש לזה סמך. חז"ל מתרגמים פעמים רבות כך. אונקלוס מתרגם, וחי בהם - וחי בהון לחיי עלמא. וזו בוודאי

שיעור רביעי - מלכויות זיכרונות ושופרות

טעות חמורה בפשט הגמרא. חז"ל תיקנו להצמיד לתקיעות מלכויות זיכרונות ושופרות כי באמת יש רעיון לתרועה - יש תרועה למלכויות, תרועה לזיכרונות ותרועה לשופרות. הגמ' אומרת רחמנא אמר תקעו הכוונה, שברמת הדיון ההלכתי אתה לא יכול לשאול למה תוקעין. אתה יכול לומר במילים אחרות, מפני מה אמרה תורה. ברור שמי שתוקע רק כי רחמנא אמר תקעו, יצא בדיעבד. מן הסתם הוא התכוון לתקוע על דעת חז"ל ורבותינו שלימדו אותנו שיש לתרועה תוכן. תקנת מלכויות, זיכרונות ושופרות צועקת במפורש: יש משמעות למצוות שופר. כשחז"ל תיקנו לקחת את הלולב בהלל, הם לא תיקנו לקחת אותו בחזרת הש"ץ של מוסף, או בברכת המזון, וגם לא תיקנו לתקוע בשופר באמצע קריאת התורה. הם גם לא תיקנו לבנות מעקה באמצע הלל. תוכן מצות שופר היא מלכויות זיכרונות ושופרות. חז"ל ברוחב דעתם ורוח קדשם, וכנראה גם במסורת שהייתה להם מדורות קודמים, שיש תוכן לתרועה, וזה תוכנה.

אני רוצה קצת לנסות להבין את זה. אמרנו שכוונת חז"ל, כשהם אמרו ששלושה ספרים נפתחים בראש השנה, היא שיש לאדם תפקיד להיכתב בספר החיים, שראש השנה מציב בעצם מציאותו את הבחירה לפני האדם, האם ועד כמה הוא חפץ בחיים. האם הוא מוכן להעז ללכת לשנה חדשה, מתוך רצון ואמון בד' שהדברים הולכים לטובה. אם זהו תוכן היום של ר"ה, איך מתחייב מזה מלכויות זיכרונות ושופרות? אנחנו אומרים את זה כי זה תקנת חז"ל, אין בזה ספק. אבל מצוות התורה מתאימות למציאות האנושית. כשאדם עומד בראש השנה, הוא עומד מול ספרי חיים ומתים.

ברוח הדברים עליהם דיברנו בשבועות האחרונים, אני רוצה ללכת צעד אחד הלאה. חז"ל עושים דבר מפליא ממש. הם לקחו את מה שנאמר בפסוקים על ראש השנה, על האחד בחודש השביעי - שזה מאוד מעט חומר - ודרשו את זה גם להלכה, וגם לצורך מערכת שלימה של מושגים בהם אנחנו משתמשים בראש השנה - מלכויות, זיכרונות ושופרות - שהם פירוש מצות התרועה בראש השנה. מי שתופס את מצוות התורה כמעשים, נצטוונו מהתורה להריע בראש השנה. וחז"ל דרשו, בדרכם, שיש שלוש פעמים תרועה בראש השנה, וכל תרועה צריכה תקיעה לפניה ותקיעה אחריה, ובזה סימנו את חובתנו בראש השנה. אבל חז"ל באו ואמרו ששלושת התרועות האלו מבטאות שלושה עניינים שונים, שמקבלים תרועה כל אחד: תרועה למלכויות, תרועה לזיכרונות, ותרועה לשופרות. הם גם תיקנו לומר את הנוסח הזה בברכות שלימות בפני עצמן.

חז"ל בירושלמי דורשים מהפסוק 'זיכרון תרועה', שכשראש השנה חל בשבת אז הוא אינו יום תרועה אלא זיכרון תרועה, ויוצאים ידי חובה באמירת הפסוקים. בבבלי, וזו בוודאי ההלכה, מבואר שאיסור תקיעה בשבת הוא רק מדרבנן, ומדאורייתא תקיעות מותרות בשבת. אבל הדרשה הזו היא לא סתם דבר ריק. היא באה לבטא שיש להריע בשופר, ויש לתרועה משמעות, ויש מקום להזכיר את ענין ומשמעות התרועה.

בגמ' נאמר, למה תוקעים? רחמנא אמר תקעו. שמעתי כמה פעמים כאלה שמנסים לקחת את הגמ' הזו בשטחיות, ולומר: אנחנו תוקעים כי כתוב, ואין טעם לעסוק במשמעות של התרועה. אבל זו

ה'למה'. ובני אדם באופן כללי בעולם, השפויים שבהם, הולכים לקראת שנה חדשה עם ניסיון להיות אופטימיים. כמעט כל בני האדם, כאשר הם הולכים לקראת דבר חדש, עושים אותו מתוך אופטימיות. האופטימיות שלנו, כאנשים דתיים, נשענת על כך שאנחנו יודעים מי הוא מקור החיים. ואנחנו מבינים שהיחסים שלי עם העולם הם בעצם היחסים שלי עם הקב"ה. או באופן מדויק יותר, המציאות מדברת אתי, מכיוון שהיא לא קיימת רק כי היא קיימת, אלא כי מישו שם אותה פה, כדי לדבר אתי.

זו תפיסה של אמונה. אני מנסה לתת מלים לתפיסה פנימית. אדם לא מאמין מסתכל על העולם ואומר, הכל נמצא כאן סתם. כך לפחות הוא מספר לנו, אם אפשר בכלל לחיות בתפיסה הזאת. אדם דתי אומר, לא, זה כאן כי מישו שם את זה כאן. זה מכוון להיות כפי שהוא נמצא. יש משמעות העומדת מאחורי הדברים. מכיוון שראש השנה הוא יום בו האדם עומד מול השנה החדשה, זה בהכרח רגע של עמידה מול הבחירה הגדולה. האם האדם בוחר בחיים, והולך לקראת שנה חדשה טובה. עולם של מערכת יחסים. או שלא. ההליכה לקראת החיים דורשת העזה. מעצם הגדרתם, החיים טומנים בחובם את העתיד הלא ידוע לי. נח לי לחשוב שהפרה מסתכלת על העתיד ולא מוטרדת ממנו. אני לא אומר זאת מתוך ידיעה, אבל ככה נראה לי. אבל האדם לא יכול להגיד, מה אכפת לי, כשזה יגיע, זה יקרה.

אם תסתכל על מעשי האדם, תדע מה הוא מרגיש לגבי העתיד. זה הוא גם המהלך של התשובה. מציאות האדם בחיים כרוכה בחטא, וכל אחד מגיע למערכת היחסים החדשה עם היסטוריה, והסיפור הוא לא רק סיפור יפה אלא יש לו גם קטעים

אלו ספרים שבמידה רבה מאד האדם כותב את עצמו בתוכם, וכדברי הפייטן, חותם יד כל אדם בו. לעמוד מול ספרי חיים וספרי מתים, זו עמידה מסוימת, ואיך מצטרפת לאותה עמידה אמירת מלכויות, זיכרונות ושופרות?

אנחנו צריכים להוסיף ולומר דבר אחד. מעצם היותם, החיים מחייבים מערכת של יחס, של קשר. יש הרבה מיני קשרים בעולם. כל קשר מבטא חיות מסוימת. כשהאדם באמת לבד, אם יש דבר כזה, הוא לא באמת חי. הקשר עליו אנחנו מדברים הוא הקשר של האדם עם העולם, עם המציאות. זוהי תפיסה ראשונית בתודעה של האדם. כאשר האדם עומד מול המציאות, מול השנה החדשה, הוא שואל את עצמו, האם העולם שאני אפגוש יהיה טוב כלפי. לאן מובילה המציאות. התרגלנו לחיות בעולם, וזכינו, חלק מאתנו בגיל צעיר, חלק בגיל מבוגר יותר, לחינוך תורני. אנחנו יודעים את התשובות מראש וזה נפלא. אבל השאלות הראשוניות של האדם עדיין קיימות. מעצם היותו בעולם, מיד כאשר סיים שאלות מסוג של 'מד', מה יש כאן, האדם עובר לשאול, מי, או למה. מי עומד מאחורי הדברים. זו שאלה קריטית, כי אני לא יכול להתמודד עם העולם בלי לדעת זאת.

הבאתי פעם דוגמא. כאשר אני מגיע למקום מסוים ורואה צלחת עם אוכל שמריח טוב. מה יש כאן - אני כבר יודע. אבל אז אני מגיע לשאלת ה'למד' והמי. למה שם את זה כאן מי ששם את זה? בשביל עצמו. ואם אני אקח את זה, זה יהיה במקרה הטוב לא נעים. יכול להיות שהוא שם את זה בשבילי. ואולי כדי להפיל אותי בפח. אינסוף אפשרויות.

השאלה 'מי' היא מאד קריטית. כאשר האדם עומד מול פרק חדש בחייו, הוא עומד בהכרח מול שאלת

לדבר הראשון הייתי קורא, בשפה שלנו, אחריות. משהו חשוב קורה. אני לא רוצה להשתמש במילה הנדושה, משהו שמחייב אותי. אבל כן, זה משהו שחשוב שייעשה. זו הנחת יסוד ראשונה. דרך אגב, כל מה שאני אומר עכשיו נכון לגבי כל מערכת יחסים, אלא שכמובן הרבה הרבה יותר לגבי מערכת היחסים של האדם עם בוראו. בפנייה הכי מינורית לבן אדם מונחת מחויבות שלי. כשאני ניגש לבן אדם ברחוב ושואל אותו איך להגיע לחנות כלשהי, יש כאן איזשהו צפי, איזושהי תביעה. אני מצפה שהוא יענה לי. אני גם אחראי לשיחה שאני מנהל אתו. אני מתחייב מעצם הדיבור איתו להיות ידידותי. לכן הוא גם עונה לי. אם הייתי פונה אליו עם אקדח, זו הייתה שיחה מסוג אחר לגמרי.

התרגום של המלה מחויבות ביחס לקב"ה הוא 'מלכויות'. חז"ל לקחו מזה גם למערכת יחסים אחרת, ואמרו, המלכת את חברך בנחת רוח. הם לא התכוונו שהתייחסת לחברך כאל מלך. אבל הכוונה היא ההבנה שמי שאתה מדבר אתו, יש לו משקל אמיתי. יש לו כבוד, והוא מחייב אותך. הנוכחות של הקב"ה בחיים שלי יוצרת מחויבות ואחריות. זה פירוש המושג 'מלכויות'. לקבל עול מלכות שמיים זה אומר שאני מסתכל על בורא העולם, ומרגיש קודם כל שהעולם בו אני הולך לחיות מייצג את הקב"ה, ואני מחויב לדבר הזה. אני מחויב לנהוג בו נכון, להתייחס אליו ברצינות. יש הרבה מאוד דרגות למחויבות שלי, אבל זה נקרא מלכויות.

אדם העומד מול ראש השנה חייב לשאול את עצמו, מה אני רוצה שיקרה בשנה הקרובה? לו באמת לא הייתי רוצה שום דבר, אז לא הייתי בן אדם. אני לא יודע אם זה היה מצליח לי, אבל הייתי מפסיק להתקיים. אני לא עסוק בשאלה האם הכליות יעבדו או לא. אני מתכוון לומר שלהתקיים

אחרים, אז אפשרות התשובה אומרת שהחיים טומנים בחובם את האפשרות להיות יותר טוב.

אני אוסיף למשנה במסכת אבות עוד 'על כרחך' - על כרחך אתה בוחר. אמר את זה משהו לפני יותר מאלפיים שנים, שלאדם אין בחירה חופשית לבחור או לא לבחור. אמרו את זה באתונה, ומי שאמר את זה נידון על כך למוות. האדם מושלך לבחירה. אבל זה נכון, שאדם כדי לחיות, צריך לבחור בזה כאילו לא הכריחו אותו. יש מי שיטען שזה לא פייר, אבל זו מציאות העולם. אם נסתכל טוב נראה, שאנחנו בוחרים בחיים. אם לא היינו בוחרים בחיים, לא היינו כאן.

הרצון בחיים אינו אינסטינקט. מי שקרא להצון בחיים 'אינסטינקט' עשה שגיאה לוגית. אינסטינקט פירושו רצון לא צודק. רצון סתמי. אבל זה לא נכון - אדם שרוצה את החיים רוצה אותם לא מתוך אינסטינקט, אלא כי הוא מאמין בחיים ורוצה בהם. האם יש לאדם אפשרות להיעלם? אין אפשרות כזאת. חז"ל אמרו זאת כאשר אמרו שיש גם ספר מתים. אדם יכול למות, אבל המוות גם הוא כתוב בספר, הוא לא באמת מחוק. אי אפשר למחוק את הסיפור. אין מה לעשות. את האפשרות הזאת כבר הפסדנו.

כשחז"ל ניסחו את הביטוי 'יום טוב של ראש השנה', הם התכוונו שעמידת האדם מול הקב"ה בראש השנה היא יום טוב. יום טוב זה אומר יום בו האדם מסתכל על העולם ואומר, אני הולך לקראת שנה טובה. על מה זה נשען? זה נשען על התפיסה שבשנה הבאה הולכת להיות מערכת יחסים שלי עם הקב"ה. מערכת יחסים - זה דבר מעניין מאוד - עומדת על שלושה חלקים.

הקב"ה רוצה. ברכת זיכרונות היא ההכרה בדבר הזה, שהקב"ה יצר אתנו קשר. אנחנו נותנים אמון באהבה שלו אלינו, ברצון שלו להיטיב לנו. אם נתבונן בברכת זיכרונות, נראה שכל הפסוקים מדברים על העניין הזה, וגם החתימה - זוכר הברית. (שאלה אחרת היא מדוע נוצרה הקדמה כזו לברכת הזיכרונות. יכול להיות שיש לברכת זיכרונות עוד משמעות. גם בקטע שלפני החתימה כתוב, זוכר כל הנשכחות אתה לעולם, ועקדת יצחק וזרעו תזכור. כלומר, שיש עוד צד לזיכרונות.)

הזיכרון הוא כמעט מילה נרדפת לידידות. כך זה גם בתורה. ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם לזיכרון לפני אלוהיכם. הכוונה אינה שהקב"ה יבחן את מעשיכם, אם אתם טובים או רעים. לא זה מה שהעם מבקש לפני שהוא יוצא למלחמה. והרעותם בחצוצרות וזכרתם לפני ד' אלוהיכם ונושעתם מאויביכם. הכוונה היא שתיזכרו לטובה. הגמרא בעירובין אומרת שראש חודש נקרא יום הזיכרון כי יש בו כפרה. זה נכון בכל ידידות, כך זה גם בשפה שלנו - אני זוכר אותך.

מלכויות, זיכרונות ושופרות נשמעים כמו קטעים יפים בתפילה, כמו סתם אוסף של דברים. אבל יש כאן כל מה שדרוש כבסיס למערכת יחסים. בלי זה, לא יכולה להתקיים שום מערכת יחסים, וקל וחומר מערכת היחסים עם הקב"ה. מלכויות זה מחויבות. זה קודם לכל. בתורה כתוב שהקב"ה פונה לאברהם אבינו בפרשת עקדת יצחק. גם כאשר יצחק פונה אל אביו, תשובתו היא 'הנני'. מה פירוש המלה 'הנני'? פירושה הוא, אני נמצא בשבילך. אני עדיין לא יודע מה אתה רוצה, אבל אני כאן בשבילך, אני נענה לקריאתך, אני מוכן להשתדל לענות לה. יש כאן את המחויבות הראשונה שיש כמעט בכל דיבור בין בני אדם. שוב, החיים דורשים את זה. זה

בעולם כאדם זה לייחס משמעות לעולם. ראוי לי לחיות בעולם, אני בוחר בו. הבחירה בעולם יוצרת אצלי, קודם כל, מחויבות. מכיוון שאנחנו מאמינים בקב"ה, המחויבות האמיתית היא לכך שהעולם מייצג את רצונו ית'. ואני מקבל על עצמי את מלכות ד'. יש כאן מחויבות, יש כאן לקיחת אחריות. זה הצעד הראשון.

הצעד השני, בכל מערכת יחסים, הוא הקשר עצמו. אפשר לקרוא לזה ברית, או אמון. זה מה שנקרא זיכרונות. זהו דבר נפלא מאד. בספר שמואל כתוב שחנה מתפללת שיהיה לה ילד. היא עקרה כבר שנים רבות, והיא מתפללת אל ה', שייתן לה ילד. אחר כך היא מגיעה עם הילד, אחרי שבקשתה נענתה, ואומרת, אל הנער הזה התפללתי. הפסוק הזה, בפשוטו, הוא בלתי אפשרי. אי אפשר להתפלל על הנער הזה. כאשר היא התפללה, הוא עוד לא היה, ואי אפשר היה לייחס לו את המילה הזה. הכוונה שלה היא שהתפילה שהיא התפללה על ילד התגשמה בנער הזה. אבל שימו לב למהפך שחל ברגע שהילד נולד. נדמיין זוג שמחכים לילד. אתם רוצים ילד מוכשר או בינוני? שיהיה גם יפה? למה לא. אבל כל השאלות האלו מאבדות את משמעותן ברגע שהילד נולד. אני יכול לבוא לזוג שיש להם ילד ולומר, תשמעו, יש לי בשבילכם הצעה יותר טובה. - זה חסר משמעות. כי הילד הפך מילד סתם, לילד הזה. חז"ל ציירו לנו ציור שלם, שמואל מגיע למקדש, והורה הוראה בפני רבו, ורצו להרוג אותו, ואז אומרת להם חנה, אל הנער הזה התפללתי. הביטוי מאד חזק - הילד הזה, הוא הילד שלה.

זה פירוש המושג 'זיכרונות'. האדם בעיקרון הוא פונקציה, יש לו תפקיד. אבל האדם החי הופך להיות אצל בורא העולם משהו מסוים, אותו

מה שעושה את האדם לחי, שהוא נענה לקשר, לקריאת הזולת.

השלב השני הוא אמון באהבה, בטוב וברצון של הזולת. זה זיכרונות. כל סוגית זיכרונות מדברת על כך שהקב"ה זוכר אותנו לטובה, ויש לו יחס חיובי כלפינו. אין אפשרות רצינית של אמונה בד' בלי להכיר ולדעת מהאהבה שהוא אוהב את בני האדם ואת ישראל. להאמין באלוקים רע - זוהי משימה בלתי אפשרית. כל פסוקי זיכרונות מציגים בפנינו ובפני הקב"ה את האהבה, את הזיכרון לטובה של הבורא אלינו.

המבנה הזה, של אחריות ואמון, נמצא גם כאשר ילד מגיע לגינת המשחקים ופוגש ילד אחר, ויוצר איתו קשר. יש הכרה בכך שהזולת נמצא כאן, ואני מוכן לקחת אותך ברצינות. אחרי כן, אני נותן בזולת אמון שהוא רוצה בטובתי. יכולים להיות כל מיני רמות של אמון בזולת, ובהתאם לזה כמה רמות של קשר, אבל אם אין לי שום אמון ברצון הטוב שלך כלפי, אם אתה נמצא כאן אולי רק כדי לשדוד אותי, אין לי שום מחויבות אליך כלל.

אנחנו צריכים להוסיף גם שלב שלישי. כל יחס עם הזולת תלוי גם באמון בטוב הכללי. אם אצא לעולם מנקודת מבט שהעולם כולו הוא ג'ונגל, ואיש את רעהו חיים בלעו, אין משמעות לאמון שאני רוחש לך באופן אישי. ביקום שהעוול הוא החוק, אין בנמצא מחויבות. כל יחס תלוי בתקווה העקרונית שהולך להיות טוב.

זה עניין ברכת שופרות. ברכת שופרות היא בכלל דבר סתום. בברייתא כתוב, אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות כדי שיעלה זיכרוכם לפני לטובה, ובמה? בשופר. לכן אנחנו אומרים שלוש ברכות. זה כמו לומר, עושים קידוש לכבוד

שבת, אז עכשיו צריך לדבר גם על היין. בברייתא כתוב שהשופר הוא כלי אתו ממליכים ומזכירים. איך הוא נהיה נושא לברכה בפני עצמה, עם עוד עשרה פסוקים על שופר?

מורנו הרב שפירא זצ"ל היה מזכיר תמיד את שלטי הגיבורים על מסכת ראש השנה, שמביא כנראה נוסח של ברייתא שהייתה לפניו. כך כתוב שם, אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות כדי שיעלה זיכרוכם לפני לטובה, שופרות כדי שתתנו לב ותצפו לימות הדין ולמשיח, ובמה? בשופר. כנראה זו גירסא אחרת של הברייתא. עכ"פ כתוב כאן שהשופר מכיל את חזון החרות, חזון תיקון העולם. שופר הוא שופר של יובל, המכריז שעבדים יוצאים לחירות והקרקות חוזרות לבעליהן. זו הופעת החירות בעולם.

אני רוצה לחזור למקום בו אנחנו נמצאים. כל פעולה שכן אדם עושה, ובוודאי כל קשר שאני יוצר עם מישהו אחר, חייבת לכלול אמון, מעבר לאמון שלי בפלוני אתו אני יוצר קשר, אמון בטוב העקרוני שבעולם. אם אני יוצא מנקודת הנחה שהעולם הוא סתם, ואין כח טוב הפועל בו, אין בחיים שום ערך עצמי המוביל לטוב, אז הרצון הטוב שלי ושלך יכולים להפוך לבדיחה ברגע אחד. הגורל יכול לעשות צחוק מכולנו. כאשר שני אנשים עומדים תחת החופה וכורתים ברית, יש להם אמון שהם יכולים לבנות כאן משהו אמיתי, משהו שיש לו סיכוי. כל אדם שמתחייב, נותן אמון בעצמו, בזולת, ובאיזושהי מערכת עקרונית של טוב שיוצרת את האפשרות של ההתחייבויות שלנו לצאת לפועל.

ברכת שופרות מכילה את כל זאת. היא מזכירה את כל הגילויים, של הר סיני ועוד, בהם הטוב האמיתי שמאחורי הבריאה התגלה, המקום אליו הבריאה

בשופר גדול, אבל איני יודע מי תוקעו ת"ל וד' אלהים בשופר יתקע, ועדין אין אנו יודעים מהיכן התקיעה יוצאה, זה שנאמר קול שאון מעיר וקול מהיכל קול ד' משלם גמול לאויביו. זאת אומרת, תקיעת השופר של ראש השנה היא ההכרזה של הקב"ה על השנה החדשה. אנחנו פמליה של מלך בראש השנה, לא מתאים שנתקע בכלי של כסף. אנחנו לוקחים משהו מהטבע, כדי לבטא את זה שהקב"ה הוא התוקע.

העיקרון עליו אנחנו רוצים לדבר עכשיו הוא הדבר הזה. תקיעת השופר, בה אנו קוראים לקב"ה, ממליכים אותו עלינו, ומצטרפים אליו יחד לשנה חדשה של חיים טובים, תלויה בשלושה דברים. דבר ראשון, זה דורש מאתנו מחויבות - מה שנקרא בחז"ל, קבלו מלכותי. התרועה הראשונה, תרועת המלכויות, מבטאת את זה שאנחנו בפנים, אנחנו לוקחים על עצמנו אחריות. זה הדבר הראשון. זה צד התשובה שיש בראש השנה. הצד השני של התרועה הוא האמון שלנו בקב"ה. האמון שלנו שהוא רוצה להיטיב לנו. בשפה של עזרא הסופר, חדות ד' היא מעוזכם. והדבר השלישי הוא שימת הלב לדבר הגדול והמשמעותי שמתרחש בשופר של גאולה וחרות.

שלושת הדברים האלה הם לא רק הדרך להסתדר עם ראש השנה. שלושת הדברים האלו הם התנאי הבסיסי כדי שאדם ייקרא אדם דתי. להיות אדם דתי זה קודם כל לקחת אחריות. נוכחות בורא העולם בחיי מחייבת אותי להתייחס ברצינות אליו, ברצינות אל מה שהוא מבקש, ולהתייחס ברצינות אל המציאות שהוא יצר. המפגש עם הקב"ה היא יוצר אצלי מחויבות, תפקידים. הדבר השני בלהיות אדם דתי זה להבין שאלוקים פועל מתוך רצון טוב. כמו שאמרנו אין אפשרות שאדם יהיה מחויב

הולכת. כדי שתתנו לב לצפות למשיח - האמונה בעתיד טוב אינה סתם אופטימיות, אלא היא יוצרת את הצידוק לכל מערכת יחסים.

השופר מבטא את העיקרון הזה, של החירות. כשאדם מנגן בכינור, המסר של הכינור הוא, בא, תתקרב למשהו נעים. כך זה בכינור וכך בגיטרה ובפסנתר. כלי הנשיפה מעבירים מסר אחר. שים לב לדבר הגדול והחשוב שיש כאן. עד היום מקבלים אנשים חשובים לא במקלה של כינור וגיטרה, אלא בכלי נשיפה. בכלי הזה מקבלים גם את השבת בשכונה שלנו, וגם מודיעים חלילה על מלחמה. משמעות התקיעה הוא שקורה כאן משהו אמיתי, משהו שראוי שתעזוב בשבילו את ענייך ותתייחס אליו. לכן שופר הוא כלי של מלכות.

(זה לא ענייננו היום, אבל הרב הירש מעיר הערה מעניינת מאד. יש בתורה תקיעה בחצוצרות ותקיעה בשופר. מתי תוקעים בשופר, ומתי בחצוצרות? הרב הירש אומר דבר נפלא. כתוב שבמעמד הר סיני היה קול שופר חזק מאד. משהו ישאל, מדוע לא היו שם חצוצרות? וודאי שלא. וודאי שהקב"ה לא יתקע בחצוצרות. חצוצרות הן כלי שבני האדם יוצרים, והקב"ה לא משתמש בו. השופר, מאידך, יותר מזכיר לנו את האפשרויות הגלומות בטבע. כשהקב"ה תוקע, זה בשופר. כשבני אדם תוקעים, זה בחצוצרות. כי אנחנו לא לוקחים פשוט עצם של בעל חי, אלא יוצרים כלי ממתכת יקרה. בראש השנה ויום כיפור תוקעים בשופר, כי זה ימים בהם הקב"ה מגיע, והוא התוקע.

נאמר כך במפורש בספרי, פרשת בהעלותך. המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים כדי שתזכר לו, ובמה בשופר של חירות, ואין שופר אלא של חירות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע

זו הנהגת הייחוד, בשפת הרמח"ל, ברכת שופרות מלמדת את זה בשפה של המחזור.

מורי ורבי ז"ל היה מסביר זאת כך. הספרים הללו הנפתחים בראש השנה מופיעים בספר דניאל. שם כתוב שיש ארבע מלכויות העושות צרות לישראל. יום אחד יגיע הקב"ה וישליך את הכיסאות של המלכויות האלו הצידה, ועתיק יומין יתיב. עתיק יומין זה כינוי לקב"ה, ומופיע שם תיאור ייחודי מאוד לדמותו: שער ראשו כצמר נקי, ולבושו כשלג לבן - הכל חסד טהור. החסד הנפלא הזה מוביל לדין. כיסאו של עתיק יומין הוא להבות אש, וגלגלי הכסא הם אש דולקת, והספרים פתוחים והוא יושב לעשות דין. אם הוא יושב לעשות דין, הכיסא שלו מאש, למה הוא לבוש לבן? האם אין כאן ניגוד? האמת היא שהוא בא לגאול את העולם. זה תיאור של יום הדין הגדול לעתיד לבוא. הקב"ה יבוא לגאול את העולם פשוטו כמשמעו, לעשות חשבון עם מי שעשה רוע במשך ההיסטוריה. יש שם בלי ספק כמה דפים העוסקים בגרמנים, ובאומות נוספות. הרצון לגאול את העולם, שהוא במהותו חסד נקי, מביא גם לדין וללהבות אש. חייבים לבדוק טוב מה בדיוק עשו המלכויות הגדולות של ההיסטוריה. בפורמט קטן יותר, זה מה שקורה בראש השנה.

בראש השנה הולכים לקראת שנה חדשה של יצירת קשר חדש עם הקב"ה. אין דרך אחרת. כל שלב חדש בחיים הוא בעצם דיבור חדש עם הקב"ה. דיבור עם הקב"ה צריך להישען על שלושת הדברים האלו. אלו שלושת העמודים עליהם עומדים החיים, עליהן עומדות מערכות יחסים, וגם מערכת היחסים החדשה שאנחנו מכוננים בראש השנה. לעניות דעתי, זה נמצא בדיבורים של חז"ל, כאשר הם לקחו את תקיעת השופר של ראש השנה, והכניסו לתוכה מלכויות, זיכרונות ושופרות.

לאלוקים אם לא מונחת בו אמונה בטוב האלוקים. אין דבר כזה

הרבה פעמים אנשים מבינים את ההתחייבות של האדם לאלוקים סתם מתוך כך שאלוקים הוא בעל הבית. היה בארה"ב יהודי נפלא, צדיק שכותרת חייו הייתה 'הכל לאדון הכל', כשם הספר שהוציאה עליו בתו. זהו ספר מרשים ועוצמתי, על איש גדול וקדוש. הספר מספר איך באמת זו הייתה הסיסמה של חייו, ועל פיה נהג גם בסיטואציות לא פשוטות. הספר הזה מציג לכאורה ציור של אדם שאינו מדבר על הטוב האלוקי, אלא על אדנותו ובעלותו. אבל, צריך לשים לב. גם מי ששם את העיקרון הזה בבסיס עבודת ד' שלו, מתייחס במובלע גם למגמת הטוב של הבורא. אם אני נמצא בבית של מישוהו, ששום כוונה טובה אינה מובילה אותו, והוא מחזיק אותי בביתו בכח, אינני מרגיש שום מחויבות כלפיו. אין שום מחויבות בעולם למי שאינו מחויב לטוב. אם אני יוצא מנקודת הנחה שאתה נמצא כאן כפושע שרוצה להרוג אותי, אז זה לא הפשט, שבגלל פיקוח נפש מותר לי להרביץ לך לפני שתהרוג אותי. זה גם נכון, אבל לא צריך להגיע לזה. אין לי שום מחויבות כלפך. המחויבות בנויה על כך שאתה נמצא פה כדי לעשות לי טוב, ואז אני חייב לך גם טוב. לכן הזיכרונות הן חלק הכרחי בלהיות בן אדם דתי.

ודבר אחרון ושלישי, אין שום פשר, לכל מערכת של קשר שהיא, אם אנחנו לא נותנים אמון באיזשהו טוב עקרוני הפועל בעולם. אם אין לעולם שום עיקרון, אלא בעוד רגע הוא הולך אל התוהו, האם יש איזשהו היגיון שנעמוד בחופה רגע לפני שהעולם נגמר? אין משמעות לכך. אנשים העומדים מתחת לחופה מתכוונים להתחייב לאורך זמן. המודעות לטוב השולט בעולם ומנצח,

זה, הוא חלק מהחיים. אבל כדי להעמיד איזושהי תפיסה אפשרית אנו אומרים שהקב"ה הוא מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה. המוות איננו סוף הסיפור. כל השנה אנחנו מסתדרים עם המילים האלה, וחיים איתם. אבל בימים הנוראים, בימים שבהם ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, המלים הללו מעבירות בנו צמרמורת, ואנחנו מרגישים צורך לתקן ולהמתיק אותן. **מי כמוך אב הרחמים, זוכר יצוריו לחיים ברחמים.** כאן אין בקשה, משום שהנוסח הקבוע איננו נותן לנו אפשרות ומוטיבציה לבקש. כאן אנו פשוט ממתיקים את הגבורות.

התוספת השלישית מגיעה לפי המנהג הספרדי אחרי המילים **'וכל החיים יודוך סלה'**. שם מוסיפים, **וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך.** מהנוסח הספרדי אפשר להבין את ההקשר של התוספת. כיוון שכל בני האדם החיים יודו לד' לעולם, לכן יש לנו עוז לבקש **וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך.** האשכנזים אומרים את הבקשה הזו לפני וכל החיים, משום שהם לא רוצים להפסיק באמצע משפט, אבל העיקרון הוא שווה בשני הנוסחים. אנחנו רואים כאן שיש לקב"ה עניין בחייו, ולכן אנו מבקשים חיים. אם חיי האדם מאפשרים צמיחה של הודאה, יש טעם לבקש חיים.

התוספת הרביעית מגיעה אחרי שאמרנו, **וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך.** אם טוב בעיני ד' להיטיב לנו תמיד, מדוע שלא נבקש, **בספר חיים, ברכה ושלוש, ופרנסה טובה, ניזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל.** שנזכה כלולו באמת לכתובה וחתימה טובה, לחיים טובים ולשלום.

שלושת התרועות - שהן עצמן אגב לא כתובות בתורה, אלא נלמדו על ידי חז"ל ברוחב דעתם, מדרשות הפסוקים, גזירה שווה וכדומה. הם הבינו שהתרועה כוללת בתוכה בהכרח שלושה היבטים. מכיוון שהתרועה של ראש השנה באה ליצור שנה חדשה, לחולל מחדש את הקשר שלי עם בורא העולם, היא חייבת להישען על שלושת ההיבטים האלו.

כל זה נמצא ברעיון, שהזכרנו כמה פעמים בחודש האחרון. יש ארבע מלים החוזרות הכי הרבה במחזור: מלכות, זיכרון, שופר וחיים. אלו ארבעת המושגים בהם אנו עסוקים. שלושת הראשונים הם תוכנו של היום, מלכויות, זיכרונות ושופרות. במילים שדיברנו עליהם כאן, אחריות, אמון ותקווה. חיים זה הכלל של כולם.

בימים נוראים אנו מוסיפים ארבע תוספות לתפילת עמידה, ובכולם אנו עוסקים בחיים. **זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים.** בכל ימות השנה אנו אומרים, מלך עוזר ומושיע ומגן. אין התייחסות לרצון שלו, אלא לפעולותיו. בתוספת לעשי"ת אנו מדברים עליו: **'מלך חפץ בחיים', אלוקים חיים.** הקב"ה רוצה את הטוב. החיים הם המפעל שלו, כביכול. גם הוא מחויב לחיים.

בכל ארבעת המקומות שאנחנו מוסיפים תוספות לימים הקדושים, התוספת מתקשרת לברכה. בברכה השנייה אנחנו אומרים כל ימות השנה, **מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך, מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה.** אנחנו יודעים שהחיים בנויים מחיים וממוות, ושהמוות, כמה שזה ציני לומר את

שיעור חמישי (עשרת ימי תשובה) - התשובה והחיים

הדין, מדוע זקוקים לרחמים מיוחדים כדי שתשובה תועיל לזכות? לשאלה הזו נאמר כמה תשובות, אני מציע כאן את הנוסח של הרב הוטנר. אינני יודע אם זו התשובה הטובה ביותר, אבל ברור שמונח בה רעיון גדול ואמיתי. החטא הוא מוות, והמהלך מהחיים אל המוות קיים ורווח בעולמנו, ואילו המהלך ממוות לחיים אינו קיים, הוא נס גמור. האדם שחטא יצר חיץ בין מקור החיים לבינו. אני לא מדבר רק על זה שהקב"ה הוא מקור החיים. החיים בעצמם הם חווית ה'מפגש עם'. כאשר אני לא 'נפגש עם' -קטעתי חלק מחיי. בטבע אין שום דרך, במציאות החיים שלנו, לחדש חיים. החיים דורשים רצף. המעבר מחיים אל מוות הוא חלק מהמציאות של העולם, ולכן המתחרט על מצוותי מאבד אותן במהלך טבעי והגיוני. המעבר ממוות לחיים הוא נס, ולכן תשובה היא נס.

ההבדל בין האמירה של החכמה לזו של הנבואה הוא שהמבט של הנבואה יותר מצומצם. נפש החוטאת תמות זה כאן בעולם שלנו. חטאים תרדף רעה זה יותר חמור - את הנעשה אין להשיב. זה מה שאנחנו צריכים להבין כנקודת מוצא ביחס לחטא. החטא הוא הפסקת החיים. אנחנו מכירים מאד את הסליחה, כך שלפעמים זה נראה שהחטא הוא פשוט לא נורא. פעמים רבות מישוה עולה לאוטובוס ודוחף אותי. בדרך כלל אני שותק וסולח. זה טוב ויפה, אבל קלות הסליחה היא כי באמת לא קרה כלום, והוא גם לא התכוון. פגיעה אמיתית במערכת יחסים מאד לא פשוט לתקן.

המדרש ממשיך: **שאלו לתורה. והתורה מצאה - יביא קרבן ויתכפר.** - כמובן שכולנו יודעים שזה רק מועיל לעבירות מסוימות, כאשר היה שוגג. יש עוד דרכי תיקון שהתורה מחדשת, אבל בגדול, אין

בחודש אלול עסקנו בסוגיית ראשית השנה מנקודת המבט של כח החיים. זו באמת סוגיה גדולה מאד, שהיה ראוי לדבר עליה יותר מחודש. אבל במסגרת בה אנו נמצאים, נצטרך לחתום אותה היום, בהתבוננות בסוגיית התשובה מתוך נקודת המבט של החיים.

נתחיל עם מדרש מאד מפורסם. מדרש משלי. **שאלו לחכמה, נפש החוטאת, מה היא עליה? - חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה, - הנפש החוטאת היא תמות.** - שתי הדעות הראשונות כאן מתייחסות לשאלה, מה נקרא חטא. מכיוון שהדבר היחידי שקיים בעולם הוא חיים. לחיים יש אופי מסוים. הם דורשים רציפות. אדם שהפסיק לחיות לדקה אחת לא יכול לחיות יותר. אמנם אנו מאמינים בחזרת המתים לחיים בתחיית המתים, אבל זהו כבר שינוי כל החוקים והכללים של הבריאה. בטבעו של עולם, החיים דורשים רציפות. חטא הוא הפסקת החיים. אנחנו לא מדברים כאן על עונש. החיים במהותם הם קשר, תקשורת. להיות לבד זה לא לחיות. החטא פוגע בקשר. הפגיעה היא פגיעה אמיתית, היא פגיעה קיימת.

מפורסמת השאלה, שר' אלחנן שאל את החפץ חיים, על מה שכתב המסילת ישירים **שהתשובה ניתנה לחוטאים בחסד גמור ולפנים משורת הדין, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה**, שמצד הדין חרטה אינה עוקרת את המעשה. שואל ר' אלחנן, הרי מצאנו כך גם להיפך, לחובתו של האדם. הגמרא בקידושין אומרת שהתורה על הראשונות - מפסיד את המצוות שעשה. לכאורה פועל כאן אותו עיקרון של התשובה, שהחרטה מבטלת את המעשה, וכאן זה וודאי לא נובע ממידת רחמים, אלא ממידת הדין. א"כ, שואל ר' אלחנן ווסרמן זצ"ל, אם חרטה מועילה גם בשירותה של מידת

כל כך נחוצה. גם אם הוא לא היית מבקש סליחה, זה לא היה כל כך נורא.

יש עולם ששמו תשובה. לפי דרכנו אנחנו רוצים לומר שלעולם הזה יש עוד שם: חיים. כך לימדו אותנו המקובלים, שהשם 'אלוקים חיים' מתייחס להנהגה של אותו עולם הנקרא תשובה. זהו המקור ממנו נובעים חיים לעולמנו. אנחנו מבקשים בימים אלו כמה פעמים ביום, **זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים, למענך אלוקים חיים.** הקב"ה מכונה במשפט הזה בשני ביטויים הקשורים בחיים: אלוקים חיים, ומלך חפץ חיים. כלומר, החיים אינם משהו שהקב"ה רק נותן לנו. אלא הם משהו ששייך אליו גם, שהוא מעוניין בו. רק זה נותן את התוקף לבקשה 'זכרנו לחיים'. אם כביכול הקב"ה לא היה שייך למושג 'חיים', אם זה היה מושג ששייך רק לעולמנו, אז ברגע שהם נפסקו, זה היה נגמר.

אפשר היה להעלות על הדעת שהקב"ה יצר יש מאין את העולם, ואין מקור לחיים. החיים קיימים בעולם, וזהו. אבל כאשר אנחנו פונים אליו כאל מקור החיים, אנחנו מבקשים לשאוב משם חיים. אנחנו פונים למציאות עליונה יותר, לתפיסה עליונה של המציאות, ומשם רוצים לשאוב חיים.

כך נראית התשובה. כלומר, באמת אין שום דרך בעולם לתקן את החטא. כל חטא, לפי רמת חומרתו, סותם נתיבים של חיים. הרעיון של פתיחת נתיבים לא עובד. אין בית חולים שעושה צנתור. כדי לחדש את המושג חיים אנחנו צריכים לחזור למקור החיים, ולבקש משם חיים חדשים.

הכוונה אינה שכל חטא הוא מוות. זה גם לא הכוונה בפסוק 'הנפש החוטאת תמות'. אלא הכוונה היא שעד כמה שהחטא פגע - הוא פגע, ואין תיקון. אפשרות התיקון מחייבת חזרה למקום אחר, עליה

לאף אחד תשובה לשאלה. או יותר נכון, לכולם יש תשובה אכזרית.

יום הכיפורים בא לעסוק בשאלת החטא. מצוות התשובה באה לעסוק בשאלת החטא. רבותינו לימדו אותנו שסוד התשובה הוא שיש עולם עליון הנקרא תשובה, אליו צריך האדם לעלות כדי לחזור בתשובה. זה מבוטא בדרכים שונות בדברי רבותינו. ר' חיים וולוז'ינר מעתיק מהזהר את המושג 'עלמא דחירו', עולם החירות. תשובה פירושה לעלות לעולם אחר. זה מאד בולט ביום הכיפורים. כדי לקבל את האור של יום הכיפורים אנחנו צריכים לעבור, ליממה, לפאזה שונה לחלוטין.

נצייר שיש רופא מיוחד שמגיע מארץ אחרת, ורק הוא יודע לעשות את ניתוח מסוים. זה לא ניתוח פשוט. זו הסוגיה בה אנחנו עסוקים. זו לא סוגיה קלה. אני לא מדבר על יכולת האדם לשנות את דרכיו. זו עוד סוגיה. נניח שיציעו לכם בחור לשידוך, בן עשרים ושש. ויגידו, שמע, לאורך כל עשרים ושש שנות חייו, הוא מתפקד יפה, אדם נחמד וטוב לב. רק דקה אחת או שתיים מתוך שנותיו - משהו ממש זניח - הוא רצח. זה לא לקח יותר מדקה. חוץ מזה, לכל אורך שנותיו הוא נהג יפה מאד. - מה תגידו על השידוך? איך אפשר לקחת את הדקה האחת הזאת ולשים אותה כנגד כל השנים?

אנחנו מבינים שכל מעשה כזה מבטא משהו עמוק. זה נעשה, ואת הנעשה אין להשיב. קל מאד לסלוח אם דרכו עלי בטעות. אם עשית את זה בכוונה, ורמסת אותי, הייתי מקפיד. אבל מכיוון שעלית לאוטובוס וזה קרה בטעות, ואתה מבקש סליחה כל כך יפה, קל לי יותר לסלוח. אבל דווקא מכיוון שקל כל כך לסלוח, אנחנו מבינים שהתשובה כאן גם לא

מכולם. אבל בלי לפגוש, בלי שיקרה כלום, אין תוכן לחיים, אין משמעות לחיים.

כאשר בן אדם נפגש עם מישהו אחר, המפגש מתקיים ומתנהל עד כמה שאנחנו מסוגלים לדבר. עם כל אחד שאני פוגש, המפגש אתו נותן לי חיים. אבל אני פוגש אותו כי אנחנו מסוגלים לדבר. אני יכול לשאול שאלה, הוא יכול לענות לי תשובה. אם שני אנשים מדברים בשתי שפות שונות לחלוטין, אין דרך לדבר. כמובן, שבאשר בני אדם הם בני אדם, יש עדיין שפה משותפת, יש לפחות שפת הגוף. מכות, לפחות, כולם מבינים.

סיפר מורנו הרב שפירא זצ"ל שהוא היה במשך תקופה בחו"ל, פעם, לפני שנים. הם שלחו את הילד לגן הסמוך, והוא חזר בוכה, אמר שהעליבו אותו. שאלו אותו, מה הם אמרו לך? אני לא הבנתי, הם דיברו באנגלית. אז איך אתה יודע שהם העליבו אותך? הם דיברו באנגלית, אבל אני נעלבת בעברית.

יש לבני האדם שפות משותפות. אני מניח גם שחיבוק ונשיקה מבינים ברוב השפות האנושיות. אבל יש מקרים כאלו, די רווחים, בהם אני פוגש את הזולת, והוא לא רק מדבר בשפה אחרת, או לא לגמרי בשלי, אלא הוא מדבר בשפת 'אנטי', בשפה המנוגדת לשפה שלי. אני בדרך כלל מבין את הזולת בחמישים אחוז, שמונים אחוז. אבל לפעמים אני מדבר עם אנשים ומבין שהם מדברים נגדי. זו בעיה רצינית מאוד. בעיה זו מלווה בני אדם באשר הם בני אדם, במערכות קשרים רבות. כשאתה אומר משהו, ולא הבנתי, אני יכול להסתפק בכך שלפחות משהו הבנתי. אבל כשאתה אומר משהו המנוגד לחלוטין למה שאני אומר, למה שאני - כאן אני בבעיה רצינית.

חדשה. ובשביל זה אנחנו צריכים לצייר את הקב"ה כמי שבעצמו הוא מלך חפץ חיים. אלוקים חיים. משם אנחנו יונקים חיים חדשים, וכך מתאפשרת החזרה בתשובה.

אנסה עוד קצת לפרש. אנחנו מבקשים, סלח לנו אבינו כי חטאנו. לסלוח זה כאשר פלוני עושה לי עוול, ואני סולח לו. כשאני סולח למישהו, אני לא מתקן את המעוות. עד היום כעסתי עליך, ותבעתי את הנזק או את כבודי. והיום נחה דעתי, התפייסתי. אבל שום דבר לא מחזיר את המציאות למה שהיה קודם. קראנו בהפטרה של שבת שובה את הפסוק, שובה ישראל עד ד' אלוקיך, כי כשלת בעוונך. כלומר, העוון הוא מכשול, הוא מפריע לחיים לזרום. אם תרצה לתקן, אתה צריך לחזור בחזרה למקור.

ננסה לצייר לעצמנו, קצת, איך נראית החזרה. יש כאן עומק גדול יותר במושג 'חיים', המאפשר את החזרה. חיים הם המפגש עם הזולת. אין חיים לאדם בעצמו, לשום יצור כאשר הוא לבדו. הרב וולבה דרש את זה מהיות המילה 'חיים' ריבוי - אינני יודע אם זה נכון מבחינה לשונית. אבל הרעיון וודאי נכון. חז"ל אומרים שארבעה חשובים כמת: סומא, מצורע, מי שאין לו בנים, ועני. לא יהיה נכון להבין שארבעת האנשים הללו הם בעלי הסבל הכי קשה בעולם. אני יכול להעלות בדעתי הרבה מחלות שגורמות סבל קשה יותר. הרעיון בארבעה אלו הוא שהם מפסידים את חוויות החיים היסודיות ביותר.

אם אדם היה חי לבד - ננסה לדמיין לעצמנו דבר כזה, כמו שמופיע באגדות מסוימות - הוא לא היה נקרא אדם חי. אינני יודע מה היה קורה לכליות או לריאות שלו. אבל לחיות זה אומר לפגוש. באמת, אדם יכול לפגוש גם את ה', וזהו המפגש הגדול

למה שהוא עשה מילה אחת בלבד: בגידה. בעולם הריאלי אי אפשר להוציא אותו להורג על זה. אבל מבחינתי, החוויה הזו היא בגידה. ולא יעזרו פה שום נסיבות מקלות. בבית משפט אפשר לדון אם הוא שוגג או אנוס, אם הוא התכוון או לא. מה אתה רוצה - לא באתי כי זה לא עניין אותי, מה אני אעשה. עד כמה שמדובר במערכת היחסים, בחיים - זו לא תשובה.

כאן נמצאת הנקודה. יש כח עליון יותר של חיים, שיכול להתגבר גם על זה. מאיפה זה מגיע? אני לא מדבר על מידת הדין, אלא אפילו ברמה הכי נמוכה. אפילו כאשר כל הנסיבות המקלות צודקות. עד כמה שאתה מדבר על התורה, על מערכת דיני התורה כמערכת של חוק וסדר, אז אתה צודק. מה בן אדם יכול לעשות. הטילו עליו כל כך הרבה תפקידים. **אדם יסודו מעפר, וסופו לעפר, בנפשו יביא לחמו, משול כחרס הנשבר.** ר' לוי יצחק מברדיטשב אמר משפט כל כך יפה. אנחנו אומרים ביום כיפור, אנו מלאי עוון, ואתה מלא רחמים. אבל ריבונו של עולם, כמה אנחנו קטנים... כמה ה'מלא עוון' שלנו קטן, וכמה ה'מלא רחמים' שלך גדול...

זה נכון. אנחנו קטנים. זה לגבי מערכת המשפט. בסוגית המשפט אפשר להוציא בן אדם זכאי. לפעמים אתה יכול לומר לבן אדם שהוא יצא זכאי בגלל חוסר שפיות - יש תירוץ כזה בבית המשפט. הוא לא אשם. אבל אם אתה מדבר על הידידות, זו סוגיה אחרת לגמרי. אם אתה מדבר על כח החיים שזורם. צריך למצוא חיים אחרים לגמרי, שמאפשרים לחבר את האנטי.

החידוש של התשובה, של יום הכיפורים, הוא שיש כזה דבר. לא רק העמדה של הסליחה - זה דבר אחד. אלא העובדה שאפשר להזרים מחדש

זהו הדימוי של החטא. חטא זה כאשר האדם מדבר - זה לא שהקב"ה או המציאות לא מבינים אותו - אלא שהוא מדבר נגד המציאות. הוא נעמד מול. זה מחסום אמיתי. הנביא שאמר, הנפש החוטאת היא תמות, הוא לא התכוון רק לעונש. בספר משלי 'חטאים תרדף רעד' לחלוטין לא מופיע כעונש. החטא עצמו דורש את הניתוק. לצורך העניין, אם אני אזלזל בחבר שלי, או אכפיש אותו, או אתן לו מכות, וזה לא ישפיע על הקשר - אין כזו אפשרות. כל הליכה נגד היא מחיצה. מכיוון שהחיים באופיים הם דבר נמשך, דבר הדורש רציפות. אין אפשרות לחדש את החיים, אין מצב כזה בטבע. תחיית המתים היא מחוץ לאפשרויות שלנו. אף אחד מאתנו לא ראה דבר כזה. אנחנו אפילו לא מתפללים שתהיה תחיית המתים. אנחנו מאמינים בכך שתהיה, אבל אין תפילה או בקשה לכך. זה מחוץ לתחום שלנו לחלוטין. ברור גם שאין דרך בעולם לתקן את מחיצת החטא.

כדי לתקן את המחיצה, צריך לטעום סוג של חיים כאלו שלא נבהלים מהניגוד שנוצר. אלו הם חיים ברמה אחרת. חיים בעולם אחר. כלומר, החוטא הוא הבר פלוגתא הגדול ביותר של הקב"ה. יש כאן משהו נורא. נעזוב לרגע את החטא כאן, ונדבר על חטאים בין אדם לחברו. בן אדם יכול לעשות משהו נגדי. נניח שהוא בסדר מבחינת החוק או ההלכה. אבל מבחינת היחסים בינינו הוא חוטא. - הרבה פעמים אנחנו מתבלבלים. יגיע בן אדם מאד כאוב. פלוני היה חבר שלי שנים רבות, עבדנו ביחד, אהבנו לדבר, ויום אחד פשוט נמאס לו ממני. אם אגיש תביעה לבית הדין הרבני, או בית המשפט האזרחי, על כך שהוא איבד את הטעם בידידות - אני לא יודע מה יגיד בית המשפט. ואני גם מבין שזה לא עילה לתביעה. אבל במערכת היחסים בינינו, יש

הנבראת בעוד כיוון. למה לא להתקשר יותר. וזה באמת כך. כשהאשה רואה את העץ, שהוא טוב למאכל, היא רואה שזה עוד אופן אחד, כיצד אני יכולה להתחבר לעולם, לחיים, לקב"ה. מצד האמת הפנימית שלושת המונחים הללו הם זהים לגמרי. המציאות הריאלית יוצרת הרבה מאד הפרדות בין המונחים האלה, משום שבעולמנו אפשר למצוא פירורים רבים של מוות המעורבים בתוך גילויי החיים. החטא נולד בגלל התערובות האלה. אבל אם המוות היה מופיע בשמו המפורש, לא היה שום חטא אפשרי במציאות. אין מי שבוחר במוות באמת.

גם הזולת האנושי רוצה להתחבר אלי. יכול להיות שעכשיו הוא שכת, שהוא הצליח להסתובב אחורנית, ולכן הוא חטא. הגאון מוויילנה אומר שיש שתי מציאויות בעולם: פנים ואחור. החטא מתאפשר רק בגלל שיש מציאות של אחור. אני לא יכול לחטוא נגדך כאשר אני מסתכל לך בפנים. זה בדרך כלל נכון גם מילולית. אבל לפעמים בני אדם מוכשרים מספיק שהם יכולים להיות עם הפנים קדימה, אבל באמת אחורה. - אני לא מתכוון כאן לומר שהרע אינו רע, או שהאדם לא אשם. אני רוצה להבין מנין בא החטא. אני אומר שבאמת האדם רוצה להתחבר.

עוד שלב: המרחק שנוצר על ידי החטא יכול להיות דרך ליצור חיים חדשים. ליצור מגע מחודש, עמוק יותר. דיברנו קודם על כך שכל תקשורת שלי עם אדם אחר היא בגלל שאנחנו מסוגלים לדבר, כי אנחנו עומדים זה מול זה. אם הייתי פוגש אדם בדיוק כמוני - הייתי יכול לדבר אתו? נניח שהיה אדם שהוא העתק מדויק שלי, כל משפט שאנחנו אומרים היה זהה. לא היינו מדברים זה עם זה.

את החיים, שהצינורות פועלים הלאה. זו סוגית התשובה. ובשביל זה צריך באמת לעלות לעולם אחר. שאלו לקב"ה ואמר, יעשה תשובה ויתכפר לו. זה לא שייך לסדר הרגיל של דברים הקורים בעולם. צריך לעלות לרמה גבוהה יותר.

בשביל זה צריך להבין דבר אחר. קשה לי למצוא את המלים לומר את הדבר הזה. ניקח את מערכות היחסים שלנו. האדם הזה, שעמד מולי, פגע בי באמת. הוא לא דרך עלי בלי כוונה - כאלו סליחות קל לקבל. הוא באמת נעמד נגדי במלוא החריפות. אבל צריך להבין שהכח של העמידה שלו, גם בו מופיע כח החיים, וגם הוא מכון אלי. נקרא לזה 'לדון לכף זכות'. להבין נכון שהעמידה של הזולת נגדי לא נובעת מכך שהוא מתכוון נגדי. כח החיים - כלומר עמידת הזולת, הכיוון שלו אלי, פועל גם הוא כדי להתחבר.

קשה להתרגל למחשבה הזו, אבל אני חושב שהיא נכונה באמת. ניקח את סיפור חטא עץ הדעת. הקב"ה שם את האדם בגן עדן, והוא מדבר עם האדם דרך העצים. כמו שגם אתנו, אחד מאופני הדיבור של הקב"ה איתנו הוא דרך הטבע והסביבה שלנו. יש הרבה עצים בגן עדן, וכל אחד אומר לאדם דבר אחד: שמע, אנחנו אוהבים אותך. אנחנו נמצאים כאן בשביל שיהיה לך טעים. לכן שמו כאן אפרסמון, מילון, בננה וארטישוק. אפילו צנון. כל מין ומין של פרי, של צמח שגדל בגן עדן, כל אחד מהנהרות שמשקים את הגן. זה נקרא חיים. זה נמצא כאן בשבילך.

ויש עץ אחד שאומרים לאדם, אל תיגע בו. האדם מסתכל על העץ - **ותרא האשה כי טוב העץ למאכל**. הוא שואל את עצמו, למה לא? 'למה לא' פירושו, למה לא להתחבר לקב"ה, למציאות

בהם. אני אומר כאן דבר כללי ורדיקלי. כל הופעה של חיים בעולם, מצד עצמה היא גילוי אלוהי. טבעו של עולם, שהגילוי האלוהי הולך ומתערבב בעולם כל הזמן עם גילויים של מוות. אבל המוות בעצמו אין בו כלום. כל הופעה של מוות היא בעצם חיים שהתחברו עם קצת מוות, מאיזושהי סיבה. רק כח החיים שבו מאפשר למוות להופיע בעולם, שהרי המוות אינו כלום. אין דבר כזה, מוות. המוות הוא ההיעדר.

כל מה שאתה רואה בעולם - כעס, שנאה, זה כח החיים שהתגלגל בעולם, מסיבות צודקות או לא - זה בכלל לא משנה. שנאה היא התגלגלות של כח של חיים, של קשר, של אהבה, שהתגלגל במציאות בצורה הזאת, מכל מיני סיבות. כח החיים הוא הכח היחיד הפועל בעולם. וכח זה מזוהה עם הטוב, כי הוא באמת ההופעה האלוהית בעולם. חוץ מההופעה האלוהית בתורה, בהיסטוריה, יש הופעה אלוהית יסודית מאד, והיא נמצאת בעצם העובדה שיש חיים בעולם. איפה אנחנו פוגשים את הקב"ה? האם אדם הראשון היה צריך להתנזר מתענוגות העולם הזה בגן עדן? המלאכים היו מצננים לו יין וצולים לו בשר, והוא היה צריך לומר להם: לא תודה? לא כאן המקום להסביר מה השתנה מאז. אבל ברור לנו לגמרי, שאם נוציא את כל הטעויות, אז כל הנאה וכל יופי בעולם הם גילוי אלוהות. וכל הקלקולים בעולם - שכולנו מבינים ששייכים לחיים גם הם - מובילים אל המוות, כי הם חיים תלושים ממקומם. אבל הכח העומד ופועל בהם הוא כח של חיים.

לפעמים זה לא קל, אבל יש אפשרות לקחת את הזרות הזו, ולהוציא ממנה מפגש חדש. כי בסופו של דבר, כל מפגש מתרחש בגלל הזרות. אם האדם לא היה מול, הוא היה לבדו. עד כמה שהאשה לא

האם אדם יכול להיעמד מול המראה, ולשוחח עם הדמות הנראית שם?

במלים אחרות, החיים דורשים עמידה מול. מול זה אומר להיות מכוונים זה אל זה. ומול זה אומר גם לשמור על מרחק כלשהו. ביטול של צד אחד בקשר אינו מחזק את הקשר, אלא מעוות אותו. אם נשתמש בשפה של המשל - שני אנשים המפנים את הגב אחד לשני, הם לא מעוניינים בקשר. אבל גם שני אנשים המתקרבים זה אל זה עד ביטול המרחק ביניהם, אינם מאפשרים שיחה ראויה. אי אפשר לראות משהו מאפס מרחק. החטא שנעשה הרחיק, ואם ניקח את המרחק החדש שנוצר, ונדלג עליו וניצור יחס, זה יהיה קשר עמוק וחזק יותר. יש יכולת לקחת את האנטי, את החטא, ולכוון אותו בחזרה מול. כל זה אפשרי בגלל שגם הכח שמביא ומזין את האדם אל האנטי הוא גם הרצון של האדם לחיים, הרצון להתחבר.

אותו האדם שרוצה להתחרות אתי על מקום עבודה, ודחף אותי הצידה. לרגע היה נראה לו שרצון החיים שלו לא יכול לסבול את זה שגם אני כאן, ויכול להיות נגדו. האפשרויות של האדם לתרץ את עצמו הן אינסופיות. אפשר לכתוב, ולמעשה נכתבו ספרים רבים שמחבריהם עסוקים אך ורק בלתרץ את עצמם. אני לא עסוק כרגע בשאלה, האם האדם אשם, או לדון לכף זכות. אני רוצה רק להבין, מה הם הכחות הפועלים. יש רק כח אחד הפועל בעולם - כח החיים. והוא כח אלוהי. החיים בעולם הם התגלות אלוהית.

הזכרנו פסוקים רבים בחודש האחרון. **באור פני מלך חיים.** ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע ובחרת בחיים. **ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי**

הייתה נבראת מול, עזר כנגדו, לא הייתה אפשרות של קשר. כל זמן שאדם וחווה היו דו-פרצופים, כמאמר הגמרא - לא הייתה תקשורת. תקשורת דורשת מרחק.

אני צריך להבין שהעובדה שחטאתי היא לא סיבה לנתק את הקשר. אפשר לבנות על המרחק בסיס לקשר חדש. אפשר להתפייס, לדבר. זה נכון גם לגבי מערכות יחסים אחרות. חז"ל אומרים שבתשובה מאהבה, זדונות נעשים לו כזכויות. בתשובה מיראה, זדונות נעשים לו כשגגות. אמרתי פעם, לא צריך את הזכויות האלו, תמחקו ודי. למה או זה או זה? אין משהו באמצע? שגגות זה עדיין עוון, אבל עוון קל. זכויות זה כבר מצוה.

הרבי מוויז'ניץ, סבו של הרבי הנוכחי, האמרי חיים זצ"ל, אמר שבתשליך הולכים לנהר ומשליכים את העבירות שלנו. אחר כך באים בערב פסח לשאיבת מים שלנו, ושואבים את המים, עם העבירות. מדוע? כי בעשרת ימי תשובה עשינו תשובה מיראה, זרקנו את העוונות. אחרי שעבר חורף שלם, חנוכה ופורים - או אולי סוכות - עשינו תשובה מאהבה, ואנחנו רוצים את העבירות בחזרה.

עכ"פ העיקרון שחז"ל מלמדים אותנו הוא שאין דבר כזה למחוק. במחשב יש מקש שמוחק, וגם שם אפשר להגיע לפעמים למעמקים בהם זה נשאר. במעשי האדם אין דבר כזה, למחוק. אין דבר כזה, כאילו לא היה. זה נמצא, זה בזיכרון, זה כך. כשאתה פוגש את האדם שהכית, זה נמצא ביניכם. אין דבר כזה למחוק. אני יכול להזיז את זה הצידה לתקופה, לא לשים את זה במרכז השולחן. כל זה נקרא סליחה, נקרא מחילה - יש הרבה דרגות ביניים. התשובה האמיתית היא, לא לשים את זה באמצע, אלא לשים במרכז, ולומר, אני עמדתי מולך, ואתה

הכאבת לי, ואני הכאבתי לך. בא נשתמש ב'נגד' הזה כבסיס לקשר חדש. יש אור של חיים, המאפשר את הדבר הזה.

החידוש הגדול הוא שזה דבר שקורה יום יום. הנס של התשובה קורה יום יום בין בני אדם, בינינו לבין הקב"ה. העולם מלא מזה. אותו הנס של התשובה לא קורה רק ביום הכיפורים. בני אדם מבקשים סליחה ומתפייסים - זה הסוד של יום הכיפורים.

יש משפט שמופיע בווידי של ר' נסים גאון. האשכנזים אומרים אותו ביום כיפור קטן, הספרדים ביום כיפור. בנוסח האשכנזי הוא קצת חריף יותר. **ולא ייוודע עוז רחמיך כי אם בהעביך חטאת יראיך. כי איך תסלח למי שלא יחטא.** - אנחנו באים לקב"ה ואומרים לו, ריבונו של עולם, תראה כמה הרווחת מכך שחטאתי. - זו לא חוצפה? רק כך תוכל לגלות את עוז רחמיך. רק כך תוכל ליצור עומק גדול יותר של קשר. מציאות עמוקה יותר של חיים שהם מגיעים מלמעלה.

כל זה אפשרי, רק אם אנחנו מעמידים את הקב"ה מולנו כפרטנר אמיתי, כמלך חפץ בחיים. במשפט הזה, שתיקנו רבותינו הגאונים, ומבוסס על פסוקים, נאמר דבר נפלא. כאשר אנחנו עומדים בימים הנוראים מול הקב"ה אנחנו לא עומדים כמו אדם נזקק מול איזשהו עשיר גדול שחי לו בטובו, שבע ויושב בנחת עם משפחתו ונהנה, על יאכטה בנופש קיץ, ואתה מנסה לשכנע אותו לזרוק פרוטה החוצה. כביכול, הוא ית' נמצא בצרה יחד אתנו. הוא גם מלך חפץ בחיים, הוא גם אלוקים חיים.

ריבונו של עולם, בוא נעשה חיים חדשים. בוא נמצא את הדרך איך לבנות שנה טובה ביחד. זה פירוש המלים, זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים. מי כמון אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים. אותו

אירוע נפלא של חיבור בינינו לבינו ית', יכול, לקראת השנה הבאה לקבל תנופה חדשה.

ההנחות לסיכום הן אלו. א. החטא גם הוא תוצר של כח החיים. אין מקום בחיים לשום דבר שאינו חיים. ב. רצון החיים הוא חזק כל כך, אמיתי כל כך, ואין גבול ליכולת שלו לעשות גם מהמכשול הזה דבר חדש. וג. כל החיים בנויים מהניגוד הזה, מכך שאנחנו שניים. עד כמה שהזולת היה לגמרי כמוני, לא הייתה סיבה לקשר. לכן הניגוד יכול להיות סיבה ליצירת חיים עוצמתיים יותר.

זו צורת הדברים. זו העמידה שלנו ביום הכיפורים לפני השי"ת. יש לשון בפרק א' של תנא דבי אליהו, נאמר שם, שהקב"ה נתן את יום הכיפורים באהבה גמורה ובשמחה שלימה. הוא חפץ בדבר הזה לגמרי. הקב"ה מעוניין באמת בחיבור ובתיקון שנעשה דרך החטא.

יש א"כ אופן בו אנחנו יכולים ליצור בשנה הבאה עלינו לטובה חיים חדשים, מלאים יותר, יפים יותר, מתוקים יותר. שניזכר ונחתם בספר חיים, ברכה ושלוש ופרנסה טובה, גזרות טובות, ישועות ונחמות, לחיים טובים ולשלום.

שיעור ששי (ליל הושענא רבה) - חותם של חיים

הוא לא פשוט, ובכל אופן, הוא מאד משמעותי: התורה לא באה להיות במקום העולם. אלא יש עולם, והתורה באה ללמד אותנו איך להתעסק אתו. יש סדר שלם, בתוכו ארבעת המועדות של החודש השביעי, שנועד כדי להדריך את האדם כיצד להתייחס למציאות.

זוהי הכותרת הראשונה: יש עולם, ואנחנו מתעסקים אתו. וזה לא דבר של מה בכך, כי יש לפחות אנשים שלא שמעו על החידוש הזה. יש כאלו שיגידו לך שאומות העולם עסוקים בעולם, ואנחנו היהודים עסוקים במשהו אחר. אבל זה לא נכון. רבינו האר"י מביא את המדרש שרש"י מביא בתחילת התורה, ומפרש אותו קצת אחרת. לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם. אומר האריז"ל, למה? כי התורה עסוקה בתורה, והתורה מתחילה מניסן. מה לנו ולבריאת העולם? התורה עסוקה בעם היהודי ובמה שקשור אליו. - אבל האמת היא שזה לא כך. האריז"ל, בשער הכוונות, בתחילת דרושי ראש השנה, לא מסביר את התשובה, אלא רק את השאלה. אבל התשובה היא שחודש ניסן בא להסביר ולפרש וללמד אותנו להבין נכון את חודש תשרי, את העולם שהקב"ה ברא. לכן התורה מתחילה מבראשית.

רש"י אומר שהחודש הזה לכם הוא מצוה ראשונה בתורה, ולכן היה צריך להקדימה. לפי הבנתו של רש"י יש כאן מתח בין סיפורים למצוות, והיה ראוי להקדים מצוות. האריז"ל אומר שהנושא הוא בין יציאת מצרים ובריאת העולם. אפשר להעיר על דברי האריז"ל מחז"ל, למה מדובר פה על החודש הזה לכם, היה צריך להתחיל משמות בני ישראל, או משהו אחר. אבל כך הוא אומר.

כתוב בזוהר ובאר"י, ברמ"א באופן מסוים, ובגאון על השו"ע, שהושענא רבה זה זמן החותם. יש דבר כזה. אנסה להציג כיצד אני מבין מה זו חתימה.

מאז ימי קדם, כבר הרבה מאד דורות, מאז אברהם יצחק ויעקב, הקב"ה מתגלה בעולם בכל מיני דרכים. הייתה התגלות ביציאת מצרים, במתן תורה, ובכניסה לארץ. ישנן דרכים רבות של התגלות אלוקית. יש אופן נוסף של התגלות אלוקית בעולם שאינה שייכת לתורה. היא לא נובעת מהתורה, היא קודמת לתורה. כמה וכמה חכמים אמרו שעשרת הדברות הם כנגד עשרה המאמרות. אלו שני אופנים של התגלות אלוקית. הקב"ה ברא את העולם - זו התגלות אלוקית.

יש לנו בתורה שני ראשי שנה. המשנה של מסכת ראש השנה מתחילה עם ארבעה, אבל שניים מתוכם רלוונטיים בעיקר לבהמות או לאילנות. מבחינת האדם יש לזה נפקותא הלכתית, לגבי מניין שנות ערלה, או מעשרות, או מעשר בהמה. אבל יש שני ראשי שנים אנושיים, איתם בני האדם אמורים לחיות: ראש השנה של ניסן וראש השנה של תשרי. שני אלו יוצרים שני מעגלים אנושיים. ראש השנה המתחילה בניסן נמנה במניין שאנחנו סופרים מאז ההתגלות האלוקית, בה הקב"ה בחר בישראל. החודש הזה לכם ראש חודשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה. חוץ מזה יש בתורה עוד שנה. אפשר להוכיח מכמה פרשות בתורה שיש שנה המתחילה בתשרי. השנה הזו היא השנה של הטבע. היא שנתו של האדם כיצור חי.

החידוש הראשון שכתוב פה הוא אולי פשוט להרבה אנשים, אבל אני יודע שלהרבה אחרים

הרבה אנשים קצת זמן, אפשר לשקר קצת אנשים הרבה זמן, אבל אי אפשר לשקר את כל האנשים כל הזמן. למה? אנחנו יודעים שהיו בהיסטוריה משטרים שעשו עוולות. כדי שהמשטר הגרמני יצליח לעשות את מה שהוא עשה, הוא היה צריך לשעבד גם את בני עמו. לא ייתכן שמדינה כלשהי תעשה את מה שהגרמנים עשו בלי שאזרחיה יהיו עבדים - עבדים לא במובן של עבודה, אלא במובן שהם יחיו חיים של דיכוי. בני אדם, באשר הם בני אדם, ירגישו בחוש הפנימי שלהם שמהו לא נכון, והם יזעקו. אני לא אומר שעוולות לא מחזיקות זמן רב לפעמים. אבל יש כח תיקון.

יש כאן דבר עקרוני מאד באופן כללי בבריאה. כח החיים שהקב"ה קבע בבריאה הוא כח מנצח. כמה פעמים בהיסטוריה היו אנשים עם כח שכנוע שהצליחו לאסוף קבוצות גדולות - אולי אלף איש - והצליחו להביא אותם להתאבדות. האם אפשר לשכנע מיליון אנשים להתאבד? זה לא עובד, כי החיים מובילים לחיים ולא למוות. זה לא חוק טבע מוחלט, בלי חריגות. אבל בפני עצמו, זהו כח של התגלות אלוהית. זה סוד גדול שהקב"ה קבע בעולם.

זה מופיע בתורה ובחז"ל בכל כך הרבה הקשרים. הפסוקים במשלי ותהלים קוראים לתורה עץ חיים. למה הם מתכוונים? הם חוזרים לגן עדן, ואומרים שהתורה היא מעיין של חיים. לשון חז"ל בברייתא בפרק קניין תורה של אבות: גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה בעולם הזה ובעולם הבא. זה כתוב גם בתורה במפורש: **ושמרתם את חוקותי ואת מצותי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם**. יש כח של חיים בעולם, אליו אנו שואפים, בו אנו עוסקים. כל בני האדם בעולם הם חלק מסיפור החיים. החיים

גם אם לא נקבל את דברי האריז"ל כפירוש לחז"ל, דבריו הם אמיתיים ונכונים בפשט הפסוקים. למה באמת התורה מתחילה מבראשית? כל אחד מבין שהתורה לא עסוקה במשהו נפרד. יש עולם שהקב"ה ברא. ההיסטוריה הוכיחה שהאדם הראשון נכשל, ואחר כך דורות נוספים נכשלו. והיה נחוץ הסיפור המיוחד של התורה כדי להדריך אותנו כיצד להתייחס אל העולם.

אם נשאל, היכן הקב"ה מתגלה בעולם? יש כח אחד מרכזי של התגלות אלוהית. אין מילה אחרת: הכח הזה הוא כח החיים. אבל צריך באמת לדבר על זה הרבה, עד שנתפוס את הדבר הזה. כח החיים הוא כח שקיים בעולם, והוא כח נפלא. - אני לא מתכוון בזה לומר עליו משהו שיפוטי, שזה טוב ויפה לחיות. אני מתכוון לומר שהחיים בהכרח מובילים אל הטוב. הם לא עושים את זה בכל רגע נתון. בהרבה מקומות החיים מסתבכים, בכל מיני מובנים. אבל אם אנחנו שואלים לאן החיים דוחפים את האדם - הם דוחפים את האדם לתיקון.

ניקח כציור לזה שריטה קטנה שהאדם מקבל. אחרי שבוע אתה כבר לא תמצא את השריטה. מה קרה? כח החיים יוצר ריפוי. זהו ציור גשמי, שטחי. אבל תיקח אדם שנפצע ממכה רצינית, מבפנים. התהליך בו האדם יוצר לעצמו חיים חדשים, לעמוד מתוך הצרה, הוא כל כך מהיר. זה לא תמיד כך. אבל יש כח כזה בעולם. והכח הזה הולך בהיסטוריה, לאורך הדורות, בכל מיני התפתחויות וסעיפים, ומוביל את בני האדם אל הטוב.

דרך אגב, גם כל העיוותים שורשם בכח החיים. בסופו של דבר, בני האדם חווים את העיוות, מרגישים שהוא מעוות, ומתנערים ממנו. דבר זה הוא יסוד מוסד במציאות. כך העולם אומר, אפשר לשקר

וירידות. אבל סוף הסיפור הוא שכח החיים מנצח. זה הסיפור של העולם. אנחנו אומרים בברכת התורה, וחיי עולם נתן בתוכנו. יש חיים מיוחדים שניתנו לישראל על ידי התורה. אבל אין נושא אחר מלבד החיים.

בראש השנה ויום כיפור, הסתכלנו כך, בורא העולם יושב בשמיים - אצלנו האשכנזים החזן התחיל כך את תפילת שחרית, המלך היושב על כיסא רם ונישא. הוא דן את העולם בדין וברחמים. 'רם ונישא' זה אומר שהוא למעלה. אנחנו למטה והוא למעלה. ממש כמו בקהלת: כי האלוקים בשמיים ואתה על הארץ.

זהו צד אחד של התמונה. אבל יש גם מבט אחר, בקושי העזנו להזכיר אותו בראש השנה ויום כיפור, הוא מופיע רק ברמזים קטנים. מבט זה אומר שהקב"ה מעורב בסיפור מכיוון שגם הוא חי, וגם הוא מעורב בסיפור החיים. כשאנחנו מדברים על החיים, זה משהו אחר. כדי לפעול, אני שוקל ומקבל החלטה. יש כללים על פיהם אני פועל, יש מטרות אותן אני מקדם. אבל יש שלב בו אני הולך לחיים, ולחיים יש כח דינמי. וכביכול, בורא העולם גם הוא חלק מהסיפור.

דוגמא לזה הזכרנו בנושא התוספת שהגאונים תיקנו לימים נוראים ברכה הראשונה של תפילת העמידה. הנוסח מאד מעניין, זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים. - זה אומר שאנחנו לא באים לבקש חיים כמו שמבקשים ממלך יושב על כסא רם ונישא. אנחנו אומרים כאן, מלך חפץ בחיים. אלוקים חיים. האם הכינוי אלוקים חיים מופיע כאן כקישוט ספרותי בעלמא? אנחנו מבקשים חיים וגם בשמו ית' מופיע

לא נתונים רק ליהודים. כל באי העולם שותפים לדבר הזה.

חז"ל תיקנו ברכה שאנחנו אומרים מתחת לחופה. אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד. ככל הזכור לי, זו הפעם היחידה בסיפור התפילה, שמוזכר צלם אלוקים. מן הסתם, יש לצלם אלוקים היבטים נוספים. אבל כאן הוא מוזכר לנושא הזה. כלומר, כמו שהקב"ה קיים לעולם, כך גם האדם קיים לעולם, בכך שהוא מתחתן ונולדים לו ילדים. בואו ונשאל, הרי גם כלב עושה את זה. אלא שהכלב לא יודע מי סבא שלו - הוא לא מקים משפחה. אבל הנקודה האמיתית היא, שכמו שהקב"ה חי חיי נצח, גם לאדם יש כח כזה בחייו. מה מביא את האדם להתחתן? כח החיים שבו. הרצון בקשר, בהמשך, באהבה. אלו הם כחות שקיימים בעולם. עצם החיים מוביל לשם. זהו צלם אלוקים שבאדם.

הזכרנו את זה בתחילת חודש אלול. חז"ל אומרים: שלושה ספרים נפתחים בראש השנה. צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. חז"ל מביאים כמה מקורות מהתנ"ך לקיומם של ספרים אלו. אחד המקורות הוא, מחני נא מספרך אשר כתבת. מהו הספר עליו מדבר הפסוק הזה? גם הפסוק בתהילים: ימחו מספר חיים. - דברי בנויים על דברי הגר"א, עם תוספת פירוש משלי. - יש ספר שהקב"ה כותב, הוא ספר ההיסטוריה, ספר העולם. בספר זה כל אחד מאתנו כתוב. מהי כותרת הספר, במה הוא עסוק? הספר הזה משתדל ללמד את כח החיים. זה הסיפור הכתוב בספר. אם נשאל, מה הקב"ה עשה? הוא נתן לעולם לפעול והניח את כח החיים בעולם כדי להראות לכולם - ובעיקר לנו - שלחיים יש כח, ושהם מובילים את העולם לתיקון. לפעמים זה חלש, לפעמים זה חזק, יש עליות

המילה חיים? הכוונה היא, כתבנו בספר החיים, כי גם אתה חי.

בחג הסוכות אנחנו עסוקים רק בהיבט הזה. לכן הפייטן שחיבר את ההושענות עסוק מאד בעניין של 'אני והו הושיעה נא'. גם הקב"ה זקוק לישועה. יש כאן סיפור, כמו שני אנשים הנתונים במערכת יחסים. ליחסים אנושיים יש דינמיקה, יש קשיים, עליות וירידות. במערכת יחסים אני פועל כמי שנמצא בפנים, כמי שקשור ומחויב.

אנחנו הולכים להוציא מהקב"ה שנה טובה. זה נשמע קצת בוטה. אני זוכר שכחור צעיר בישיבה, ואולי גם קצת אחרי החתונה שלי, הסתכלתי על האנשים הזועקים ומתחננים, אבינו מלכנו כתבנו לספר פרנסה וכלכלה, וחשבתי לעצמי, זה לא כל כך חשוב. - זו לא חכמה - אבא ואימא שילמו לי על הכל. זה יפה להתפלל, מלוך על כל העולם כולו בכבודך. - אבל להוציא שנה טובה זה אומר שיש פרויקט. הקב"ה ואנחנו חייבים, ממש אין ברירה, אלא לעשות אותו ביחד. אם מותר להתבטא כך - הקב"ה לא יכול לעשות אותו לבד. מדובר על פרויקט של חיים, ואין חיים אלא בשניים.

כל התורה עסוקה בהתגלות האלוהית של החיים. היא כולה עסוקה בלהדריך את החיים. אין לתורה מה לומר למתים. התורה שאנחנו מכירים לא מדברת אליהם. גם אין לה מה לומר לנו, החיים, שום דבר הנוגע למתים. היא מצווה אותנו לקבור אותם, ולנהוג בהם כבוד, וכמה שפחות מגע אתם. המת מטמא באבי אבות הטומאה. ההתייחסות הזאת של התורה למתים היא ממש מדהימה. לועג לרש חרף עושהו. המתים הם הרשים הגדולים ביותר. חז"ל לא כתבו על אף אחד מהצדיקים הגדולים מתי היארציט שלו. רק על ר' עקיבא חז"ל כתבו

שזה היה ביום הכיפורים. אבל הם לא התכוונו לומר מתי היארציט, כמו שהם התכוונו לומר שמעמד מסירות הנפש התאים ליום הכיפורים. גם על משה רבינו הם כתבו את היארציט שלו בעיקר בשביל לומר מתי הוא נולד.

ואיפה קבורים הצדיקים? אינני יודע. מפורש בגמ', אין עושים נפשות לצדיקים. לא עושים להם מצבות. מדוע? דבריהם הם זיכרונם. אני לא יודע להסביר איך בדורות האחרונים הפך העניין הזה כל כך משמעותי ורווח. - לקברי האבות והאימהות יש משמעות אחרת. יש דין מיוחד לקברי אבות. הם לא סתם קברים: המשמעות שלהם היא האחיזה של האבות בארץ ישראל. מצאנו בחז"ל שהולכים בתענית ציבור לקברים, כדי להראות שאנחנו חשובים כמתים. הגמרא אומרת שהולכים גם לקברי גויים. עדיף קברי ישראל, כדי שהם יבקשו עליך רחמים. אבל גם קברי גויים. אין הלכה אחת בש"ס מה לעשות לעילוי נשמת מת. חז"ל לא לימדו אותנו את כל המקצוע הזה.

העיסוק של חז"ל הוא לגמרי בחיים. בזה התורה עסוקה. התורה היא הסיפור איך הקב"ה רוצה שהחיים יתגלגלו. איך אנשים אמורים לבנות נכון, ולטפל נכון, בחיים שלהם. זהו הסיפור של היהדות. כשמגיעה שנה חדשה, אנחנו עסוקים בלהוציא לאור חיים חדשים. בשונה מראש השנה ויום כיפור, בהם אנחנו עומדים מול הקב"ה כשופט צדק או שופט רחמים, ובשני האופנים הוא עומד כא-ל רם ונישא מולנו, מלמעלה, ומקבל החלטות עלינו. בחג הסוכות בכלל, ובהושענא רבה בפרט, אנחנו עומדים מול הקב"ה ואומרים לו, ריבונו של עולם, בא נעשה את זה ביחד. זה הרי הרצון שלנו ושלך גם יחד. החתימה של הושענא רבה היא צורה

על דבקות במטרה, או כח רצון חזק, או כח התמדה. אלו כולם ביטויים שונים ואחרים לאותו כח נפלא שדיברנו עליו כל כך הרבה: כח החיים. הידע שלנו קיים - אני לא אומר שאין לו משמעות. מישוה שנכנס לפה פעם שאל אותי, למה הרב הוא הרב, והם כולם תלמידים. - שאלה יפה, לא חשבתי על זה. תן לי לחשוב. הוא כבר לא היה בשביל לקבל את התשובה. אבל התשובה שלי היא שזו טעות לחשוב שרב הוא רב מכיוון שהוא יודע הרבה. זה נכון לגבי כל רב שבעולם. הרב הוא רב מכיוון שיש לו אמון בכח שלו, ושל הספרים, לתקשר וליצור משהו קוהרנטי, משהו שאפשר להציג.

אני אמחיש לכם את זה. קחו אדם כמו הרב שלמה זלמן אוירבך, אחד הרבנים הגדולים של דורנו. בכמה קושיות הוא נתקל בסוגיות שלמד? אין סוף. היו לו תשובות לכולן? וודאי שלא. אז למה הן לא הפריעו לו? כי הוא האמין שבסופו של דבר יהיו תשובות. אני לא יודע אם יהיו תשובות לכל השאלות, אבל בגדול, אפשר להסתדר. האמונה הזו עשתה אותו לרב. אני לא אומר שהוא לא היה צריך לדעת הרבה. אבל לא זו הנקודה. בגלל שהיה בתוכו אמון, אמון בעצמו, שהוא יכול ואמון ביפוי ובאמת של התורה, לכן הוא למד הרבה וגם ידע הרבה. רוב הסוגיות שאני לומד הן חתומות וסתומות, הן סותרות את עצמן. זו אכן המציאות. אבל יש בי אמון שנצליח לכבוש ולפתור בעיות. זהו גם אמון בחיים.

האם הרב שלמה זלמן אוירבך, או הרב עובדיה, ישבו אצל רבם, ביחד עם חברים, והסיבה שהם הפכו להיות מי שהם זה בגלל שהם היו היחידים שהקשיבו? כולנו יודעים שהרב עובדיה כתב כרכים רבים של ספרים, ואני מניח שמה שכתוב בהם זה לא מה שהוא למד מרבותיו, אלא חידושים שלו. אבל אני לא חושב שהרב עטיה, שלימד את הרב

אחרת איך מסתכלים על הדברים. היא יחס אחר לכל העניין הזה.

בראש השנה דיברנו על זה שאנחנו הולכים להוציא את החיים לפועל. דיברנו על לתת אמון בחיים. נצייר משל על זוג שחיו תקופה מסוימת טוב, ואז ברגע מסוים חל סכסוך. הם עלולים להחליט להיפרד. אבל יש סיטואציה שהם יגידו, בא ננסה עוד פעם. אם הם מנסים עוד פעם, מה הם בעצם אומרים? הם אומרים, היה בינינו משהו. המשהו הזה הוא לא כלום. יש כאן משהו שיכול להיות מנוף לפתרון הבעיה. בא נתחיל מחדש את הסיפור. בא ניתן אמון לכה החיים.

כל אחד מאתנו יודע שהקושי הגדול של בני אדם זה לסמוך על עצמם. גם לסמוך על אחרים זה קשה, אבל הקושי הגדול שלנו הוא לסמוך על עצמנו. כל אחד שהולך לעשות דבר חדש. אדם שהולך להתחתן אומר מתחת לחופה, אני נותן אמון בך. אבל הוא גם אומר, אני נותן אמון בעצמי. אדם שאינו נותן אמון בעצמו - לא יכול להתחתן. כדי להתחתן אני צריך לומר, אני אהיה בסדר. מאיפה זה לקוח? אני מכיר את עצמי. אני מכיר את כח החיים שבי. אפשר לתת בו אמון. זה דבר שעומד בכל תחילת שנה. כל מהלך שאנחנו מתחילים לעשות, אנחנו שואלים את עצמנו, אני אעמוד בזה? לפעמים התשובה היא, כן, מה הבעיה. לפעמים התשובה אחרת.

הקב"ה מאיר בתוכי בכח החיים. צריך לתת לכח הזה לפעול, לתת לו לזרום. יש בכח הזה יכולת אינסופית, יכולת ללא גבולות. זה כל כך מדהים עד כמה בני אדם מסוגלים. אנחנו מכירים אנשים שעשו דברים גדולים מאוד, בכל מיני תחומים. תשאל כל אדם שעשה משהו גדול, איך זה קרה. הוא ידבר אתך

לחיים אין כללים. אני יודע שאצטרך לאכול ולישון ביממה הקרובה. אבל בדרך כלל כשאני הולך לאכול אני לא עושה זאת כי ידעתי אתמול שאצטרך לאכול. אלא כי עכשיו יש אוכל. כלומר, אופיים של החיים הוא כזה. החיים מלאים בהתנגשויות של כוחות שונים. אנחנו הולכים לעשות שנה טובה. אף אחד לא יודע איזה שאלות המציאות תשאל אותו בשנה הקרובה. יש כאלו שיש להם תכנית כללית. אנחנו מכירים את זה שהחיים מזמנים בכל יום שאלות חדשות. הייתי שמח להכין את הכל. אבל תמיד קורה שבסוף המציאות איננה נשמעת לכללים.

צריך להכניס לראש, שהחיים בעצמם הם גילוי אלוהי. בורא העולם הוא מלך חפץ בחיים. הוא רוצה ביחד אתנו להוציא חיים חדשים. והם יכולים בהחלט להיות טובים יותר מהחיים של השנה הקודמת, בהרבה מאד מובנים.

בורא העולם הוא מלך חפץ בחיים בגלל שהחיים הם טוב. מניין לנו שהוא חפץ בחיים? התשובה היא שהוא חפץ בחיים מפני שהוא אלוהים. אלוהים הוא טוב והחיים הם טוב. אלוהים לא יכול לרצות רע.

אמרנו כבר שהחיים יוצאים לפועל רק בקשר. בקשר באים לידי ביטוי כל כוחות החיים - הרצון, התשוקה, האמון, הנאמנות, השמחה. בלי שום ספק, הקשר העמוק מכולם, האמיתי מכולם, היציב מכולם, הוא הקשר שלנו עם בורא העולם, וזהו הסיפור האמיתי של הבריאה. כי הקשר עם בורא העולם הוא המקור שלנו לכל טוב שנעשה. לכל קידום של הטוב בעולם. הקשר שלנו עם הקב"ה לא סותר, ולא בא למעט את היחס שלנו לאחרים. היה מורה שאמר, מי שרוצה ללמוד ממני תורה,

עובדיה, לימד באופן אחר תלמידים אחרים. הוא לא השאיר את הרב עובדיה אחרי השיעור ונתן לו עוד שיעור, שהוא מנע מהאחרים. כיצד אנשים גדלים? הם מוצאים עוז בנפשם להתגבר על מכשולים. גם מכשולים וקשיים בחיים, אבל במידה רבה גם מכשולים בהבנת הסוגיה. הסוד הוא האמון בתורה ובכח החיים שבקרבם, וביכולת לפתור בעיות ולסדר את הדברים.

היה בחור שהיה מגיע לשאול אותי שאלות באמונה וביהדות. במשך חמש שנים השתדלתי להשיב על השאלות, פעם יותר טוב, פעם פחות טוב. יום אחד שאלתי אותו, תגיד לי, למה אני צריך לענות לך? אולי הגיע הזמן שאתה תענה לי על שאלות? הוא מיד שאל, מאיפה אני אמור לדעת לענות? אמרתי לו, מאיפה אתה חושב שאני יודע? חשבת שיש לי ספר בבית, ששם כתובות כל התשובות. אני מודיע לך שאין לי. - התשובה היא בוודאי שאני חשבת, שוחחתי עם חברים, ושאלתי רבנים. האם הוא לא יכול לעשות את זה כי הוא פחות מוכשר? לא. זו שאלה של אמון.

אני זוכר את עצמי קם ביום טוב שני של ראש השנה לפנות בוקר, נדמה לי שזה היה בשנה שעברה, ושואל את עצמי, מה אני אעשה היום, מה אגיד לקב"ה? איך אני אסתדר היום בתפילה? מצאתי את עצמי משיב לעצמי, אמצא דרך להסתדר. איך אפתור את הבעיה? לא יודע, אגיע לשם, ואראה איך זה עובד. - העיקרון הזה הוא כל כך מרכזי, משום שתארו לעצמכם שאני הולך לשיחה עם מיישהו. אני מנסה לפעול בלי שום תחושה של אמון. אני מכין לעצמי את כל השיחה. הכנתי את הטיעון הראשון, אבל רגע, זה לא בסדר, לפי התכנית הוא היה אמור לענות תשובה אחרת. האם אני יכול להגיד לו, אדוני, טעית בתכנית.

השו"ע מביא, שהדין על המים הופך להיות דין על האדם, כי עשרה דברים נקראים חיים, ואחד מהם זה המים. אני לא זוכר בדיוק את המדרש, זה נמצא בילקוט שמעוני.

הדין על החיים בהושע"ר הוא דין אחר. לא באותה הצורה של הדין בראש השנה או ביום כיפור. ניקח משל, ואני מקווה שבינו אותי נכון. יש אופן של דין כאשר אדם מגיע לפני שופט. אדם עבר פעם ברמזור אדום, ותפס אותו שוטר, והוא בוחר ללכת למשפט. אבל יש אדם שהולך לפגישה לצורך שידוך. גם זה אופן מסוים של דין. מדוע אני קורא לזה דין? יש כאן אותי, ואת הצד השני, וצריך להחליט האם יצא מפה משהו טוב או לא. אני יכול להסתכל על זה במבט לא נכון: אני הולך עכשיו לפגוש את הבחורה הזאת, והיא תדון אותי אם אני ראוי או לא. - אף אדם בריא לא קורא לזה כך. אבל זה דין, כי אנחנו הולכים ליצור פה קשר חדש, וכדי שיווצר זה הוא צריך להצליח.

זה מה שאנחנו הולכים לעשות בשחרית הושענא רבה. זהו אופן אחר לגמרי לזכות בשנה טובה, וצריכים להבין את הדבר הזה נכון. אותו בחור שהולך לפגישה, רוצה להטות את הכף לטובה. מה הוא צריך להגיד לה? איזה מסר הוא מעוניין להעביר? הייתי מנסח זאת כך. הוא רוצה לומר לה, יש לנו את הכח ואת האפשרויות שיהיו לנו חיים טובים. את המסר הזה צריך להעביר, וכדי לעשות זאת אני יכול להוסיף הרבה דברים וסיפורים על העבר ועל העתיד. כל זה יכול להיות חלק מהסיפור. השופט יכול לתת לך עונש או פרס - זה מבט של דין. מגיע לך פרס, אני אוותר לך, מתוך מידת הרחמים. אבל בפגישה של שידוך אין אופציה לומר, תראה, היית כל כך צדיק, אני אתן לך פרס ואתחתן אתך. מדובר על חיים שצריכים להירקם,

צריך להתרחק מאבא ואימא שלו, הוא לא יכול לאהוב אותם יותר משהוא אוהב אותי. אינני רוצה להזכיר את שמו בסוכה - הוא הפך למנהיג של דת אחרת, שבשמה הרגו יהודים רבים מאוד במשך ההיסטוריה. הקב"ה לא מכיר כאלו דיבורים. הקב"ה שמח כאשר אנחנו אוהבים בני אדם וקרובים אליהם, ובוודאי עם קרובי משפחה. כל קשר כזה הוא רק הופעה אלוקית.

זה נכון שכל אחד צריך לדעת שכל קשר הוא טוב ונכון רק כאשר הוא מוביל לטוב. כאשר אדם רוצה לקחת אותי למקומות רעים, לעשות עוול, אני צריך להיות מסוגל להגיד לקשר 'לא'. זה נכון. זו יכולת, זו דרגה עליה שבט לוי קיבלו פרס: **האומר לאביו ולימו לא ראיתי ואת אחי לא הכיר ואת בניו לא ידע, כי שמרו אמתך ובריתך ינצורו.** האמון שלי באלוקים, הקשר שלי אתו, מתגלה בכל קשר שיש לי. כל קשר מוציא מתוכי תקווה, אמונה, אהבה, וכל אלו הן הופעות אלוקיות, בהן הקב"ה חפץ.

נחזור לנושא שלנו. מחר הוא יום החותם של השנה החדשה. במהדורה השנייה, אחרי שסיימנו את ראש השנה ויום כיפור, אנחנו הולכים להוציא שנה טובה. כתוב בארז"ל שגם מי שלא זכה, מי שנחתם ביום כיפור למיתה ח"ו, יכול להיכתב בהושענא רבה לחיים. הכוונה, לפי דברינו, היא שגם אם מצד כל כללי השיקול, מצד חסד ורחמים, הוא לא זכה לשנה טובה, הושענא רבה זו אפשרות חדשה.

חג הסוכות עסוק בעולם, בצומח. בתפילות ההושענות אנחנו באים ואומרים, מקור החיים הוא בורא העולם, אלוקים חיים ומלך עולם. בכח החיים שהוא נותן בעולם נובעים חיים לכולנו. בשמחת בית השואבה היו שואבים רוח הקודש. בפשוטו, רוח הקודש היא רוח של חיים. הגאון על

שלנו עם הקב"ה לכבוד תקופות השנה אומרת שאנחנו מעצבים חיים חדשים.

אנחנו יודעים שהקב"ה מעורב בסיפור. נדמיין שיש יהודי בשכונה שלנו, יהודי תלמוד חכם מבוגר, גלמוד ומסכן, שצריך ללכת לשאול אותו שאלות כדי לרומם את רוחו. אנחנו יכולים לעשות את זה, כי כדי לעשות את זה אני לא צריך להיות באמת בפנים. אני לא עובד עליו, אני הולך להיטיב, לקדם אותו. זו צורה אחת. יש אבל דברים שאדם יכול לעשות רק אם הוא לגמרי בפנים. אני לא יכול לשחק את עצמי כאילו אני חבר של פלוני, רק כי הוא זקוק לזה. זה לא עובד. לימדו אותנו שהקב"ה באמת נמצא בפנים.

זה הדבר שאנחנו הולכים לעשות, שנבין את זה היטב ונכון. יש כאן סיפור שהקב"ה מעורב בו לחלוטין. אנחנו והוא ביחד נמצאים יחד באותה סירה, סובלים יחד מהליקויים של מערכת הקשר הקודמת, ורוצים וצריכים למצוא יחד דרכים לתקן ולקדם אותה, וביחד אנחנו רוצים שבע"ה תהיה לנו שנה טובה ומתוקה.

ולא על שכר ועונש. יש משמעות לכל מה שעשיתי, אבל לא במובן של משהו שמגיע לי.

בראש השנה ויום כיפור אנחנו בסוגיה של הדין. המלך יושב על כיסא רם ונישא ודן. הוא יכול לדון במידת דין קשה או רפה, והוא יכול לנקוט במידת הרחמים ולומר, אני לא מדקדק כחוט השערה. בכל מקרה זו הסתכלות של דין. גם דין ברחמים הוא דין. אבל הסיפור בהושע"ר הוא אחר לגמרי. אף אחד לא עומד כשופט כדי להחליט החלטות שנוגעות למישהו אחר. כולנו מבינים שם בחור או בחורה מחליטים להוריד הצעה מסדר היום, זה לא מפני שהוחלט לתת עונש. יש מערכת של קשר שצריכה להיווצר, והיא צריכה להיווצר בהסכמת וברצון שני הצדדים.

לא רק מי שלא זכה ביום כיפור צריך להיחתם עכשיו לשנה טובה. גם מי שנחתם ביום כיפור בצורה ההיא יכול עוד לזכות לעוד דברים. - הגאון אומר שכל הימים טובים הם ימי דין. כלומר, נקבעים בהם דברים משמעותיים. עצם הפגישה